

Tahsin Yücel'in “Mutfak Çıkmazı ve Bıyık Söylencesi” Romanlarının Söylem Çözümlemesi

Uğurcan Taşdelen

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Eylül 2019
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Ali Hakan Ulusoy
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdür Vekili

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Prof. Dr. Adnan Akgün
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd. Doç. Dr. Emel Kaya
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Adnan Akgün

---

2. Doç. Dr. Gürkan Gümüştam

---

3. Yrd. Doç. Dr. Emel Kaya

ÖZ

Tezimizin konusu, Tahsin Yücel'in "Mutfak Çıkmazı (1660)" ve "Bıyık Söylencesi (1995)" romanlarında söylem çözümlemesidir. Amacımız; ortak konulara sahip olan iki romanı söylem çözümleme teknikleriyle inceleyerek romanların alt metnini (derin yapıyı) gün yüzüne çıkarmaktır.

Bu tezde, üç bölüm açarak ilk bölümde söylem çözümlemesine dair bilgiler verdikten sonra romanların künyeleriyle birlikte kısa özetlerine yer verdik.

İkinci bölümde ise yayım tarihleri göz önünde bulundurularak romanları sırasıyla söylem çözümlemesi teknikleriyle inceledik. Romanlarda dilbilimsel inceleme, anlambilimsel inceleme, sözcük kavram alanı inceleme, sözcükbilimsel inceleme ve metinsellik ölçütlerine göre incelemeler yaptık.

Son bölümde ise, iki roman arasındaki ortak yönleri göz önüne alarak ve elde ettiğimiz verilerdeki örneklere göndermelerde bulunarak yazarın metni yazmadaki amacını, metni oluşum sürecinde rol oynayan faktörleri, metnin derin yapısı ile üst metin arasındaki ilişkileri dilbilimsel incelemelerle açıklamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Tahsin Yücel, dilbilim, söylem çözümlemesi, Mutfak Çıkmazı, Bıyık Söylencesi, Türk dili.

ABSTRACT

The subject of our thesis is the analysis of discourse in Tahsin Yücel's novels “Mutfak Çıkmazı (1660)” and “Bıyık Söylencesi (1995)”. Our aim is to examine the two novels which have common issues with discourse analysis techniques and to reveal the subtext (deep structure) of the novels.

In this thesis, after opening three chapters and giving information about discourse analysis in the first part, we have included short summaries of the novels with their identities.

In the second part, we examined the discourse analysis techniques by taking into consideration the publication dates. We conducted linguistic analysis, semantic analysis, vocabulary concept analysis, linguistic analysis and textuality criteria in novels.

In the last chapter, by considering the common aspects between the two novels and referring to the examples in the data we have obtained, we tried to explain the author's aim in writing the text, the factors that play a role in the formation of the text, and the relationships between the deep structure of the text and linguistic analysis.

Keywords: Tahsin Yücel, Linguistics, Discourse Analysis, Mutfak Çıkmazı, Bıyık Söylencesi, Turkish Language.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, disiplinlerarası bir alan olan “Söylem Çözümlemesi” ile tanışıp akademik hayatımı şekillendirmeme yardımcı olan ve paylaştığı bilgilerle yoluma ışık tutan tez danışmanım değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Emel Kaya’ya, Lisans ve Yüksek Lisans süresince bilgisini, tecrübesini ve değerli zamanını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor’a, Yüksek Lisans eğitimim süresince karşılaştığım en küçük zorlukta dahi yardımına koşan ve birikimlerini paylaşan değerli arkadaşım Gülten Vural’a, Araştırma Görevlisi görevini tecrübe ettiğim iki yıl içerisinde sahip olduğum tüm görevlerde desteğini gördüğüm, özellikle tez düzenleme sürecimde büyük emek harcayan kıymetli arkadaşım Arş. Gör. Ayşe Gürer’e, başımız sıkıştığında ilk kapısını çaldığımız kişi olan ve bize her zaman destek veren Arş. Gör. Recep Durunay’a, yabancı dil alanında bilgilerini esirgemeyen arkadaşım Kadir Erken’e, iki yıl süresince aynı ofisi paylaştığım, birlikte güzel anılara imza attığımız değerli arkadaşım Arş. Gör. Başak Şen’e ve hayatım boyunca maddi- manevî katkılarıyla hayatımı renklendiren, bugünlere gelmeme sebep olan kıymetli dedem Hasan Gül ve canım annem Fatma Taşdelen’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

ev.	Çeviren
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
KISALTMALAR	vi
1 GİRİŞ	1
1.1 Söylem Nedir?	1
1.2 Söylem Çözümlemesi Nedir?	3
1.3 Söylem Çözümlemesinin Tarihsel Gelişimi	6
1.4 Tahsin Yücel'in Hayatı ve Eserleri.....	8
1.5 İncelenen Romanların Özetleri ve Künyeleri	9
1.5.1 Mutfak Çıkmazı.....	9
1.5.2 Bıyık Söylencesi.....	11
2 ROMANLARIN SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ	14
2.1 Mutfak Çıkmazı	14
2.1.1 Dilbilimsel İnceleme	14
2.1.1.1 İstem Dilbilgisel İnceleme (Chomsky'nin "Rol Kuramı"na Göre).....	14
2.1.1.2 Anlambilimsel İnceleme	49
2.1.1.2.1 Anlam Türleri	49
2.1.1.2.1.1 Temel Anlam ve Yan Anlam	49
2.1.1.2.1.2 Yakın Anlamlılık	50
2.1.1.2.1.3 Karşıt Anlamlılık	51
2.1.1.2.1.3.1 Kutupsal Karşıt Anlamlılık	51
2.1.1.2.1.3.2 Dereceli Karşıtlık	52

2.1.1.2.1.3.3 İlişkisel Karşıt Anlamlılık.....	52
2.1.1.2.1.4 Çok Anlamlılık	53
2.1.1.2.1.5 Alt Anlamlılık.....	53
2.1.1.2.1.6 Eş Adlılık	54
2.1.1.2.2 Değişmece Türleri	54
2.1.1.2.2.1 Benzetmeler	55
2.1.1.2.2.2 Eğretilmeler.....	60
2.1.1.2.2.2.1 Ölü veya Solgun Eğretilmeler	60
2.1.1.2.2.2.2 İnsandan Doğaya Aktarım.....	60
2.1.1.2.2.2.3 Kişileştirmeyle Aktarım	61
2.1.1.2.2.2.4 Doğadan İnsana Aktarma.....	62
2.1.1.2.2.2.5 Duyular Arası Aktarma	62
2.1.1.2.2.3 Düz Değişmece	64
2.1.1.2.2.4 Örtmece.....	65
2.1.1.3 Sözcük (Kavram) Alanı İncelemesi	66
2.1.1.3.1 Acı-Keder	66
2.1.1.3.2 Af Dileme	66
2.1.1.3.3 Alay Etme.....	67
2.1.1.3.4 Alttan Alma	67
2.1.1.3.5 Atatürk'e Övgü.....	68
2.1.1.3.6 Bakımsızlık.....	68
2.1.1.3.7 Başarı.....	68
2.1.1.3.8 Beddua.....	68
2.1.1.3.9 Bencillik	69
2.1.1.3.10 Bunalım	69

2.1.1.3.11 Cinsel Unsurlar.....	69
2.1.1.3.12 Çaresizlik.....	70
2.1.1.3.13 Çıkar İlişkisi	71
2.1.1.3.14 Çıkarım.....	71
2.1.1.3.15 Çözüm Üretmek.....	71
2.1.1.3.16 Dalgınlık.....	72
2.1.1.3.17 Dostluk	72
2.1.1.3.18 Dua	72
2.1.1.3.19 Eğitim	73
2.1.1.3.20 Gönül Eğlendirme	73
2.1.1.3.21 Gurur	73
2.1.1.3.22 Güven	74
2.1.1.3.23 Güvensizlik.....	74
2.1.1.3.24 Hayal	75
2.1.1.3.25 Hayranlık	75
2.1.1.3.26 Hesap Sorma.....	75
2.1.1.3.27 İğneleme	76
2.1.1.3.28 İhtimal	76
2.1.1.3.29 İkna	76
2.1.1.3.30 İnat.....	77
2.1.1.3.31 Kaçış.....	77
2.1.1.3.32 Karamsarlık	78
2.1.1.3.33 Kararlılık	78
2.1.1.3.34 Kararsızlık	79
2.1.1.3.35 Karşılaştırma	79

2.1.1.3.36 Korku.....	79
2.1.1.3.37 Kuşku.....	80
2.1.1.3.38 Küçümseme	80
2.1.1.3.39 Miras.....	80
2.1.1.3.40 Nasihat.....	81
2.1.1.3.41 Otorite.....	81
2.1.1.3.42 Öfke	81
2.1.1.3.43 Ölüm.....	82
2.1.1.3.44 Övgü	82
2.1.1.3.45 Pişmanlık	82
2.1.1.3.46 Reddetme	83
2.1.1.3.47 Sevinç	83
2.1.1.3.48 Sınıf Ayrımı.....	83
2.1.1.3.49 Sorgulama.....	84
2.1.1.3.50 Söz Verme	84
2.1.1.3.51 Suçlama	84
2.1.1.3.52 Suçluluk Duygusu	85
2.1.1.3.53 Şaşırma	85
2.1.1.3.54 Takdir Etme	85
2.1.1.3.55 Tanık Gösterme	85
2.1.1.3.56 Tavsiye	86
2.1.1.3.57 Teselli	86
2.1.1.3.58 Tiksinme	86
2.1.1.3.59 Toplumsal Cinsiyet.....	87
2.1.1.3.60 Umursamazlık	87

2.1.1.3.61 Umut	88
2.1.1.3.62 Umutsuzluk	88
2.1.1.3.63 Unutkanlık	88
2.1.1.3.64 Utanç	89
2.1.1.3.65 Yalan	89
2.1.1.3.66 Yalvarma	89
2.1.1.3.67 Yardımseverlik	89
2.1.1.3.68 Yemin	90
2.1.1.3.69 Yüceltme	90
2.1.1.3.70 Zenginlik	90
2.1.1.4 Sözcükbilimsel İnceleme	91
2.1.1.4 Kalıplaşmış Sözler	91
2.1.1.4.2 Deyimler	95
2.1.1.4.2.1 Değişmece Anlamalı Deyimler	95
2.1.1.4.2.2 Kısmen Deyimleşenler.....	97
2.1.1.4.2.3 Sözcüksel Anlamını Koruyan Deyimler	98
2.1.1.4.2.4 Tümce Biçiminde Deyimler.....	98
2.1.1.4.2.5 Tek Sözcüğün Deyimsel Anlam Kazandığı Deyimler.....	99
2.1.1.4.3 Atasözleri.....	99
2.1.1.4.4 İkilemeler.....	99
2.1.1.4.4.1 Aynı Sözcüklerin Yinelenmesiyle Oluşan İkilemeler	99
2.1.1.4.4.2 Yakın Anlamalı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler	104
2.1.1.4.4.3 Karşıt Anlamalı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler	104
2.1.1.4.4.4 Biri Anlamalı Diğeri Anlamsız Sözcüklerle Oluşan İkilemeler	106

2.1.1.4.4.5 Tek Başlarına Anlamları Olmayan Sözcüklerle Oluşan İkillemeler	106
2.1.1.4.4.6 Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkillemeler.....	106
2.1.1.4.4.7 “m-”li İkillemeler.....	106
2.1.1.4.5 Argo Sözcükler ve Küfürler	107
2.1.1.4.6 Yerel Sözcükler ve Söyleyişler	108
2.1.1.4.7 Yazarın Türettiği Sözcükler	109
2.1.2 Metinsellik Ölçütlerine Göre İnceleme	109
2.1.2.1 Tutarlılık (Bağdaşıklık).....	109
2.1.2.1.1 Yeni Olmayanın Konu Olması	109
2.1.2.1.2 Nedensel Bağlantı.....	110
2.1.2.1.3 Hareket Nedeni Açısından Bağlantı	112
2.1.2.1.4 Tanısal Yorum	113
2.1.2.1.5 Özelleştirme.....	113
2.1.2.1.6 Önkoşul Bağlantısı	114
2.1.2.1.7 Karşıtlığa Dayalı Karşılaştırma	114
2.1.2.1.8 Soru Yönelme, Yanıt Alma	114
2.1.2.1.9 Karşılaştırma	116
2.1.2.1.10 Önce Söylenenin Düzeltilmesi	118
2.1.2.2 Bağlaşıklık	118
2.1.2.2.1 Gönderimle Sağlanan Bağlaşıklık.....	118
2.1.2.2.1.1 Öngönderim	118
2.1.2.2.1.2 Artgönderim.....	119
2.1.2.2.1.2.1 Adıl Kullanımı ile Artgönderim.....	119
2.1.2.2.1.2.2 Sözcüksel Artgönderim.....	120

2.1.2.2.1.2.3 Gösterilenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim	120
2.1.2.2.1.2.4 Gösterenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim	121
2.1.2.2.1.2.5 Göndergenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim	121
2.1.2.2.1.2.6 Çağrışımsal Artgönderim	121
2.1.2.2.1.2.7 Belirteçle Yapılan Artgönderim	122
2.1.2.2.1.2.8 Ortak Göndergesi Olan Artgönderim	122
2.1.2.2.1.2.9 Çok Bağımlı Artgönderim	122
2.1.2.2.1.2.10 Ön Varsayımsal Artgönderim	122
2.1.2.2.2 Eksilteli Anlatım	123
2.1.2.2.3 Sözcüğün Yenilenmesi	125
2.1.2.2.4 Bağlantısal Bağlaşıklık	126
2.1.2.2.4.1 Ekleyici	126
2.1.2.2.4.2 Ayırt edici	126
2.1.2.2.4.3 Zıtlık bildiren	127
2.1.2.2.4.4 Koşul bildiren	128
2.1.2.2.4.5 Zaman-sıralama bildiren	130
2.1.2.2.4.6 Açıklama bildiren	131
2.1.2.2.4.7 Örnekleme bildiren	132
2.1.2.2.4.8 Sebep sonuç ilişkisi kuran	132
2.1.2.2.5 Değiştirim	133
2.1.2.3 Amaçlılık	134
2.1.2.4 Bilgi Vericilik	137
2.1.2.5 Durumsallık	140
2.1.2.6 Kabul Edilebilirlik	140
2.1.2.7 Metinlerarasılık	141

2.1.2.7.1 Gönderimsel Metinlerarasılık.....	141
2.1.2.7.2 Yapısal Metinlerarasılık	141
2.1.2.8 Konu-Yorum İlişkisi	141
2.1.2.8.1 Basit Çizgisel Akış	142
2.1.2.8.2 Aynı Konunun Sürdüğü Akış.....	143
2.1.2.8.3 Bir Üst Konudan (Başıktan) Türeyen Konuların Akışı.....	143
2.1.2.8.4 Konunun Bölünerek Akışı.....	144
2.1.2.8.5 Konu Atlamalı Akış.....	144
2.2 Bıyık Söylencesi	145
2.2.1 Dilbilimsel İnceleme	145
2.2.1.1 İstem Dilbilgisel İnceleme (Chomsky'nin "Rol Kuramı"na Göre)...	145
2.2.1.2 Anlambilimsel İnceleme	174
2.2.1.2.1 Anlam Türleri	174
2.2.1.2.1.1 Temel Anlam ve Yan Anlam	174
2.2.1.2.1.2 Yakın Anlamlılık	175
2.2.1.2.1.3 Karşıt Anlamlılık	175
2.2.1.2.1.3.1 Kutupsal Karşıt Anlamlılık	176
2.2.1.2.1.3.2 Dereceli Karşıtlık	177
2.2.1.2.1.3.3 İlişkisel Karşıt Anlamlılık.....	178
2.2.1.2.1.4 Çok Anlamlılık	178
2.2.1.2.1.5 Alt Anlamlılık	179
2.2.1.2.1.6 Eş Adlılık	179
2.2.1.2.2 Değişmece Türleri	180
2.2.1.2.2.1 Benzetmeler	180
2.2.1.2.2.2 Eğretilmeler.....	183

2.2.1.2.2.2.1 Ölü veya Solgun Eğretilmeler	183
2.2.1.2.2.2.2 İnsandan Doğaya Aktarım.....	184
2.2.1.2.2.2.3 Kişileştirmeyle Aktarım	184
2.2.1.2.2.2.4 Doğadan İnsana Aktarma.....	184
2.2.1.2.2.2.5 Duyular Arası Aktarma.....	185
2.2.1.2.2.3 Düz Değişmece	187
2.1.1.2.2.4 Örtmece.....	187
2.2.1.3 Sözcük (Kavram) Alanı İncelemesi	188
2.2.1.3.1 Acı-Keder	188
2.2.1.3.2 Af Dileme	189
2.2.1.3.3 Alay Etme	189
2.2.1.3.4 Alttan Alma	189
2.2.1.3.5 Atatürk'e Övgü.....	190
2.2.1.3.6 Bakımsızlık.....	190
2.2.1.3.7 Başarı.....	190
2.2.1.3.8.Beddua.....	191
2.2.1.3.9 Bencillik	191
2.2.1.3.10 Bunalım	192
2.2.1.3.11 Cinsel Unsurlar.....	192
2.2.1.3.12 Çaresizlik.....	193
2.2.1.3.13 Çıkar İlişkisi	193
2.2.1.3.14 Çıkarım.....	193
2.2.1.3.15 Çözüm Üretmek.....	194
2.2.1.3.16 Dalgınlık.....	194
2.2.1.3.17 Dostluk	195

2.2.1.3.18 Dua	195
2.2.1.3.19 Eğitim	195
2.2.1.3.20 Erkeklik	196
2.2.1.3.21 Gönül Eğlendirme	196
2.2.1.3.22 Gurur	196
2.2.1.3.23 Güven	197
2.2.1.3.24 Güvensizlik	197
2.2.1.3.25 Hayal	197
2.2.1.3.26 Hayranlık	198
2.2.1.3.27 Hesap Sorma	198
2.2.1.3.28 İğneleme	198
2.2.1.3.29 İhtimal	199
2.2.1.3.30 İkna	199
2.2.1.3.31 İnat	199
2.2.1.3.32 Kaçış	199
2.2.1.3.33 Karamsarlık	200
2.2.1.3.34 Kararlılık	200
2.2.1.3.35 Kararsızlık	201
2.2.1.3.36 Karşılaştırma	201
2.2.1.3.37 Korku	201
2.2.1.3.38 Kuşku	202
2.2.1.3.39 Küçümseme	202
2.2.1.3.40 Miras	203
2.2.1.3.41 Nasihat	203
2.2.1.3.42 Otorite	203

2.2.1.3.6.43 Öfke	204
2.2.1.3.44 Ölüm	205
2.2.1.3.45 Övgü	205
2.2.1.3.46 Pişmanlık	205
2.2.1.3.47 Reddetme	206
2.2.1.3.48 Sevinç	206
2.2.1.3.49 Sınıf Ayrımı	206
2.2.1.3.50 Sorgulama	207
2.2.1.3.51 Söz Verme	207
2.2.1.3.52 Suçlama	208
2.2.1.3.53 Suçluluk Duygusu	208
2.2.1.3.54 Şaşırma	208
2.2.1.3.55 Takdir Etme	209
2.2.1.3.56 Tanık Gösterme	209
2.2.1.3.57 Tavsiye	209
2.2.1.3.58 Teselli	210
2.2.1.3.59 Tiksinme	210
2.2.1.3.60 Umursamazlık	210
2.2.1.3.61 Umut	211
2.2.1.3.62 Umutsuzluk	211
2.2.1.3.63 Unutkanlık	211
2.2.1.3.64 Utanç	212
2.2.1.3.65 Yalan	212
2.2.1.3.66 Yalvarma	212
2.2.1.3.67 Yardımseverlik	212

2.2.1.3.68 Yemin	213
2.2.1.3 69 Yüceltme	213
2.2.1.3.70 Zenginlik	214
2.2.1.4 Sözcükbilimsel İnceleme	214
2.2.1.4.1 Kalıplaşmış Sözler.....	214
2.2.1.4.2 Deyimler.....	216
2.2.1.4.2.1 Değişmece Anlamlı Deyimler	217
2.2.1.4.2.2 Kısmen Deyimleşenler.....	219
2.2.1.4.2.3 Sözcüksel Anlamını Koruyan Deyimler	220
2.2.1.4.2.4 Tümce Biçiminde Deyimler.....	220
2.2.1.4.2.5 Tek Sözcüğün Deyimsel Anlam Kazandığı Deyimler.....	220
2.2.1.4.3 Atasözleri.....	221
2.2.1.4.4 İkilemeler.....	221
2.2.1.4.4.1 Aynı Sözcüklerin Yinelenmesiyle Oluşan İkilemeler	221
2.2.1.4.4.2 Yakın Anlamlı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler	224
2.2.1.4.4.3 Karşıt Anlamlı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler	225
2.2.1.4.4.4 Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız Sözcüklerle Oluşan İkilemeler	227
2.2.1.4.4.5 Tek Başlarına Anlamları Olmayan Sözcüklerle Oluşan İkilemeler	227
2.2.1.4.4.6 Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler.....	227
2.2.1.4.4.7 “m-”li İkilemeler.....	228
2.2.1.4.5 Argo Sözcükler ve Küfürler	228
2.2.1.4.6 Yerel Sözcükler ve Söyleyişler	230
2.2.1.4.7 Yazarın Türettiği Sözcükler	231

2.2.2 Metinsellik Ölçütlerine Göre İnceleme	231
2.2.2.1 Tutarlılık (Bağdaşıklık).....	231
2.2.2.1.1 Yeni Olmayanın Konu Olması	231
2.2.2.1.2 Nedensel Bağlantı.....	232
2.2.2.1.3 Hareket Nedeni Açısından Bağlantı	232
2.2.2.1.4 Tanısal Yorum	234
2.2.2.1.5 Özelleştirme.....	235
2.2.2.1.6 Önkoşul Bağlantısı	235
2.2.2.1.7 Karşıtlığa Dayalı Karşılaştırma	236
2.2.2.1.8 Soru Yönelme, Yanıt Alma	237
2.2.2.1.9 Karşılaştırma	239
2.2.2.1.10 Önce Söylenenin Düzeltilmesi	241
2.2.2.2 Bağlaşıklık	241
2.2.2.2.1 Gönderimle Sağlanan Bağlaşıklık	241
2.2.2.2.1.1 Öngönderim	242
2.2.2.2.1.2 Artgönderim.....	243
2.2.2.2.1.2.1 Adıl Kullanımı ile Artgönderim.....	243
2.2.2.2.1.2.2 Sözcüksel Artgönderim.....	243
2.2.2.2.1.2.3 Gösterilenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim	244
2.2.2.2.1.2.4 Gösterenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim	244
2.2.2.2.1.2.5 Göndergenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim	244
2.2.2.2.1.2.6 Çağrışımsal Artgönderim	244
2.2.2.2.1.2.7 Belirteçle Yapılan Artgönderim.....	245
2.2.2.2.1.2.8 Ortak Göndergesi Olan Artgönderim.....	245
2.2.2.2.1.2.9 Çok Bağımlı Artgönderim.....	245

2.2.2.2.1.2.10 Ön Varsayımsal Artgönderim	245
2.2.2.2.2 Eksilteli Anlatım	246
2.2.2.2.3 Sözcüğün Yenilenmesi	246
2.2.2.2.4 Bağlantısal Bağlaşıklık	247
2.2.2.2.4.1 Ekleyici	247
2.2.2.2.4.2 Ayırt edici	248
2.1.2.2.4.3 Zıtlık bildiren	248
2.2.2.2.4.4 Koşul bildiren	250
2.1.2.2.4.5 Zaman-sıralama bildiren	251
2.2.2.2.4.6 Açıklama bildiren	253
2.2.2.2.4.7 Örnekleme bildiren	253
2.2.2.2.4.8 Sebep sonuç ilişkisi kuran	254
2.2.2.2.5 Değişirim	256
2.2.2.3 Amaçlılık	257
2.2.2.4 Bilgi Vericilik	264
2.2.2.5 Durumsallık	268
2.2.2.6 Kabul Edilebilirlik	268
2.2.2.7 Metinlerarasılık	269
2.2.2.7.1 Gönderimsel Metinlerarasılık	269
2.2.2.7.2 Yapısal Metinlerarasılık	270
2.2.2.8 Konu-Yorum İlişkisi	270
2.2.2.8.1 Basit Çizgisel Akış	271
2.1.2.8.2 Aynı Konunun Sürdüğü Akış	271
2.2.2.8.3 Bir Üst Konudan (Başlıktan) Türeyen Konuların Akışı	272
2.2.2.8.4 Konunun Bölünerek Akışı	273

2.2.2.8.5 Konu Atlamalı Akış.....	273
3 SONUÇ	275
KAYNAKLAR	285

Bölüm 1¹

GİRİŞ

1.1 Söylem Nedir?

Söylemi tanımlayabilmek için öncelikle ideoloji kavramını açıklamak gerekir. İdeoloji kavramı: İnsan ve toplumun (ya da toplumsal bir alt birimin) geliştirdiği, insan, toplum ve evrene ilişkin kapsamlı bilişsel ve ahlaksal inanç sistemlerinden biridir (Ergil,1983: 69). Gerçeklik, edebi metne taşınırken değiştirilmekte ve yazar tarafından yeniden üretilmektedir (Cengiz, 2015: 270). Yazar metni kurarken ideolojiye yaslanmakta ve ondan aldığı güçle eserini ortaya koymaktadır (Cengiz, 2015: 271). Edebiyatın temeli dil olduğu için dilde var olan toplumsal ideolojiler eserlere yansımaktadır. Bu bağlamda edebî ürünler ideolojiden bağımsız düşünülemez.

Latince kökenli “Discourse” kelimesi Türkçede “Söylem” olarak karşılık bulur ve “Bir şey bildirirken konuşanın ağzından çıkan sözlerin bütünü.” şeklinde tanımlanır (TDK). İktidar ile söylem arasındaki ilişkiyi inceleyen Michel Foucault ise söylemi; “amaç, geleneksel destekler, güç ilişkilerinin yeniden üretilmesi ve bunların ideolojik etkilerini inşa eden ifade sistemi” olarak tanımlar (Çelik ve Ekşi, 2008:113). Bu

---

¹ Bu bölümü hazırlarken, şu kaynaklardan yararlandık: Semran Cengiz, Edebiyat ve İdeoloji 15.09. 2015, s.266-274.; Doğu Ergil, İdeoloji Üzerine Düşünceler, 1983, s.69.; Cevriye Demir Güneş, Michel Foucault’da Söylem ve İktidar, 2013, s.56.; Trevor Purvis ve Alan Hunt, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem İdeoloji, çev. Simten Coşar,2014, s.22.; Salih Özer, Söylem Çözümlemesi ve Rivayetlerin Anlaşılmasına Yönelik Katkıları, 2007, s.41-42.; Yasin Şahin, Michel Foucault’da Söylem Analizi,2017, s. 121-125.; Yusuf Yüksel, İletişim Araştırma Metodları,2004, s.3-6.; Hilal Çelik, Halil Ekşi, Söylem Analizi, 2008, s.101-113.; Sevgül Türkmenoğlu, Mutfak Çıkmazı ve Bıyık Söylencesi Romanlarında Arayış İçindeki Kahramanlar,2015, s. 141-147.; Özden Özdemir, Söylem Çözümlemesi ve Analiz Teknikleri Üzerine Genel Bir Araştırma, 2017, s.2.

tanımdan da anlaşılacağı gibi söylem ideoloji ile iç içedir. Stuart Hall'a göre söylemin genel tanımı şu şekilde yapılabilir: "Dil vasıtasıyla görünürlük kazanan ve düzenlenen, hazır ve önceden kurulmuş 'tecrübe edişler' kümesi" (Coşar, 2014:22).

Toplumsal ilişkilerin, düzenin, nesnelere, simgelerin, yeniden yapılandırılarak kullanılması söylemle ilgilidir ve toplum içinde yer alan söylemler bireylerin sözlerini doğrudan etkiler. Foucault, "Düşünce Sistemleri Tarihi Kürsüsü" başkanı iken 12 Nisan 1970'de yaptığı "Söylemin Düzeni" adlı açılış konuşmasında söylem hakkında şu ifadeleri kullanır:

"Benim arkamda (çok önceden söze başlamış, söyleyeceğim şeyleri önceden söylemiş) bir sesin şöyle demesini isterdim: "sürdürmek gerek, ben sürdüremiyorum, sürdürmek gerek, sözcükler olduğu sürece onları söylemek gerek, beni buluncaya, beni söyleyinceye dek, onları söylemek gerek – tuhaf çaba, tuhaf hata, sürdürmek gerek, belki de çoktan oldu, belki de çoktan söylediler bana söyleyeceklerini, belki beni öykümün eşliğine dek, öyküme açılan kapının eşliğine dek taşıdılar, eğer kapı açılırsa şaşardım" (Güneş, 2013:21).

Günümüze değin söylenmiş ve söylenecek olan sözler, sosyal bir varlık olan insanın varoluşunun fizyolojik ispatıdır. Bireysel olan söz, toplumsal ve uzlaşım sal bir dilden doğar. Dil ise, sosyal yaşamı inşa eden en temel unsurdur. Toplum içinde ideolojileri besleyen söylem ise; toplumsal ve uzlaşım sal dilin ürünüdür. Dil olmadan söylemden söz edilemez ve böylelikle dil ile söylemi bir kâğıdın iki yüzü gibi nitelendirmek mümkündür.

Dil bireyden önce de vardır ve bireyden sonra da varlığını devam ettirir. Birey topluma ait bir dilin içine doğar ve toplumsal olan dille etkileşim içine girer. Söylemin ise dilin bireysel kullanımıyla varlığından söz edilir. Bir dil olmadan söylemden söz

etmek olası değildir. Söylem sırasında gerekirse dile yeni anlamlar kazandırılır ve bir bağlam içerisinde yeniden üretilir.

Saussure'e göre dil ile düşünceyi birbirinden ayırt etmek olanaksızdır. (Çelik ve Ekşi, 2008:101). Dolayısıyla düşünce sistemi olarak adlandırdığımız ideoloji ise dilden ayrı düşünülemez. Sosyal dünyayı inşa eden dil yine meydana getirdiği sosyal dünya içerisinde yer alan ideolojiler tarafından kuşatılır ve bu karşılıklı etkileşim söylemin kendiliğinden oluşumuna zemin hazırlar. Toplum içinde kendini söz ile ortaya koyan birey bu sistemin dışında düşünülemez.

Dilin ve düşüncenin ürettiği söylemler bir amaç doğrultusunda belli bir kitleye hitap eder. Bu yüzden ne söylendiği ile birlikte söyleyenin niyeti ve söylenenlerin dinleyiciler/okuyucular üzerindeki etkisi de önem arz etmektedir. Gerçeklik, dillendirilirken bireylerin söylemleriyle bütünleşerek yeniden üretilmekte ve yeni bir boyut kazanarak sosyal hayatta yer edinmektedir. Dolayısıyla üretilen sözlü ya da yazılı metin içeriği haricinde başka bir alt metin taşımaktadır. İleti, gönderen tarafından kendi söylemlerini içeren kodlarla işlendiği için sözün bireysel kullanımında, dilde ve bireylerin üzerinde yarattığı etkiyi, sosyal hayatta bulduğu gücü gözlemleyebilmek mümkündür.

1.2 Söylem Çözümlemesi Nedir?

Söylem çözümlemesi, Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğünde, "Bir söylemin içine saklı biçimde bulunan ideolojik, hiyerarşik ve etik unsurların ortaya çıkarılarak söylemin temel unsurlarının belirginleştirilmesi amacına yönelik bir sosyal araştırma yöntemi, meta anlatı, yapı çözümü" şeklinde tanımlanır (<http://sozluk.gov.tr/>). Ancak söylem çözümlemesi için bugüne değin çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Mangueneau'ya göre söylem çözümlemesi, sözcemelele durumu ile belirli bir toplumsal uzamın birleşimi demek olan söylemi inceleyen bir bilim dalıdır (Günay, 2013:26).

Foucault' nun söylem üzerindeki görüşlerini temel alan söylem analizi, geleneksel düşünme ve yazma pratiklerinin kültürel yapı içinde politik ve ideolojik amaçlara nasıl hizmet ettiğini, benzer şekilde insanların düşünme biçimlerinin ve sosyal bir varlık olarak edenlerin nasıl sınırlandırdığına, kısıtlandığına yönelik açıklamalar getirmeyi amaç edinir (Özdemir, 2017:2).

Bir başka tanıma göre ise; söylem analizi, metinlerin onlara neden olan iletişim sürecinin analizine yönelik bir yöntemdir ve öncelikli amacı, metne yönelik daha derin bir anlama ve kavrama imkânı sağlamaktır (Özer, 2007:41).

Brown ve Yule ise; söylem çözümlemesini kullanılan dilin incelenmesi olarak tanımlamaktadır. Bu çözümleme, insan ilişkilerinin temelini oluşturan amaç ve işlevden bağımsız olarak yalın bir dilbilimsel biçimlerin tanımlanması olarak düşünülemez demektirler (Yüksel, 2004:4).

Hilal Çelik ve Halil Ekşi'ye göre; Söylem araştırmaları, semantik, fonoloji, sentaks, morfoloji ve pragmatik yaklaşımlarda görüldüğü gibi cümleyi temel alan dar kapsamlı dil analizi değildir. Tam tersine, dil kullanımının daha büyük bölümlerini sosyokültürel bağlam çerçevesinde ele alıp inceleyen bir yaklaşımdır (Çelik ve Ekşi, 2008:105).

Söylem çözümlemesinin amacı alt metni çözümlemek, metni daha derin ve geniş bir perspektifle anlamayı sağlamaktır. Metinde sözcüklerin ya da cümlelerin dilbilgisel anlamı bağlam içinde ifade edilen söylemsel anlamından farklı olur. Bu nedenle bir cümle ya da sözcük kendi anlamı dışında farklı anlamlar ifade edebilmekte ve anlam bağlama göre sınırlandırılabilir.

Metinlerin dilin bireysel kullanımıyla oluşturulması, belirli bir söylem içerisinde ifade edildikleri anlamına gelir. Her metnin bilgi vericilik özelliği ve metnin ortaya çıkmasına neden olan amaçlılığı söz konusudur. Yazar, toplumsal olan dili amacı doğrultusunda kullanarak bireysel sözünü ortaya koyar ve toplum içerisinde var olan ideolojik sınırlılıklar içerisinde söz sahibi olur. Söylem çözümlemesi ise, metin aracılığıyla metnin altında yatan söylemi analiz etmektedir. Söylem çözümlemesi yaparken metin yazarının söylediklerinden yola çıkarak, yazarın aslında ne söylemek istediği ve söylemek istemediği, metinden hareketle gün yüzüne çıkartılır. Yazarın metni oluştururken seçtiği sözcükler ve bu sözcüklerin cümle içerisindeki yeri, sözcük tekrarları, eksilteli cümleler, konular arası geçişler, sözcüklerin bağlam içerisinde kazandığı anlamlar, yazarın türettiği sözcükler vb. birçok ölçüt göz önüne alınarak derin yapı çözümlenir.

Söylem çözümlemesi yapılırken içeriğin doğruluğu ya da yanlışlığı, bilgilerin eksikliği ya da fazlalığı vb. üzerinde değil metnin vermek istediği mesajlar üzerinde durulur. Fonoloji, morfoloji, sentaks, semantik gibi dilbilgisel alanlarda yapılan çalışmalar metni yalnız çalışma alanının sınırlılıklarıyla ele alarak dar bir inceleme yapmaktadır. Oysa söylem çözümlemesi, tüm bu alanlarda dilbilgisel inceleme yapıldıktan sonra başlar. Yüzey yapıya sahip olan metin dilbilimsel yöntemlerle analiz edilerek derin yapıya ulaşmak amaçlanır ve metin çeşitli söylem çözümlemesi biçimleri doğrultusunda incelenir.

Foucault, söylem ile ilgili fikirlerini açıklarken dil ve toplumsal sınıflar arasında ilişki kurar. Ona göre, sözcükler anlamsal açıdan kullanıldıkları yere, kullanan bireylere ve bireylerin amaçlarına bağlı olarak açıklanır ve bu yüzden söylem, sosyaldır. Sosyal ortamlara göre kelimelerin anlamları değişeceği için söylem evrensel değildir. Ayrıca söylemler birbiriyle çatışabilir ve bir hiyerarşi içinde düzenlenmiş

olabilir. Bu nedenle, söylem ve iktidar arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur ve söylem çözümlemesi yapılırken bu ilişki göz ardı edilmemelidir. Foucault, söylemlerin politik ve ideolojik olarak bireylerin düşüncelerini bilinçli bir şekilde etkilediğine ve edenlerini sınırlandırdığına değinir. Söylem çözümlemesi yapılırken direkt bireylerin bilinçaltını hedef alan kodların metinden hareketle çıkartılarak, metnin yazılış amacı ortaya konulur.

Metnin yazılış amacının saklı olduğu kodlar anlambilim (semantik), sözcükbilim, metin dilbilimi gibi alanların yardımıyla analiz edilir. Kelimelerin temel anlamları ile bağlam içerisinde ifade ettiği anlamları, tekrar sıklığı, metin içi ve metin dışı gönderimleri, çağrışımları, cümle içerisindeki işlevleri vd. özellikleri değerlendirilir. Metnin kendi içerisindeki tutarlılığı, uygunluğu ve mesaj veren unsurları, metinsellik ölçütleri kapsamında irdelenerek tümce ötesi yapılarla ulaşmaya çalışılır. Dolayısıyla söylem, tümcenin daha üst boyutundaki bir birimdir ve söylemi oluşturan içeriğin anlamı ile söylemin anlamı birbirinden farklıdır.

1.3 Söylem Çözümlemesinin Tarihsel Gelişimi

Söylem çözümlemesi birçok alandan yararlanılarak yapılan disiplinler arası bir çalışmadır ve Doğan Günay'ın da söylediği gibi; ruh çözümleme, göstergebilim, edimbilim, yorum dilbilgisi, metin dilbilim vb. alanlar söylem çözümlemesinin çıkış yeridir. Söylem çözümlemesi, yalnızca bu alanların birisinde değil kesişim noktasında yer alır ve söylem çözümlemesinin gelişiminde bu alanlar etkili olmuştur.

Türkçeye söylem olarak çevirdiğimiz “Discourse” kavramı batıda ortaya çıkmıştır. Antik Yunan'da insanları etkilemek ve ikna etmek amacıyla yapılan siyasi çalışmalar doğrudan söylem ile alakalıdır ve söylemin kökeni çok eskilere dayanır.

Modern dilbilimin kurucusu Ferdinand de Saussure'ün çalışmalarında dil ve söz ayrımını tanımlarken sözü dilin bireysel kullanımı olarak ifade eder ve söylem de

dilin bireysel kullanımıyla doğmaktadır. Söz kavramı, söylem kavramıyla bu yönüyle benzerdir fakat Saussure çalışmalarında söylem kavramına yer vermemiştir. Söylem ideolojik altyapısı bakımından sözü aşan bir kavramdır ve Saussure kullanımdaki dili incelemediğinden söylem çözümlemesinde yer almamıştır. Aynı zamanda Chomsky ise oluşturduğu dönüşümsel dilbilgisi kuramıyla dilin kullanımının doğuştan gelen bir yapıya bağlı olduğunu düşünerek bu yapıyı inceler ve oluşturulan cümlelerin bu yapıdaki kurala bağlı olarak meydana geldiğini söyler. Bağlam, amaç, işlev, niyet vb. unsurlar yer almadığı için tümce ötesi anlamlar değil, yapısal değerlendirmeler ön plana çıkar.

Doğan, dil ve söz ayrımını aşan edebiyattaki özgün çalışmalara değinirken Rus biçimcilerinin masallar üzerindeki çalışmalarıyla tümce ötesi yapıları keşfettiklerini ve metnin içeriğine bağlı kalarak içerikten öte anlamları inceleme alanı yaptıklarını belirtir. Bu incelemeler, metin içi unsurlarla sınırlı kalıp metin dışına çıkmadığı için daha sonraları eleştiriler almış olmalarına rağmen söylem çözümlemesi alanının gelişmesinde önemli çalışmalar olarak görülür.

W. Propp'un 1928' de yayınlanan, 1958 yılında İngilizce' ye çevrilen "Morphology of the Folklate" (Masalın Biçimbilimi) birçok dilbilimci tarafından yapısalcılığın söylem çözümlemesinde kullanılışının ilk ve en yetkin örneklerinden biri olarak nitelenmektedir. Propp, bu çalışmasında Rus masallarının bir dizi belirli izleksel işlev çerçevesinde çözümlenebileceğini öne sürerek anlatı çözümlemesine yeni bir boyut eklemiştir (Becerikli, 2004:5).

50'li yıllara kadar "söylem" adı kullanılmadan söylemin yerini tutan bazı çalışmalar vardır. 50'li yıllardan sonra bilim insanları, insanların söylediklerini değil aslında ne söylemek istedikleri ve söylemek istemedikleri gibi verilmek istenen bilgiler üzerinde durur. Söylem teriminin ilk kullanıldığı dönem bu yıllardır ve ilk kez

1952 yılında dağıtımsal dilbiliminin kurucusu Zellig S. Harris kullanır (Günay, 2013:30). Böylece bu dönemden itibaren metnin derin yapısı, metnin içeriğinden hareketle çözümlenmeye başlanarak doğrudan tümce ötesi yapılara ulaşılmaya çalışılır.

Aynı dönemde Roman Jakobson ve Emile Benveniste'nin sözceleme kuramı dilin bireysel kullanımı ve tümce ötesi yapıları içerdiğinden söylem çözümlemesi alanında öne çıkmıştır. 70'li yıllara kadar söylem çözümlemesi yapısalcı bir çalışma olmuştur. Günümüzde söylem çözümlemesi ya da metin dilbilim alanında adından söz edilen birkaç akım ya da okul olarak şu adlar sayılabilir: Cenevre Okulu, Chicago Okulu, Edimburg Okulu, Fransız Söylem Çözümleme Okulu, Hollanda Okulu, Palo Alto Okulu, Paris Göstergibilim Okulu, Viyana Okulu, Yale Okulu vb. (Günay, 2013:32).

1.4 Tahsin Yücel'in Hayatı ve Eserleri

Tahsin Yücel, Kahraman Maraş'ın Elbistan ilçesinde doğmuş olup, Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı mezunudur (<https://www.biyografya.com/biyografi/2537>). Kısa zamanda profesör olan Yücel, Fransız yazını ve gösterge bilim alanlarında çalışmıştır. Öğrencilik yıllarından *Varlık* yayınevinin yazı işleri müdürü olarak çalışmış ve yaşamı boyunca roman, öykü, deneme, söyleşi, çeviri vd. birçok edebi türde eserler kaleme almıştır.

Yazarın 8 öykü, 8 roman, 1 masal, 2 anlatı, 9 deneme ve eleştiri, 9 inceleme, 5 derleme ve 85 çeviri eseri bulunmaktadır. Öyküleri İsveç ve Fransız dillerine çevrilmiştir. Romanlarında toplumsal ve sosyal eleştirilere yer vermektedir (<https://edebiyatvesanatakademisi.com/cumhuriyet-donemi-romancilarimiz/tahsin-yucel-hayati-eserleri-ve-edebi-kisiligi/917>). 1997, Fransız Hükümeti Palmes

Académiques nişanı Commandeur derecesine layık görülen yazar Türkiye’de de 1993, Orhan Kemal Roman Armağanı (Peygamberin Son Beş Günü), 1956, Sait Faik Hikâye Armağanı (Haney Yaşamalı) gibi 12 ayrı ödüle layık görülmüştür.

Tahsin Yücel’in Can Yayınlarından çıkan diğer kitapları şu şekildedir: Aykırı Öyküler (1989), Haney Yaşamalı (1991), Peygamberin Son Beş Günü (1992), Bıyık Söylencesi (1995), Vatandaş (1996), Ben ve Öteki (1998), Komşular (1999), Yalan (2002), Kumru ile Kumru (2005), Yapısalcılık (2005), Yazın, Gene Yazın (2005), Göstergeler (2006), Gökdelen (2006), Dil Devrimi ve Sonuçları (2007), Golyan Devrimi (2008), Yazın ve Yaşam (2008), Sonuncu (2010), Gün Ne Günü (2010), Kimim Ben (2011), Kendine Doğru Yolculuk (2012). (Yücel, 2016:6/7)

1.5 İncelenen Romanların Özetleri ve Künyeleri

1.5.1 Mutfak Çıkmazı

Tahsin Yücel’in 1960 yılında yazdığı ilk romanı “Mutfak Çıkmazı” ilk olarak İstanbul Varlık Yayınlarında yayınlanmıştır. Tez verilerini toplamak için elde ettiğimiz kitap ise 2005 yılı, İstanbul, Can Sanat Yayınlarına aittir. Roman 12 bölümden oluşmakta ve her bölüm Romen rakamlarıyla belirtilmektedir. 144 sayfadan oluşan kitapta Andreas G. Karelias’ın hazırlamış olduğu kapak resmi geleneksel mutfak malzemeleri görünümü ile mutfak ile gelenek arasındaki ilişkiyi somutlaştırmaktadır. Tahsin Yücel’in kısa biyografisi, yayınevinde yayınlanan diğer kitapları ve yazarın sunuş metni de kitap içerisinde yer almaktadır. Romanda, İlyas Divitoğlu isimli baş kahramanın ailesinin isteğiyle okumak için gönderildiği İstanbul’da yaşadığı karşılıksız aşk ve bunun sonucunda içinde bulunduğu bunalımdan kurtulmak için kendini adadığı mutfak hayatı anlatılmaktadır. Yemek yapan ve kendini mutfaka adayın bir erkeğin sosyal hayattaki yeri ve toplum içerisindeki rolünü anlatan roman başkahramanın ölümü ile sonuçlanmaktadır. Toplumun bireylere yüklediği

rollerin dışına çıkmaya çalışan bir bireyin savaştığı sisteme yenik düşmesi söz konusudur.

İlyas Divitoğlu, soylu ve zengin bir ailenin oğludur. Yargıtay dedesi hayatını kaybedince ailesi onun da dedesinin yolundan gitmesini ister. Eğitimi için İstanbul'a gönderilir ve Hukuk Fakültesine başlar. İstanbul'da Emel isimli bir kıza âşık olmasıyla bütün hayatı değişir. Emel ile arkadaşlıktan öte bir ilişkiye sahip olan İlyas, duygularını dile getirdiği gün Emel tarafından reddedilince hayal kırıklığına uğrar ve bunalıma girer.

İlyas, bunalımda olduğu dönemde, yakın arkadaşı Murat'ın evinde tanıştığı bir adamla sohbeti üzerine hayatının dönüm noktası olacak bir karar alır. O günden sonra kendi yemeğini kendi yapacaktır. Arkadaşının bu kararıyla içinde bulunduğu bunalımdan kurtulabileceğini düşünen Murat, ona gerekli mutfak malzemelerini verir ve soylu bir aileden gelen İlyas, yemek yapmayı kendine yakıştıramasa da Emel'i unutmak için kendini mutfağa adar.

İlyas, tüm zamanını mutfakta geçirmeye başlar, hukuk kitaplarının yerini yemek kitapları alır ve fakülteye gitmez olur. Bir gün arkadaşı Murat'ın evinde düzenlenen bir partiye katılır ve partide dahi insanlarla konuştuğu tek şey yemektir. Varını yoğunu yemek kitaplarına harcar. Gün gelir, ev kirasını ödeyecek gücü kalmaz ve ev sahibine borcunu yemek karşılığı ödemeyi teklif eder. İlyas, gün geçtikçe daha kötüye gider ve bu durumu fark eden Emel, onu içinde bulunduğu hayattan çekip kurtarmak için kendisine evlenme teklif eder. İlyas'ın mutfakla olan bağı o kadar kuvvetlenir ki onu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak isteyen Emel'in evlenme teklifini de reddeder.

O günden sonra yakın arkadaşı Murat ve Emel görüşmeye başlarlar ve bir süre sonra evlilik kararı alırlar. Murat, arkadaşı İlyas'a maddi manevi yardımlar etmeye

devam eder, onu yalnız bırakmaz. İlyas, içinde bulunduğu hayatı kabullendiğinden ve Murat'ın kendisine yaptığı maddi-manevi yardımları önemseydiğinden en yakın arkadaşıyla sevdiği kızın arasındaki ilişkiye itiraz edecek gücü kendinde bulamaz. Aynı zamanda fakülteden hocası Orhan Bey'in, İlyas'ı içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ve kürsüye kazandırmak amacıyla yaptığı girişimleri İlyas'ı içten içe korkutur. İlyas, kurtuluş yolunu Murat ve Emel'in çiftliğine yerleşip, aşçılık yapmakta bulur. Burada hayatına yeni bir başlangıç yapacağını umut eden İlyas, en yakın arkadaşı tarafından erkekliğe ve soylarına yakışmayan bir sıfatla "aşçı parçası" olarak nitelendirilir ve soylarını lekeleyen biri olarak öldürülür.

1.5.2 Bıyık Söylencesi

Tahsin Yücel'in "Bıyık Söylencesi" romanı ilk kez 1995 yılında Can Sanat Yayınlarında yayınlanmıştır. Roman 9 bölümden oluşmakta ve her bölüm Romen rakamlarıyla belirtilmektedir. 184 sayfa olan kitapta Tahsin Yücel'in kısa biyografisi, yayınevinde yayınlanan diğer kitapları ve yazarın sunuş metni de yer almaktadır. Romanda askerden yeni dönen Cumali Kırıkçı'nın arkadaşlarının ısrarı üzerine bıyık bırakması ve zamanla ortaya çıkan bıyığa atfedilen olağanüstü özellikler yer almaktadır. İnsanlar bıyığa verdikleri değerle Cumaliyi bıyığından ayıştırmakta ve Cumali, bu hayranlık altında ezilmektedir. Roman, eril toplum yapısı karşısında kendisi kalmaya çalışan, bıyığının gölgesi altında varlığının mücadelesini veren başkahramanın ölümü ile sonuçlanır. Toplumun bireylere yüklediği rollerin dışına çıkmaya çalışan bir bireyin savaştığı sisteme yenik düşmesi söz konusudur.

Cumali Kırıkçı, askerden memlekete döndüğünde ailesi ile birlikte kendisini bekleyen, bir kumaşçı dükkânı ve bir de nişanlısı vardır. Kan kardeşi Tuzsuz Vaysal da yolunu gözleyenler arasındadır. Nişanlısını görmeden önce Vaysal ile birlikte gittikleri berber dükkanında arkadaşlarının ısrarıyla aldığı bir karar hayatını değiştirir.

Cumali'ye bıyığın çok yakışacağı konusunda ısrarcı olan Berber Ziya düzenli olarak bıyığın bakımını yapar. Cumali'nin nişanlısı Bedriye Abla ve babası Hacı Hacı da bıyığı beğenince Cumali'nin bıyık bırakma konusundaki tereddütleri kaybolur. Cumali'nin bıyığı gün geçtikçe belirginleşmeye ve gürleşmeye başlar.

Cumali, Bedriye Abla ile evlenir. Büyük bir mutlulukla başlayan evliliklerine gür bıyığın gölgesi düşer. Mahallelinin hayranlık çılgınlıkları içerisinde günden güne gelişimini izlediği bıyık Bedriye Abla'da bir yabancı ile birlikteymiş hissi uyandırır. Hacı Hacı'nın ölümü üzerine babasının kıyafetlerini giyerek onu yaşatmak isteyen Cumali, bıyığıyla bütünleşen geleneksel kıyafetler içinde bir kez daha insanların takdirini kazanır.

Cumali, kendini insanların bıyığa olan olağanüstü ilgisi karşısında bulur. Başka yerlerden onun bıyığını görmeye gelenler olur, ünü yayılır. İnsanlar, bıyıkta kendi kültürlerini, öz benliklerini, ecdatlarına olan özlemlerini, kendi değerlerini bulurlar. Bıyığa verilen değer, zaman içinde bıyığın kişileştirilmesine neden olur ve bıyığı Cumali'den ayrı tutarlar.

Kasabaya gelen nüfus memuru Hamdi Bey'in Cumali'ye bıyığa yaraşır bir soyadı taşıması gerektiği konusunda ikna etmesi üzerine Cumali, mahkeme kararıyla Kırıkçı olan soyadını Karapala ile değiştirir ve Bedriye Abla ile iyi olmayan ilişkileri daha da kötü bir hâl alır. Bıyık, yeni soyadından sonra kendi kimliğini kazanır ve artık tamamen Cumali'den ayrı düşünülerek, kişileştirilir.

Bıyığın türküsünü yakmak isteyen fakat bir türlü çıkartamayan Ozan Âşık Hasreti, bıyık hakkında olağanüstü hikâyeler anlatır ve bu hikâyeler kulaktan kulağa hızla yayılır. Cumali bıyığı ile kendisi arasında bir duvar gibi duran bu düşüncelerle mücadele ederken yıllar akıp geçer ve bıyığı gün geçtikçe zayıflar, sararmaya, güçsüzleşmeye başlar. Bu durum karşısında berberlerin piri olarak bilinen Berber

Ziya'da çaresiz kalır. Cumali bir çözüm bulmak umuduyla kendi bıyığına müdahale etmeye kalkar. Uğraşları sonucunda gür bıyığının incecik, gölge gibi kaldığını görür ve bunu kabullenemeyerek intihar eder. Ölümünden kısa süre sonra yaşamının aksine insanlar Cumali'nin olağanüstü bıyığı sıradanlaştırmaya başlar ve Cumali de bıyığı da unutulmaya yüz tutar.

Bölüm 2

ROMANLARIN SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

2.1 Mutfak Çıkmazı

2.1.1 Dilbilimsel İnceleme

2.1.1.1 İstem Dilbilgisel İnceleme (Chomsky'nin "Rol Kuramı"na Göre)

Cümleyi kuran kategorik unsurların birbirlerine bağlanma şekilleri, bağlanma koşulları "İstem Dil Bilgisi" içinde incelenmektedir. Geleneksel anlayışla ele alınan özne, zarf, nesne, tümleç gibi roller yerine eyleyen, deneyimci, yararlanıcı, etkilenen, eyleme konu olan varlık, uyarıcı, kaynak, hedef, yer, zaman, araç, amaç, durum gibi roller teklif edilmektedir. Bu çalışmada, "Eden/Eyleyen, Etkilenen, Eyleme Konu Olan Varlık, Yer/Mekân, Yönelme/Hedef" rolleri tercih edilmiştir (Hirik, 2018: 126).

1)Eden/Eyleyen: Bir olayın meydana gelmesini sağlayan canlıdır.

2) Etkilenen: Yüklemcil fiilde belirtilen hareketten doğrudan etkilenmiş ve hareketin sonucunun iz düşümlerini olumlu ya da olumsuz olarak taşıyan canlı/cansız varlık ismidir (Hirik, 2018: 126).

3) Eyleme Konu Olan Varlık: Eyleme konu olan varlık ya da kısaca konu ise eylenenin yaptığı harekete malzeme olan ve üzerinde eylemin gerçekleştiği nesnedir.

4) Yer-Mekân: Olayların meydana geldiği yerdir (Hirik, 2018: 126).

5) Yönelme/Hedef: Edenlerin metinde bir hareketi tetiklemesi ve metnin akışının farklı yönde değişmesidir.

Yazar, olay örgüsünü kurgularken olayların akışına yön veren birtakım söylemlerden faydalanır. Bu bölümde, olay örgüsüne göre kritik noktadaki söylemlerin metni nasıl yönlendirdiğini göstermeye çalıştık.

- 1) Her zaman böyle olurdu. *Ama orada, o büyük, o eski, o kerpiç evde, herkes yalnız bir yitiğe ağlıyor, herkes “İlyas!” diye inliyordu.* Kocamış kadınlar, gelinler, kızlar “Güzel İlyas, yiğit İlyas, bir İlyas, büyüğümüz, baltacımız, bir İlyas!” diyorlardı. (s.14)

Eden/Eyleyen: Herkes

Etkilenen: İnsanlar (herkes)

Eyleme Konu Olan Varlık: İlyas

Yer-Mekân: Cenaze Evi

Yönelme/Hedef: İnsanların İlyas’ın ölümüne feryadı.

(Bir cenaze evi betimlemesiyle başlayan romanda, “o büyük o eski o kerpiç evde” ifadeleriyle kalabalık ve köklü bir aileden söz ettiğini sezdirenen yazar, “herkes bir yitiğe ağlıyordu” diyerek insanların bir ölüm sonrası yaşadıkları acıya değinip ölen kişinin önemine de vurgu yapmaktadır. Bu şekilde, başkahramanın roman sürecindeki önemi en başından vurgulanmaktadır).

- 2) Bölünen malların kimini kadınlar, kimini dostlar, kimini de sonsuz cömertlik yedi. *Kala kala dedelerin destanlaşmış anıları kaldı sonunda.* Anılarla yaşamaya başladılar. (s.16)

Eyleme Konu Olan Varlık: Anılar

Etkilenen: İlyas ve ailesi (İlyas’ın ailesinden söz etmektedir).

Yer-Mekân: İlyas’ın memleketi

Yönelme/Hedef: Tüm varlıklarını yitirmeleri sonucu yalnızca anılara sahip olmaları.

(“Kala kala” ifadesiyle elde avuçta bir şey kalmamak anlamını pekiştirerek, mirastan maddi hiçbir varlıklarının bulunmadığına ve yalnızca dillerinde kalan anılara değinir).

- 3) Daha da yükselecekti belki, ama ömrü elvermemişti. *Yargıtay üyesi öldükten sonra, tüm gözler İlyas’a dikildi.* İlyas büyük adam olacaktı, eski yüceliğine kavuşturacaktı ailesini. (s.16)

Eden/Eyleyen: Herkes

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Soy

Yer-Mekân: İlyas’ın memleketi

Yönelme/Hedef: İnsanların İlyas’tan beklentisi.

(“Tüm gözlerin İlyas’a dikilmesi” kaybedilen değerın tekrar elde edilmesi umuduyla İlyas’ı sorumluluk altına itilmesini ifade eder. Gözleri İlyas’a dikilmiş olması beklentinin altında bir yaptırımı da sezdirmektedir. Yazar, kahramanın hayatını çıkmaza sokacak bir sürecin başlangıcını kahramanın omuzlarına sorumluluklar yükleyerek yapmaktadır).

- 4) Sonra da sağanaklar gibi bir pahalılık bastırdı. *İlyas rahatlığı unuttu gitti, gönlünce tokluğu unuttu gitti.* Çoğu akşamları yemeksiz geçti, çayla, peynirle, zeytinle, bazen bir tek yumurtayla, bazen kuru ekmekle geçti (s.17).

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Fakirlik

Yer-Mekân: İlyas’ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas’ı bekleyen aç günlerin başlaması.

(İlyas'ın rahatlığı ve tokluğu unutulmasıyla, onun yüklendiği sorumlulukları yerine getirme uğrunda yaşamaya başladığı zorluklara gönderme yapmaktadır. Yazar, kahramanın zor bir sürece girdiğini ve geçmiş zaman ifadeleriyle (-tu, -ti) uzun bir süredir bu süreçte olduğunu sezdirir.

- 5) Bir uğursuz kız çıktı karşısına, dingin yaşamını altüst etti. Ahım şahım bir kız değildi öyle. *Esmerti, ufak tefekti, adı Emel'di.* İlk bakışta, çekici bir yanı yoktu. (s.18)

Eden/Eyleyen: -

Etkilenen: Emel.

Eyleme Konu Olan Varlık:-

Yer-Mekân: -

Yönelme/Hedef: İlyas'ın Emel'e âşık olması.

(Yazar, kahramanın hayatına karşı cinsten bir kahraman dahil ederek, çatışmaların ve düğümlerin başlayacağı bir adım atar. Emel ismi “arzu, istek” anlamlarını ifade ettiğinden okuyucuya Emel'in roman içindeki rolü sezdirilir).

- 6) Çabaları boşa gitti İlyas'ın, ondan kaçamadı, kurtulamadı. *Kaçamamakla da kalmadı: çok geçmeden derslerini unuttu, Yargıtay'ı bile unuttu.* Yargıtay en büyük amaç olmaktan çıktı, sıcak bir düş oldu yalnız, küçüldü, Emel'in ardında kaldı (s.18).

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Dersler, Yargıtay hayalleri

Yer-Mekân: İstanbul (İstanbul'da yaşamaktadır).

Yönelme/Hedef: İlyas'ın hayallerini ve derslerini Emel yüzünden unutulması.

(Emel için derslerini ve ailesinin üzerine yüklediği sorumlulukları unutan İlyas'ın duygusal anlamda güçlü bir bağımlılık yaşadığı “bile” ifadesiyle sezdirilmiştir. Yazar, başkahramanı fikirleri ve eylemler arasında çatışmaya sürüklemektedir).

7) Sonra birden şaşkınlıkla gözlerini ayırdı. **“Hay Allah, Murat bu!” diye söylendi.** Karşıya geçti... Murat şaşkınlıktan donakaldı. (s.23)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas (Sözü söyleyen İlyas'tır).

Eyleme Konu Olan Varlık: Murat

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın arkadaşı Muratla karşılaşması.

(İlyas'ın hayatına yeni bir kahraman dahil eden yazar, “Hay Allah” ifadesiyle ünlem kullanarak hem İlyas'ı hem okuyucuyu “birdenbire, aniden” gibi beklenmedik bir durumun içine alır ve “söylenmek” yüklemine kullanarak aslında Murat'ın pek hoşlanılmayan bir karakter olduğunu sezdirir. Yazar, doğacak yeni çatışmalara gönderme yapar).

8) Bir zamanlar epey güçlük çektim, ama şimdi buldum kolayını. **Her akşam yemek pişiriyorum evde.** Bir de sefertası aldım, on bir liraya. (s.25)

Eden/Eyleyen: Yaşlı adam

Etkilenen: Yaşlı adam

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Murat'ın evi

Yönelme/Hedef: Yaşlı adamın hayatını kolaylaştıran çözümü yemek yapmak şeklinde açıklaması.

(İlyas, Murat'ın evinde karşılaştığı adamın yemek yaparak hayatını kolaylaştırdığını öğrenir. “Her akşam” ifadesini kullanan yazar, “bir öğün” yemeği

dahi evde pişirmenin verdiği yarara dikkat çeker. Başkahramanın içinde bulunduğu sıkıntılara bir alternatif olarak gözüken yemek pişirme fikrinde akşam vaktini vurgulayarak bir öğün yemekten fazlasına sahip olma durumunda daha da kârlı olunacağı düşündürülür ve başkahraman mutfak çıkmazı sürecine itilir).

9) İlyas birdenbire ayağa kalktı. Gözlerinde buz gibi bir parıltı vardı. **"Ben de yemek yapacağım, Murat," dedi. "Bundan böyle ben de yemek yapacağım!"**

"Murat söyleyecek söz bulamadı (s.27).

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: Murat

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Murat'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın yemek yapmaya karar vermesi.

(İlyas'ın "ben de yemek yapacağım" cümlesini arka arkaya vurgulaması kararlılığını gösterir ve yazar, İlyas'ın yemeklerini kendisinin pişirme fikrine sıkı sıkıya sarıldığını göstermektedir).

10) Murat'ın ardından mutfaka girdi. **Bir ufak tencere, birkaç eski tabak, iki çatal, iki kaşık, bir bıçak aldı.** Kâğıtlara sarıp bağladılar. (s.28)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas (İlyas'a yardım ediliyor).

Eyleme Konu Olan Varlık: Mutfak malzemeleri

Yer-Mekân: Mutfak

Yönelme/Hedef: Murat'ın İlyas'a mutfak malzemesi vermesi.

(İlyas, mutfak için gerekli malzemeleri arkadaşından elde ederken" birkaç eski tabak, iki çatal ve iki kaşık" alır ve evde tek başına yaşamayacak ya da misafir kabul

edecek gibi davranır. Yazar burada da gereçlerin sayısıyla yemek pişirme sürecinde İlyas'ın yalnız kalmayacağını sezdirir).

11) Düş gibi, çocukluk gibi, memleket gibi, ev gibi bir titreşimdi. **Önce ağzına yayılıyordu, sonra tüm varlığına.** Sonra, incecikten gaz kokan ılık havada, çevresinde esiyordu. (s.32)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Mutfak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın ilk yemeğini tatması.

(İlyas'ın yaptığı ilk yemeği tadarken yazarın kullandığı “önce ağzına yayılıyordu, sonra tüm varlığına” ifadesi yemeğin oldukça lezzetli olduğunu anlatır. Yazar, İlyas'ı aldığı karardan dolayı memnun olarak göstermektedir ve bu da İlyas'ın yemek yapmaya devam edeceğini gösterir).

12) “Çok güzel!” dedi. “Yemeğin çok güzel olmuş, Divitoğlu. **Çok iyi aşçısın.** O kadar güzel ki... bu kadar olur...” diye ekledi. (s.36)

Eden/Eyleyen: Emel

Etkilenen: İlyas (İlyas' övgü vardır).

Eyleme Konu Olan Varlık: Aşçılık

Yer-Mekân: Mutfak

Yönelme/Hedef: Emel'in İlyas'ın yemeklerine hayran kalıp İlyas'ı takdir etmesi.

(İlyas, kendine her şeyi unutturan Emel'in yemeklerden hoşlanmasıyla yemek yapma eyleminde ilk övgüsünü alır. Yazar, bu şekilde İlyas'ı yemek yapmak için daha da cesaretlendirir).

13) Tüm insanlardan tiksiniyordu. *Evine kapanacaktı artık, hiç çıkmayacaktı, kendi kendisiyle yetinecekti, kararı karardı.* Paltosunu giyip pazara indi. (s.39)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Ev

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın Emel'e kızıp kendini eve kapatması.

(İlyas'ın bunalımda olduğunu işaret eden kendi kendine yetinmek isteyip evden çıkmak istememesi onun eve kapanması için bir sebeptir ve bu sebep İlyas'ı daha çok mutfağa bağlayacaktır).

14) İçini çekti. *“Hep de aynı yemekleri yapıyorum,” dedi kendi kendine.* Bir adamın ayağına bastı. “Pardon” demedi. (s.43)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın yeni arayışlar içine girmesi.

(Mutfakta çokça zaman geçiren İlyas “hep aynı yemekleri yaptığını” düşünür ve yazar kahramanı bir arayış içerisine sokar. Yemeklerinin lezzeti, sevdiği kızdan aldığı övgü, içinde bulunduğu bunalımdan dolayı evde vakit geçirmesi gibi nedenlerle mutfağa daha çok bağlanan kahraman, bu arayışla birlikte yemek yapma konusunda daha da ciddileşecektir, yazar, bu mutfağı bir çıkmaza sürüklemeye başlamaktadır).

15) Ama uzun sürmedi. *Divitoğlu şimdi güzel bir şey bulmuştu: yapacağı yemekleri düşünüyordu.* Rahatladı. (s.43)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın zihninin yemeklerle meşgul olması

(İlyas'ın yemek düşüncesiyle dahi kendini iyi hissetmesi zihninin yemekle daha çok meşgul olacağına işaret eder. Yazar, yemeği kahramanın hayatının merkezine oturtturarak okuyucuya da yemekten başka bir şey düşünme fırsatı vermez ve empati kurulmasını sağlar).

16) Kadının elinde bir kitap görürdü sık sık. *Sarı kaplı bir kitaptı, bu kitaba bakarak yemek yapardı.* Fena da yapmazdı. (s.45)

Eden/Eyleyen: İlyas'ın dostunun karısı

Etkilenen: İlyas'ın dostunun karısı

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek kitabı

Yer-Mekân: Mutfak

Yönelme/Hedef: Kadının sarı kaplı yemek kitabıyla yemekler yapması

(Sarı rengin psikolojik çağrışımı; özgün düşünce ve merak uyandırmaktır. (<http://www.kisiselgelisim.com/renklerin-psikolojisi-sari-renk-ve-sari-rengin-anlami/>) Kahramanın sarı renkli yemek kitabına olan ilgisi onun özgün yemekler yapmak amacıyla merak ettiği yeni tarifleri ifade eder ve bu kitabı bir kadından ister. Toplum nezdinde kadının yeri mutfaktır ve bir erkeğin bir kadından yemek kitabı istemesiyle yazar, bir çatışma alanı yaratarak toplumsal cinsiyet rollerine işaret eder).

17) Başı dönüyordu İlyas'ın. *Yüreğinde bir çarpıntı başlamıştı, bir aşk çarpıntısı.* Hızla çeviriyordu sayfaları. (s.46)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Çarpıntı

Yer-Mekân: Mutfak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın kitap karşısında heyecanlanması.

(İlyas yemek kitabının sayfalarını aşkla ve heyecanla çevirir, yazar yemek yapmanın bir tutku haline döndüğünü bu duygularla hissettirir. Bir kadının değil erkeğin yemek kitabı karşısında heyecanlanmasıyla toplum nezdinde toplumsal cinsiyet sınırlarının dışına çıkılır).

18) Başka yemeklerdi onun yemekleri, eşsiz yemeklerdi! *Yemekleri yaparken de yerken de bir mutluluk duyuyordu.* Ya yemek yapıyor ya yemek yiyor ya yemek düşünüyor ya uyuyordu. (s.48)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Mutfak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın yemeklerle kendini mutlu hissetmesi.

(Yemekleri yerken ve yaparken de mutluluk duyan kahraman bütün hayatını yemek yapmaya adanmasına rağmen mutludur. Yemek kahramanın mutluluk alanı, hayatının anlamı haline gelir ve yazar, kahramanın hayatını tamamen mutfakla sınırlandırarak hem fikirlerin hem eylemlerin tutarlı olmasını sağlar).

19) Gene dost dost bakıyordu yüzüne. *Selami kocaman bir kitapla, bir sürü defterle gelmişti.* Hepsini önüne yaydı. (s.50)

Eden/Eyleyen: Selami

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Kitap, defter

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Selami'nin İlyas'ı ziyareti.

(Yüzüne dost dost bakmak ifadesiyle yeni katılan kahraman Selami'nin dostluğunun altında bir çıkar ilişkisi sezilir. Kocaman bir kitap ve bir sürü defterle gelmiş olması da geliş niyeti hakkında ipucu olmaktadır. Yazar, Selami'nin romana adım atışından itibaren kişiliği hakkında ipuçları vermektedir).

20) Ama ilk lokmayı yedikten sonra, şaşkınlığı birdenbire hayranlığa dönüştü. *Her lokmada anlatılmaz bir haz duydu.* Her lokmada başını kaldırdı, şaşkınlıkla, hayranlıkla, kıskançlıkla, merakla İlyas'a baktı. (s.53)

Eden/Eyleyen: Selami

Etkilenen: Selami

Eyleme Konu Olan Varlık: Lokma

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Selami'nin İlyas'ın yemeğinden haz duyması.

(Selami'nin yediği yemekten haz duyması yemeğin çok lezzetli olduğu fikrini verir ve İlyas'ın yaptığı yemekler çevresi tarafından da hayranlık uyandırır. Yazar, İlyas'ı çevresinin etkisiyle de onu mutfağa itmeye ve orada mutlu etmeye devam eder).

21) “Yaşamımın ikinci yemeği...” diye söylendi. *Birincisini de İkincisini de sana borçluyum.* Çok çok teşekkürler.” (s.58)

Eden/Eyleyen: Selami

Etkilenen: Selami

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Selami'nin İlyas'ın yemeklerini övmesi

(Selami İlyas'ın yemeklerini över ve onu takdir eder. Birincisi de ikincisini de sana borçluyum ifadesiyle hayatında o güne kadar yediği en güzel yemekler olduğunu belirtir).

22) “Olsun varsın, küçük olmuş, büyük olmuş, önemi yok...” *Hepsini satın aldı.*

Kitapçıdan çıktıktan sonra, kaldırımında yürürken, küçük kitapları büyük bir sevgiyle, taşkın bir aşkla sıkıyordu koltuğunun altında. (s.58)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek kitapları

Yer-Mekân: Kitapçı

Yönelme/Hedef: İlyas'ın kitapçıdaki tüm yemek kitaplarını satın alması.

(İlyas, gittiği kitapçıda yemek kitaplarının hepsini satın alır. Yemek kitaplarını iyi- kötü değerlendirmeden olduğu gibi satın alması hayatında daha önemli başka bir şey olmadığını gösterir).

23) Divitoğlu içini çekti.

“Dersler bıraktığım yerde, öyle duruyor. Fakülteye de gittiğim yok, zaman olmuyor,” dedi. Gözlerini terliklerine dikmişti, suçlu çocuklara benziyordu. (s.61)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: Murat (Cümle Murat'a söylenmiştir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Dersler

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın derslerini ve fakülteye gitmeyi bırakması.

(İlyas, fakülteye gittiğim yok, zaman olmuyor ifadesiyle zamanını harcayacak daha değerli şeyler olduğunu vurgular. Bu şekilde yazar, İlyas'ın hayatının merkezine yemeği aldığını gösteren bir kanıt daha sunar).

24) Sen her şeyi bana bırak. **Göreceksin: yeni kızın eskisinden bin kat güzel olacak,” dedi, gene güldü kahkahayla, sonra birden kaşlarını çattı.** “Ama kötü bir şey oldu, bir berbat yanlışlık,” diye mırıldandı. (s.63)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas’a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Kız

Yer-Mekân: İlyas’ın evi

Yönelme/Hedef: Murat’ın yeni bir kızla İlyas’a Emel’i unutturabileceği umudu

(İlyas’la şaşırtıcı bir karşılaşma sırasında okuyucuyla bir araya getirilen Murat, şaşırtıcılık özelliğini koruyarak İlyas’a yeni bir kız arkadaşı bulacağını söyler. Yeni kızın eskisinden bin kat güzel söylemiyle İlyas’a Emel’i unutturacağını İlyas’ın hayatını değiştirebileceğini düşünür).

25) Güzel bir söz aradı uzun zaman, bulamadı, neden sonra bulduğunu sandı, sevindi. **“En çok hangi yemeği seversiniz?” diye sordu.** Sarışın kız “Hoppala!” dedi içinden, başını çevirip dik dik baktı. (s.70)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: Sarışın kız (Söz Sarışın kıza söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Murat’ın evi

Yönelme/Hedef: İltifat etmek isteyen İlyas’ın kıza yemekten söz etmesi.

(İlyas, sarışın kıza güzel bir söz söylemek istediğinde dahi yemeklerden söz eder. Yazar kahramanın psikolojisinin geldiği noktayı göstermeye devam eder).

26) “Sana bir şey soracaktım,” diye kekeledi. **“Sen böyle şeyleri iyi bilirsin: coq-au-vin nasıl yemektir, nasıl yapılır?”**

“Çok sarhoşsun, Divitoğlu,” dedi Emel. (s.74)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: Emel

Eyleme Konu Olan Varlık: Yemek

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın ilk defa dans ettiği kızıdan öğrendiği yemeği Emel'e sorması.

(İlyas, zihnini yalnızca yeni öğrendiği bir yemek ismiyle meşgul eder. Murat'ın evinden Emel'le ayrılmasına rağmen merak ettiği ve sorguladığı tek şey yemektir. Emel'in varlığı dahi İlyas'ı yemekleri düşünmekten alıkoyamaz ve İlyas'ın zihninde her şeyle birlikte Emel'in yerini de yemek almıştır).

27) Sevmediği bir sestiyi ya kimin sesiydi? *Selami'yi karşısında buldu.* Kaşları çatıldı. (s.78)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: Murat

Eyleme Konu Olan Varlık: Selami

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Murat'ın Selami'yle karşılaşması.

(Murat, İlyas'ın evinde sevmediği bir kişiyle, Selami ile karşılaşır ve romanda bir çatışma meydana gelir. Okuyucu, "Selami"yi karşısında buldu. Kaşları çatıldı." ifadesiyle Murat'ın Selami'yi görür görmez sinirlendiğini hisseder ve akışın bir gerilime doğru gittiğini sezinler).

28) Fakülteyle bir ilgin kaldı da sanki!... *Burada pinekleyip duruyorsun, böyle iğrenç herifleri başına topluyorsun.* Beş liraya anasını bile satabilecek bir herife açıcılık ediyorsun. (s.79)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas'a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Selami

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Murat'ın İlyas'a Selami'ye hizmet edip fakülteye gitmediği için kızması.

(İlyas'ın yaşadığı hayatı onaylamayan Murat, Selami'yi de karşısında görünce öfkesine yenik düşer ve İlyas'a kızar. Fakülteyi bile unutan İlyas'ı eleştirir, “burada pinekleyip duruyorsun” ifadesiyle İlyas'ın hayatını özetler).

29) Ama Murat ne durdu ne duraladı. Başını çevirip bakmadı bile.

“Kalsın, o da senin olsun,” diye homurdandı.

Hızla indi basamakları, elinde kirli gömleğini sallaya sallaya, bir korkunç yangından mal kaçırır gibi, korkunç yangından kaçırılacak başka bir şey kalmamış gibi! (s.81)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas'a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Gömlek

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Murat'ın İlyas'a öfkelenmesi.

(“o da senin olsun” ifadesinde “da” bağlacıyla Murat'ın o güne kadar verdiği her şey ile birlikte İlyas'ı geride bırakıp gitmek istediği anlaşılır. Yazar, “korkunç yangından kaçırılacak başka bir şey kalmamış gibi!” ifadesiyle öfkeyle hareket edildiğinde yapılan mantıksız davranışlara gönderme yapar).

30) Ama üzüntüsü gerçek miydi, yoksa gizli gizli alay mı ediyordu, belli değildi.

“Evine bir kedi alsana,” dedi birden.

“Kedi mi? Ne kedisi!” diye kekeleydi Divitoğlu. (s.83)

Eden/Eyleyen: Selami

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas'a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Kedi

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Selami'nin İlyas'ın yalnızlığına karşı kedi edinme önerisi.

(Selami, gittikçe yalnızlaşan İlyas'a, kedi edinmesini önerir. Burada İlyas'ın öneri karşısındaki tutumuyla "kekelemeye başlamasıyla" yalnızlık duygusunu ne kadar derinden hissettiği sezdirilmektedir).

31) Eğildi, kucağına aldı gene, tüylerini okşadı. *Sonra İlyas'a yaklaştı, kedisini gösterdi gözleriyle, kucağına almasını söyledi.* O da fazla bekletmedi, hemen aldı, sevdi, okşadı, okşadıkça bulanık bir sevgi büyüdü içinde. Gülümsemeye başladı. (s.86)

Eden/Eyleyen: Necdet

Etkilenen: Kedi / Aliye

Eyleme Konu Olan Varlık: Kedi / Aliye

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Necdet'in kedisini İlyas'a teslim etmesi.

(İlyas, kedisini ilk kez karşılaşıyor ve ona karşı sevgi besler. "Okşadıkça bulanık bir sevgi büyüdü içinde" cümlesinde "bulanık sevgi" ifadesiyle sevgi duygusuna yabancılaşmış bir kalbin, o duyguyla yeniden karşılaştığında verdiği hissi sezdirir ve yazar bu gibi ifadelerle kahramanın psikolojisini yansıtır).

32) Hepsi ezberindeydi, hiçbirinde yanılmadı, bu konuda yalanı da gereksiz buldu. *Sonra şaşkıncu bir yalan daha kıvırdı: "Bu durumda geçinmemeye olanak kalmadı, baktım ki olacak gibi değil: birkaç kuruş daha alabilmek için bir iş aradım, ama iş aslan ağzında, bulamadım.* Yalnız küçük bir lokantadan bir aşçılık önerisi aldım, bu da işime gelmedi, geri çevirdim, amcacığım. (s.89)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Para.

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın para için amcasına yalan söylemesi.

(İlyas, “Bu durumda geçinmeme olanak kalmadı” diyerek yokluk içinde yaşadığını söylemeye çalışmış ve ailesine yalan söyleyerek daha çok para elde etmeyi amaçlamıştır. “Yalnız küçük bir lokantadan bir aşçılık önerisi aldım, bu da işime gelmedi, geri çevirdim, amcacığım.” ifadesinde yemek yaparak para kazanmayı reddettiğini söyler, ailesine yemek yapmak eyleminden kaçındığını vurgulayarak ne kadar zor durumda olduğunu betimler. İlyas, tüm hayatını yemek yapmaya adanmasına rağmen ailesine karşı dürüst davranmamakta ve bu gerçeği saklamaktadır. Ailesinin kendisine vereceği tepkiden korkarak yalana başvurmaktadır).

33) Ama Murat'a gittiği geceden beri, çok şey değişmişti: mutluluk umutsuzluğa benziyordu bazı bazı. *Hep aynı yemeği düşünüyordu, ne var ki hiç görmediği, bilmediği bir yemektir bu, gözlerinin önüne gelmiyordu bir türlü, buğulu pembeliğe giremiyordu, yalnız o kupkuru adı çınlıyordu beyinde: Coq-au-vin! Coq-au-vin. Şaraplı horoz!..* Ya da şarapta horoz, ikisinden biri işte...
(s.90)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Coq-au-vin!

Yer-Mekân: Mutfak

Yönelme/Hedef: İlyas'ın Fransız yemeğinden başka bir şey düşünmemesi.

(“...buğulu pembeliğe giremiyordu.” ifadesiyle İlyas'ın daha önce hiç görmediği

bir yemeği arzulaması sonucu yaşadığı çatışmaya değinir. İlyas, adını ilk defa duyduğu bir yemeği düşünerek ve düşleyerek o yemeği hayatının amacı durumuna getirir).

34) Kocaman burunlu adam, “yok” diye kesip atmadı.

“Evet,” dedi düşünceli düşünceli. “Evet, var, hem de bir sürü, ama...”

Divitoğlu sevinçle titredi.

“Eski mi?” diye atıldı. “Eski olsun, yıpranmış olsun, zararı yok.” (s.91)

Eden/Eyleyen: Koca burunlu adam

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas’a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Fransız yemek kitapları

Yer-Mekân: Kitapçı

Yönelme/Hedef: İlyas’ın aradığı yemek kitaplarını bulması.

(İlyas, kitapçının birinde yemek kitapları bulur. “Kocaman burunlu adam” ifadesi okuyucuya “adamın her işe burnunun sokması” çağrışımını verir ve devamında adam gerçekten İlyas’ın kitapları satın alabileceği maddi gücü olmadığı yargısına varır, bunu “Evet, var, hem de bir sürü, ama...” ifadesinde görürüz).

35) Süklüm püklüm yürüyordu, ama kararı karardı: alacaktı o kitapları, otuz gün dolmadan alacaktı! ***Nasıl olsa bir yolunu bulurdu elbet.*** Kendine güveniyordu.

(s.93)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Fransız yemek kitapları.

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: İlyas’ın kitapları almaya kararlı olması.

(İlyas, ne kadar zor durumda olursa olsun bir yolunu bulup yemek kitaplarını elde etmekte kararlıdır ve bu yüzden bir arayış içine girer).

36) “Ne şiş ne kebab yanacak,” diyordu içinden, tatlı tatlı gülümsüyordu. **“Sorun şu,” diye başladı. “Bundan böyle para yerine yemekle ödeyeceğim kirasını size. Aydan aya değil, her gün... hem öğle hem akşam yemeklerini... Daha kârlı çıkarsınız bu işten.”** (s.96)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Ev kirası

Yer-Mekân: İlyas’ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas para biriktirmek amacıyla ev kirasını yemek vererek ödemeyi teklif eder.

(İlyas, kirasını yemekle ödeyerek para sorununu çözmeyi amaçlar, “Ne şiş ne kebab yanacak” ifadesi İlyas’ın bu yöntemle hem ev sahibinin hem kendinin kârlı çıkacağına inandığını ve umutlandığını gösterir).

37) Oldu mu şimdi?” **“Olmaz!” dedi kadın gene, ayağını yere vurdu. “Galatasaray’da okuyor benim oğlum, herhangi bir yerde değil! Babasının lisesinde okuyor... Babasının vasiyeti var: oğlu bu liseyi bitirecek!** (s.96)

Eden/Eyleyen: Ev sahibi kadın

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas’a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Ev kirası

Yer-Mekân: İlyas’ın evi

Yönelme/Hedef: Ev sahibi kadının İlyas’ın para yerine yemek teklifini reddetmesi.

(Ev sahibi kadın İlyas’ın günlük yemek teklifini reddeder ve eşinin vasiyetini yerine getirip oğlunu okutacağını söyler. 27. örnekte Selami ve Murat arasında geçen gerilimin bir benzeri, İlyas ve ev sahibi kadın arasında da görülür).

38) Ama her şey altüst oldu birden. *Düşlerini gerçekleştirmesine ramak kaldığı bir sırada, bir akrabası geldi evine.* Divitoğlu tam sofraya otururken, akrabası kapıyı çaldı. (s.98)

Eden/Eyleyen: İlyas'ın akrabası

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Akraba

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın akrabasının ansızın çıkıp gelmesi.

(İlyas, yemek kitaplarından öğrenerek yaptığı yemekleri hazırladıktan sonra ansızın kapı çalar ve akrabası gelir. Bu, onun geçmişiyile ilk yüzleşmesi olacaktır. 32. örnekte ailesiyle konuşurken yemek yaptığını gizleyen İlyas, yemek hazırladığı bir sırada ailesinden bir fert evine girecektir).

39) Öyle ya, yıkılmış düşler, yarım kalmış emekler el ele vermişlerdi de yalanlar uyduruyorlardı sanki beyninde, *Divitoğlu'nun yerine onlar konuşuyordu.*
“Nişanlım,” deyiverdi sesi...

Akrabası gözlerini ayırdı.

“Nasıl?.. Neler söylüyorsun!” diye atıldı. (s.99)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas'ın akrabası

Eyleme Konu Olan Varlık: Nişanlısı

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın akrabasına yemek yaptığını belli etmemek için yalan söylemesi.

(İlyas, yemekleri nişanlısının yaptığını söyleyerek akrabasına yalan söyler. “Öyle ya yıkılmış düşler, yarım kalmış emekler el ele vermişlerdi...” ifadesi İlyas'ı

gerçeklerle yüzleştiren her şeyin onu yalan söylemeye ittiğini ve yalanların yalanlar doğurduğunu gösterir).

40) “Çok da güzelmiş,” dedi. *Sonra cüzdanını çıkardı, içinden bir yüzlük aldı, cebindeki tüm paranın yarısını!* Yüzlüğü Divitoğlu ’ya uzattı. (s.102-103)

Eden/Eyleyen: İlyas’ın akrabası

Etkilenen: İlyas (Parayı İlyas’a uzatır).

Eyleme Konu Olan Varlık: Para

Yer-Mekân: İlyas’ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas’ın akrabasının geline vermek amacıyla İlyas’a para vermesi.

(Akrabası İlyas’a cebindeki paranın yarısını uzatarak nişanlısını vermesini söyler. İlyas’ın mutluluğunu isteyen akrabası, hiç görmediği gelin adayı için parasının yarısını hediye eder).

41) Tiksintisi her dakika biraz daha büyüdü. *“Ben böyle olacak adam değildim,” diye söylendi.* “Gerçekten Yargıtay üyesi olabilirdim, daha güzel şeyler bile yapabilirdim...” (s.103)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Tiksinti

Yer-Mekân: İlyas’ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas’ın yaptıklarından dolayı pişmanlık duyması.

(İlyas, akrabasına söylediği yalanlardan sonra akrabasının iyi niyetini görmek onu büyük bir pişmanlığa sürükler ve İlyas, hayatını sorgulamaya başlar. “Ben böyle olacak adam değildim” ifadesi İlyas’ın yaptıklarından pişman olduğunu gösterir).

42) Korkunç bir keder çörelendi içine, açlık bastırıcaya kadar da kıvrılıp yattı.

Divitoğlu acıkınca kederini unuttu. Mutfağına girip yeni yemekler yaptı.

(s.103)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Acıkma duygusu

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın acıktığında başka hiçbir şey düşünmemesi.

(İlyas'ın pişmanlığı acıkıncaya kadar sürer. Açlık, İlyas'ı eski hayatına geri sürükler. "... acıkınca kederini unuttu." ifadesiyle İlyas'ın açlık karşısında direnemediğini ve sağlıklı düşünemediğini görürüz").

43) Sessiz, çekingendi, ama işini biliyordu: kirayı arkadaşının önünde isteyip Divitoğlu 'nu utandırmak, zorla ödetmek düşüncesindeydi.

"İlyas Bey oğlum, ay başı gelip geçiyor! Şu kirayı verin artık... Sadaka istemiyorum, hakkımı istiyorum!" dedi çabuk çabuk. (s.107)

Eden/Eyleyen: Ev sahibi kadın

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Kira

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın ay sonunda kirayı ödemek zorunda kalması.

(Ev sahibi kadın İlyas'tan kirasını alabilmek için Murat'ın yanında kirayı ister. Kadının kirayı zorla ödetmek düşüncesinde olası ise İlyas'ın kirayı önemsemediğini göstermektedir).

44) Neyse, sen odana git hadi, ben şimdi gelirim."

İlyas bu sözü bekliyordu sanki. Hemen içeriye girdi, yeşil kitaplara döndü gene, her şeyi unuttu.,

Murat hemen cüzdanını çıkarıp ödedi İlyas'ın borcunu. (s.108)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Yeşil Kitaplar

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın yemek kitaplarıyla her şeyi unutması.

(“Hemen içeriye girdi, yeşil kitaplara döndü gene, her şeyi unuttu.” ifadesiyle İlyas'ın 42. örnekte olduğu gibi yemek söz konusu olduğunda her şeyi unuttuğunu görürüz. İlyas, yemek kitaplarına döndüğünde daha önce pişmanlığını unuttuğu gibi bu sefer borcunu unuttur).

45) Murat gözlemlerini sürdürdü: **“Bu işe bir son verelim, sen bu kızla evlen,” dedi.**

“Bal gibi tutkunsun ona, o da seni çok seviyor, biliyorum, gözümle gördüm: hiç kimseyle dans etmedi o gece, hiç kimseyle konuşmadı, hep sana baktı... (s.110)

Eden/Eyleyen: Murat.

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas'a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Emel.

Yer-Mekân: İlyas'ın evi.

Yönelme/Hedef: Murat'ın İlyas'a Emel'le evlenmesini önermesi.

(İlyas'ın tepkisini ölçen Murat, İlyas'a Emel'le evlenmesini önerir. “Bu işe bir son verelim” diyerek İlyas'ın içinde bulunduğu durumdan kurtulmanın yolunun Emel'le evlenmesi olduğunu ima eder).

46) İçini çekti. **“Ben evlenmem,” diye söylendi. “Kadınları iyi bilirim: mutfaktan çıkmak bilmezler, her yemeğe karışırlar.** Böyle şeylere gelemem, ben evlenmem...” (s.111)

Eden/Eyleyen: İlyas.

Etkilenen: İlyas (İlyas'ın kendi kararı).

Eyleme Konu Olan Varlık: Evlilik.

Yer-Mekân: İlyas'ın evi.

Yönelme/Hedef: İlyas'ın mutfağa kimsenin girmesini kabullenemediği için evlilik istememesi.

(İlyas, mutfağı için sevdiği kadınla evlenme fikrine karşı çıkar. Evliliği yemekleriyle kendi arasına giren bir engel gibi görür. Yemeklerle arasındaki ilişki tüm kararlarını etkilemeye devam eder).

47) “Tek bir yol var,” dedi sonra. *“Tek bir kurtuluş yolu var, bu da sizsiniz: İlyas’ı siz kurtarabilirsiniz ancak, İlyas’ı kurtarmak istiyorsanız, onunla evlenin hemen.”* “Peki, ama...” dedi birden Emel’in sesi. (s.112)

Eden/Eyleyen: Murat.

Etkilenen: Emel (Söz Emel’e söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: İlyas.

Yer-Mekân: Murat'ın evi

Yönelme/Hedef: Murat'ın Emel'i İlyas'la evlenmeye ikna çabası.

(Murat, Emel'le İlyas ile evlenmeyi kabul etmesi için konuşur ve İlyas'ın tek kurtuluş yolunun bu olduğunu söyler. Emel'i bunun için ikna etmeye çalışır. “Peki, ama...” ifadesiyle Emel'in bu teklifi isteyerek değil mecbur kaldığı için kabul ettiğini anlıyoruz).

48) “İlyas’ı kurtarmak gerek,” diyordu içinden. *“Hep benim yüzümden oldu bunlar, İlyas’la evlenseydim, hiç değilse biraz oyalasaydım, bunların hiçbiri olmayacaktı.* Geç de olsa kurtarmalı artık, iş işten geçmeden bir şeyler yapmalı,” diyordu. (s.117)

Eden/Eyleyen: Emel

Etkilenen: Emel (Emel'in kendi hakkındaki düşüncesi)

Eyleme Konu Olan Varlık: İlyas

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Emel'in kendini suçlu hissetmesi ve İlyas'ın içinde bulunduğu durum için çare araması.

(Emel İlyas'ın yaşadığı hayattan dolayı kendini suçlu hisseder ve bu durumu düzeltmek için “Geç de olsa kurtarmalı artık, iş işten geçmeden bir şeyler yapmalı” şeklinde düşünür).

49) Ama Emel bu kadarla yetinmedi. *Divitoğlu, benimle evlenir misin?” diye sordu.* Divitoğlu birden donuverdi. (s.118)

Eden/Eyleyen: Emel

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas'a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık:-

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Emel'in İlyas'a evlenme teklifi etmesi.

(Emel, İlyas'a evlenme teklifi eder ve İlyas şaşkına döner. Emel İlyas'ı kurtarmak için ilk adımı atar).

50) Emel'e kızdığı yoktu, ama onun bedeninden, kollarından, sesinden kurtulmak istiyordu artık. *“Beni bırak! Beni bırak!” diye bağırdı.* Bağırınca hıçkırığı gırtlığından sıyrıldı, gözlerinden yaşlar boşandı. (s.121)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: Emel (Söz Emel'e söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: -

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın Emel'i reddetmesi.

(İlyas, Emel'in evlilik teklifi karşısında kendini kaybeder ve Emel'i kendinden uzaklaştırmak ister. İlyas'ın hayatının değişmesinden korktuğunu ve onu bu hayata iten kadını dahi reddedebildiğini görmekteyiz).

51) Murat'ın eli kravatına gitti birdenbire. *"Zamanınız var mı?" diye sordu.*

"Görüşebilir miyiz? Hemen şimdi... Ben evdeyim, boşum..." "Ama bilmem ki..." (s.122)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: Emel (Söz Emel'e söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Zaman

Yer-Mekân: Murat'ın evi

Yönelme/Hedef: Murat'ın Emel'i görüşmeye davet etmesi.

(Murat, İlyas'ın Emel'i reddetmesini fırsat bilir ve Emel'le görüşmek ister, artık İlyas'ın Emel'le birlikte olmayacağından emin olmuştur ve kendisi Emel'e yaklaşmak istemektedir).

52) Emel'in elini tuttu. Sonra da eğilip usulca öptü.

"Sizinle daha sık görüşebilir miyiz?" diye sordu. Emel kızardı, "hayır" demek istedi, ama sonra değiştirdi düşüncesini, uysal uysal gülümsedi. (s.122)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: Emel (Söz Emel'e söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık:-

Yer-Mekân: Murat'ın evi

Yönelme/Hedef: Murat'ın Emel'le yakından ilgilenmesi.

(Murat, Emel'e daha sık görüşmek istediğini belirtince Emel reddetmez, gülümseyerek kabul eder ve bu Murat'la Emel'in birlikteliğinin başlangıcı olacaktır).

53) Gitti, ama Murat bu görüşmeyle yetinmedi, saatlerce sokağında bekledi, evine

telefonlar yağdırdı. *Yanıtsız kalan sorusunu üç gün sonra, bir kez daha sorduğu zaman, Emel tatlı tatlı, “Ne diyeceğimi bilemiyorum. İlk siz öpeceksiniz beni, annemden, babamdan, ciciannemden sonra ilk siz...”* dedi. (s.123)

Eden/Eyleyen: Murat.

Etkilenen: Murat (Söz Murat’a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Emel’in yanıtı.

Yer-Mekân: Emel’in evi.

Yönelme/Hedef: Emel’in Murat’ın ilgisine karşılık vermesi.

(Emel, “İlk siz öpeceksiniz beni, annemden, babamdan, ciciannemden sonra ilk siz...” diyerek Murat’a ilk kez bir erkeğin onu öpeceğini ve fakat İlyas ile geçirdiği zamanları saklar bu şekilde İlyas’ı ilişkilerinden uzak tutar).

54) Bir gün daha büyük bir değişiklik oldu. *Selami Orhan beyi de eve getirdi.* Ufak tefek bir adamdı Orhan Bey, zayıf, hasta bir adamdı, gene de öğrencilerine büyük ilgi duyardı. (s.124)

Eden/Eyleyen: Selami

Etkilenen: İlyas (Orhan Bey’ İlyas’ın evine gelir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Orhan Bey

Yer-Mekân: İlyas’ın evi

Yönelme/Hedef: Selami’nin hocaları Orhan Bey’i İlyas’ın evine getirmesi.

(Selami, hocaları Orhan Bey’i İlyas’ın evine getirir ve bu Orhan Bey’in İlyas’ın hayatını yakından göreceği anlamına gelir).

55) “Elimden geleni yapacağım... *Ne dersin de elimden geleni yapacağım ben: seni bu huyundan vazgeçireceğim, buradan kurtaracağım, gerekirse hastaneye yatırtacağım.*” “Neden?” dedi Divitoğlu, sanki alay ediyordu. (s.127)

Eden/Eyleyen: Orhan Bey

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Hastane

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Orhan Bey'in İlyas'ı içinde bulunduğu durumdan kurtarıp geri kazanmak için elinden geleni yapacağını bildirmesi.

(Orhan Bey, İlyas'ı geri kazanmak ister ve onu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için mücadele edeceğini belirtir. "Ne dersen de" ifadesiyle İlyas'ın rızası olsun olmasın, onu eski hayatına döndüreceğini bildirir).

56) Ben onlara ne yaptım ki, Aliye?.." dedi, ağladı ağlayacaktı.

Orhan bey gözyaşlarının boşanmasına zaman kalmadan var gücüyle bir tokat indirdi yüzüne. Kendine gelsin istiyordu. (s.128)

Eden/Eyleyen: Orhan Bey

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Tokat

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Orhan Bey'in İlyas'ın kendisine gelmesi için tokat atması.

(27. örnekte Selami ile Murat, 37. örnekte İlyas ile ev sahibi kadın arasında oluşan gerilim, Orhan Bey ve İlyas arasında daha da artar ve yerini şiddete bırakır. İlyas'ın ağlayacağını fark eden Orhan Bey, İlyas'a şiddetli bir tokat atar).

57) Korkan yalnız o değildi, Selami de korkuyordu. *Arada sırada da olsa, Divitoğlu'nun yemekleriyle doymadan yaşamının pek de tadı olmayacağını düşünüyordu.* Şimdi daha iyi anlıyordu bu yemeklerin değerini. (s.129)

Eden/Eyleyen: Selami

Etkilenen: Selami

Eyleme Konu Olan Varlık: İlyas'ın yemekleri

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Selami'nin İlyas'ın yemeklerinden ayrı kalmanın korkusunu yaşaması.

(Selami, İlyas'ın yemekleri olmadan yaşamın tatsız olacağını düşünür ve Selami'nin İlyas'ı değil İlyas'ın yemeklerini önemsedğini görürüz. Değerli olan İlyas değil, İlyas'ın yemekleridir.19. örnekte Selami'nin dost dost bakmasının altında yatan çıkar ilişkisi burada gün yüzüne çıkmaktadır).

58) Ama kurtulmanın bir tek yolu var: *Adana'da bir lokanta açacağız, en iyisi bir kebabçı dükkânı.*” İlyas hep kafa sallıyordu. (s.129)

Eden/Eyleyen: Selami

Etkilenen: İlyas (Söz İlyas'a söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Lokanta

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Selami'nin İlyas'ı Orhan Bey'in elinden kurtarmanın yolunu lokanta açmak şeklinde belirtmesi.

(Selami, İlyas'ın yemek yapma becerisinden kalıcı olarak faydalanmak amacıyla ona bir iş teklifinde bulunur ve Orhan Bey'in İlyas'ı kurtarmak için sarf ettiği çabaları kendi lehinde kullanarak İlyas'ı korkutur. “Ama kurtulmanın bir tek yolu var:” ifadesinde Selami'nin çıkarları uğruna İlyas'ın korkularını kullandığını görürüz).

59) Sağlığı da iyi değildi (...) Sonra daha kötü bir şey oldu. *Adı anılmaz yerlerin en anılmaz noktasında bir gergin huzursuzluk başladı.* Huzursuzluk tahta gibi bir sertlikti. (s.131)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Huzursuzluk

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın sağlığının bozulması.

(İlyas, sağlığının bozulmasıyla yeni bir sıkıntıya girer fakat sürekli dış etkenlerden kaynaklanan gerilimler yaşayan İlyas, bu sefer doğrudan kendini ilgilendiren ve insanlarla paylaşmaya utanacağı bir rahatsızlığa sahip olur).

60) Başka bir korktuğu yoktu, kim gelse açardı kapısını. *Orhan bey de gelse açardı, Orhan beyin bile başının üstünde yeri vardı, bir akıl verirdi hiç değilse.* Ama kimsecikler gelmiyordu, kimsecikler uğramıyordu semtine. (s.132)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas (İlyas'ın çaresizliği).

Eyleme Konu Olan Varlık: Yalnızlık

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın rahatsızlığından dolayı bir başka kimseye ihtiyaç duyması.

(Hayatını mutfağa adayarak hiç kimseyi önemsemeyen İlyas, yaşadığı sağlık problemiyle birlikte iç dünyasından kopmak ve derdini insanlarla paylaşarak yardım almak ister. Karşılaşmaktan korktuğu hocası Orhan Bey'i dahi beklemiş fakat ona yalnızca hastalığı eşlik etmiştir).

61) Çıkmayı gözü kesmedi. *Çok bitkindi, hem de şimdi onun için hiçbir şeyin anlamı yoktu, hiçbir şey yoktu, hiçbir şey yaşamıyordu, yarası vardı yalnız, yalnız yarası yaşıyordu, yalnız yarasını duyuyordu.* Birden ellerini kapıya, yüzünü ellerine dayadı, hıçkırmaya başladı. (s.133,134)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Yara

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın yaşadığı çaresizlik ve yalnızlık duygusu

(“hiçbir, şey yaşamıyordu, yarası vardı yalnız, yalnız yarası yaşıyordu, yalnız yarasını duyuyordu” ifadesiyle İlyas'ın hastalığından sonra mutfağı, yemekleri, tüm hayatını unuttuğunu görüyoruz. Yaşadığı çaresizlik ve yalnızlık duygusu hayatını daha da zorlaştırır).

62) Divitoğlu anlattıkça bir rahatlık büyüdü yaşlı kadının yüzünde, sonra bir gülümseme belirdi: **“Ben de kötü bir şey sanmışım, çok şükür, değilmiş,” dedi.** “Değilmiş, anladım: basur... (s.135)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Hastalık

Yer-Mekân: -

Yönelme/Hedef: İlyas'ın rahatsızlığının ciddi bir şey olmadığını anlaması.

(Ev sahibi kadın, İlyas'ın şikayetlerinden hastalığın ne olduğunu anlar ve çaresizlik içindeki İlyas'ın umudu olur).

63) Bir zamanlar her şeyin en iyisini sen seçerdin. Emel'i de böyle seçmiştin. **Ne yapalım, kısmet benimmiş,” dedi, başını kaldıramıyordu.** “Evet,” diye mırıldandı Divitoğlu. (s.136)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: Murat

Eyleme Konu Olan Varlık: Emel

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Murat'ın İlyas'a Emel'le olan ilişkisini açıklaması.

(Murat, "Bir zamanlar her şeyin en iyisini sen seçerdin." diyerek İlyas'ı geçmişiyile yüzleştirir ve Emel'le aralarındaki ilişkiyi "kısmet" kelimesiyle kendi iradeleri dışında gerçekleşmiş, olması kaçınılmaz bir şeymiş gibi gösterir).

64) Divitoğlu gülümsemeye çalıştı, kiraları düşündü, başardı. **"Evet," diye yanıtladı. "Evet, çok iyi etmişsin: Emel eşsiz bir kızdır..."** Murat mutlulukla gülümsedi. (s.137)

Eden/Eyleyen: Murat

Etkilenen: Murat

Eyleme Konu Olan Varlık: Emel

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: İlyas'ın Emel ile Murat'ın ilişkisini onaylaması.

(İlyas, evinin kira borçlarını Murat'ın ödediğini bildiğinden, Emel'le Murat arasındaki ilişkiyi onaylama ihtiyacı hisseder).

65) Sonra el ele verip birlikte geldiler.

"Seni de çiftliğe götürüyoruz, olanak yok, burada böyle bırakmayız biz seni, elimizden kurtulamazsın," dediler. "Kardeş kardeş çiftliğe gideceğiz yakında. (s.139)

Eden/Eyleyen: Murat & Emel

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: İlyas

Yer-Mekân: İlyas'ın evi

Yönelme/Hedef: Emel ile Murat'ın İlyas'ı beraberlerinde çiftliğe götürmek istemeleri.

(İlyas'a karşı mahcup olan Emel ve Murat, İlyas'ı yaşadığı hayatla baş başa bırakıp gidemezler ve İlyas'ı da beraberlerinde götürme kararı alırlar. "Burada böyle

bırakmayız seni” ifadesinde İlyas’ın durumuna üzüldüklerini ve bu durumdan rahatsız olduklarını anlaşılr”).

66) Birden titremeye başlamıştı, soğuk ürpermeler vardı şimdi bedeninde. ***Sonra gözlerinden yaşlar boşandı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.***

Divitoğlu kendine geldi, kımıldadı, inledi, onları duydu. (140)

Eden/Eyleyen: Emel

Etkilenen: Emel

Eyleme Konu Olan Varlık: Emel

Yer-Mekân: Murat’ın arabası.

Yönelme/Hedef: Emel’in duygularına hâkim olamayıp ağlamaya başlaması.

(Emel’in, İlyas’a bakarken ağlamaya başlaması, İlyas’ın yaşadıklarından kendini sorumlu tuttuğunu düşündürür. Emel’in duyguları bedeninde kontrolsüzce titreme, ürperme ve ağlama şeklinde belirir).

67) Ölüm isteği içinde şahlanıyordu. Ama çabuk sönüyordu. ***Emel vardı gerisinde, bu çiftlikte Emel yaşıyordu, bir türlü kaçamaması, ölmemesi bundandı belki de.*** Bağdaş kurup oturuyordu. (s.141)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Emel

Yer-Mekân: Çiftlik

Yönelme/Hedef: İlyas’ın Emel için çiftlikte yaşamını sürdürmesi.

(İlyas’ın ölmek istemesi yaşadıklarını kabullenemediğini ve acı çektiğini göstermektedir fakat Emel’e karşı olan duyguları onu yaşama bağlamaktadır. Tüm hayatından kaçan İlyas, Emel’den kaçamamakta ve onun varlığıyla yaşama tutunmaktadır. “Bir türlü kaçamaması, ölmemesi bundandı” ifadesiyle İlyas’ın yaşadığı

tüm sıkıntılara Emel için katlandığı anlaşılır).

68) Bir lokanta mutfağı bile değildi, birkaç kuruş para bile getirmiyordu. *Ama olan olmuştu bir kez: her şeyi bu mutfaktı işte, yaşamı bu mutfaktı!* Yaşamını değiştirmek de istemiyordu. (s.141-142)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Mutfak

Yer-Mekân: Çiftlik

Yönelme/Hedef: İlyas'ın yaşamının çiftlikteki mutfaktan ibaret olması.

(İlyas, yaşamını yeni bir mutfağa adar ve yaşamını değiştirmek istemez. Tüm acılardan kurtulma yolunu yine mutfakta görmüş, mutfak sığındığı bir liman haline dönmüştür).

69) Yüzünü, çevresini, kılığını, önündeki önlüğü görünce, beyninden vurulmuşu döndü, yüzüne tükürdü. *Mustafa, candan akrabası, sevgili çocukluk arkadaşı, “merhaba” bile demeden yüzüne tükürdü de İlyas hiç mi hiç kızmadı, alınmadı, gözleri yaşarmadı, karşılık vermeye de kalkmadı, boş boş bakmakla yetindi.* Sonra önlüğüyle yüzünü sildi, gülümsedi. (s.142)

Eden/Eyleyen: Mustafa

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: İlyas

Yer-Mekân: Çiftlik

Yönelme/Hedef: İlyas'ın Mustafa karşısında sessiz kalması.

(En yakın arkadaşı Mustafa, yüzüne tükürdüğünde İlyas'ın üzülmemesi ve önlüğüyle yüzünü silip gülümsemesi arkadaşını yaptığı davranıştan dolayı haksız görmediğine işarettir. İlyas, arkadaşının bu tepkiyi bekliyormuş gibi davranır ve bu

durumu hoş karşılar).

70) “Bir aşçı parçası mısın?”

“Evet, bir aşçı parçasıyım.”

Mustafa boynunu büktü gene. (s.143)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Aşçı

Yer-Mekân: Çiftlik

Yönelme/Hedef: İlyas’ın Mustafa’ya aşçı olduğunu itiraf emesi.

(İlyas, “Bir aşçı parçası mısın?” sorusuna evet yanıtını vererek yaşadığı hayatın itiraf etmesiyle arkadaşı Mustafa boynunu bükümüştür. Mustafa bu gerçeği öğrendiğinde canı yandığı için boynunu bükerek tepki verir).

71) İlyas başını salladı.

“Hayır, Divitlerden değilim,” dedi. “Bana ne Divitlerden!” Bardağı bu yanıt taşırdı işte! (s.143)

Eden/Eyleyen: İlyas

Etkilenen: İlyas

Eyleme Konu Olan Varlık: Divitler

Yer-Mekân: Çiftlik

Yönelme/Hedef: İlyas’ın soyunu inkâr etmesi.

(İlyas, Mustafa’ya Divitlerden olmadığını söyleyerek geçmişini reddettiğinde Mustafa’nın sabrı tamamen taşar).

72) Hiç kuşku yok: kendisi de uzun zaman yaşamayacak, belki babası vuracak

Mustafa’yı, belki kardeşi vuracak, belki amcası vuracak. ***Ama suçu çok da***

büyük değil bence, tüm suçlar gibi bir suç: bir an kendini yitirdi, yanlışlıkla bir

garibin ölümüne neden oldu, hepsi bu.

Eden/Eyleyen: Anlatıcı

Etkilenen: Mustafa

Eyleme Konu Olan Varlık: Suç

Yer-Mekân: Çiftlik

Yönelme/Hedef: Cana kıymanın çok kolay olması. (s.143)

(Anlatıcı, “Ama suçu çok da büyük değil bence, tüm suçlar gibi bir suç: bir an kendini yitirdi, yanlışlıkla bir garibin ölümüne neden oldu, hepsi bu.” ifadesiyle cana kıymanın ne kadar kolay ve sıradan bir hale geldiğini ironik bir üslupla vurgular).

2.1.1.2 Anlambilimsel İnceleme

Her kelime, söz öbeği ve cümle bir anlamla ilişkilendirilir. Anlambilimsel inceleme kelime, söz öbeği ve cümlelerin anlamsal yönlerinin ortaya konulmasıdır. Yazarın sözcük seçimi ve kullanımı, vermek istediği mesajların somutlaştırılmasıyla doğru orantılıdır ve bu bölümde anlambilimsel inceleme yapılacaktır.

2.1.1.2.1 Anlam Türleri

2.1.1.2.1.1 Temel Anlam ve Yan Anlam

Bir ses bileşiminin başlangıçta yansıttığı, ilk ve asıl kavrama temel anlam (basic meaning) adı verilir. Yazar, temel anlamı kullanmayı tercih ettiğinde o kelimenin en yaygın anlamını kullanır daha sonra gelen anlamlar kullanım derecesine göre sınıflanır. (Eker, 2010:439). Temel anlamın tercih edilmesiyle anlatılmak istenen düşünce okuyucuya doğrudan aktarılır ve sezdirim amacı yoktur.

Yan anlam (connotation/secondary meaning) ise, sözcüğün, temel anlamla ilişkili edindiği bir başka anlam, yansıttığı yeni bir kavramdır (Eker, 2010:439). Temel anlam ve yan anlam örnekleri aşağıdaki gibidir:

- **Başını** yukarı kaldırdı birden. (s.25)

(Baş; “kafa” anlamında kullanıldığından temel anlamdır. Okunduğunda akla gele ilk anlamdır).

- Odasında, sobasının **başında**, rahat rahat oturamıyordu. (s.33)

(“Başında” ifadesinde “baş”, “önünde” anlamında kullanılmış ve yeni bir anlam kazanmıştır dolayısıyla yan anlamdır).

“Bir başka örnekte temel anlam ve yan anlam aynı cümlede kullanılmıştır:

- Divitoğlu eline bir **kalem** aldı, gereken şeylerin altını çizdi: bir kilo et, tereyağı, iki baş soğan, bir **kalem** tarçın, üç-dört karanfil. (s.51)

(Eline bir “kaleme” aldı ifadesinde kalem temel anlamda kullanılırken “bir kalem tarçın” ifadesinde kalem “adet” anlamında kullanılmış ve yeni bir anlam kazanmıştır dolayısıyla yan anlamdır).

2.1.1.2.1.2 Yakın Anlamlılık

Yakın ve benzer anlam taşıyan göstergelerin farklı sözcüklerle karşılanmasıdır. Yakın anlamlı sözcüklerin kullanımı, sık sık kelime tekrarı yapılmasının ve tekdüze bir anlatımın önüne geçer ve aynı zamanda yazar, eş anlamlı kelimeleri iki gösterge arasında artgönderimde bulunabilir. Yazarın zengin kelime hazinesini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

- “Aliye’yi **çaldılar**,” diye söylendi. (s.135)
- İlyas’ın radyo parasından **aşırdığıyla** tamamlamıştı bu parayı. (110)
(Çalmak ve aşırmaq kelimeleri eş anlamlıdır).
- “İlyas’ı **darıltım** mı yoksa?” diyordu kendi kendine, ellerini ovuşturuyordu. (s.59)
- Yoksa sen mi bir şey yaptın, sen mi onu **küstürdün**? O küstüyse hiç aldırma, barışsınız. (s.26)

(Darılmak ve küstürmek kelimeleri eş anlamlıdır).

- Orhan bey *çılına dönmüştü* o zaman, “Olamaz!” diye haykırmıştı. (s.125)
- Orhan bey *delirmişti* sanki, söylenip duruyordu kendi kendine, söyledikleri de hep aynı şeydi: “İlyas bizim kürsünüdür!” diyordu durmadan. (s.129)

(Çılına dönmek ve delirmek kelimeleri eş anlamlıdır ve bu örneklerde ortak özne ve yüklem söz konusudur. Özne; Orhan Bey, yüklem ise Orhan Bey’in çılına dönmesidir fakat yazar aynı cümleyi tekrar kurarken “çılına dönmek” eylemi yerine eş anlamlısı olan “delirmek” eylemini tercih ederek bir önceki cümleye artgönderimde bulunurken kelime tekrarından da kaçınır).

2.1.1.2.1.3 Karşıt Anlamlılık

Anlam bakımından birbirlerinin karşıtı olan sözcüklerdir. Yazar, karşıt anlamlı ifadeleri kullanarak vermek istediğı mesajlara “netlik” kazandırır. Bir ifadeyi zıttıyla birlikte kullanmak verilen ifadeyi destekler. Metinde karşıt anlamlı sözcükler; Kutupsal Karşıt Anlamlılık, Dereceli Karşıtılık ve İlişkisel Karşıt Anlamlılık olarak sınıflandırılır.

2.1.1.2.1.3.1 Kutupsal Karşıt Anlamlılık

Bir sözcüğün anlamının tam tersi yönde anlama sahip olan kelimelerdir. Bu tür karşıt anlamlı sözcükler ara kavramlar içermezler. Kutupsal Karşıt Anlamlılık örnekleri şu şekildedir:

- *Eski* giymeyi sevmediğı için de ikide bir *yeni* yelekler, yeni şalvarlar, yeni ceketler diktirtirdi. (s.10)
- “*Evet*” ya da “*hayır*” deyip kesiyordu (...) (s.139)
- *Kötülük* akıllarından bile geçmemişti. İşleri güçleri *iyilikti*. (s.15)

- “Teyzeciğim, teyzeciğim...” diye inledi. “Siz ne kadar *iyisiniz* ne kadar temizsiniz! Ben de o kadar *kötüyüm*... İki aydır bir kuruş kira da vermedim, ama siz de uğramadınız, istemeye gelmediniz...” diye kekeledi (...)” (s.135)

2.1.1.2.1.3.2 Dereceli Karşıtlık

Aralarında anlamsal bağlantı bulunan sözcüklerin olduğu karşıtlıktır ve bu tür karşıt anlamlı sözcükler ara kavramlar içerirler.

- Çünkü İlyas her şeyleriydi: parlak *gelecekleri*, şanlı *geçmişleriydi*... (s.15)
(Gelecek ve geçmiş, karşıt anlamlıdır ve “bugün” ara kavramına sahip olduğundan “Dereceli Karşıtlık” oluşturur.)
- (...) çocuklarla, ineklerle, buzağılarla, tavuklarla eğlenmişler, *sabah akşam* horoz dövüştürmüşler, ama yıllarca çarşıya inmemişlerdi. (s.32)

(İkilemeyi meydana getiren sabah ve akşam, karşıt anlamlıdır ve “öğlen” ara kavramına sahip olduğundan “Dereceli Karşıtlık” oluşturur).

2.1.1.2.1.3.3 İlişkisel Karşıt Anlamlılık

Aralarında anlamsal yönde belirli bir ilişki bulunan sözcüklerdir.

- Emel tatlı tatlı, “Ne diyeceğimi bilemiyorum. İlk siz öpeceksiniz beni, *annemden, babamdan, ciciannemden* sonra ilk siz...” dedi. (s.123)
(“anne/cicianne” ve “baba” anlam yönüyle ilişki içinde bulunan çifttir).
- "Güzel! Artık ya *hacıyız* ya *hoca*, ikisinden biri... Kaç yıl oldu görüşmeyeli? (s.79)

(“hoca” sözcüğüyle din alanındaki hoca kastedildiğinden hacı ve hoca kelimeleri anlamsal yönden belli bir ilişki içerisinde olan çifttir).

2.1.1.2.1.4 Çok Anlamlılık

Çok anlamlılık (polysemy), aynı sözcüğün birbiriyle ilgili, ancak farklı kavramları ifade etmesidir. Yani gösteren aynı, kavramlar farklı, ancak birbiriyle ilişkilidir (Eker, 2010:442).

Başta organlar, vücut bölümleri gibi, birçok sözcük, her dilde çok anlamlıdır. Buna karşılık, bilim ve meslek dallarının, uzmanlık alanlarının terimlerinin genellikle tek anlamlı olduğunu görürüz. Yazar, çok anlamlı kelimeleri kullanarak, kelimeleri bağlama göre yeniden anlamlandırılmasını sağlayarak metne açıklık kazandırır (Aksan, 1982:190).

Romanda “ağız” kelimesinin çok anlamlılık açısından tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- Ağzını açarsa kendini övecekti, biliyordu. (s.62)
(Ağız: konuşmak anlamında kullanılmıştır).
- Ama sanki iskemleye çivilenmişti, yıkık düşler bırakmıyor, onun **ağzından** konuşmak istiyorlardı. (s.105)
(Ağız: benzer ifadeler kullanmak anlamındadır).
- “Çulluklu pate, tam senin **ağzına** göre. (s.115)
(Ağız: damak tadı anlamında kullanılmıştır).
- Zaman daha çok şaşırdı: **ağzı** içki kokmuyordu. (s.26)
(Ağız: organ adı olarak kullanılmıştır).

2.1.1.2.1.5 Alt Anlamlılık

Aralarında anlamsal yönde belirli bir ilişki bulunan sözcüklerdir. Genel anlamdan özel anlam arasında bir ilişki kurulur ve bu ilişkideki ortak özelliklerle anlatım güçlendirilir.

- Dünya durdukça, Türkiye durdukça, bu kasaba durdukça hep yükseleceklerdi.

(s.16)

(“Dünya, Türkiye ve kasaba” alt anlamsal ilişkiye sahiptir).

- Öyle ya, şimdi *maltızdan kepçeye*, kepçeden *havana, eleğe* kadar her şey vardı bu *mutfakta!* Çok güzel, çok düzenli, çok temiz bir mutfaktı, her şeyi yerli yerinde, her şeyi tamamdı. (s.111)

(“maltız, kepçe, havan, elek” sözcükleri “mutfak” sözcüğünün alt anlamlı ifadesidir).

- Yalnız küçük bir *lokantadan* bir *aşçılık* önerisi aldım, bu da işime gelmedi, geri çevirdim, amcacığım. (s.93)

(“aşçı” sözcüğü “lokanta” sözcüğünün alt anlamlı ifadesidir).

2.1.1.2.1.6 Eş Adlılık

Eş adlılık (homonymy), aralarında anlamca ilgi ve bağıntı bulunmayan eş sesli sözcükler arasındaki ses benzerliğidir. Gösterilenlerin aynı, gösterenlerin ve kavram alanlarının farklı olmasıdır (Eker, 2010:442).

- “Duyduk, duyduk!” dedi tiksindir gibi. “Duyduk: öğrenci birliğiyle bir ay yolculuk etmişsin. *Yüz* liralık dövizle...” (s.78)

(Yüz: sayı ifade etmektedir).

- Kör demedi, kel demedi, herkesle düşüp kalktı da onun *yüzüne* bakmadı. (s.88)

(Yüz: çehre anlamına gelmektedir).

2.1.1.2.2 Değişmece Türleri

Anlatımı kuvvetlendirmek, somutlaştırmak, etkili kılmak amacıyla sözcükleri gerçek anlamları dışında kullanmaktır. Benzetmeler, Eğretilemeler, Düz Değişmece ve Örtmece şeklinde sınıflandırdığımız bu bölümde sözcüklerin temel anlamları dışında nasıl kullanıldığını inceledik.

2.1.1.2.2.1 Benzetmeler

Kavramlar ve nesnelere arasındaki benzeyen yönleri, ortaklıkları ele alarak yapılan söz sanatıdır. Benzetmeler anlatımın somutlaştırılmasını sağlar ve anlatımı destekler. Romanda anlamsal benzetmelerin yanı sıra “gibi ve sanki” edatlarıyla oluşturulan benzetmeler tespit edilmiştir. “**Gibi**” edatı kullanılarak yapılan benzetmeler şu şekildedir:

- Ama Divitoğlu dalgındı, *sarhoş gibi dumanlıydı* kafası, *bilinmedik bir ülkede, yapayalnız yaşar gibiydi*. (s.139)
(Divitoğlu bunalımdadır ve yazar ruh halini betimler).
- Basamaklar *sonsuzluğa kadar uzanır gibiydi*. (s.133)
(İlyas, hastayken evinin basamakları gözünde büyür).
- Çok geçmeden ikisi de İlyas Divitoğlu’ndan *bir ölüden söz eder gibi* söz etmeye başladılar. (s.122)
(Emel ve Murat, Divitoğlu’ndan söz eder).
- Divitoğlu tek sözcük söyleyemedi, ağzını açacak gücü yoktu, *beyni taşlaşmış gibiydi*. (s.137)
(Murat, Emel ile evlenmek istediğini açıklar).
- Emel bir gelsin de gör, nasıl düzelecek her şey! Bana inan,” diye ekledi, *baba gibi* yanağını okşadı Divitoğlu’nun. (s.111)
(Murat ve Divitoğlu’nun görüşmesi).
- Farkında değildi, ama *giden adam gibi* gülümsüyordu. (s.27)
- Sonra bir utanç büyürdü, *zehir gibi bir keder* büyürdü. (s.15)
- Gene öyle çekine çekine, gene *öyle bir şey çalar gibi*, bir kilo patates, yarım kilo soğan, bir paket tuz istedi. (s.30)

- Gözlerinde yemek adları **çok güzel türküler gibiydi**, değme türkülerden daha güzeldi. (s.46)
- **Havaya karışmış bir zehir gibiydi**, soluğunu kesiyordu. (s.22)
(Yazar, Divitoğlu'nun duyduğu tiksintiyi betimler).
- Her an kapısını kırıp odasına girecek, kollarından tutup sürükleye sürükleye götürecekler, **azgın deliler arasına kapatacaklarmış gibi bir korkunç kuşku** vardı içinde. (s.131)
- Hızla indi basamakları, elinde kirli gömleğini sallaya sallaya, **bir korkunç yangından mal kaçıran gibi, korkunç yangından kaçırılacak başka bir şey kalmamış gibi!** (s.81)
(Murat Divitoğluyla Selami yüzünden tartışır ve hızla uzaklaşır).
- Huzursuzluk **tahta gibi bir** sertlikti. Sonra ince bir sızı oldu. (s.131)
- İlyas birdenbire ayağa kalktı. Gözlerinde **buz gibi bir parıltı** vardı. (s.27)
- **Kadın bedenlerini resimlerden tanıyan delikanlılara benziyordu: onlar gibi** kuru ekmeğe sarılıyordu... (s.32)
(Yazar, Divitoğlu'nun açlığını betimler).
- Kımıldadıkça, öksürdükçe, boş bulunup yanlış adım attıkça, **yara gibi** sızlamaya başladı. (s.131)
- **Kurşun gibi bir ağırlık duydu** üzerinde, başını önüne eğdi. (s.99)
- Mevsimlik ozanlara vergi, tek boyutlu derinliklerden kürek kürek çıkarılmış, yılışık, **bayağı dizeler mikrop gibi geçiyordu dilden dile**, çamur gibi sıcıyordu, pis bir koku gibi dağılıyordu. (s.68)
- Murat erkek değil, **güzel bir kızmış, güzel kızla evlenmek istemiş de güzel kız hiç yanaşmamış, üstelik de alay etmiş gibi** kızdı Divitoğlu. (s.44)
- Murat **korkmuş gibi** geriledi. (s.109)

- Murat söyledi, o yaptı. Sonra büzülüp oturdu. **Suçlu çocuklar gibi** önüne bakıyordu. (s.24)
(Murat, yağmurda ıslanan Divitoğlu'na yardım eder).
- Nedense **bir bulut gibi** gene Emel geçti gözlerinden. (s.47)
- İlyas'ın **buz gibi soğumuş cesedini** taşıyordu içinde, adı İlyas'tı, ama o İlyas değildi, başka biriydi. (s.17)
- Odası sonsuz bir yeşilde bir ufak noktaydı, **yalnız kalmış bir kar tanesi gibi**, öyle önemsiz. (s.94)
(İlyas, yeşil yemek kitaplarını hayal eder).
- Olmuyordu bir türlü: ağzında çoğalıyor, gırtlığından aşmıyor, **taşlar gibi kalyorlardı**. (s.66)
- Oysa çok severdi bu Orhan beyi, **derslerini içer gibi dinlerdi**. (s.51)
- Öfkesi de **yemek gibi eriyiverdi** ağzında. (s.77)
- Sizden sonra herkes gitti, **baykuş gibi yalnız kaldım** evin içinde. (s.76)
- Sonra müşteriye **biçim beğendirmeye çalışan bir terzi gibi dikildi** dostunun karşısına. “Bak işte, seç bir şey,” dedi, sesinde yorgun bir satıcı sesinin kuruluşu vardı. (s.55)
- Taskebabı **ölümsüz bir ezgi gibi** duygulandırmıştı Selami'yi. Gözlerinden yaşlar boşanacaktı nerdeyse, nerdeyse ömründe ilk aşkı tadan, **içli taşra kızları gibi**, hüngür hüngür ağlamaya başlayacaktı. (s.58)
- **Tokat gibi sert bir sesle** karşılık verdi: (...) (s.70)
(İlyas'la ilgilenen Sarışın kız İlyas'ın hangi yemeği sevdiği sorusunu cevaplar).
- Tuhaf çocuktur Necdet. **Çamur gibi bir kıza** tutuldu, büsbütün tuhaflaştı. (s.85)

- Usulca indi Divitoğlu'nun kucağından, sonra döndü, bu kez de ata biner gibi oturdu dizlerine, ayaklarını sarkıttı. *İskemleye ters oturmuş ufacık bir kız gibi* salladı ayaklarını, ufacık bir kız gibi gülümsedi. (s.118)
- Yara *küçük bir canavar gibi* yattı söylenmez yerde ne sızısı durdu ne büyümesi. (s.132)
- *Yayından fırlamış bir ok gibiydi*, oklar da geri dönmezlerdi. (s.59)
(Yemek kitaplarını alan İlyas, hızla evine gider).
- Yoksul bekâr odasına *renk renk çiçekler gibi* dağıldı kahkahası, havayı değiştiriverdi. (s.34)

“Sanki” edatı ile yapılan benzetmeler şu şekildedir:

- Divitoğlu *için için çürüyordu sanki*. (s.132)
- Divitoğlu susmak istiyordu artık. Birden kalkıp kaçmak geldi içinden. *Ama sanki iskemleye çivilenmişti*, yıkık düşler bırakmıyor, onun ağzından konuşmak istiyorlardı. (s.100)
- Divitoğlu'nun boynuna doladı kollarını, var gücüyle sıktı, bir daha hiç bırakmamak isterdi bu bedeni. Ama *sanki bir ölüye sarılıyordu*. (s.120)
- Dizlerini kollarının arasına almış, başını sola eğmişti, kımıldamıyordu, *resim çektirecekti sanki*. (s.37)
- Karşısında *azgın bir deli vardı sanki*. (s.109)
(Yazar, İlyas'ın sözleri karşısında Murat'ın şaşkınlığını ifade eder).
- Orhan bey *delirmişti sanki*, söylenip duruyordu kendi kendine, söyledikleri de hep aynı şeydi: “İlyas bizim kürsünüdür!” diyordu durmadan. (s.128)
- Ömrünün en güzel, en mutlu, en coşkun dakikalarını yeşil kaplı yemek kitaplarını yerleştirirken geçirdi belki de öylesine sevinçliydi, *sanki kanatlanmıştı!* (s.105/106)

- Usul usul yüreğine çöküyorlardı. Ama Divitoğlu *sanki büyülenmişti*, bakmaya doyamıyordu. (s.28)
- Uzun zaman konuşmadı, *dili tutulmuştu sanki*. Sanki kendi kendisinin tam tersi bir adam olmuştu, bir sessiz, bir içli adam. (s.53)

“*Gibi ve sanki*” edatlarının birlikte kullanımıyla oluşturulmuş benzetmeler şu şekildedir:

- Ama *cansız bir yüzdü sanki* öptüğü, *buz gibi bir heykeldi*: Divitoğlu *donmuş gibiydi* ne kalktığı vardı ne bir şey söylediği. (s.729)
- *Yıkık düşler gırtlığına yığılmıştı sanki*, soluğunu kesiyorlardı, *boğulacak gibiydi*. “Ben hazırlamadım,” diye kekeledi, *bir şeylerden korkuyordu sanki*. “Ben nasıl hazırlayabilirim?” (s.99)

“*Gibi ve sanki*” edatlarının kullanılmadan oluşturulan benzetmelere şu örnekler verilebilir:

- *Ağrısız, sızısız, korkusuz bir ülkeydi şimdi*, tertemiz dostlarla dolu bir dünyada dinleniyordu, hiç yalnızlık duymuyordu. (s.135/136)
- Tencere tencere değildi sanki, tabaklar tabak değildi, *ölümsüz ellerden çıkmış ölüm kalım resimleriydi*. (s.28)
- Damla damla göklerden inip çukurlarda toplanan, toplandıkça, birleştikçe çirkinleşen, kirlenen, sel olup köylere inen, hayvanları, çocukları, bitkileri pisliğinde sürükleyip öldüren, *soysuzlaşmış sulara benzetiyordu onları*. (s.22)
- Divitoğlu daha da korktu o zaman, korkusu bir anda değişiverdi, *bir korkunç ağırlık* oldu. Evet, sonsuz bir ağırlık, bunalmaya benzer bir şeyler duydu. (s.127)
- *Dudakları birer renksiz çizgiydi*. (s.72)

(Emel’in üzgün hali betimlenir).

- Elini uzattı. Sonra sevinç dolu bir şaşkınlık parladı *şeytansı gözlerinde*. (s.33)
- *İnatçı çocuklara benziyordu*: (...) (s.96)
(Divitoğlu yemek kitaplarını satın almaktan başka bir şey düşünemez).
- *Saz benizli delikanlı* öksürdü. (s.86)
(Yazar, İlyas’a kedisini veren kişiyi betimler).
- Uyumak hoştu, bir türlü göze alamadığına: *ölüme benziyordu*. Hep uyumak istiyor, ikide bir dalıp gidiyordu. (s.139)
- Yavaş yavaş *sarhoşluğa benzer bir şeyler* duydu, yeniden başladı büyü. (s.119)
(İlyas, bir an için Emel’e karşı olan olumsuz duygulardan sıyrılır).

2.1.1.2.2.2 Eğretilmeler

Metafor olarak bilinen, sözcükleri benzetme sonucu gerçek anlamı dışında kullanma sanatıdır. Sözcük, bilinen anlamının dışında kullanılmasına rağmen bilinen anlam ile tamamen bağıntısını kesmez ve bu kullanımlar dilin anlam gücünü artırır.

2.1.1.2.2.2.1 Ölü veya Solgun Eğretilmeler

Oluşum süreçleri dikkate alınmadan yapılmış eğretilmelerdir.

- Cumali *kuyruksokumuna* dek kızardığını duydu. (s.137)

(“kuyruksokumu” ismi, kuyruk ve sokum kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş ve bir isimdir. Oluşum süreci bilinmediğinden Ölü ve Solgun Eğretilme örneğidir).

- Çarşıya yaklaşırken, art arda birkaç *delikanlı* geldi karşıdan. (s.132)

(“delikanlı” ismi, deli ve kan kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş ve bir isimdir. Oluşum süreci bilinmediğinden Ölü ve Solgun Eğretilme örneğidir).

2.1.1.2.2.2.2 İnsandan Doğaya Aktarım

İnsana özgü kavramların doğaya aktarılmasıyla oluşturulan eğretilmelerdir.

- Gözlerini *çıplak duvara* dikti. (s.23)

(“çıplak” sıfatı insan dışı bir varlık ismine getirilerek “çıplak duvar” şeklinde insandan doğaya aktarım yapılmıştır.

- Sonra *çırılçıplak, yoksul bir oda* geçti dumanlanmış gözlerinden, saçaklar altına tünemiş, *sessiz güvercinler* geçti, *yoksul bir odada* demet demet kırmızı karanfiller geçti. (s.142)

(“çırılçıplak” ve “yoksul” sıfatları insan dışı bir varlık ismine getirilerek “yoksul oda”, “sessiz” sıfatı insan dışı bir varlık ismine getirilerek “sessiz güvercinler” şeklinde insandan doğaya aktarım yapılmıştır).

2.1.1.2.2.2.3 Kişileştirmeye Aktarım

İnsanlara özgü kavramların insan dışı varlıklara aktarılmasıyla oluşturulan eğretilmelerdir.

- Aklı da, gözleri de sonsuz yeşildeydi, ama *ayakları çıldırmamıştı* daha: Divitoğlu birdenbire, hiç beklemediği, düşünmediği bir zamanda, evinin kapısında buldu kendini. (s.94)
- Başka ölü evlerinde erkekler *kederle savaşırlardı*. (s.14)
- *Bıçak gibi bir soğuk yürüdü* içeriye. Divitoğlu derin derin soluk aldı. (s.84)
- Bütün kadınlar titrerdi, *ev titrerdi*. (s.13)
- Damla damla göklerden inip çukurlarda toplanan, toplandıkça, birleştikçe çirkinleşen, kirlenen, sel olup köylere inen, hayvanları, çocukları, bitkileri pisliğinde sürükleyip öldüren, *soysuzlaşmış sulara* benzetiyordu onları. (s.22)
- *Ellerini gösterdi, çok yalnız, çok zavallı duruyorlardı*. (s.71)
- Gırtlığına *bir kahkaha yürümüştü*, güç bastırdı. (s.87)
- Sonra *çırılçıplak, yoksul bir oda* geçti dumanlanmış gözlerinden, saçaklar altına tünemiş, sessiz güvercinler geçti, *yoksul bir odada* demet demet kırmızı karanfiller geçti. (s.139)

- Suratından aşçılık akıyor senin. *Suratın ‘aşçıyım’ diye haykırıyor.* Ne yaptın da suratını susturdun? (s.34)
- Tencerede *et parçaları çirpınmaya başlamıştı.* (s.31)

2.1.1.2.2.2.4 Doğadan İnsana Aktarma

Doğaya özgü kavramların insana aktarılmasıyla oluşturulan eğretilmelerdir.

- *Beyninde bir yerler ısıdı* birden, rahat bir soluk aldı. (s.47)
- Bu söz bir söylendi mi *kalabalık dalgalanıp uğuldardı.* (s.13)
- *Ölüm isteği içinde şahlanıyordu.* (s.141)
- *Yüzü birden sertleşiverdi.* (s.47)

2.1.1.2.2.2.5 Duyular Arası Aktarma

Duyu organlarına ait olan işlevlerin duyular arasında yer değiştirmesiyle yapılan sanattır.

- Acıkmaksa *tatlı bir sarhoşluktan* onun için, bir büyük sanatçı coşkunluğuydu, her şeyi unuttururdu. (s.90)
- *Ağır bir sıkıntı* vardı içinde. Ama gözlerinde bir kararlılık parlıyordu. Gözlerinde güven vardı. Dostunu bu şirin mutfaktan, yaşamının en umutlu çağında, kale gibi karşısına dikilen bu *korkunç çıkmazdan* uzaklaştırmak için kestirme bir yol bulmaya çalıştı. (s.110)
- Akli da gözleri de *sonsuz yeşildeydi*, ama ayakları çıldırmamıştı daha: Divitoğlu birdenbire, hiç beklemediği, düşünmediği bir zamanda, evinin kapısında buldu kendini. (s.94)
- Alabildiğine *tatlı bir uyku* iniyordu gözlerine, besbelli: dost bir uykuydu. Gözlerini açmadı. (s.136)
- Ama İlyas hiçbirini dinlemedi bunların, *boş gözlerle* dostuna baktı yalnız, başka bir şey yapmadı. (s.24)

- Ama Murat sözlerinin anlamına varamadı, şaşkındı, birer **acı şaka** sandı sözlerini:(...) (s.27)
- Ama ne kadar dert yansa ne kadar homurdansa boşunaydı: yüzündeki **sonsuz huzur** belirtisi silinmiyordu. (s.66)
- Ama **taşkın bir sevinç** içindeydi. (s.35)
- Bir ağlarsa, **korkunç ağlayacaktı**. (s.87)
- Bir **tatlı sevinç** içinde gözlerini yumdu. Şimdi mutluydu. (s.126)
- Bir **yumuşak istek** gerindi içinde, yüzünü karısının yüzüne yaklaştırdı, usulca öpmek istedi. (s.140)
- Birden titremeye başlamıştı, **soğuk ürpermeler** vardı şimdi bedeninde. (s.140)
- Bölünen malların kimini kadınlar, kimini dostlar, kimini de **sonsuz cömertlik** yedi. (s.16)
- **Bulanık bir sıkıntı** çöreklenmişti yüreğine, ne yaparsa yapsın, atamıyordu. (s.83)
- Çocuklar gibi masalarda yaşardı: **ölümsüz sevgilere** inanırdı, bir öpüşten sonra dönmek olmaz sanırdı. (s.19)
- Dayanılmaz bir istek uyandırıyordu içinde bu yemek, **kanlı canlı bir şehvet** uyandırıyordu. (s.32)
- **Dayanılmaz bir kimsesizlik, iç burkucu bir zavallılık** işlenmişti yüzüne. (s.132)
- Delikanlının **soğuk şakalarının** hiçbirini işitmedi. (s.71)
- Divitoğlu daha da korktu o zaman, korkusu bir anda değişiverdi, **bir korkunç ağırlık** oldu. Evet, **sonsuz bir ağırlık**, bunalmaya benzer bir şeyler duydu. (s.127)
- Divitoğlu dostunun **garip davranışını** gizlemek istedi: (...) (s.82)

- Divitoğlu gülümsedi. İçindeki **köksüz umut** daha bir yeşerdi. (s.35)
- Divitoğlu karşı koymadı, geri çekilmedi. İçindeki **azgın korku** silinir gibi oldu. (s.119)
- Divitoğlu susmak istiyordu artık. Birden kalkıp kaçmak geldi içinden. Ama sanki iskemleye çivilenmişti, **yıkık düşler** bırakmıyor, onun ağzından konuşmak istiyorlardı. (s.100)
- Emel gözlerini ayırdı, **iğreti bir şaşkınlık** belirdi gözlerinde, hiç beklemediği bir şey duymuş gibi davrandı. (s.116)
- Emel'in tüm umutları yerle bir oldu, yerlerinde **kapkara bir keder** kaldı. (s.121)
- **Engin, yumuşak, serin, uzak bir haz** titreşimiydi. (s.32)
- İkide bir **acı acı yükseldi sesi**: “Aliye! Aliye! Aliye...” (s.133)
- İlyas varken **seminerler daha renkli geçerdi**, dedi. (s.51)
- Murat gelince kitaplardan ayrılmak zorunda kalmıştı, gene de sevinçliydi, **sessiz bir memnunluk** vardı yüzünde. (s.58)
- Murat gene deliye döndü, gene **derin bir pişmanlık** duydu. (s.81)
- Mutfakta bir **ılık rahatlık** duydu. (s.30)
- Önce mırın kırın etti, ama sonunda çıkar yol bulamadı: patlamayacaktı, kendi kendine patlamayacaktı bu **korkunç yara!** (s.134)
- Selami'nin **gözlerinde kurnaz bir parıltı** titredi. (s.104)
- Sonra **ince bir sızı** oldu. Kımıldadıkça, öksürdükçe, boş bulunup yanlış adım attıkça, yara gibi sızlamaya başladı. (s.131)
- Sonra yerini bir **yaman hırsa** bıraktı. (s.58)

2.1.1.2.2.3 Düz Değişmece

Benzetme amacı güdülmeksizin bir sözcüğü başka bir sözcüğün yerine kullanma sanatıdır. Okuyucu kelimededen çıkarım yapar.

- Ama **sarışının** keyfi kaçmıştı. Geç de olsa pahalıya satmak istedi kendini, geriye çekildi. (s.69)
(Murat'ın evinde verdiği partideki bir kız için kullanılır).
- Bir **Yeni Harman** çıkardı paketten, yaktı, dumanını havaya üfledi. (s.82)
(Yeni Harman, sigara yerine kullanılır).
- Emel tepeden tırnağa **aklar giymişti** gözlerinde. (s.47)
(Emel'in ak elbisesi kastedilir).
- Her gün **kazan kaynar** bizim evde, etimiz, kemiğimiz eksik olmaz, gönlümüz de zengindir, merak etme,” dedi. (s.87)
(İlyas'ın mutfağında her gün yemek pişirildiği vurgulanır).
- Orhan bey delirmişti sanki, söylenip duruyordu kendi kendine, söyledikleri de hep aynı şeydi: “**İlyas bizim kürsünüdür!**” diyordu durmadan. (s.128)
(Kürsü ile İlyas'ın okuduğu Hukuk Fakültesi kastedilir).
- Sonra daha kötü bir şey oldu. **Adı anılmaz yerlerin en anılmaz noktasında bir gergin huzursuzluk** başladı. (s.131)
(Adı anılmaz yerlerin en anılmaz noktasındaki huzursuzluk ile basur kastedilmiştir).

2.1.1.2.2.4 Örtmece

Söylenmesi uygun görülmeyen bazı sözcük ve sözcük gruplarını başka sözcüklerle ifade etmektir.

- “Gitmedi, **yüznumaraya** girdi...” (s.102)
(Yüz numara ile tuvalet kastedilir).
- Mustafa'yı öldürmekle iş bitmez, Mustafa'yı öldürmekle alınmaz İlyas'ın öcü. İlyas'a kıyanlar başka, İlyas'a kıyanlar bir sürü, İlyas'a **kıyanlar** sayılmaz... (s.17)

(İlyas'a kıyanlar ifadesiyle “öldürenler” anlamı verilmiştir).

2.1.1.3 Sözcük (Kavram) Alanı İncelemesi

Sözcüklerin anlam alanları üzerinde çalışır sözcüklerin anlam yönünden aralarındaki ilişkiyi inceler.

2.1.1.3.1 Acı-Keder

- *Acısı kor gibi yüreğinde*, hâlâ İlyas'a yanıyor. (s.15)

(“Acısı kor gibi yüreğinde” söylemi doğrudan “Acı-Keder” kavram alanını işaret etmektedir).

- Dayanılır gibi değildi. *Gene de bir türlü tutamadı gözyaşlarını, elinde değildi*, hiçbir şey elinde değildi, uzun zaman ağladı. (s.134)

(“Gene de bir türlü tutamadı gözyaşlarını, elinde değildi” ifadesinde gözyaşlarına hâkim olamadığını ve iradesi dışında ağlamaya başladığını ifade ettiğinden “Acı-Keder” kavram alanını işaret etmektedir).

2.1.1.3.2 Af Dileme

- Bunu bizim geline ver. *Kusuruma bakmasın*, çamsakızı, çoban armağanı, (...). (s.103)

- "Sana saygısızlık ettim, sözlerine inanmadım, aptallık ettim, *kusuruma bakma artık*. Büyük bir kusur da sayılmaz hani. Öyle ya, nereden bilecektim?" diye ekledi. (s.57)

(Her iki örnekte yer alan “Kusuruma bakmasın, kusuruma bakma artık” ifadelerinde af dileme niyeti olduğu için “Af Dileme” kavram alanını işaret etmektedir).

- Rahatsız etmek istemezdim, *özür dilerim*.

(“Özür dilerim” ifadesi doğrudan “Af Dileme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.1.1.3.3 Alay Etme

- Bu kediyi hiçbir zaman dövmeyeceğine, aç, susuz bırakmayacağına yemin edebilir misin?” dedi, dudaklarını ısırıldı. **Gırtlığına bir kahkaha yürümüştü, güç bastırdı.** (s.87)

(“Gırtlığına bir kahkaha yürümüştü, güç bastırdı.” ifadesiyle söylediği sözden sonra kahkaha atmamak için kendini tuttuğu görülür. Bu “Alay Etme” kavram alanını işaret eder).

- (...) kaş göz edip sözlerini dinleyen, **alaylı alaylı gülen** iki kızla Amerikan bozması delikanlıyı görmedi. (s.71)

(“alaylı alaylı gülen” ifadesi doğrudan “Alay Etme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.4 Altan Alma

- “Ne dersin, acaba iyi mi ettim?” diye sordu Murat. (...) Divitoğlu gülümsemeye çalıştı, **kiralari düşündü, başardı.**

“Evet,” diye yanıtladı. “Evet, çok iyi etmişsin: Emel eşsiz bir kızdır...”

(Divitoğlu, arkadaşının yaptığı iyilikleri, kendisi için ödediği kiralari düşünerek, normal şartlarda asla kabul edemeyeceği bir soruya (sevdiği kızın en yakın arkadaşıyla birlikte olması) “Evet” cevabını verir. “Kiralari düşündü, başardı” ifadesi bu yüzden “Altan Alma” kavram alanını işaret eder).

- Selami’nin duraladığını gördü, **sesini tatlılaştırmaya çalıştı.** (s.79)

(Örnekte “sesini tatlılaştırmaya çalışmak” ifadesini karşı tarafın duraladığını/kırıldığını hissettikten sonra söylendiği görülür ve ortamı yumuşatmak adına söylenen bir söz olduğundan “Altan Alma” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.5 Atatürk'e Övgü

- Ama Kemal Paşa ne kanun ne kitap ne memur, *Kemal Paşa her şeyden önce...*
Gene şaşırtmış herkesi. (s.101)

(Mustafa Kemal her şeyden önce gelir fikri doğrudan “Atatürk’e Övgü” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.6 Bakımsızlık

- *Kararmış* ak gömleğini, paçaları *çamurdan görünmez olmuş* pantolonunu, *buruş buruş* ceketini, *yakası meşinlenmiş* paltosunu giydi. (s.88)

(“Kararmış, çamurdan görünmez olmuş, buruş buruş, yakası meşinlenmiş” ifadeleriyle kişinin hayatına hiç dikkat etmediği bakımın önemsemediği anlaşılır ve “Bakımsızlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.7 Başarı

- Akıllıydı, *her sınıfta birinciydi*. (s.16)
- *Çalışkandı, bilgiliydi, dil biliyordu*. Yirmi yıla varmadan Yargıtay’a yerleşmiş olacaktı belki. (s.17)

(“Her sınıfta birinciydi” ve “çalışkandı, bilgiliydi, dil biliyordu” ifadeleri akademik başarı bildirdiğinden “Başarı” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.8 Beddua

- *“Allah belasını versin!”* dedi tiksindir gibi. (s.29)
- “Kalsın, kalsın, bırak, kalsın, hiç dokunma, *Allah belanı versin senin!*” dedi Murat. (s.110)

(“Allah belasını versin!”, “Allah belanı versin senin!” ifadeleri doğrudan “Beddua” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.9 Bencillik

- Sizden sonra herkes gitti, baykuş gibi yalnız kaldım evin İçinde. Böylesine *bencil bilmezdim* seni! (s.77)

(“bencil bilmezdim” ifadesi doğrudan “Bencillik” kavram alanını işaret eder).

- (...) *kendinden, kendi yaşayışından söz ediyordu hep*: bekârdı, küçük bir memurdu... (s.25)

(“kendinden, kendi yaşayışından söz ediyordu hep” ifadesi sürekli kendini ön plana çıkaran birini belirttiğinden “Bencillik” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.10 Bunalım

- *Bulanık bir sıkıntı* çöreklenmişti yüreğine, ne yaparsa yapsın, *atamıyordu. Nedenini de bilmiyordu.* (s.85)

- Gene odaya döndü, *bir aşağı, bir yukarı gezindi. Ağır bir sıkıntı* vardı içinde.

- Karanlık yoğunlaştıkça bir *ağır sıkıntı büyüyordu Divitoğlu'nun içinde, içeriden sıkıntı bastırıyordu*, dışarıdan karanlık, Divitoğlu iki basınç arasında eziliyordu. (s.20)

(Yukarıdaki örneklerde “Bulanık bir sıkıntı, atamıyordu, nedenini bilmiyordu.”, “bir aşağı bir yukarı gezindi, ağır bir sıkıntı vardı.”, “ağır sıkıntı büyüyordu Divitoğlu'nun içinde içeriden sıkıntı bastırıyordu.” İfadeleriyle bir bunalıma giren ve ondan kurtulmaya çalışan kişi betimlendiği için “Bunalım” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.11 Cinsel Unsurlar

- (...) bazen *yalnız öpüşüyordu* (...). (s.18)
- (...) burnunu burnuna dokundurdu birkaç kez, sonra *dudaklarını dudaklarına yapıştırdı.* (s.119)
- Emel'in *göğüslerini düşündü*, sözü uzattıkça uzattı. (s.113)

- (...) *öpüşüp kucaklaştıklarını görür gibi* oluyordu. (s.112)

(Örneklerde “yalnız öpüşüyordu.”, “dudakları dudaklarına yapıştırdı.”, “göğüslerini düşündü”, “öpüşüp kucaklaştıklarını görür gibi” ifadeleri doğrudan “Cinsel Unsurlar” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.12 Çaresizlik

- (...) bir saçak altında azıcık dinlenmeye kalktı mı Emel’i düşünmeye başlıyordu *elinde olmadan*. (s.23)

(Bir şeyin kişinin “elinde olmaması” doğrudan “Çaresizlik” kavram alanını işaret eder).

- *Nereye gidebilirdi ki?* Umutsuzca yatağına attı kendini. **“Bunun sonu korkunç!”** diye inledi. (s.75)

(“Nereye gidebilirdi ki?” ifadesinde kişinin gidebileceğı hiçbir yerinin olmadığını ve böyle bir yer bulamadığını anlıyoruz. Ardından gelen cümlede “Bunun sonu korkunç!” ifadesi onun gerçekten yapabileceğı bir şeyinin olmadığını gösterir ve bu “Çaresizlik” kavram alanını işaret eder).

- Yüzünü avuçlarına aldı. Sırtını kamburlaştırdıkça kamburlaştırdı. **Gözlerini çıplak duvara dikti. Dakikalarca oturdu.** Yavaş yavaş bir titreme aldı bedenini. Dişleri birbirine vurdu. Parmaklarında bir büzülme duydu. Yatağına baktı. Yatak bozuktu, çarşafı kirliydi. Başını çevirdi. Giyindi. Dışarıya çıktı. (s.21)

(Paragrafın genelinden depresyonda olduğu sezilen kişi için “Gözlerini çıplak duvara dikti. Dakikalarca oturdu.” ifadesi kullanılmıştır. Dakikalarını duvara bakmakla geçiren bir kişinin elinden gelen tek şeyi yaptığı görülür ve bu “Çaresizlik” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.13 Çıkar İlişkisi

- (...) Divitoğlu' ya, *ne söylese haklı buluyor, tüm davranışlarını beğeniyor, ne isterse yapıyordu.* (s.104)

- Divitoğlu'yu yitirmekten değil, *yemeklerini yitirmekten korkuyordu.* (s.129)

(Örneklerde “ne söylese haklı buluyor, tüm davranışlarını beğeniyor, ne isterse yapıyordu” ve “yemeklerini yitirmekten korkuyordu” ifadeleriyle kişinin yemek için her şeye katlandığını anlıyoruz, bu “Çıkar ilişkisi” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.14 Çıkarım

- “(..). Beni gerçekten sevseydi, ilk işi bu çantayı almak olmazdı, unutturdu. **Belli beni hiçbir zaman sevmedi**, gene alay etti belki,” diyordu. (s.121)

(Örnekte, “Belli beni hiçbir zaman sevmedi” yargısı bir eylemden akıl yürütülerek çıkarılmıştır ve bu “Çıkarım” kavram alanını işaret eder).

- Divitoğlu *anlattıkça bir rahatlık büyüdü yaşlı kadının yüzünde*, sonra bir gülümseme belirdi:

“Ben de kötü bir şey sanmışım, çok şükür, değilmiş,” dedi. “Değilmiş, **anladım: basur...** Korkulacak bir şey değil, geçer... Ne olacak, basur...” (s.136/137)

(Kadın dinlediklerinden hareketle hastalığa bir teşhis koyar ve “anladım basur” ifadesini kullanır, bu “Çıkarım” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.15 Çözüm Üretmek

- “Bir zamanlar *epey güçlük çektim*, ama *şimdi buldum kolayını*. Her akşam yemek pişiriyorum evde. (s.25)

(Örnekte “epey güçlük çektim” ifadesiyle kişinin zor zamanlar içinde olduğu anlaşılırken “şimdi buldum kolayını” ifadesi ve devamında gelen çözüm “Çözüm Üretme” kavram alanını işaret eder).

- O radyoyu alabilmek için ne güçlükler çekmişti zamanında. “Radyoyu *da kitapları da satarım, bir işe yaradıkları yok nasıl olsa...*” Akli da gözleri de sonsuz yeşildeydi, (...) (s.94)

(Kahraman, zorluklar içinde aldığı radyoyu yeşiller (kitaplar) için satmayı düşünerek ekonomik bir çözüm üretmektedir ve bu “Çözüm Üretme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.16 Dalgınlık

- Bir çocuk da güldü. *Divitoğlu çocuğu görmedi.* (s.47)

(Divitoğlu'nun kendisine gülen çocuğu fark etmemesi “Dalgınlık” kavram alanını işaret eder).

- Başını çevirdi. “Deve!” dedi kel kafalı bir şoför. “*Önüne baksana, deve!*” (s.97)

(Başını çevirdiğin de arabayı görmediğini şoför ’ün konuşmasından anlıyoruz. “Önüne baksana, deve!” ifadesi “Dalgınlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.17 Dostluk

- (...) *dost dost omzunu okşadı.* (s.83)
- (...) gene de onunla *dostluk ederdi.* Gene *dost dost bakıyordu* yüzüne. (s.50)

(Örneklerdeki “dost dost” ifadeleri doğrudan “Dostluk” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.18 Dua

- (...) “*Tanrım, beni kurtar artık, şu yara patlasın artık!*” diyordu. (s.132)
- “Olur, ağabey, *inşallah,*” dedi Divitoğlu. (s.108)
- “*Ulu Tanrı Sultan Süleyman Efendimizin saltanatını versin sana, Nuh Peygamberimizin ömrünü versin,* biricik İlyas’ım,” derdi. (s.21)

(Örneklerde, “Tanrım”, “Ulu Tanrı” ve Allah izin verirse anlamına gelen “İnşallah” ifadeleri “Dua” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.19 Eğitim

- “*Galatasaray’da okuyor* benim oğlum, herhangi bir yerde değil! *Babasının lisesinde okuyor...* (s.101)

- Orada *da kimselere kaptırmadı birinciliği*. Sonra *Hukuk’a başladı*. (s.17)

(Örneklerdeki “Galatasaray’da okuyor, Babasının lisesinde okuyor” ve “kimselere kaptırmadı birinciliği, Hukuk’a başladı” ifadeleri “Eğitim” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.20 Gönül Eğlendirme

- Geçen gün de evlenelim diye tutturdu, başımın etini yedi. *Bende evlenecek göz varmış gibi...* (s.63)

(Evlenecek göz olmadığı halde bir kızla beraber olması “Gönül Eğlendirme” kavram alanını işaret eder).

- *Güzel bir kız araklarım, kaçır mı!* Birini de sana ayarlarız. Sen her şeyi bana bırak. Göreceksin: *yeni kızın eskisinden bin kat güzel olacak,*” dedi. (s.63)

(Güzel bir kız araklarım, kaçır mı? ifadesinde sorunun cevabı içinde gizlidir. Sözde soru cümlesidir ve “kaçmaz” anlamı çıkmaktadır. Yeni kızın eskisinden bin kat daha güzel olacak ifadesi de kolay bir şekilde kız değiştirilebileceği anlamı taşımaktadır ve bu “Gönül Eğlendirme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.21 Gurur

- Divitoğlu bu sözlerden hoşlandı. *Gururla kabardı göğsü. Gurur, gittikçe büyüdü,* sel gibi yükselip taşı, uzun zaman uyutmadı onu. (s.58)

(Örnekte “Gururla kabardı göğsü. Gurur, gittikçe büyüdü.” ifadeleri doğrudan “Gurur” kavram alanını işaret eder).

- **“Kalmam!” dedi mi kalmazdı, böyleydi huyu. Yaptığı yanlıştı, şimdi anlıyordu:** ileri gitmişti, (...) **Ama geri dönemezdi.** (s.81)

(Örnekte, yaptığının yanlış olduğunu anlamasına rağmen “Kalmam” dediği için yanlışını bile bile geri dönemediğini ifade eder, gururuna yediremediği için yapması gerekeni yapıp kalmayı tercih etmez ve bu “Gurur” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.22 Güven

- Divitoğlu'nun elleri **tüm kuşkularını eritmişti, kuşku duymuyordu artık.** (s.57)

(Örnekte tüm kuşkuların erimesi, artık kuşku duyulmaması güven duygusunun kazanıldığını belirtir ve bu “Güven” kavram alanını işaret eder).

- **İlyas büyük adam olacaktı, eski yüceliğine kavuşturacaktı ailesini.**

Küçücükten belli etmişti bunu. Bakışında, duruşunda, susuşunda, her şeyinde atalar vardı, ataların ululuğu sinmişti her şeyine.

(“İlyas büyük adam olacaktı, eski yüceliğine kavuşturacaktı ailesini.”

İfadesinde ailenin İlyas'a güvendiğini görürüz ve bu “Güven” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.23 Güvensizlik

- Adanalıyım, anlarım: **bir iş var bu işin içinde.** Büyü gibi bir şey... **Başka türlü olamaz bu iş,** böylesine güzel yemek yapılamaz. (s.53)

(“bir iş var bu işin içinde”, “Başka türlü olamaz bu iş” ifadeleri güvensizlikle alakalıdır ve bu “Güvensizlik” kavram alanını işaret eder).

- **“Bırak Allah'ını seversen...”** dedi hışımlla. (s.54)

(“Bırak Allah'ını seversen...” ifadesi “artık uzatma sana inanmıyorum” anlamını taşır ve “Güvensizlik” kavram alanını işaret eder).

- "***Bu adama güvenilmez.*** (...) (s.50)

("Bu adama güvenilmez." İfadesi doğrudan "Güvensizlik" kavram alanını işaret eder).

- Bekâr evinde üç kap yemek, ***hem de senin evinde! Dalgayı bırak Allah aşkına,*** boş yere geciktirme beni." (s.52)

("hem de senin evinde!", "Dalgayı bırak Allah aşkına" ifadeleri gerçeğin konuşulmadığını vurgular ve "Güvensizlik" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.24 Hayal

- (...) ***dizi dizi tabaklar geçiyordu gözlerinden,*** bitmek tükenmek bilmiyordu. (s.43)

- ***Var hızıyla bir tümce geçti düşüncesinden:*** "Emel'le ben evlenseydik..." (s.47)

("tabaklar geçiyordu gözlerinden", "bir tümce geçti düşüncesinden" ifadelerinde zihnin olmasını istediği şeylerle meşgul olduğu görülmektedir ve bu "Hak Arama" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.25 Hayranlık

- (...) ***şaşkınlığı birdenbire hayranlığa dönüştü.*** Her lokmada anlatılmaz bir haz duydu. Her lokmada başını kaldırdı, şaşkınlıkla, hayranlıkla, kıskançlıkla, merakla İlyas'a baktı. (s.53)

("şaşkınlığı birdenbire hayranlığa dönüştü" ifadesi doğrudan "Hayranlık" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.26 Hesap Sorma

- ***"Bir aşçı parçası mısın? Bir zamanlar Divitlerin sofrasından, tencerelerinin dibinden artık toplayanlardan mı?.. Bir aşçı parçası mısın?"*** (s.143)

- *"Utanmıyor musun, İlyas?" dedi yalnız, konuşmuyordu da ağlıyordu sanki. "Yüzün kızarmıyor mu hiç? Utanmıyor musun? Sana yakışır mı, bir Divit'e yakışır mı? Bizim kabileden aşçı mı çıkar! Divitlerden değil misin sen?" dedi.* (s.143)

(Örneklerde sorulan sorular İlyas'tan hesap sormak amacıyla öfkeli bir üslupla oluşturulmuştur ve bu "Hesap Sorma" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.27 İğneleme

- "Duyduk, duyduk!" dedi tiksindir gibi. "Duyduk: *öğrenci birliğiyle* bir ay yolculuk etmişsin. *Yüz liralık dövizle...*" (s.78)
- (Örnekte, "öğrenci birliği ve yüz liralık döviz" vurgulanarak yapılan yolculuk hak edilmemiş gibi iğnelenerek ifade eder ve bu "iğneleme" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.28 İhtimal

- Kapısına kadar getirdi Divitoğlu'yu. Divitoğlu "gel" deseydi, *evine de girerdi belki.* (s.74)
- Yorulmasa, acıkmasa, Emel de sesini çıkarmasa, bu saçları taramayı *yaşam boyu sürdürebilirdi.* (s.118)

(Örneklerdeki "evine de girerdi belki", "yaşam boyu sürdürebilirdi." ifadeleri kesinlik bildirmez ve bir tahmin, ihtimal söz konusudur. Bu ifadeler "ihtimal" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.29 İkna

- "Sorun şu," diye başladı. "Bundan böyle para yerine yemekle ödeyeceğim kiramı size. Aydan aya değil, her gün... hem öğle hem akşam yemeklerini... *Daha kârlı çıkarmanız bu işten.*" (s.95)

- **"Kambersiz düğün olur mu? Nasıl gelmezsin! O kız için böyle konuşuyorsan, o kızı görünce bozulursan, bundan korkuyorsan, hiç çekinme, söyle sen.** Bir yolunu bulurum nasıl olsa. Gerekirse, almam eve, kapıdan kovarım." (s.64)

(Kambersiz düğün olur mu? İfadesi kalıplaşmış bir söz olup bir kişiyi herhangi bir konuda ikna etmek amacıyla kullanılır. Burada da Nasıl gelmezsin! İfadesinden anlaşılacağı gibi gelemeye ikna etme çabası vardır. "Bundan korkuyorsan, hiç çekinme, söyle sen" ifadeleriyle ikna etmek amacıyla söylenmiş sözlerdir ve bu sözler bu "ikna" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.30 İnat

- Dostum ol, beni bırakma. Fazla bir şey de isteme. Dostlukta karşılık aranmaz. **Oldu mu? Evet mi?" dedi,** sesi değişivermişti, şimdi yalvarır gibiydi. (s.40)
- **"Bir göreyim,"** dedi yalvarır gibi. "Herhalde alırım. Param çıkışırsa alırım, **bir göreyim..."** (s.91)

("Oldu mu? Evet mi?", "Bir göreyim...bir göreyim" ifadeleri ısrarla isteme eylemi olduğundan "ihtimal" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.31 Kaçış

- (...) **bir daha** bu eve **dönmemek,** bu mutfağın kapısından **bir daha hiç girmemek** isterdi.

("bir daha dönmemek, bir daha hiç girmemek" ifadeleri kaçıp gitmek anlamları içerir ve "Kaçış" kavram alanını işaret eder).

- **Gene kaçmak geldi içinden,** başsız, sonsuz, delidolu bir istek, arkasından itti durdu. Issız sokaklara saptı, serseriler gibi dolaştı. **Bir insan gördü mü başını çevirdi, görmek istemedi.** (s.23)

("Gene kaçmak geldi içinden, Bir insan gördü mü başını çevirdi, görmek istemedi." ifadeleri doğrudan "Kaçış" kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.32 Karamsarlık

- “*Beni yalnız ölüm paklar,*” diyordu gene. Ölüm isteği içinde şahlanıyordu.
(s.141)

(“Beni yalnız ölüm paklar” ifadesiyle ölümü kurtuluş yolu görerek karamsar bir bakış açısına sahip olur ve bu ifade “Karamsarlık” kavram alanını işaret eder).

- Sevincine bir neden aradı, bulamadı. Tam tersine, *tatsız tuzsuz şeyler geldi aklına:* (...) (s.32)

(Sevinçli olduğu sırada aklına “tatsız, tuzsuz şeyler” gelmesi “Karamsarlık” kavram alanını işaret eder).

- Yaşamını değiştirmek de istemiyordu. *Artık neye yarardı ki? Bu mutfakta ölecekti...* (s.142)

(“Artık neye yarardı ki? Bu mutfakta ölecekti...” ifadeleri “Karamsarlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.33 Kararlılık

- *Alacaktı o kitapları!* Radyosunu, kitaplarını satacaktı, *gerekirse pis kokulu sobasını bile satacaktı, yeşil kitapları alacaktı!* (s.98)

(“Alacaktı o kitapları, gerekirse pis kokulu sobasını bile satacaktı, yeşil kitapları alacaktı!” ifadelerinin altında güçlü bir kararlılık vardır ve “Kararlılık” kavram alanını işaret eder).

- (...) *ama kararı karardı: alacaktı o kitapları,* otuz gün dolmadan alacaktı!
(s.93)

- *Ama gözlerinde bir kararlılık parlıyordu.* (s.110)

(Yukarıdaki iki örnekte “kararı karardı ve gözlerinde kararlılık parlıyordu” ifadeleri doğrudan ve “Kararlılık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.34 Kararsızlık

- Önce *mırın kırın etti*, ama sonunda *çıkarmayı bulamadı*: patlamayacaktı, kendi kendine patlamayacaktı bu korkunç yara! Her şeyi bir bir anlattı. (s.136)
(Örnekte, “mırın kırın etmek” ifadesi sahip olduğu yarayı anlatıp anlatmama konusunda kararsızlık yaşadığını belli etmek amacıyla kullanılır ve “Kararsızlık” kavram alanını işaret eder).

- Yapacağı yemeği aradı. *Ama seçmek güç işti*. Bir sürü yemekten söz ediyordu kitap (s.46)
(“Seçmek güç işti” ifadesi “Kararsızlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.35 Karşılaştırma

- (..). Ben *şimdiye kadar* yemek yememişim *ilk yemeği* bugün yedim,” dedi (..). (s.54)
(O güne kadar yediği yemeklerle o an yediği yemeği karşılaştırır. “Şimdiye kadar” ve “ilk yemek” ifadesi “Karşılaştırma” kavram alanını işaret eder).

- *“Galatasaray’da okuyor benim oğlum, herhangi bir yerde değil!”* (s.96)
(Galatasaray lisesi ile diğer liseleri karşılaştırılır ve cümle “Karşılaştırma” kavram alanını işaret eder).

- “Sorun şu,” diye başladı. “Bundan böyle para yerine yemekle ödeyeceğim kiramı size. Aydan aya değil, her gün... hem öğle hem akşam yemeklerini... *Daha kârlı çıkarsınız bu işten.*” (s.95)
(Kirayı yemek yaparak ödeme fikrini kabul ettirmek için karşılaştırma yapar ve “daha kârlı çıkarsınız” ifadesiyle bunu destekler bu ifade “Karşılaştırma” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.36 Korku

- Gene de o günü düşündükçe İlyas *soğuk terler döküyordu*. (s.128)

- “İnsan hemen açmaz mı? Evde yoksun diye korktum, **ödüm koptu.** (s.79)

(Örneklerdeki “soğuk terler dökmek” ve “ödü patlamak” ifadeleri “Korku” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.37 Kuşku

- “**Bu günlerde bu oğlanda bir hal var,**” dedi kendi kendine. (s.48)

(“Bu günlerde bu oğlanda bir hal var” ifadesiyle şüphe duygusu ön plana çıkar ve “Kuşku” kavram alanını işaret eder).

- Dost bakışlı kasap **yaşlı bir koyunun etini vermiş olmalıydı.** (s.32)

(“yaşlı bir koyunun etini vermiş olmalıydı” ifadesi “Kuşku” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.38 Küçümseme

- “Bir **aşçı parçası** mısın? (s.143)

(“Aşçı parçası” ifadesiyle aşçılık küçümseme ve “Küçümseme” kavram alanını işaret eder).

- Burada **pinekleyip duruyorsun, böyle iğrenç herifleri başına topluyorsun.** Beş liraya anasını bile satabilecek bir herife **aşçılık ediyorsun.** (s.81)

(“Pinekleyip durmak, iğrenç herifleri başına toplamak gibi ifadelerle küçümseme yapılmış fakat asıl küçümseme aşçılık etmek eylemidir ve bu ifade “Küçümseme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.39 Miras

- **Çocuklar çoğaldı, mallar bölündü,** (...) Bölünen malların kimini kadınlar, kimini dostlar, kimini de sonsuz cömertlik yedi. **Kala kala dedelerin destanlaşmış anıları kaldı sonunda.** (s.16)

(“mallar bölündü”, “destanlaşmış anılar kaldı” ifadeleri “Miras” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.40 Nasihat

- “*Başka türlü yaşamalısın.* Bu böyle sürüp gidemez, eninde sonunda bir yerlerden patlak verir. Başka türlü yaşamaya çalış *beni dinlersen, yemek de pişirme artık,*” (..). (s.62)

(“Başka türlü yaşamalısın”, “beni dinlersen, yemek de pişirme artık” ifadeleri “Nasihat” kavram alanını işaret eder).

- “Bu gidişle burada çürüyüp gideceksin de ondan. *Çürümemelisin* de ondan. *Sana yazık... Ben çok başka şeyler bekliyordum senden,* bizim kürsü başka şeyler bekliyordu. Seni bizim kürsüye alacaktık, büyük bir...” (s.127)

(“Çürümemelisin”, “Sana yazık... Ben çok başka şeyler bekliyordum senden” ifadeleri “Nasihat” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.41 Otorite

- Hükümet içinde hükümetti bir zamanlar, hükümetten de güçlüydü. *Divitoğulları ne isterlerse o olurdu kasabada.* Kaymakamı, zaptiyesi, kadısı, onların ağızına bakardı her zaman. Osmanlı ülkesinde Kubbealtı neyse, kasabada Divitoğulları ’nın selamlığı da oydu. (s.15)

- “*Koca doçent, çok adam tanır, çok dostu var.* Hem de çok kızıyor sana. Saç sakal kestirmek, kravat takmak değil ya, dünyanın en şık, en gösterişli adamı da olsan boşuna, o herif aklına koymayagörsün, *bağırta bağırta attırtır seni tımarhaneye, ömür boyu çürütür,*” dedi.

(Yukarıdaki örneklerde “Divitoğulları ne isterlerse o olurdu kasabada.” ve “Koca doçent, çok adam tanır, çok dostu var., bağırta bağırta attırtır seni tımarhaneye, ömür boyu çürütür,” ifadeleri “Otorite” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.42 Öfke

- “Bir bu eksikti, yalnız bu!” dedi Murat, *öfkeyle cınladı sesi.* “(s.109)

(Örneğinde “öfkeyle çınladı sesi” ifadesi “Öfke” kavram alanını işaret eder).

- (...) tam tersine sinirlendi, bilinmedik adamlara, belki yalnız bir adama küfretti. Sonra *acı acı göğüs geçirdi. “Allah belasını versin!” dedi tiksindir gibi.* (s.29)

(“acı acı göğüs geçirdi. “Allah belasını versin!” dedi tiksindir gibi” ifadelerinde çok sinirlenme, öfkelenme belirtileri görülür bu ifadeler “Öfke” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.43 Ölüm

- *Başın sağ olsun, karayazılım,” (...)* “*Başım kesilsin!..*” (s.13)
- (...) herkes yalnız bir *yitiğe ağlıyor*, herkes “İlyas!” diye inliyordu. (s.14)
- *Ölü evleri* hiç böyle olmazdı bizim oralarda, (...) (s.13)

(Yukarıdaki örneklerde “Başın sağ olsun, karayazılım,” (...) “Başım kesilsin!..”, “yitiğe ağlıyor”, “Ölü evleri” ifadeleri “Ölüm” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.44 Övgü

- (...) İlyas varken *seminerler daha renkli geçerdi*, dedi. (s.51)
- (...) ne bileyim, ben şimdiye kadar yemek yememişim *ilk yemeği bugün yedim,*” dedi, (...) (s.54)

(Örneklerindeki “seminerler daha renkli geçerdi”, “ilk yemeği bugün yedim,” ifadeleri “Övgü” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.45 Pişmanlık

- *“Bu işi nereden sardım başıma!* Bu iş beni öldürecek.” (s.75)
- Bulanık bir utanç çöktü göğsünün üstüne, *pişmanlığa benzer bir şeyler çöktü.* (s.60)
- "Sana saygısızlık ettim, *sözlerine inanmadım, aptallık ettim*, kusuruma bakma artık (...). (s.57)

- (...) “*Yaşamımı yıktım,*” diye inledi. “*Kendi ellerimle yıktım...*” (s.103)

(Yukarıdaki örneklerde, “Bu işi nereden sardım başıma!”, “pişmanlığa benzer bir şeyler çöktü”, “sözlerine inanmadım, aptallık ettim”, “Yaşamımı yıktım, “Kendi ellerimle yıktım...” ifadeleri “Pişmanlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.46 Reddetme

- (...) “Ancak yemek verebilirim, *para veremem!*” (s.96)
- “*Olmaz!*” dedi kadın hemen, ellerini kaldırdı. “*Hayır, olmaz. (...)*” (s.42)
- “*Saçmalama, saçmalama!*” dedi. “*Saçmalama boşuna!* Ben ne istersem, o olur, zorla götürürüm seni. (s.64)
- Yoksa seni o anlamda sevmiyordum, *kusura bakma,*” dedi, gene güldü. (s.19)

(Örneklerdeki “para veremem!”, “Olmaz! Hayır, olmaz”, “Saçmalama, saçmalama, Saçmalama boşuna!”, kusura bakma” ifadeleri “Reddetme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.47 Sevinç

- Kuru fasulyeyi unutmuştu şimdi, okudukça coşuyordu, *yumuşak yumuşak bir şeyler kıpırdıyordu içinde*, bir tuhafılık, bir şaşkınlık, bir sarhoşluk, bir mutluluk konuyordu üstüne. (s.46)
- “*Sahi mi?*” diye sordu Divitoğlu, *gözlerinde bir aydınlık belirdi*, çok güzel haber almış gibi, neden sonra vazgeçilmez bir yiğidi bulmuş gibiydi. (...)” (s.41)

(Örneklerdeki “yumuşak yumuşak bir şeyler kıpırdıyordu içinde”, “Sahi mi? gözlerinde bir aydınlık belirdi,” ifadeleri “Sevinç” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.48 Sınıf Ayrımı

- “Bir aşçı parçası mısın? *Bir zamanlar Divitlerin sofrasından, tencerelerinin dibinden artık toplayanlardan mı?.. Bir aşçı parçası mısın?*” (s.143)

- (..). Sonradan görmelerden değil öyle, ***köklü bir ailenin kızı.***” (s.100)

(Örneklerdeki “Bir zamanlar Divitlerin sofrasından, tencerelerinin dibinden artık toplayanlardan mı?..”, “köklü bir ailenin kızı,” ifadeleri “Sınıf Ayrımı” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.49 Sorgulama

- Sonra birden irkiliverdi. ***“Neden?” dedi kendi kendine. “Neden?..”*** (s.32)
- “Öyleyse ***sen kimlerdensin?***” (s.143)

(Örneklerindeki “Neden?” dedi kendi kendine. “Neden?..”, “sen kimlerdensin?” ifadeleri “Sorgulama” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.50 Söz Verme

- Büyük bir ***söz vermişti kendi kendine:*** Yargıtay üyesi olmadıkça evlenmeyecek, Yargıtay üyesi olmadıkça, kıza, kadına el sürmeyecekti.
- ***“Pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın! Elbette söz, erkek sözü. Pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın!”*** (s.130)

(Örneklerdeki “söz vermişti kendi kendine”, “Pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın! Elbette söz, erkek sözü” ifadeleri “Sorgulama” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.51 Suçlama

- (..). Erkek kedileriyle dolaştığını, dolaşmakla da kalmadığını aklına getirmede. ***Suçu insanlara yükledi.*** (s.133)

(Örneğinde “***Suçu insanlara yükledi.***” İfadesiyle doğrudan “Suçlama” kavram alanını işaret eder).

- Fakülteyi alma bari ağzına! Şu işe bak: ***sen aşçı, o da efendi!*** (s.81)

(Örneğinde, “sen aşçı, o da efendi!” ifadesini öfkeli bir üslupla dile getirerek “Suçlama” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.52 Suçluluk Duygusu

- “*Hep benim yüzümden* oldu bunlar, (..). (s.117)
- *Ta içinde bir suçluluk duyuyordu* Selami: (..). (s.57)

(Örneklerindeki “Hep benim yüzümden”, “Ta içinde bir suçluluk duyuyordu” ifadeleriyle “Suçluluk duygusu” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.53 Şaşırma

- Ama Murat sözlerinin anlamına varamadı, *şaşkındı, birer acı şaka sandı sözlerini*: (...) (s.27)
- Murat yerinden fırladı, *şaşkınlıktan gözleri büyümüştü, aklı durmuş gibiydi*. (s.61)

(Örneklerindeki “*şaşkındı, birer acı şaka sandı sözlerini*”, “, *şaşkınlıktan gözleri büyümüştü, aklı durmuş gibiydi*” ifadeleriyle “Şaşırma” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.54 Takdir Etme

- “*Çok güzel olmuş,*” dedi. “*Hiç diyecek yok doğrusu! Çok beğendim. Herkes böyle güzel yemek yapamaz,*” örneğin ben yapamam. (s.100)
- Yutar yutmaz yerinden kalktı. Dosdoğru İlyas’a, gitti, eğildi, *alnından öptü*. (s.36)

(Örneklerindeki “*Çok güzel olmuş,*” dedi. “*Hiç diyecek yok doğrusu! Çok beğendim. Herkes böyle güzel yemek yapamaz,*” ve “*alnından öptü*” ifadeleriyle “Takdir Etme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.55 Tanık Gösterme

- Ama onu *tanık gösterebilirlerdi*. Tanığın adı gazetelere geçebilirdi.

(Örnekte “tanık gösterebilirlerdi.” ifadesi doğrudan “Tanık Gösterme” kavram alanını işaret eder).

- **“Gidin, Selami’ye sorun,” dedi. “İyi bilir o!** Selami benim en iyi arkadaşım, Selami yemekten anlar... (s.72)

(Örneğinde, “Gidin, Selami’ye sorun,” “İyi bilir o!” sözüyle Selami şahit olarak gösterilerek “Tanık Gösterme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.56 Tavsiye

- **Akşam yemeklerini evde yap, bol bol ye de biraz şişmanla bari. Emel’i de hiç dert etme, unut gitsin.** (...) (s.28)
- **“(...) Al bir kedi, iyi olur. Kedi de sigaraya benzer, kötü dosttan iyidir. Uslu bir kedi bulmaya bak beni dinlersen.”** (s.84)

(Örnekleri doğrudan “Tavsiye” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.57 Teselli

- Emel’i de hiç dert etme, unut gitsin. **Ben çok daha güzel kızlarla tanıştırdım seni. Dünyada kız mı yok?**” dedi, (...) (s.28)
- Küstüyse hiç aldırma, barışsınız. Böyle şeylerden anlarım. **Emel’i de iyi tanırım, çok sever seni. Hiç kendini üzme**” dedi. (s.24)
- “Ufacık şeyleri dert etme,” dedi. **“Biri gider, beşi gelir, üzme kendini.”** (s.27)

(Örneklerinde, “Ben çok daha güzel kızlarla tanıştırdım seni. Dünyada kız mı yok?”, “Emel’i de iyi tanırım, çok sever seni. Hiç kendini üzme”, “Biri gider, beşi gelir, üzme kendini.” ifadeleri “Teselli” kavram alanını işaret eder.

2.1.1.3.58 Tiksinme

- Şimdi gerçek bir tiksinti duyuyordu içinde. **Her şeyden, herkesten tiksiniyordu** gene. (s.39)
- **Yatağına baktığı zaman bir garip tiksinti başlamıştı** içinde. (s.21)

(Örneklerinde, “Her şeyden, herkesten tiksiniyordu,” “Yatağına baktığı zaman bir garip tiksinti başlamıştı” ifadeler “Tiksinme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.59 Toplumsal Cinsiyet

- “Anlıyorum: *kadın parmağı...*” dedi. (s.93)

(“kadın parmağı” ifadesi bir kadının eli değdiği, bir erkeğin yapabileceği bir durumun olmadığı anlamları içerdiğinden “Toplumsal Cinsiyet” kavram alanını işaret eder).

- “*Divitoğlu kasap dükkânında ne yapıyormuş, derler. Memlekete rezil olurum,*” (...) (s.29)

(Örnekteki cümlede kasap dükkânında olduğunu duyulmasını istememesinin sebebi rezil olmaktır. Bunu bir erkek olarak kendine yakıştırmaz dolayısıyla “Toplumsal Cinsiyet” kavram alanını işaret eder).

- Öyle ya, *erkekler ağlamazlardı o yerlerde, o yerlerde erkeklerin ağlaması ayıptı.* (s.14)

(“erkekler ağlamazlardı o yerlerde, o yerlerde erkeklerin ağlaması ayıptı.” ifadesinde erkeklere biçilen bir rol söz konusudur ve bu “Toplumsal Cinsiyet” kavram alanını işaret eder).

- Yemek pişiresin diye öteberi getiriyor sana, *evinin erkeği gibi...* (s.79)
- “(...) *Yemek yapacak adam mısın sen?* Koca İlyas Divitoğlu yemek yapar mı? Yapmaz! (...) (s.60)

(Yukarıdaki örneklerde “evinin erkeği gibi”, “yemek yapacak adam mısın sen?” ifadeleri erkeklerin mutfakta ve evde iş yapmamalarını belirtir ve “Toplumsal Cinsiyet” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.60 Umursamazlık

- Ama adam şimdi *onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu.* (s.51)

(Örneğinde, “onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu” ifadesi o kişinin umursamadığını ifade eder. “Umursamazlık” kavram alanını işaret eder).

- Ama Divitoğlu duymadı, *duysa da durmazdı belki*. (s.59)

(“duysa da durmazdı belki” ifadesinde “da” bağlacıyla “duysa dahi, duysa bile” anlamları katıldığından eylem “Umursamazlık” kavram alanını işaret eder).

- (...) *fazla durmadı onun üzerinde*, tümüyle yeni kitaplarının uygulamasına verdi kendini (...) (s.124)

(“üzerinde fazla durmamak “Umursamazlık” kavram alanını işaret eder).

- (...) *Ne kızdı ne alındı ne telaşlandı*. (s.110)

(Örnekteki cümle doğrudan “Umursamazlık” kavram alanını işaret eder).

- *Üstüne başına bakmadı, çamaşır değiştirmede, tıraş olmadı*. (s.39)

(Örnekteki cümle doğrudan “Umursamazlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.61 Umut

- (...) *ama bir gün* çıkıp gelecek,” dedi. (s.37)

- *Dipdiri bir inanç vardı içlerinde* (...) Güvenleri, umutları sonsuzdu. (s.16)

- (...) *İlyas her şeyleriydi*: parlak gelecekleri, şanlı geçmişleriydi... (s.15)

(Örneklerinde, “ama bir gün” “Dipdiri bir inanç vardı içlerinde” ifadeleri olarak gösterilerek “Umut” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.62 Umutsuzluk

- Ama Murat’a gittiği gecedan beri, çok şey değişmişti: mutluluk *umutsuzluğa* benliyordu bazı bazı. (s.90)

(“umutsuzluğa” ifadesi doğrudan “Umutsuzluk” kavram alanını işaret eder).

- “Beni beğenmiyor,” diye söylendi, ağlıyordu sanki. (s.28)

(“Beni beğenmiyor” sözünü ağlarcasına söylemesi umudunu yitirdiğini göstermektedir ve “Umutsuzluk” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.63 Unutkanlık

- “(...) *her şeyi unutuyorum*, ev kirasını bile. (...)” (s.51)

(Örneğinde, “*her şeyi unutuyorum*” ifadesi doğrudan “Unutkanlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.64 Utanç

- *Kıpkırmızı kesildi, yutkundu.* (s.19)
- *Yüzü kıpkırmızıydı, dizleri titriyordu.* Kasap dükkânında bile duymamıştı bu utanıcı, hiçbir zaman böylesine utanmamıştı. (s.34)

(Örneklerinde, “*Kıpkırmızı kesildi, yutkundu*”, “*Yüzü kıpkırmızıydı, dizleri titriyordu.*” ifadeleri “Utanç” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.65 Yalan

- Ama şimdi *gerçeği söylemek zoruna gidiyordu.* (s.99)
- Mektubuna, *yalanla girdi.* (s.89)
- Yakında evleneceğini söyledi *gerçekmiş gibi.* (s.138)

(Örneklerinde, “*gerçeği söylemek zoruna gidiyordu*”, “*yalanla girdi*”, “*gerçekmiş gibi.*” ifadeleri “Yalan” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.66 Yalvarma

- "Bırak beni, Mustafa," diye inledi. "Gitmem ben, gidemem artık, artık buradan ayrılamam... *Yalvarırım*, uğraşma boşuna, gel, boş yere üzme beni, bırak..." (s.145)
- “*Yalvarırım*, açık konuşun,” dedi. “Ne olur, açıkça söyleyin şunu: öldü mü yoksa?..” (s.113)

(“Yalvarırım” ifadeleri “Yalvarma” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.67 Yardımseverlik

- “Gel, durma, gel, otur şöyle,” dedi Murat. “Ayakların çok ıslanmış, çıkar kunduralarını. *Şu terlikleri giy hemen.* Çoraplarını da çıkar. Oho! Sucuk gibi ıslanmışsın sen!

Pantolonunu da çıkar. *Dur, sana pijama getireyim,*” dedi. (s.24)

(Örneğinde “Şu terlikleri giy hemen”, “Dur, sana pijama getireyim” ifadeleri “Yardım” kavram alanını işaret eder).

- (...) *kap kakak* almak için masrafa girmeni istemiyorum. *Bizde çok var, gir mutfağa, seç,*” dedi, (...) (s.28)

(Kap kakak satın almaya gerek olmadığına belirten cümlenin sonunda “Bizde çok var, gir mutfağa, seç,” ifadesi “Yardım” kavram alanını işaret eder).

- (...) *tüm yoksulların kışlık yiyecekleri onların tarlalarından gelirdi, vergileri onların cebinden çıkardı.* (s.15)

(Örneğinde, cümle doğrudan “Yardımsızlık” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.68 Yemin

- Hem de çok gereклиymiş gibi, *yeminler ettin.* (s.34)
- (...) *yemin edebilir misin?”* dedi, dudaklarını ısırıldı. (...)

“Evet,” diye yanıtladı Divitoğlu. “*Evet, yemin ederim...*” (s.87)

(Örneklerinde, “yeminler ettin”, “yemin edebilir misin?”, “Evet, yemin ederim” ifadeleri “Yemin” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.69 Yüceltme

- “*Biz kimiz ki bizden izin alalım!”* dedi. “*Bizim büyüğümüz sensin, hepimizin büyüğüsün. İzin ne demek!*” (s.99)
- “*İlyas” diyor, başka bir şey demiyorlardı.* (s.14)

(Örneklerinde, cümleleri doğrudan “Yüceltme” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.3.70 Zenginlik

- (...) Gene de eksilmek bilmezdi zenginlikleri. *Tarlaları, bahçeleri, bağları yüzyıllarca uçsuz bucaksızdı.* (s.15)
- Otlaklarda *iki yüz kısrakları birden dolaşırdı.* (s.15/16)

(Örneklerinde, “Tarlaları, bahçeleri, bağları yüzyıllarca uçsuz bucaksızdı”,” iki yüz kısrakları birden dolaşırđı” ifadeleri “Zenginlik” kavram alanını işaret eder).

2.1.1.4 Sözcükbilimsel İnceleme

Sözcükbilim, dilin söz varlığını ve sözcükler arasındaki yapıyı inceleyen bilim dalıdır bu bölümde “kalıplaşmış sözler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, argo sözcükler ve küfürler, yerel sözcükler ve söyleyişler ve yazarın türettiği sözcükler” incelenmiştir. Roman söz varlığı açısından değerlendirilip sözcüklerin metni yönlendirmedeki rolü üzerinde durulmuştur.

2.1.1.4 Kalıplaşmış Sözler

Dilde zaman içinde kalıplaşan sözler deyim ve atasözlerini meydana getirmektedir. Deyim ve atasözü haricinde toplum içinde yaygınlaşmış kalıplar ve iletişimsel söz olarak “selamlaşma, tebrik, baş sağlığı, vedalaşma, teşekkür etme, yemin etme, özür dileme, kişisel başarılar vd.” içeren toplumsal ilişkiye dayalı durumlarda kullanılan kalıplar mevcuttur. Romanda tespit edilen kalıplaşmış sözler aşağıdaki gibidir:

- “*Adam sen de!*” dedi içinden. Sonra gözlerini Selami’ye çevirdi. (s.56)
- “Al şunu, al hadi!” dedi akrabası. “*Büyük sözü dinle biraz!* Al da gideyim ben artık, orada beklemesin kızcağız.” (s.103)
- “*Atıyor, güzel atıyor,*” diyordu içinden, katıla katıla gülüyordu, anlayamıyordu işin içyüzünü. (s.66)
- “*Beni ancak ölüm paklar!*” diye inledi. (s.121)
- “*Boş ver*” demek kolaydı ya, boş vermek güçtü. (s.57)
- “Çok güzel olmuş,” dedi. “*Hiç diyecek yok doğrusu!* (s.95)
- “Çok hoş, *çok kıyak olacak,*” dedi, dudaklarını şaklattı. “Göreceksin: her şey iyi gidecek!” (s.64)

- “*Denemesi bedava,*” dedi. (s.55)
- “Hadi yürü, *düş önüme*, gidelim,” dedi. “Doğru memlekete...” (s.142)
- “*İşler ayaz,* İlyas,” dedi. “İşler çok kötü! (s.129)
- “*Kaçık bu,*” dedi sarışın kendi kendine. “Bu oğlan kaçırmış, *bayağı kaçık!*” dedi. (s.71)
- *Alacağıın olsun,* Divitoğlu! (s.34)
- “*Allah belasını versin!*” dedi tiksindir gibi. (s.29)
- *Allah kahretsin!* Kurtuluş yoktu anlaşılan. (s.90)
- *Allah seni inandırısın,* yemek yapmak hiç de öyle zor değil,” dedi. (s.25)
- Ama İlyas kızmadı. Kalktı. “*Teşekkür ederim,*” dedi. (s.28)
- Ama Murat güldü sözlerine, gene inanmadı. “*Yutmam!*” der gibi göz kırptı. (s.60)
- “*Aşkolsun,* İlyas!” dedi sonra. “*Aşkolsun sana!* Neden hiç uğramıyorsun, nerelerdesin? (...) (s.59)
- “Bacım...” diye kekeleyip yutkunurdu. “Kara yazılı bacım... *Başın sağ olsun,* karayazılım,” derdi. (s.13)
- “*Bağışla, kardeşim, bağışla beni,*” dedi Selami, utangaç İlyas’ı bir daha öptü. “Sana saygısızlık ettim, sözlerine inanmadım, aptallık ettim, *kusuruma bakma* artık. (s.57)
- “*Başım kesilsin!..*” Ölünün anası, bacısı ya da karısı söylerdi bu sözü. (s.13)
- Belki tüm olanlar unutulurdu. Ama Divitoğlu, “gel” demedi, “*İyi geceler*” dedi. (s.74)
- “Ben de kötü bir şey sanmıştım, *çok şükür,* değilmiş,” dedi. (s.135)
- “Ben gelirim,” dedi Emel. “Şimdilik *Allahısınmarladık,* yarım saate kadar gelirim.” (s.122)

- “Ben gene gelirim, *eyvallah* şimdilik,” dedi. (s.138)
- Benim de derslerim çoktu, başımda da bir dert vardı, gelemedim. Ama seni çok *özledim*... (s.59)
- “*Benimle evlenir misin*, Divitoğlu?” (s.119)
- Bir adamın ayağına bastı. “*Pardon*” demedi. “Hep aynı yemekleri yapıyorum,” diye söylendi. (s.43)
- Bir zaman öylece durdu olduğu yerde. Sonra “*Allah belasını versin!*” diye söylendi. (...) “*Allah bin belasını versin!*” dedi. (s.39)
- Bu nedenle hep yaranmak istiyordu İlyas’a, ne söylese, kafa sallıyor, “Evet, öyle, *çok haklısın*” diyordu. Bayağı yaltaklanıyordu İlyas’a, onu güldürmek için elinden geleni yapıyordu. (s.83)
- “*Çek, şoför efendi*,” dedi! “*Çek Karaköy’e!*” (s.91)
- Çok çekingen...” diye kekeledi. “*Vallahi*... Çok utangaç... ne olur...” (s.102)
- Evet,” diye yanıtladı Divitoğlu. “Evet, *yemin ederim*...” (s.87)
- Evet” dedi Divitoğlu duralamadan. “Evet, *seni seviyorum*...” (s.118)
- Götürün de soğumadan yiyin şunu, ne olur! *Afiyet olsun*. (s.94)
- Güzel bir kız *araklarım*, kaçır mı! Birini de sana ayarlarız. (s.63)
- Hadi, *Allahısmaırladık*, ben gidiyorum. Emel’e telefon edip konuşacağım. Eve varır varmaz.” (s.112)
- “*Hay Allah*, Murat bu!” diye söylendi. (s.23)
- “*Hele şükür!* En sonunda akıllandın anlaşılın,” dedi. “Nedir o okudukların? Ders mi çalışıyorsun?” (s.108)
- Her neyse...” diye içini çekti. “İlyas’ı *lütfen* bir görün, İlyas’la konuşun, *rica ederim*. Yakasını bırakmayın. İlyas’ı siz kurtarabilirsiniz ancak, anlıyor musunuz?.. (s.113)

- *Hoş bulduk*, Divitoğlu,” dedi Emel. (s.114)
- *Hoş geldin*, Mustafa,” dedi tatlılıkla, elini uzattı. (s.142)
- Kazandın, *becerdin işini*. Ama neler pahasına?.. Başka bir yol yokmuş gibi... (s.76)
- *Keşke* hiç çıkmasaydım,” diye inledi. (s.133)
- *Kusura bakmayın*, rahatsız ettim,” dedi, daha çok sıktı elini. (s.40)
- Mustafa, candan akrabası, sevgili çocukluk arkadaşı, “*merhaba*” bile demeden yüzüne tükürdü de İlyas hiç mi hiç kızmadı, alınmadı, gözleri yaşarmadı, karşılık vermeye de kalkmadı, boş boş bakmakla yetindi. (s.142)
- “*Ne var, ne yok*, İlyas?” dedi. “Ne yapıyordun?” (s.125)
- “Neyse, şimdi görüştük ya, *buna da şükür!*” dedi. (s.78)
- “*O da iş mi*, Selami!” dedi. (s.56)
- “*Of!*” dedi derinden derine. (s.84)
- “Olur, ağabey, *inşallah*,” dedi Divitoğlu. (s.103)
- “Öyleyse neden istemiyorsun? Ben de *seni seviyorum*. Biraz geç anladım, ama *seni çok seviyorum*.” (s.119)
- *Peki, peki...* ne yapalım,” dedi adam. “*Kismetse* ileride görürüz, ne yapalım. (...)” (s.102)
- Rahatsız etmek istemezdim, *özür dilerim*. (s.41)
- “*Sen çok yaşa*, İlyas!” diye haykırdı Murat, sonra bir kahkaha kopardı. (s.60)
- “*Sen ölme, e mi?*” dedi güleç kadın. (s.45)
- Sinirime dokunuyor, o heriften söz etme bana. *Güle güle* arkadaşlık edin, *bana ne!* Karı değilim, kıskanmam!” (s.109)
- “*Sizi rahatsız ettim*,” diye kekeleydi. (s.40)
- Sofrana, yemeklerine *hiç diyecek yok doğrusu*, İlyas!” dedi. (s.98)

- Sonra çıktı, İlyas’a elini uzatmadan, bir kuru “*Allahıs marladık*” bile demeden çekip gitti. (s.81)
- “*Söyle Allah’ını seversen! Benden söz çıkmaz, bilirsin.*” (s.53)
- *Tanrı vergisidir*, bambaşka bir vergi... bir sanat... Sürükler, avutur, coşturur insanı. Her şeyi unutturur. Kötülükten uzak tutar, aşktan uzak tutar, aşk gibi. Bir *Tanrı vergisi* işte! Evet, ya! *Tanrı vergisi*... Herkeste bulunmaz...” (s.71)
- Teyzeciğim, *yalvarırım*, teyzeciğim, onu bana çağırın,” dedi. (s.136)
- Üstelik, tangoların, slovların sırası şimdi, *tam sana göre*. (s.67)
- Yemekleri pek güzel olmuş doğrusu, *elleri dert görmesin!* Hadi, *Allahıs marladık!* Geline de çok çok *selam söyle*,” dedi. (s.103)

2.1.1.4.2 Deyimler

Birden fazla sözcükten oluşan kalıplaşmış sözcük dizeleridir. Tek sözcükten oluşan deyimlerde vardır. Deyimlerin oluşumu ve anlamları toplumun kültürü ve düşünce yapısıyla doğrudan ilişkilidir ve yazar deyimler aracılığıyla güçlü bir anlatıma sahip olur. Deyimler, “Değişmece anlamlı, kısmen deyimleşen, sözcüksel anlamını koruyan, tümce biçiminde olan, tek sözcüğün deyimsel anlam kazanmasıyla oluşanlar” şeklinde sınıflandırılır.

2.1.1.4.2.1 Değişmece Anlamlı Deyimler

Anlamı gerçek anlamından uzaklaşmış mecaz anlamlı deyimlerdir

- Al şu beş lirayı,” dedi. “Bir Yeni Harman al bana, sigaram bitti. Yorgunum, merdivenler de fazla, bir daha inip çıkmayı *gözüm kesmiyor.*” (s.79)
- Aliye’ye iyi bakacağım, *gözlerin arkanda kalmayın.* (s.87)
- Altı aydır *kan kusturdu, canıma okudu.* Geçen gün de evlenelim diye tutturdu, *başımın etini yedi.* Bende evlenecek göz varmış gibi... Evlenmeme çok var daha, be kardeşim, *çiçeğim burnumda* daha. (s.63)

- Ama Divitoğlu artık rahattı. “*Ne şiş, ne kebab yanacak,*” diyordu içinden, tatlı tatlı gülümsüyordu. (s.95)
- Ama Murat sözlerine *kulak bile asmadı*, omzuna bir yumruk attı. (s.64)
- Ama şimdi gerçeği söylemek *zoruna gidiyordu*. (s.99)
- Anasını düşündü elinde olmadan, Emel’i düşündü, dedesini, amcalarını düşündü. (s.126)
- Bazen çocuklaşıyordu, bazen yalnız öpüşüyordu, bazen çok *görmüş geçirmiş* bir kadın oluyordu. (s.18)
- Beli *iki büklüm olmuş* bir yaşlı kadın hepsinden daha çok çırpınıyordu, *yerden yere vuruyordu kendini*, ikide bir *kendinden geçiyordu*. (s.14)
- Benim en sevdiğim yemekler anamın yemekleriydi şimdiye kadar, ama, ne yalan söylemeli, benim anamın yemekleri *beş para etmez* bunların yanında, bunların yanında yenmez, yemekten bile sayılmaz. (s.53)
- Bir çitirtti duysa *ödü kopuyordu*. “Kapıyı çalan olursa, açmam,” diyordu kendi kendine. (s.131)
- Bir yerine bir yumruk, bir tırnak gelecek diye korkmuyordu, *kulak asmazdı* öyle şeylere. (s.29)
- Birden duruverdi, irkildi, *tepeden tırnağa titredi*: gözlerini diktiği noktada bir yüz belirmişti. (s.72)
- Divitoğlu bu sözlerden hoşlandı. Gururla *kabardı göğsü*. (s.58)
- Divitoğlu *iki dirhem, bir çekirdekti*. (s.65)
- Divitoğlu tümünden şaşırdı. Ama hemen *boyun eğmek* istemedi. (s.20)
- Dönse de *elinden bir şey gelmezdi* belki, yarı yolda yeniden bırakırdı her şeyi, başka bir söze takılırdı. (s.81)
- Evet, güzel yaparım,” diye yanıtladı Divitoğlu, *koltukları kabarmıştı*. (s.78)

- Geç de olsa kurtarmalı artık, *iş işten geçmeden* bir şeyler yapmalı,” diyordu. (s.117)
- Hep böyleydi, hep böyle şaşırtırdı insanı, *damdan düşer gibi* sözler söylerdi, insanı deli ederdi. (s.34)
- Hiç kimsenin ayağına basmadı, hiç kimseye çarpmadı. Ama biraz *ileri gidiyordu*: fazla sokuluyordu sarışın kıza. (s.67)
- İçindeki sıkıntı *tuzla buz oldu*. “Geldi, geri döndü!” dedi kendi kendine. (s.20)
- İnsan hemen açmaz mı? Evde yoksun diye korktum, *ödüm koptu*. (s.78)
- Kaymakamı, zaptiyesi, kadısı, onların *ağızına bakardı* her zaman. (s.15)
- Murat da güldü. Ama Divitoğlu sanki *taş kesilmişti*. (s.25)
- Murat *küplere bindi*. Ne diyeceğini şaşırdı. Gücü de tükenmiş, gibiydi. (s.108)
- Sana pis pis gülmeleri *gücüme gitti*. (s.73)
- Uğraşmak, bu işi gönlünce bitirmek istedi. Ama Emel aklından çok, dilinden çok, gözlerinden, sesinden çok, bedenine *bel bağlardı*, gene bedenini kullandı. (s.119)
- Yıllardır *üzerine titrerlerdi*. (s.15)

2.1.1.4.2.2 Kısmen Deyimleşenler

Gerçek anlamıyla mecaz anlamı arasında bağlantı olan deyimlerdir.

- Arabadan ineli beri, Emel’le İlyas’ın bir yatak odasında *baş başa kalışları* geliyordu gözlerinin önüne, Emel’le İlyas’ın öpüşüp kucaklaştıklarını görür gibi oluyordu. (s.112)
- Aşçı mı? Ne aşçısı?..” diye sordu Murat, onun da *gözlerinden uyku akıyordu* şimdi. (s.140)
- Bunlar çok güzel şeylerdi! Ama sevgilisi *dudak büktü*, dalgın dalgın başını salladı. (s.20)

- Divitoğlu oturduğu yerden kalktı, gözleri ışıltı ışıltı, **gözlerinin içi gülüyordu.** (s.55)
- Ellerini gösterdi, çok yalnız, çok zavallı duruyorlardı. Ama farkında değildi. **Kendinden geçmişti.** (s.71)
- Her şeyi dikkatle **gözden geçirdi.** (s.54)
- Kitabına bir **göz atıp** işe başladı. (s.56)
- Memlekettekiler **yalanını yutar** da kendi gırtlaklarından kesip aylığını artırırlarsa, daha çok yoluna girerdi işleri, daha zengin yemekler yapardı. (s.90)
- Murat gene **deliye döndü**, gene derin bir pişmanlık duydu. (s.81)
- Öcünü de alacağız İlyas'ın, Mustafa'yı **delik deşik edeceğiz,**" diyorlardı. (s.15)

2.1.1.4.2.3 Sözcüksel Anlamını Koruyan Deyimler

Gerçek anlamını koruyan deyimlerdir

- Bu nedenle ana gibi üzerine titriyordu Divitoğlu'nun, Divitoğlu'yu elinden kaçırmamak için **çareler arıyordu.** (s.129)
- Delikanlı birden kedisini İlyas'tan kaptı, coşkuyla, acıyla **bağrına bastı.** (s.88)
- Divitoğlu nerdeyse birdenbire boşanıverecek, kadınlar gibi ağlamaya başlayacaktı. Yalvarırcasına **boynunu büktü.** (s.102)
- Emel'in **sabrı tükendi.** (s.112)
- En sonunda da buldular. Sonra **el ele verip** birlikte geldiler. (s.138)
- Yalnız **ağzı sulanıyordu.** (s.57)
- **Yarından tezi yok,**" dedi. Sesinde sevince benzer bir şeyler vardı. (s.27)

2.1.1.4.2.4 Tümce Biçiminde Deyimler

Cümle biçiminde oluşturulmuş yargı ifade eden deyimlerdir.

- **"Pilavdan dönenin kaşığı kırılın!** Elbette söz, erkek sözü. **Pilavdan dönenin kaşığı kırılın!"** (s.130)

Romanda “Tümce Biçiminde Deyimler” alt başlığında bir örnek tespit edilmiştir.

2.1.1.4.2.5 Tek Sözcüğün Deyimsel Anlam Kazandığı Deyimler

Tek sözcüğün kalıplaşmasıyla oluşturulan deyimlerdir.

- Bir iki kez öksürdü, gözlerini yere dikti, ne zamandır söylemeye çalışıp da bir türlü söyleyemediği, kucaklaşmalar içinde *yersiz* bulduğu sözü bir çırpıda söyleyiverdi. (s.18)
- Bu nedenle İlyas korktu, ondan *sıyrılmak* istedi. (s.18)
- Divitoğlu öyle sık sık, *sırlısklam* içenlerden değildi ki! (s.24)
- Divitoğlu'nun üstüne başına, bedenine, ellerine, çevresine, tüm varlığına sinmiş yemek kokusuna, kokuların en iticisine *aldırdığı* yoktu, hep gülümsüyordu artık. (s.118)
- Fakülte” ...” diye söylendi. “Fakülte... Fakülteyle bir ilgin kaldı da sanki!... Burada *pinekleyip* duruyorsun, böyle iğrenç herifleri başına topluyorsun. (s.79)
- Hemen *sıvışmak* istedi. (s.29)
- Hepsi birbirinden güzeldi bu yemeklerin, hiçbirine *doyamadı*. (s.53)
- Selami'ye *yananmak* istedi. (s.130)

2.1.1.4.3 Atasözleri

Deneyimlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı düşünsel sözcük kalıplarıdır.

“Mutfak Çıkmazı” romanında atasözleri tespit edilmemiştir.

2.1.1.4.4 İkilemeler

Genellikle sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan iki sözcükten oluşan kalıplaşmış sözlerdir. İkilemeler anlamı kuvvetlendirir.

2.1.1.4.4.1 Aynı Sözcüklerin Yinelenmesiyle Oluşan İkilemeler

Aynı anlamlı iki kelimenin art arda kullanılmasıyla oluşturulan ikilemelerdir.

- Adam **tuhaf tuhaf** yüzüne baktı, bakışında dostluk gibi bir şeyler vardı. (s.91)
- Adam yanıt vermedi, paraları saydı **ağır ağır**. (s.93)
- Ağlamak da **sızım sızım** sızlatıyordu çibani! (s.132)
- Akli başka şeylerdeydi. Daha o sabah aldığı, ama **doya doya** bakamadığı kitaplarda, kitapların anlattığı yeni yemeklerdeydi. (s.65)
- Akşam yemeklerini evde yap, **bol bol** ye de biraz şişmanla bari. (s.28)
- Akşamüstü **soluya soluya** geldi, bir iskemleye yerleşti. (s.104)
- Aliye apak bir kedydi, **uzun uzun** tüyleri vardı. (s.86)
- Ama **buram buram** düşün en sıcak yerinde, Murat önüne dikildi. (s.67)
- Ama daha önce beni tanımiyordunuz ki, daha bugün karşılaştık,” dedi **nazlı nazlı**. (s.69)
- Ama Divitoğlu artık rahattı. “Ne şiş, ne kebab yanacak,” diyordu içinden, **tatlı tatlı** gülümsüyordu. (s.95)
- Ama hepsi de bir masal gibi geliyordu, gerçek gibi gelmiyorlardı, **diri diri** gelmiyorlardı. (s.48)
- Ama İlyas **tiril tiril** titriyordu, çabucak sıyrıldı. (s.18)
- Ama Murat’a gittiği gecedan beri, çok şey değişmişti: mutluluk umutsuzluğa benziyordu **bazı bazı**. (s.90)
- Ama **tek tek** satamam, mal benim değil. (s.92)
- Ama yusyuvarlak bedenine, **pırlıl pırlıl** yağlı yüzüne bakınca vazgeçti. (s.105)
- Ama zaman gene de geçti, **yavaş yavaş** hava karardı, taskebabı hazırlandı. (s.57)
- Ama zamansız bir açlık başlamıştı midesinde, önünü göremez olmuştu, **sürü sürü** tabaklar geçiyordu gözlerinin önünden, art arda, durmadan, hızla, akla sığmaz bir hızla. (s.42)

- Bahçede, ağaçlar altında, sarı tarlalarda *dalgın dalgın* yürüyor, bir insan gördü mü başını eğip yolunu değiştiriyordu, yakınsa mutfağa sığıyordu. *Rahat rahat* soluk aldığı tek yer mutfaktı. (...). Divitoğlu gene de kederleniyordu *bazı bazı*, özlem gibi, pişmanlık gibi, yalnızlık gibi bir duygu sarıyordu benliğini. (s.141)
- Baş başa kalın öyleyse, *kardeş kardeş* yemek yapın, yiyin, için. (s.80)
- *Bazı bazı* da her şeye küfrediyordu. (s.132)
- Bıçak gibi bir soğuk yürüdü içeriye. Divitoğlu *derin derin* soluk aldı. (s.84)
- Bir yandan böyle sokulmak, yanağını bu yanağa yapıştırmak, bir yandan da dakikalar boyunca, *doya doya*, bu uzak, dost yüze bakmak istiyordu. (s.68)
- Birden titremeye başlamıştı, soğuk ürpermeler vardı şimdi bedeninde. Sonra gözlerinden yaşlar boşandı, *hüngür hüngür* ağlamaya başladı. (s.140)
- Boşalttığı kadehleri görüyordu yalnız, *şaşkın şaşkın* dudağını çiğniyordu. (s.66)
- Bu tür heveslere *kolay kolay* kapılmazdı, ama bu kez iyice karışmıştı aklı. Bunun için ne zamandır para biriktirmekteydi. (s.105)
- Bu yüzden *sert sert* bakıyorlardı İlyas'a, bayağı kızıyorlardı. (s.68)
- Bunlar çok güzel şeylerdi! Ama sevgilisi dudak büktü, *dalgın dalgın* başını salladı. (s.20)
- *Buram buram* terliyordu. (s.26)
- Demek hiçbiri kurnazlık değildi yaptıklarının, *bile bile* saçmaladın demek?.. (s.76)
- *Dertli dertli* durma böyle,” dedi usulca. (s.67)
- Divitoğlu gülümsedi. Kadının elinde bir kitap görürdü *sık sık*. (s.45)

- Divitoğlu hiçbir Şey olmamiŐ gibi, *sessiz sessiz, uzak uzak* bakmakla yetindi, istifini bile bozmadı. (s.72)
- Divitoğlu karşısında bir taş gibi durmuŐtu, *soğuk soğuk* bakıyordu, meydan okuyordu sanki! (...) Orhan beye bÖyle *sert sert* bakmakla, Orhan beye bÖyle meydan okumakla, tÖm geçmiŐine, geride kalan her Şeye, soyuna sopuna da meydan okuyormuŐ gibi bir duygu vardı içinde. (s.125)
- Divitoğlu *rahat rahat* esnedi, ensesini kaŐıdı. (s.56)
- Divitoğlu, çok vefasız çıktın,” dedi, *Őeytan Őeytan* gÖldÖ. (s.33)
- Divitoğlu’nun, başı dÖnÖyordu, Şimdi *deli deli* bakıyordu. (s.36)
- Emel gÖlÖmsedi. O da inanmıyordu, belliydi, *için için* gÖlÖyordu bu sÖzlere. (s.38)
- Emel kızardı, “hayır” demek istedi, ama sonra değiştirdi dÖŐÖncesini, *uysal uysal* gÖlÖmsedi. (s.122)
- FakÖlteye bu yÖzden gelmiyorum,” dedi, *ÖzgÖn ÖzgÖn* gÖğÖs geçirdi. (s.51)
- Fasulyeden pırasaya, etten tereyağa, pirinçten soğana kadar, *bir bir* yazdı her Şeyin fiyatını. (s.89)
- *Fokur fokur* fokurdayan tencereler gelmişti gÖzlerinin ÖnÖne. (s.89)
- Gene *dost dost* bakıyordu yÖzÖne. (s.50)
- *Gevrek gevrek* gÖlÖyor, durmadan konuşuyordu. (s.25)
- GÖzlerinden *ince ince* gÖzyaşları dÖkÖlÖrdÖ, *sessiz sessiz* ağlarlardı durmadan. (s.13)
- İlyas’a dÖndÖ. *Alaylı alaylı* gÖldÖ. (s.34)
- Kararmış ak gÖmleğini, paçaları çamurdan gÖrÖnmez olmuş pantolonunu, *buruş buruş* ceketini, yakası meşinlenmiş paltosunu giydi. (s.88)
- *Kardeş kardeş* iftliğe gideceğiz yakında. (..).” (s.139)

- Küçücük cep radyosunu cebinden çıkarıp masanın üstüne dikeyiyor hem şarkı dinliyor hem sevgili yemeklerini yiyor hem içiyor hem de *keyifli keyifli* konuşuyordu. (s.124)
- Mevsimlik ozanlara vergi, tek boyutlu derinliklerden *kürek kürek* çıkarılmış, yılışık, bayağı dizeler mikrop gibi geçiyordu dilden dile, çamur gibi sığıyordu, pis bir koku gibi dağılıyordu. (s.68)
- Mutfaktan dışarı çıktığı, bahçelerde, tarlalarda, güneşlerde, gölgelerde, karanlıklarda *miskin miskin* dolaştığı saatler, bu duyguyu tüm yoğunluğuyla yaşadığı saatlerdi. Alıp başını gidiyordu deli gibi. Bazı bazı adımları hızlanıyordu. (s.141)
- Nasıl üzülürdü! *Şıkır şıkır* bir “Kim bilir?” geçti içinden. (s.35)
- Neye yarar?.. Ben evlenmek istemiyorum, evlenmek bana göre değil, param yok, yoksulum, belki de bu yüzden...” dedi Divitoğlu, yorgun göğsü *inip inip* kalkıyordu. Emel bir şeyi aklına koydu mu kolay kolay geri dönmezdi öyle. (s.119)
- Sadaka istemiyorum, hakkımı istiyorum!” dedi *çabuk çabuk*. (s.107)
- Sesi bile değişmişti, artık *boğuk boğuk* miyavlıyordu. (s.132/133)
- Tünemiş, sessiz güvercinler geçti, yoksul bir odada *demet demet* kırmızı karanfiller geçti. (s.139)
- Sonra *kopuk kopuk* sözler saçılırdı odaya. (s.13)
- Şiir gibi soğan doğruyorsun, İlyas,” dedi *hayran hayran*. (s.57)
- Şimdi yağmur yağıyordu, *şakır şakır*. (s.43)
- Üzgün görünüyordu. Ama üzüntüsü gerçek miydi, yoksa *gizli gizli* alay mı ediyordu, belli değildi. (s.83)

- Üzülmüyordu da: nasıl olsa **topu topu** bir yıl kalmıştı önünde, bir yıl sonra kurtulacaktı. (s.17)
- **Yavaş yavaş** bir kızgınlık büyüdü içinde. (s.121)

2.1.1.4.4.2 Yakın Anlamlı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Yakın anlamlı kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Belki **doğru dürüst** beslenemiyor, **doğru dürüst** yemek yiyemiyor da ondan böyle zayıf. (s.27/28)
- Ben artık döneyim,” dedi **ezile büzüle**. (s.137)
- Bizim Emel çok eskiden, taa çocukluğundan beri, **uçsuz bucaksız** bir çiftlik yaşatırmış düşlerinde, böyle bir çiftlikte yaşamak istermiş. (...)” (s.136)
- Bunun için masalları almıyordu içine, masallar, o eski şeyler, eski dostlar, eski düşler, sonra güler yüzlü bir esmer kız, kopuk, kısır, **delik deşik**, ak bulutlar gibi geçip gidiyorlardı, köksüz, yabancı bir sızı, ölü bir özlem yaratıyorlardı, hepsi bu! (s.48)
- Dayanılmaz bir istek uyandırıyordu içinde bu yemek, **kanlı canlı** bir şehvet uyandırıyordu. (s.32)
- Tam tersine, **tatsız tuzsuz** şeyler geldi aklına: Emel geldi, yoksulluğu, yalnızlığı geldi. (s.32)
- Verdiklerini geri aldığı zaman, Divitoğlu’nun **kapsız kaçaksız** kalacağını, artık yemek yapamayacağını düşünmüştü. (s.110)

2.1.1.4.4.3 Karşıt Anlamlı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Karşıt anlamlı kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Arabadan **iner inmez**, var hızıyla eve koştu. (s.59)
- **“Ayılır ayılmaz** “İlyas’ım!” diyordu. (s.14)

- **Başsız sonsuz** bir titreme dolaştı Emel'in içinde, daha sıkı sarıldı, gözlerinde durgun, sessiz gözyaşları parladı. (s.73)
- Bu mevsimde yapılabilecek tüm yemekleri yaptım **aşağı yukarı**, yani bu kitaptakileri. (s.58)
- Divitoğlu önce yerinden kımıldamadı. Ama kapının zili durup durup yeniden çınlayınca, en sonunda gidip açtı **ister istemez**. (s.40)
- **Döner dönmez** kovacaksın hergeleyi!" (s.79)
- En sonunda buldu bu çareyi. **Bulur bulmaz** Divitoğlu'nun evine koştu. (s.129)
- Ertesi gün, **kalkar kalkmaz**, çoktandır yapmadığı bir şeyi yaptı: tıraş oldu. (s.58)
- Ertesi gün, **uyanır uyanmaz**, fırlayıp kalktı yatağından. (s.21)
- Evet, **ele geçer geçmez...**" diyordu. (s.15)
- **Gelir gelmez** boynuna atıldı. (s.18)
- **Getirir getirmez** yerleştireceğim yeşillerimi," dedi. (...) Getirir getirmez yerleştirdi. (s.105)
- Hadi, Allahayısmarladık, ben gidiyorum. Emel'e telefon edip konuşacağım. Eve **varır varmaz**." Eve varır varmaz telefona sarıldı. (s.112)
- İlyas bunu **duyar duymaz** ürperdi, bir anda tüm memleketi, tüm akrabaları, anası, büyük amcası, küllenmiş amaçları, eski düşleri geldi aklına, hem de hepsi birden geldi. (s.98/99)
- Kimi ne yapsa ne kadar uğraşsa boşuna, kimi de **başlar başlamaz...**" (s.72)
- Kitabın adını **öğrenir öğrenmez** kapattı telefonu. (s.46)
- Nerede? Göster bana!" dedi, **görür görmez** öldürecekti sanki. (s.115)
- **Yutar yutmaz** yerinden kalktı. Dosdoğru İlyas'a, gitti, eğildi, alnından öptü. (s.36)

2.1.1.4.4.4 Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Biri anlamlı diğeri anlamsız kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Ama Murat akıllı çocuktı, *saçma sapan* şeyler için harcıyıp dağıtmazdı zenginliklerini, daha da çoğaltmaya çalışırdı. (s.44)
- Sana bir şey söylesem kızar mısın?” diye sordu. “Bilirim senin huyunu, böyle şeyleri sevmezsin, ama ben gene de söyleyeceğim: *kap kakak* almak için masrafa girmeni istemiyorum. (s.28)

2.1.1.4.4.5 Tek Başlarına Anlamları Olmayan Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Tek başlarına anlam ifade etmeyen kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Dostu yeni evlenmişti. *Çıtı pıtı* bir karısı vardı. (s.45)
- Sonra süklüm püklüm çıktı. *Süklüm püklüm* yürüyordu, ama kararı karardı: alacaktı o kitapları, otuz gün dolmadan alacaktı! (s.93)

2.1.1.4.4.6 Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Yansıma sözcüklerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Önce *murın kırın* etti, ama sonunda çıkar yol bulamadı: patlamayacaktı, kendi kendine patlamayacaktı bu korkunç yara! (s.134)
- Sonra *oflaya puflaya* cüzdanını çıkardı, bir deste para koydu Divitoğlu'nun önüne. (s.104)

2.1.1.4.4.7 “-m-”li İkilemeler

Birinci kelimenin ilk harfinin “-m” harfiyle değiştirilerek tekrarlanmasıyla oluşturulan ikilemelerdir.

- “(...) Çok iyi bir çocuk, biraz da aptal: *şiiir miir* yazar.” (s.84)

- Divitoğlu'nun gözleri üç kitaptan ayrılmıyordu. “Saçma, *parti marti* saçma!” diye düşündü, ama hemen sonra güldü. (s.63)
- Hayır, *eski meski* değil,” dedi adam. “Hepsi de yepyeni ama çok pahalı.” (s.91)
- Hiç fena kız değil, etli butlu, *cilvesi milvesi* de yerinde. (s.112)
- Selami iyi tanırdı Divitoğlu'yu: Divitoğlu zengin değildi, *aşçı maşçı* tutamazdı, aşçı tutabilecek durumda olsa, bu evde oturmazdı, kadınlarla da ilgilenmezdi, öte yanda hem soylu hem gururluydu, eliyle yemek yapmazdı. (s.52)

2.1.1.4.5 Argo Sözcükler ve Küfürler

Metni doğal ve gerçek kılmak amacıyla yer verilen argo ve küfürlerin bulunduğu alandır. Yazar, metne doğallık katar, olayları kurmaca dünyadan gerçek dünyaya doğru çekerek metnin inandırıcılığını kuvvetlendirir.

- *Allah cezasını versin*, sevgili değil, belaydı. Altı aydır kan kusturdu, canıma okudu. (s.62/63)
- “*Amma da kafasızmışsın!*” dedi Divitoğlu. (s.55)
- “*Aptal mısın, bu kadar mı budalası?* Boyuna bakmadan alay ediyor *herif* seninle, anlamıyor musun?” (s.109)
- Bir sürü kız gelecek, hepsi *ilik gibi*,” dedi, gözlerini boş duvara dikti, içini çekti. (s.62)
- Bizim Adana'da *herifin* biri gül gibi karısını boşadı da daha güzel yemek yapıyor diye *pis bir kerkenezle* evlendi. (...) (s.54)
- Bu *hergeleyi* kovmazsan, bir daha yüzüne bakmam, evine gelmem bir daha, selam bile vermem. Bilirsin, severim seni, *hayvan değilsin*, anlarsın: iyiliğini isterim. Bu *heriften* sana yalnız kötülük gelir, bu *herif* kendine benzetir seni.

(s.80)

- Burada pinekleyip duruyorsun, böyle **ığrenç herifleri** başına topluyorsun. Beş liraya **anasını bile satabilecek bir herife** aşçılık ediyorsun. (s.79)
- “(...) Çok iyi bir çocuk, biraz da **aptal**: şiir miir yazar.” (s.84)
- “**Deve!**” dedi kel kafalı bir şoför. “**Önüne baksana, deve!**” (s.91)
- “(...) Hiç değilse ötekini ayarlasaydın, **bal gibi kesikti** sana!” (s.76)
- İşte buna **ineklik** derler!” dedi dişlerinin arasından. (s.76)
- İşte **sarışın kafeste**: her şey yolunda,” diyordu. (s.67)
- **Kaçık** bu,” dedi sarışın kendi kendine. “**Bu oğlan kaçırmış, bayağı kaçık!**” dedi. (s.71)
- Kalsın, kalsın, bırak, kalsın, hiç dokunma, **Allah belanı versin senin!**” dedi Murat. (s.110)
- “(...) **Kendisini iplemediğini göster şu karıya.**” (...) “**Hangi karıya?**” diye sordu. “Sarışına mı?” (s.67)
- **Sen iyice sapıttın!**” diye bağırdı. “Hepsi mi yemek kitabı?.. Nerden buldun bunları?” (s.108)
- “(...) Sonra düşündükçe güldüm. **Moruk nerde**, sen nerdesin...” (s.60)

2.1.1.4.6 Yerel Sözcükler ve Söyleyişler

Belli bir bölgeye özgü dilsel kullanımlardır. Yerel söyleyişler metne doğallık kazandırmaktadır.

- “**Anan yapşın, baban yesin, ben istemem,**” dedi, güldü. (s.47)
- Karayazılı bacım... Başın sağ olsun, karayazılım,” derdi. Bütün kadınlar titrerdi, ev titrerdi. “**Başım kesilsin!..**” (s.13)
- Olur, **ağabey**, inşallah,” dedi Divitoğlu. (s.103)
- **Pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın!** Elbette söz, erkek sözü. **Pilavdan dönenin**

kaşığı kırılsın!" (s.130)

- Sen ölme, *e mi?"* dedi güleç kadın. (s.45)
- *Ulu Tanrı* Sultan Süleyman Efendimizin saltanatını versin sana, Nuh Peygamberimizin ömrünü versin, biricik İlyas'ım," derdi. (s.21)

2.1.1.4.7 Yazarın Türettiği Sözcükler

Romanda yazarın türettiği sözcükler tespit edilmemiştir.

2.1.2 Metinsellik Ölçütlerine Göre İnceleme

2.1.2.1 Tutarlılık (Bağdaşıklık)

Metin içerisinde mantık ve anlam yönünden tutarlı bir yapının bulunmasıdır (Toklu, 2015:175). Bir metin, "metin" olma özelliğini kazanması için mantık ve anlam yönünden bütünlük içinde olması gerekmektedir. Isenberg, metni ortaya çıkartan bazı ilkeler tespit etmiş ve "metinselleştirme ölçütleri/tipleri" ismini vermiştir (Toklu, 2015:175). Bu ölçütlere göre romanı "tutarlılığı" açısından değerlendirmeye çalıştık.

2.1.2.1.1 Yeni Olmayanın Konu Olması

Bir cümlede ele alınan konunun bir sonraki cümlede devam ettirilmesiyle oluşturulan tutarlılıktır. İlk cümlede bahsedilen konu sonraki cümlelerde devam ettirilerek cümleler arası anlamsal ilişki kurulur ve konu bütünlüğü sağlanır. Bu bütünlük, konunun oluşmasını ve gelişmesini sağlamaktadır.

- *Adam* gene İlyas'a döndü. *Yüzündeki gülümseme* bir ufaldı, bir yayıldı. *Yüzündeki gülümseme bir tuhaftı.* (s.25)
- *Adımları çabuklaştı* gittikçe. Postaneye doğru *yürüdü*. Postaneden *parasını aldı*. Saymadan *cebine attı*. (s.43)

(Örneklerde bir önceki konunun devam ettirildiğini görürüz).

2.1.2.1.2 Nedensel Bağlantı

İkinci cümlenin birince cümlenin nedenini oluşturmasıyla elde edilen tutarlılıktır. Bir durumun veya eylemin nedeni bir sonraki cümlede verilerek var olan durum veya eylemin mantık çerçevesinde neden-sonuç ilişkisi kurulur ve akıcılığı destekler.

- “(...) Ama bir de bakarsınız, hemen şimdi, daha siz buradan çıkmadan, biri gelir, verir beş yüz lirayı, toplayıp gider. **Bunun için ayıramam. Sonra, neyime gerek benim, hiç kimseye güvenilmez,**” dedi. (s.92)
- Ama Divitoğlu artık rahattı. **“Ne şiş, ne kebab yanacak,” diyordu içinden, tatlı tatlı gülümsüyordu.** (s.95)
- “(...) Ama Necdet şimdi gitmek zorunda. **Babası çok kızıyormuş haline, artık para yollamayacak. (...)**” (s.85)
- Ama yalnız gelersen almam eve, gelinimizi de getir,” dedi yüksek sesle. **Belliydi: geline de duyurmak istiyordu sesini.** (s.103)
- Başı dönüyordu İlyas’ın. **Yüreğinde bir çarpıntı başlamıştı, bir aşk çarpıntısı.** (s.46)
- Başka yemeklerdi onun yemekleri, eşsiz yemeklerdi! **Yemekleri yaparken de yerken de bir mutluluk duyuyordu.** (s.48)
- Beş liraya anasını bile satabilecek bir herife aşçılık ediyorsun. **Fakülteyi alma bari ağzına!** (s.79)
- Bir tuhaf oldu, ürperdi. **Utandıktan, kızgınlıktan değildi ürpermesi; başka bir kahkahayı anımsamıştı.** (s.45)
- Birçok şeyler erimiş, karışmış, bozbulanık olmuştu Divitoğlu’nun beyninde. **Kadına böyle bakması bundandı.** (s.40)
- Bugün olmaz,” dedi Emel. **“Az sonra babam gelecek, babamla alışverişe çıkacağız.** (s.113)

- Bulanık bir sıkıntı çöreklenmişti yüreğine, ne yaparsa yapsın, atamıyordu. *Nedenini de bilmiyordu. Belki Murat yüzündendi, belki de şu coq-au-vin yüzünden. Evet, belki coq-au-vin 'di her şeyin nedeni!* (s.83)
- Bundan böyle ne içki ne sigara... *Yoksa gene yataklara düşerseniz böyle,” dedi.* (s.136)
- Çalışamaz oldum artık, ders aklıma girmiyor. *Aklım hep başka şeylerde, kadında, kızda, ayıp değil ya!* (s.77)
- Divitoğlu konuşacak durumda değildi, deliye dönmüştü birden. *Karşısında, Emel'in ardında, kır saçlı akrabasını, en yaşlı amcasını, boynu bükük anasını görüyordu.* (s.119)
- “(...) Emel’le İlyas’ın öpüşüp kucaklaştıklarını görür gibi oluyordu. *Coşkusu da sıkıntısı da bundandı”.* (s.112)
- Gel artık, gidelim,” dedi. *“Gidelim, trenin kaçacak.”* (s.88)
- Gene de güvenmek olmaz bu herife! *Çünkü, gözlerinden belli, yüzünden, sesinden belli: saman yüreğinin biri bu adam!* (s.50)
- Hava da kararmaya başladı. *Işıklar yandı.* (s.133)
- Murat’a acımak saçma bir şeydi. O gene de acıyordu. *Aşçısı yüzünden acıyordu.* (s.44)
- Nasıl olsa bir yolunu bulurdu elbet. *Kendine güveniyordu.* (s.93)
- “(...) Ne kadar saklarsan sakla, boşuna! *Çok belli bir şey: bal gibi âşkınsın. O kız yok da ondan böyle halin duman...”* (s.110)
- Selami’nin sorduklarında toplamak istedi düşüncesini. Ama toplayamadı bir türlü. *Aklı başka şeylerdeydi.* (s.50/51)
- Sonra gözlerinde bir umut titredi. *“Ben onu bulurum,” dedi.* (s.133)
- Şimdi anlıyordu ki, saçma bir şeydi düşündüğü: verdiklerini geri alması hiçbir

şeyi değiştirmeyecekti. (...) ***Kalsın, kalsın, bırak, kalsın, hiç dokunma, Allah belanı versin senin!***” dedi Murat. (s.110)

- Ucuza mal olur,” diye ekledi. Sonra Murat’a göz kırptı. Şimdi terlemeye de başlamıştı. ***İri iri damlalar vardı alnında.*** (s.26)
- Üzgündü, içi sızladı birdenbire, yalnızlığın acısını duydu. ***Emel geldi gene aklına.*** (s.46)

(Yukarıdaki örneklerde ikinci cümle, birince cümlenin nedenini oluşturmaktadır).

2.1.2.1.3 Hareket Nedeni Açısından Bağlantı

Cümlede hareketin nedeninin ortaya koyarak oluşturulan tutarlılıktır. Hareketin nedeni verildiğinde hareketin sınırları çizilerek yoruma kapatılır ve olay amaçlanan doğrultuda bütünlük içerisinde oluşturulur. Olayların olay örgüsüne göre şekillenmesini kolaylaştırır.

- “***Ben artık gideyim,***” dedi, ***ayağa kalktı.*** (s.51)
- Bu garip ***türküyü dinledikçe,*** sarışının ***gözleri büyüdü.*** (s.70/71)
- Divitoğlu durumunu yansıtabilecek ***sözcükleri bulamadı, yumruklarını sıktı.*** (s.19)
- Divitoğlu ***öfkesinden, kederinden ağlayacak gibiydi.*** (s.38)
- Divitoğlu ***kaşlarını çattı, kızdı*** kendi kendine. (s.89)
- Gömleğini ne diye çıkardın?” diye sordu. “***Hava soğuk,*** üşüyeceksin. Bir şey giysene üstüne.” Divitoğlu başka bir kirli gömlek geçirdi sırtına, üstüne de ***bir kazak giydi.*** (s.82)
- Gözlerini üzerinden ayıramıyordu bir türlü, ***deli deli bakıp duruyordu.*** Adam da anladı işi, ***anlayınca da irkildi, duraladı.*** (s.25)
- Hayır, ***ağlamadım,***” diye kekeleydi. “Sigaradan. ***Duman kaçtı.***” (s.34)

- *Küfürlerden sonra biraz yatıştı.* (s.138)
- Ötekilerin hiçbiri yapmıyordu bunu, hiçbiri böyle yanak yanağa, böyle kalça kalçaya dans etmiyordu. Bu yüzden *sert sert bakıyorlardı* İlyas’a, bayağı *kızıyorlardı.* (s.67/68)
- Sakın!” dedi Divitoğlu. “Sakın öyle bir şey yapma! *İşim var*, bu yüzden *gelmiyorum.* (...)” (s.64)

2.1.2.1.4 Tanısal Yorum

Bir durum ya da olayın sebeplerini ortaya koyabilecek nitelikte oluşturulan cümlelerle yapılan tutarlılıktır. Tanısal yorum, “bunu buradan anlıyoruz” şeklinde bir anlamsal ilişki kuran bir değerlendirme türüdür. Yapılan tespiti destekleyen deliller vardır ve şüpheyi ortadan kaldırır.

Romanda bir “Tanısal Yorum” örneği tespit edilmiştir.

2.1.2.1.5 Özelleştirme

Bir önceki cümlede sözü edilen olayın detaylarına giren cümlelerle oluşturulan tutarlılıktır. Genel olandan özel olana doğru gidilerek üzerinde durulan nesne, kişi, olay veya durum ön plana çıkartılır ve o noktaya önem verilir. Dikkat çekmek, farkındalık yaratmak amaçlanır.

- “Allah seni inandırсын, *yemek yapmak* hiç de öyle zor değil,” dedi. “Hele *benim yemeklerim...* (s.27)

(İlk cümlede genel anlamda bahsedilen “yemek yapma” eylemi, ikinci cümlede “benim yemeklerim” sözüyle özelleştirilir).

- *Herkes* kendi havasındaydı. Yalnız *Murat* arada bir bakıyordu dostuna. (s.66)

(İlk cümlede “herkes” ifadesiyle tüm insanlardan söz ederken ikinci cümlede “Murat” ile özelleştirilir).

2.1.2.1.6 Önkoşul Bağlantısı

Bir cümlede gerçekleşen olguyu diğer cümledeki koşula bağlayarak oluşturulan tutarlılıktır. Eylem, onu meydana getiren bir sebeple ilişkilendirilir. Belirsizlikleri ortadan kaldırır, okuyucunun karakterlerle empati kurmasını kolaylaştırır.

- *Kapı çoktan kapanmıştı.* Donakaldı. (s.41)
- *Selami’yi karşısında buldu.* Kaşları çatıldı. (s.78)
- *Tokat şakladı.* Kahkahalar durdu, gözler büyüdü. (s.72)

(Yukarıdaki örneklerde ikinci cümlelerde verilen eylemler birinci cümledeki eylemlerin gerçekleşme koşuluna bağlı olarak meydana gelmiştir. Dolayısıyla ön koşul bağlantısı söz konusudur).

2.1.2.1.7 Karşıtlığa Dayalı Karşılaştırma

Cümleler arasında karşıtlığa dayalı anlam ilişkisi kurarak oluşturulan tutarlılıktır. Üst metinde olaylar devam ederken, alt metinde ikilem/gerilim gibi duygu ve düşüncelerin hissettirilmesini sağlar.

- Tüm yokluklara, *tüm düşkünlüklere karşın, zulümlere, baskılara, alçaklıklara karşın*, insanları ayakta tutan, insanları ta bugüne kadar getiren güç. (s.26)

(Romanda “Karşıtlığa Karşı Karşılaştırma” alt başlığı için bir örnek tespit edilmiştir).

2.1.2.1.8 Soru Yönelme, Yanıt Alma

Soru – cevap ilişkisi içinde oluşturulan tutarlılıktır. Soru yönelme ve yanıt alma anlatımdaki sıkıcılığı/tekdüzeliği giderir. Anlatımdaki yöresel konuşmalar doğallığı sağlar. Olay örgüsündeki kişilerin duygu ve düşüncelerini birbiri ağzından verilir. Böylece metinde tekil sesten çoğul sese geçirilmeye yardımcı olur.

- “Ama biz o kadar seviştik,” dedi. “Unuttun mu, *az mı seviştik? Bunların anlamı neydi?..*”
(...)
“*Yanıyorsun...*” (s.20)
- “Anlamadım, biraz açık konuşun: *neyi geciktirdim?*”
(...)
“*Neyi olacak, a canım, kirayı!*” dedi. (s.41)
- “*Bu durumda dışarı çıkılır mı?*” dedi. “*Ne diye çıktınız sokağa?*”
“*Aliye...*” diye kekeledi Divitoğlu. “*Aliye kayboldu.*”
“*Hangi Aliye? Aliye kim?*”
“*Kedi...* Benim kedim,” dedi Divitoğlu.
“*Ha anladım, buluruz, anladım,*” dedi kadın. Sonra hastalığını sordu. (s.134)
- “*Evine çağırmadın mı?*” diye sordu.
“*Hayır, çağırmadım.*”
“*Çağırdın da gelmedi mi yoksa?*”
“*Yok, ben çağırmadım.*”
“*Neden çağırmadın?*”
“*Ne bileyim, çağırmadım işte.*” (s.76)
- “Hadi söyle, *neler istiyorsun?*” diye yineledi.
(...)
“*Bir kilo koyun eti iste, kebaplık olsun*” dedi. (...)
“*Hemen gidiyorum*” dedi Selami. “*Ekmeğin var mı?*”
“*Bir de francala getir, fena olmaz.*” (s.56)
- “*Hep bu daracık odada mı kalacaksın?*” diye sordu Orhan Bey.
“*Evet, bu daracık odada kalacağım.*”

“Sonra da burada... bu döküntü eşyalar arasında... ölecek misin?”

“Evet, neden olmasın? Burada ölebilirim... Sessiz, yalnız, kendi başıma...”

Kim karıştır?”

“Ben!” diye atıldı hemen Orhan Bey. (s.126/127)

- *“Hukuk da bitiyor, değil mi?”* diye sordu.

“Evet,” dedi Divitoğlu. *“Bitiyor.”*

“Pekiyiyle mi gene?”

“Pekiyiyle.” (s.102)

- *“Peki, ona neden yüz vermedi?”* diye sordu Divitoğlu. *“Neden bakmadı yüzüne, Necdet çok mu çirkindi?”*

Selami güldü.

“Hayır, gençti de ondan,” diye yanıtladı.

“Kız yaşlı mıydı?”

“Çok gençti, ama akıllıydı, saçı dökülmüşleri, pörsümüşleri, göbeklileri seçiyordu. Sorunu başkaydı yani.” (s.85)

2.1.2.1.9 Karşılaştırma

Karşılaştırmaya başvurarak oluşturulan tutarlılıktır. Karşılaştırma yapılarak bir değerlendirmeye varılır. Kıyaslama yapılarak dikkat çekilmek istenen noktalara öncelik vermeyi sağlar ve ikna edici bir üslup meydana getirir.

- Avrupa’da bile yememiştim, burada yemeye başladım, ama *öbür yemeklerin* başkaydı. (...)” (s.125)
- Belki doğru dürüst beslenemiyor, doğru dürüst yemek yiyemiyor da ondan böyle zayıf. *Eskiden* böyle değildi,” diye düşündü. (s.27/28)
- Ben *çok daha güzel* kızlarla tanıştırırım seni. (s.28)
- Ben de seni çok severim, *hiçbir zaman Selami’yle bir tutmam.* (s.80)

- Ben Emel’le konuşurum. Emel ***bizden daha iyi düşünür***, elbette bir şeyler bulur. (s.138)
- Benim en sevdiğim yemekler anamın yemekleriydi şimdiye kadar, ama, ne yalan söylemeli, benim ***anamın yemekleri beş para etmez bunların yanında, bunların yanında yenmez***, yemekten bile sayılmaz. (s.53)
- Bilmiyordum, ne bileyim, ***ben şimdiye kadar yemek yememişim ilk yemeği bugün yedim***” dedi, garip garip başını salladı? (s.54)
- Bir zamanlar ders kitaplarını, yasaları, sözlükleri ***de*** böyle sıkardı, ***onları da*** böyle severdi. (s.58/59)
- Bu kadar merakla değmezmiş doğrusu! ***Daha güzel, daha büyük yemekler*** var kitaplarımda. Onları yaparım, daha iyi.” (s.106)
- ***Eski Divitoğlu*** değildi artık, onunla hiçbir ilgisi kalmamıştı. (s.71)
- ***Eski gücü yoktu*** şimdi, yürürken bacakları titriyordu. (s.131)
- Et kızartışın da öyle. ***Taskebabı kadınbudu köfteyi de geride bırakacak anlaşılan.***” (s.57)
- Giyilebilecek bir gömlek aradı içinde. Hepsi de kirliydi, ***en temiz görünenini*** seçti. (s.64)
- Göreceksin: ***yeni kızın eskisinden bin kat güzel olacak***,” dedi, gene güldü kahkahayla, sonra birden kaşlarını çattı. “Ama kötü bir şey oldu, bir berbat yanlışlık,” diye mırıldandı. (s.63)
- Her şey ***eskisinden*** bin kat güzeldi. (s.57)
- Hükümet içinde hükümetti bir zamanlar, ***hükümetten de güçlüydü.*** (s.15)
- İlyas böyle konuşmazdı ***eskiden***, İlyas hiç böyle değildi, yüzü de bir tuhaf,” dedi kendi kendine. (s.61)

- Kaç kez yemişti, iyi biliyordu: *Murat'ın yediği yemeklerden bin kat güzeldi o yemekler!* (s.45)
- *Öksürmek ağlamaktan da beterdi.* (s.132)
- Ölü evleri hiç böyle olmazdı *bizim oralarda*, hem de hepsi birbirine benzerdi. (s.13)
- Sarışın da belki aynı şeyi duyuyordu şimdi, *Emel gibi değildi*, bu duygu hep böyle sürüp gitsin, hiç bitmesin, silinmesin istiyordu. (s.68)
- Yemekler *ilk tatlarındaydı, daha da tatlıydı belki, ama ilk tatlarını vermez olmuşlardı* artık, kolay ve sıradan görünüyorlardı İlyas'a. (s.83)

2.1.2.1.10 Önce Söylenenin Düzeltilmesi

Önce söylenen bir kelimenin doğrusuyla düzeltilerek elde edilen tutarlılıktır.

Romanda bu alt başlığa uygun örnek tespit edilmemiştir.

2.1.2.2 Bağlaşıklık

2.1.2.2.1 Gönderimle Sağlanan Bağlaşıklık

Bağlaşıklık bir cümlede kelimelerin bilgisi kurallarına uygun bir şekilde kullanıma denir. Cümleler arası bağlaşıklık gönderimlerle sağlanır. Gönderim öngönderim ve artgönderim olarak ikiye ayrılır. Kelime tekrarlarından kaçınmayı ve anlamsal ilişki kurmayı sağlar.

2.1.2.2.1.1 Öngönderim

Sözcükler veya eklerle önde bulunan bir kelimeye işaret edilerek yapılır.

- Aklım hep *başka şeylerde, kadında, kızda*, ayıp değil ya! (s.77)
- Ancak bütün suçu *o* işlemedi, her şeyi yıkan *o* değil! İlyas'ı *Mustafa* öldürmedi (s.17)
- *Bir ses* adını bağırdı arkasından, *çok sevdiği bir sestir: Murat'ın sesi.* (s.59)

- “(...) Birkaç güne kadar çiftliğe döneceğim, **karımla birlikte**” dedi, gülümsedi. “Bizim **Emel** çok eskiden, taa çocukluğundan beri, uçsuz bucaksız bir çiftlik yaşatırmış düşlerinde, böyle bir çiftlikte yaşamak istermiş. Düşleri gerçekleşmiş sayılır: birkaç güne kadar evleniyoruz. Balayımız çiftlikte başlayacak, **Emel** böyle istedi.” (s.136)
- Emel’i **orada, Murat’ın evinde** tanımişti. (s.44)
- “Hayır,” dedi Emel hemen. “**Onunla** konuşurken de hep bunu düşündüm: hayır, hiçbir zaman gerçekten sevmedim **İlyas**’ı. Yani o anlamda sevmedim, dostluktan öteye geçmedim. (...)” (s.122)
- “Her zaman böyle olurdu. Ama orada, o büyük, o eski, o kerpiç evde, herkes yalnız bir **yitiğe** ağlıyor, herkes **İlyas!**” diye inliyordu. (s.14)
- “**İriyarı, yakışıklı bir arkadaşınız vardı hani, esmer bir çocuk, adı Murat,**” dedi kadın. (s.135)
- Korkunç gülümsemede **garip bir güç** vardı. **Yıkılmış, ezilmiş insanın gücü.** (s.26)
- Sonra da **burada... bu döküntü eşyalar arasında...** ölecek misin?” (s.127)
- Yürüyüşünü görsen, üstüne, başına baksan, sesin i duysan, “delikanlı” diyemezdin **ona**. “**Kırk yaşında bir adam**” derdin. Bu kadarla bitmezdi de diyeceklerin. **Selami**’nin gözlerini gördükten sonra, “Bu adamda iş yok!” diye düşünürdün. (s.50)

2.1.2.2.1.2 Artgönderim

Sözcükler veya eklerle arkada bulunan bir kelimeye işaret edilerek yapılır.

2.1.2.2.1.2.1 Adıl Kullanımı ile Artgönderim

Önce bir ad kullanılır ve daha sonra o adın yerinde bir adıl kullanılır.

- Ama **Emel** bir kız değil de başka türden bir varlıktı sanki. Çabaları boşa gitti İlyas'ın, **ondan** kaçamadı, kurtulamadı. (s.18)
- Bayağı yaltaklanıyordu **İlyas**'a, **onu** güldürmek için elinden geleni yapıyordu... (s.83)
- “Belki de seni çok sevdiğim için evleniyorum **Emel**’ le,” dedi. “**Onu** bir zamanlar sen de sevmiştin. (...)” (s.137)
- Bir gün yoksul odasını karanfillerle süsleyip **Emel**'i bekledi. **O** da çok geçmeden geldi. (...) Oturdu, **ona** da bir yer gösterdi. (s.18)
- Bu nedenle **Mustafa**'nın geldiğini duyunca, **onu** görmek bile istemedi. (s.142)

2.1.2.2.1.2.2 Sözcüksel Artgönderim

Bir sözcük ya da sözcük grubuyla verilen anlatım daha sonra farklı biçimde yenilenir. Aynı kavram ya da sözcüğün eşanlamlısı ya da üst anlamlısı yenilenerek yapılır.

- Bu yüzden **ıçkiyle** çerezlere verdi kendini. Koca koca **kadehlere** gitti elleri, düşünmeden, bilinçsizce doldurdu, doldurup başına dikti. (s.66)
- “**Dersler** bıraktığım yerde, öyle duruyor. **Fakülteye** de gittiğim yok, zaman olmuyor,” dedi. (s.61)
- Gene kusursuz bir **sofra** kurdu. Kendisi kirliydi, yemek kokuyordu, mutfak, bulaşık kokuyordu, ama apak örtünün üstünde **bardaklar, tabaklar** pırıl pırıldı. (s.82)
- “**Parça et**. Yağlı olmasın. **Koyun** varsa, koyun... Evden böyle söylediler...” (s.30)

2.1.2.2.1.2.3 Gösterilenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim

Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösterilen bakımından yenilenir.

- “*Beni yalnız ölüm paklar*” diye yineliyordu. Ama kendisi de biliyordu: *bunlar* anlamlarını yitirmiş sözlerdi! (s.141)
- Dış duvarda, pencerenin alt yanında, güvercin pislikleriyle dolu bir *girinti* vardı. Divitoğlu bu *girintiyi* gösterdi. “Geceleri doluyorlar *buraya, burada* uyuyorlar,” dedi. (s.115)
- Emel’in gözlerinden sonra, *bir çift göz* daha dikildi üzerine, bakışları ıslık ıslık, mavi maviydi, onlar da bir türlü ayrılamıyorlardı üzerinden. Ama Divitoğlu *onları* da görmedi. (s.65)

2.1.2.2.1.2.4 Gösterenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim

Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösteren olarak yenilenir.

- Bir *kedin* eksikti, *onu* da tamamladın! (...)” (s.109)
- Çok da güzelmiş,” dedi. Sonra cüzdanını çıkardı, içinden bir *yüzlük* aldı, cebindeki tüm paranın yarısını! (...) *Bunu* bizim geline ver.
- Divitoğlu kendinden geçti, uzun uzun baktı. Sonra başını kaldırdı. Ama *kitapları* gene gördü, nereye baksa *onları* görüyordu. (s.92)

2.1.2.2.1.2.5 Gönderenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim

Aynı göndereni belirten farklı dilsel birimlerin kullanılması da bir artgönderimdir.

- *Mustafa, candan akrabası, sevgili çocukluk arkadaşı*, “merhaba” bile demeden yüzüne tükürdü de İlyas hiç mi hiç kızmadı (...) (s.142)

2.1.2.2.1.2.6 Çağrışımsal Artgönderim

Çağrışımsal ilişkilendirme sözcüksel artgönderime bağlı olarak yapılır.

- Sıcaklığı boşaltmaya çalıştı. Ama boşalmıyor, artıyordu, başını döndürüyordu Divitoğlu’nun o gene de vazgeçmiyordu. Sonra Emel birden *geriye çekildi*, *elinin tersiyle ağzını sildi*. “Yaramazlık istemem!” dedi. (s.36/37)

2.1.2.2.1.2.7 Belirteçle Yapılan Artgönderim

Yer ve zaman belirteçleri de bir söylemdeki iki parça arasındaki ilişki kurmada katkı sağlayabilir.

- “*Çiftliğin* havası eşsiz. Hava değişikliği iyi gelir sana, seni değiştirir, adam eder. Zayıfladın, *orada* çabuk toplarsın. Kimse de bulamaz *orada* seni. (...)” (s.142)
- Emel'i orada, *Murat'ın evinde* tanımişti. Her şey *orada* başlamıştı, tekin bir yer değildi orası. (s.47)
- İlyas *İstanbul'a*, liseye gitti. *Orada* da kimselere kaptırmadı birinciliği. (s.16/17)

2.1.2.2.1.2.8 Ortak Göndergesi Olan Artgönderim

Farklı anlatımlar aynı göndergeyle ilgili ise, ilişkilendirme ortak göndergeye bağlı olarak yapılabilir.

- Ben miyim tuhaf konuşan? Benim sözlerim tuhaf da seninkiler tuhaf değil, öyle mi?” (s.76)

2.1.2.2.1.2.9 Çok Bağlı Artgönderim

Aynı sözcük söylemin farklı yerlerinde yinelenir, ama başındaki tanımlıklar değişir.

- İçlerinde *bol salçalı yemekler* vardı. Hepsini de tanıyordu, *anasının yemekleriydi*... Kış günleri anasıyla bir odada oturur, bir odada yatarlardı bir zamanlar. *Yemekler* de o odada pişerdi ya ocakta ya sobanın üstünde... (s.45)

2.1.2.2.1.2.10 Ön Varsayımsal Artgönderim

Tam olarak bir artgönderim değil önvarsayım ya da çıkarım olarak vardır.

- Adını Aliye koydu, *sevgilisinin adını*...
- Coq- au-vin! Coq-au-vin. *Şaraplı horoz!*..

2.1.2.2.2 Eksilteli Anlatım

Cümlede bazı sözcüklerin çıkartılarak o sözcüklerin anlamını cümledeki genel anlamdan çıkartan anlatıma denir. Anlatımın yarıda kesilmesi okuyucuda metne dahil etmeyi sağlar, okuyucu yarım kalan cümleyi kafasında kendi tamamlar.

- “Anladık, anladık,” dedi. “Yemeklerini kendin pişiriyorsun artık, kitaptan öğrenip pişiriyorsun. *Akşam yemeklerini...*” (s.61)
- “Anlıyorum: *kadın parmağı...*” dedi. (s.93)
- “*Bacım...*” diye kekeleyip yutkunurdu. “*Kara yazılı bacım...* Başın sağ olsun, karayazılım,” derdi. (s.13)
- Bilmem,” diye mırıldandı Divitoğlu. “*Kim bilir, belki de... Sen bilirsin...*” (s.111)
- *Bir Fransız aşçısı bulsam... Sorsam... Fransız konsolosunun kartısı... ya da aşçısı...* İyice dalmıştı gene, kaldırımdan ayrılmıştı, yolun ortasında yürüyordu. “*Konsolosun yedikleri... Şimdi Fransa’da, kim bilir kaç sofrada...*” (s.90)
- “*Biraz utangaçtır da...*” diye kekeledi. “*Sizden utandı da...*” (s.102)
- “*Bizim İlyas... bizim İlyas...*” dedi gene, birbirini tutmaz şeyler sıraladı. (s.112)
- Duyduk, duyduk!” dedi tiksindir gibi. “Duyduk: öğrenci birliğiyle bir ay yolculuk etmişsin. *Yüz liralık dövizle...*” (s.78)
- En sonunda İlyas’a döndü. *Ne lokanta ne hastane...*” dedi. “Başka bir şey yaparız. (s.138)
- “Evet, doğru: sen her şeyi güzel yaparsın. Elbistan kebabı da güzel. *Ama güzel yapsan bile...* Biliyor musun?..” (s.78)
- Evet,” dedi düşünceli düşünceli. “*Evet, var, hem de bir sürü, ama...*” (s.91)

- Evet,” diye yanıtladı Divitoğlu. “*Evet, yemin ederim...*” Kedinin havaya dikilmiş kuyruğunu okşadı. (s.87)
- “*Fakülte*” ...” diye söylendi. “*Fakülte... Fakülteyle bir ilgin kaldı da sanki!...* Burada pinekleyip duruyorsun, böyle iğrenç herifleri başına topluyorsun. (s.79)
- “*İlyas... Bizim İlyas, biliyorsunuz...*” diye geveleyip durdu bir zaman, bir türlü getiremedi arkasını. (s.112)
- “*İnsan Fransa’da bir aşçı olsa...*” (s.90)
- “Kararımı verdim artık. *Yarından tezi yok...* Arada sırada bize de buyur,” dedi, gene gülümsedi. (s.27)
- “Kardeşim, kardeşim,” diye kekeledi. Gene arkasını getiremedi. “*Kardeşim...*” Yalvarırcasına Selami’ye baktı. (s.87)
- Ne olur, ona bir telefon edin. Evindeyse, çağırdığımı duyarsa, hasta olduğumu öğrenirse, hemen gelir. Doktoru da o getirsin. Murat’ı çok özledim. *Ne olur...*” (s.136)
- “Olmaz öyle şey! Evet, ben de bu günlerde çok parasızım, satılabilecek bir şeyim olsa satardım, *orası öyle ama...* Elli lira ver, yeter, yakında öderim,” dedi. (s.104)
- “Olmaz,” diye yanıtladı. “Kabalık” olur. Hem de Selami’yi bilmez misin sen, kolay kolay gitmez ki *kovsan da...* Bırak kalsın. (s.80)
- “*Peki, ama...*” dedi birden Emel’in sesi. “*Siz, kendisi... yani İlyas...* benim düşüncelerim, *zevklerim, benim yaşamım...*” diye kekeledi. (s.112/113)
- Pencereyi kapadı. “*Bir kedi...*” diye söylendi. (s.84)
- “*Selami’nin de senin de küçük kız kardeşinin de...*” diye başladı, eski huyuydu: bir sürü küfür sıraladı. (s.138)
- Sorun şu,” diye başladı. “Bundan böyle para yerine yemekle ödeyeceğim

kıramı size. Aydan aya değil, **her gün... hem öğle hem akşam yemeklerini...**

Daha kârlı çıkarsınız bu işten.” (s.95)

- Var hızıyla bir tümce geçti düşüncesinden: **“Emel’le ben evlenseydik...”**
Gözlerini açtı. Kitabı kapattı. (s.47)
- Yetmiyor,” diye söylendi. “Yetmeyecek, gördünüz mü! **Şimdilik bunu versem de...**” (s.42)
- Zararı yok, daha fazla gecikse de bir şey değil, ama bizim çocuğun...” (s.41)

2.1.2.2.3 Sözcüğün Yenilenmesi

Cümledeki bir sözcüğün diğer cümlelerde yenilenmesiyle oluşturulur. Sözcüğün yenilenmesiyle odaklanılmak istenilen yere gönderme yapılır.

- Ama onlar ağlıyorlardı. **“İlyas”** diyor, başka bir şey demiyorlardı. “Biz ne güne duruyorduk, **İlyas?**” diyorlardı. (s.14)
- **Defne yaprağını** nerden bulmalı?” Tereyağı, kırmızıbiber. **“Defne yaprağı** da varsın olmasın. (s.47)
- Divitoğlu **esnedi**. Paranın eksileceğini de hep Yusuf Amca bildirirdi. Divitoğlu gene **esnedi**. (s.21)
- Divitoğlu **omuz silkti**. "Bunu aklınızdan çıkarın, hocam," dedi, gene **omuz silkti**. Gene **omuz silkti**, ama birden korkmaya başladı. (s.127)
- Nasıl olsa evde her gün yemek pişiyor. Bakması kolay. Al bir **kedî**, iyi olur. **Kedî** de sigaraya benzer, kötü dosttan iyidir. Uslu bir **kedî** bulmaya bak beni dinlersen.” (...) “Ben böyle bir **kedî** biliyorum,” diye atıldı. Bizim Necdet’in eşsiz bir **kedisi** var. İstersen getiririm sana.” (s.84)
- Zararı yok, varsın pahalı olsun,” dedi hemen Divitoğlu. "İçinde **coq-au-vin** varsa sorun değil. İçinde **coq-au-vin** olsun da...” (s.91)

2.1.2.2.4 Bağlantısal Bağlaşıklık

Bağlaşıklık metindeki cümleler arasındaki anlamsal bağlantılarla sağlanır ve çoğunlukla bağlaçlar aracılığıyla oluşturulur.

2.1.2.2.4.1 Ekleyici

“Ve ile de... de, hem... hem, ne... ne, üstelik, hatta vb.” bağlaçlar kullanılarak ek olarak söylenilmek istenilen anlamlar ifade edilir.

- Bundan böyle *ne* içki *ne* sigara... Yoksa gene yataklara düşerseniz böyle,” dedi. (s.136)
- Divitoğlu yeşil kaplı kitaplara dikmişti gözlerini, bilinmedik yemeklerin yemyeşil düşünce dalmıştı *ne* kızdı *ne* alındı *ne* telaşlandı. (s.110)
- *Hem* adamı şaşkına döndürdün... *Hem* de... bayağı niyetliydin hani. (s.60)
- *Hem* doyurur, *hem* ucuza... (s.25)
- *Hem* gezindi, *hem* düşündü. En sonunda Divitoğlu’nun önüne dikildi. (s.110)
- *Hem* karnım doyuyor *hem* zaman geçiyor *hem de* masraf az oluyor, param bana yetiyor artık,” dedi. (s.25)

2.1.2.2.4.2 Ayırt edici

“Ya da, ya... ya, yahut, veya, sadece, ister... ister vb.” bağlaçlar kullanılarak ayırt etmek amacıyla kullanılır.

- Divitoğlu başka şeyler düşünüyordu, düşündükleri de tatsız şeylerdi: *ya* yalnızlık *ya* coq-au-vin. (s.84)
- Kovacaksın! Yoksa... *Ya* ben *ya* o, anlıyor musun: *ya* ben *ya* o! (s.80)
- *Ya* delisin *ya* şairsin sen,” dedi. “Aklım almıyor bir türlü.” (s.27)
- *Ya* yemek yapıyor *ya* yemek yiyor *ya* yemek düşünüyor *ya* uyuyordu. (s.48)

2.1.2.2.4.3 Zıtlık bildiren

“Ama, yine de, ancak, bilakis, karşın, rağmen, fakat, hâlbuki vb.” bağlaçlar kullanılarak zıtlık ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Açtı, **ama** bir şey yiyemiyordu. Sofrada yemek boldu, ama neye yarardı ki? (s.65)
- Belki anımsanan kahkahadandı, belki başka bir şeyden, **ama** utançtan değildi, artık utanmıyordu. (s.45)
- Çok sarhoştı, nedenini iyiden iyiye kavrayamıyordu, **ama** onu kırdığını seziyordu. (s.70)
- Daha da konuşacaktı, içini iyice dökecek, tüm öfkesini boşaltacaktı, **ama** Orhan Bey önüne dikildi birden, sözünü ağzında bıraktı. (s.126)
- Emel kızardı, “hayır” demek istedi, **ama** sonra değiştirdi düşüncesini, uysal uysal gülümsedi. (s.122)
- Farkında değildi, **ama** giden adam gibi gülümsüyordu. (s.27)
- Gene gülüyordu, **ama** başka türlü gülüyordu. (s.45)
- Hayır, eski meşki değil,” dedi adam. “Hepsi de yepyeni **ama** çok pahalı.” (s.91)
- İlyas’ı da çok severdi. Uzun zaman görmeyince, durumunu merak etmiş, **ama** onu hep yalnız gördüğünden, kimden bilgi alacağını bilememişti. (s.124)
- Kadehler boşaldıkça dili açıldı, **ama** hep aynı şeyleri söyledi. (s.67)
- Mustafa’nın vurduğu bir bedendi, bir insandı, **ama** o İlyas değildi. O İlyas’ın buz gibi soğumuş cesedini taşıyordu içinde, adı İlyas’tı, **ama** o İlyas değildi, başka biriydi. (s.17)
- Necdet için İstanbul’dan ayrılmanın önemi yok, **ama** kedisinden ayrılması son derece önemli: tek böbrekli, tek ciğerli kalmak gibi bir şey. (s.87)

- Onu düşünmekten, ona seslenmekten korkuyordu, bunun için bir yerlerde durmuyordu, **ama** en sonunda dayanamadı: soğuk bir duvara yaslandı. (s.23)
- Önce mırın kırım etti, **ama** sonunda çıkar yol bulamadı: patlamayacaktı, kendi kendine patlamayacaktı bu korkunç yara! (s.134)
- Para yoktu, **ama** akraba çoktu. (s.16)
- Sana bir şey söylesem kızar mısın?” diye sordu. “Bilirim senin huyunu, böyle şeyleri sevmezsin, **ama** ben gene de söyleyeceğim: kap kaçak almak için masrafa girmeni istemiyorum. (s.28)
- Şimdi kepçesi bile vardı. **Ama** yaşlı kadın yanılmıştı, kimsecikler kapısını çalmıyordu İlyas’ın. (s.49)
- Titriyordu, **ama** meydan okur gibiydi. (s.72)
- Usul usul yüreğine çöküyorlardı. **Ama** Divitoğlu sanki büyülenmişti, bakmaya doyamıyordu. (s.28)
- Yalnız içinde bir haklı kaygı duyuyordu: sözlerinde bir mutluluk vardı dostunun, **ama** yüzü, eli, kolu başka şeyler söylüyordu. (s.61)
- Zararı yok, daha fazla gecikse de bir şey değil, **ama** bizim çocuğun...” (s.41)

2.1.2.2.4.4 Koşul bildiren

“İse, şayet, yeter ki, yoksa, eğer vb.” bağlaçlar kullanılarak koşul ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Aç da kalsam, çıplak da kalsam, dedelerimin kemiklerini sızlatamazdım. İşte böyle, amcacığım, durumum kötü, olanak varsa, bundan sonra aylığımı biraz artırın. (s.89)
- Bir göreyim,” dedi yalvarır gibi. “Herhalde alırım. Param çıkışırsa alırım, bir göreyim...” (s.91)

- Divitoğlu bir saniye başını kaldırısa, dönüp bir baksa, Emel'in gözlerini üzerinde bulacaktı. (s.65)
- Fakülteye gitmeye kalkarsam, öğle yemeklerini dışarıda yemem gerekir, bunu istemiyorum. (...)" (s.61/62)
- Gitti mi? Çok yazık! Bilsem gelmezdim... Ama nasıl gitti bu kız, nereden çıktı?.." (s.102)
- Hep benim yüzümden oldu bunlar, İlyas'la evlenseydim, hiç değilse biraz oyalasaydım, bunların hiçbiri olmayacaktı. (s.117)
- İnsan Fransa'da bir aşçı olsa..." (s.90)
- Kapısına kadar getirdi Divitoğlu'yu. Divitoğlu "gel" deseydi, evine de girerdi belki. (s.74)
- Memlekettekiler yalanını yutar da kendi gırtlaklarından kesip aylığını artırırlarsa, daha çok yoluna girerdi işleri, daha zengin yemekler yapardı. (s.90)
- Ne olur, ona bir telefon edin. Evindeyse, çağırđığımı duyarsa, hasta olduğumu öğrenirse, hemen gelir. Doktoru da o getirsin. Murat'ı çok özledim. Ne olur..." (s.136)
- Olmaz öyle şey! Evet, ben de bu günlerde çok parasızım, satılabilecek bir şeyim olsa satardım, orası öyle ama... Elli lira ver, yeter, yakında öderim," dedi. (s.104)
- Selami iyi tanırdı Divitoğlu'yu: Divitoğlu zengin değildi, aşçı maşçı tutamazdı, aşçı tutabilecek durumda olsa, bu evde oturmazdı, kadınlarla da ilgilenmezdi, öte yanda hem soylu hem gururluydu, eliyle yemek yapmazdı. (s.52)
- Tek bir kurtuluş yolu var, bu da sizsiniz: İlyas'ı siz kurtarabilirsiniz ancak, İlyas'ı kurtarmak istiyorsanız, onunla evlenin hemen." (s.112)

- Yorulmasa, acıkmasa, Emel de sesini çıkarmasa, bu saçları taramayı yaşam boyu sürdürebilirdi. (s.118)
- Zararı yok, varsın pahalı olsun,” dedi hemen Divitoğlu. “İçinde coq-au-vin varsa sorun değil. İçinde coq-au-vin- vin olsun da...” (s.91)

2.1.2.2.4.5 Zaman-sıralama bildiren

“Önce, evvel, sonra, şimdiye kadar, artık, -den itibaren vb.” bağlaçlar kullanılarak zaman-sıralama ifade etmek amacıyla kullanılır.

- “Adam sen de!” dedi içinden. *Sonra* gözlerini Selami’ye çevirdi. (s.56)
- Bir de kravat çıkardı. *Sonra* kunduralarını sildi. *Sonra* da kendi eliyle giydirdi Divitoğlu’yu. (s.64)
- “Çok teşekkür ederim,” dedi. *Sonra* desteden bir yüz liralık çekip Selami’ye uzattı. (s.104)
- Deli gibi bir kahkaha kopardı. *Sonra* birden irkiliverdi. (s.32)
- Elini uzattı. *Sonra* sevinç dolu bir şaşkınlık parladı şeytansı gözlerinde. (s.33)
- Gece yarısından *sonra*, pencereleri kâğıt perdeli yurduna giderken de aynı sözleri yineledi. (s.58)
- Ha anladım, buluruz, anladım,” dedi kadın. *Sonra* hastalığını sordu. (s.134)
- İlyas böyle konuşmazdı eskiden, İlyas hiç böyle değildi, yüzü de bir tuhaf,” dedi kendi kendine. *Sonra* sesini yükseltti: “Peki, peki, öyle olsun,” dedi. (s.61)
- Kaça?” diye kekeleydi neden sonra. “Hepsi kaç bunların?” (s.92)
- Kararını çoktan vermişti: Yargıtay’a üye olacaktı, *sonra* başkan olacak, şanlı dedesinin yerini tutacaktı. (s.16)
- Merdivenden güçlükle indirdi. *Sonra* bir arabaya bindirip evine götürdü. (s.128)

- “(...) Ne dersen de bir yıl sonra da olsa, beş yıl **sonra** olsa, kürsümüze kazandıracağım seni. Bundan kuşkun olmasın...” (s.127)
- Ocağı yaktı. **Sonra** birkaç patates soydu. Odasına gitti. (s.30)
- Öbür gün, yani babasıyla alışverişe çıktıktan, annesinin kabul gününde bulunduktan **sonra**, Divitoğlu’nun kapısını çaldı. (s.114)
- Pencereyi kapadı. “Bir kedi...” diye söylendi. **Sonra** Selami’ye döndü. (s.84)
- Selami gaz sobasında ellerini ısıtıyordu. **Sonra** getirdiklerini çıkardı, bir bir gösterdi. (s.82)
- Şöyle böyle on beş gün **sonra**, kısa boylu, şişman bir delikanlı çaldı. (s.49)
- Taskebabının ilk lokmasını yedikten **sonra**, Selami yerinden kalktı, uzandı, İlyas’ın yanaklarını öptü. İlyas da genç kızlar gibi kızardı, tek sözcük söyleyemedi. (s.57)
- Ucuza mal olur,” diye ekledi. **Sonra** Murat’a göz kırptı. Şimdi terlemeye de başlamıştı. İri iri damlalar vardı alnında. (s.26)
- Üzülüyordu da: nasıl olsa topu topu bir yıl kalmıştı önünde, bir yıl **sonra** kurtulacaktı. (s.17)
- Vakit varken yurda gitmek en iyisi, beş dakika **sonra** kalkarsam rahat rahat yetişirim,” diye ekledi. (s.51)
- Yaklaştı, yıllardır görmemiş gibi, uzun uzun yüzüne baktı dostunun. **Sonra** kaşları çatıldı, öksürdü. (s.28)

2.1.2.2.4.6 Açıklama bildiren

“Yani, gerçi, zaten, meğerki, hani, açıkçası vb.” bağlaçlar kullanılarak açıklama ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Aylık elli lira daha eksildi. **Zaten** geçinemiyordum. Şimdi hiç geçinemem. (s.29)

- “Bizim sınıfta bir Necdet vardı ya **hani**,” dedi Selami. (s.86)
- “Bu mevsimde yapılabilecek tüm yemekleri yaptım aşağı yukarı, **yani** bu kitaptakileri. (s.62)
- “Çok gençti, ama akıllıydı, saçı dökülmüşleri, pörsümüşleri, göbeklileri seçiyordu. Sorunu başkaydı **yani**.” (s.88)
- İri yarı, yakışıklı bir arkadaşınız vardı **hani**, esmer bir çocuk, adı Murat,” dedi kadın. (s.137)
- Kaç yıl oldu görüşmeyeli? **Gerçi** ben bir ara İstanbul’dan ayrıldım, Avrupa’ya gittim, ama çok oldu döneli. (s.79)
- “Peki, ama...” dedi birden Emel’in sesi. “Siz, kendisi... **yani** İlyas... benim düşüncelerim, zevklerim, benim yaşamım...” diye kekeledi. (s.113)

2.1.2.2.4.7 Örnekleme bildiren

“Mesela, örneğin, gibi vb.” bağlaçlar kullanılarak örnekleme ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Herkes böyle güzel yemek yapamaz, **örneğin** ben yapamam (s.102)

Romanda “Örnekleme Bildiren” bir örnek tespit edilmiştir.

2.1.2.2.4.8 Sebep sonuç ilişkisi kuran

“Bu yüzden, -den dolayı, bu nedenle, dolayısıyla, için, çünkü vb.” bağlaçlar kullanılarak sebep sonuç ilişkisi ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Divitoğlu donup kaldı **bu yüzden**, düşündüğü şeyi hemen söyleyemedi. (s.10)
- Gerekirse canlarını bile verebilirlerdi uğrunda. **Çünkü** İlyas her şeyleriydi: parlak gelecekleri, şanlı geçmişleriydi... (s.115)
- “Orhan Bey her şeyi yapar, o adamdan her şey beklenir, **çünkü** kötülüğü iyilik diye yapar,” dedi. (s.130)
- Sakın öyle bir şey yapma! İşim var, **bu yüzden** gelmiyorum. (s.64)

- Sözüünü tamamlayamadı. **Çünkü** İlyas'ın elleri yakasındaydı. (s.27)
- Yüzündeki gülümseme yanıp yanıp sönüyordu, tümünden silinmemesi **için** adam büyük çabalar harcıyordu. (s.28)

2.1.2.2.5 Değişiririr

Metinde bazı sözcükleri yerini tutacak başka bir ifadeyle değiştiriririr.

- Ama bu **köfte** bambaşkadı. **Ispanak** da, **sütlaç** da bambaşkadı. **Hepsi** birbirinden güzeldi bu yemeklerin, hiçbirine doyamadı. (s.53)
- Belki doğru dürüst beslenemiyor, doğru dürüst yemek yiyemiyor da ondan böyle **zayıf**. Eskiden **böyle** değildi,” diye düşündü. (s.27/28)
- **“Beni bırak, git buradan!”** diye inledi. (...) **“Demek böyle?”** dedi. (s.121)
- Bir şeylere tutunmak istedi, dost bir şeylere. **Kitaplarına, sobasına** baktı, **yatağına, masasına, konukların oturduğu iskemlelerine** baktı, **Selami**'ye baktı. **Hepsi** de düşman görünüyordu nedense. (s.127/128)
- **Birkaç kitap** buldu, ama hepsi de az sayfalı, ufak boyda kitaplardı. “Olsun varsın,” dedi içinden. “Olsun varsın, küçük olmuş, büyük olmuş, önemi yok...” **Hepsini** satın aldı. (s.59)
- **Ev kirası, yemek memek, hepsi**, bunun içinde. Ama kitapları bu paraya verirseniz, hemen alıp götürebilirim,” dedi. (s.93)
- İçlerinde **bol salçalı yemekler** vardı. **Hepsini** de tanıyordu, anasının yemekleriydi... (s.42)
- İlyas **büyük adam olacaktı**, eski yüceliğine kavuşturacaktı ailesini. Küçücükten belli etmişti **bunu**. (s.16)
- Kiracısı çok iyiydi eskiden. Eskiden böyle yapmazdı. (s.41)
- Neden?” diye sordu. **“Ne yaptı, ne diye kızdırdı seni?** Yoksa sen mi bir şey yaptın, sen mi onu küstürdün? O küstüyse hiç aldırma, barışırız. **Böyle**

şeylerden anlarım. Emel'i de iyi tanırım, çok sever seni. Hiç kendini üzme," dedi. (s.24)

- *Ölü evleri* hiç böyle olmazdı bizim oralarda, hem de *hepsi* birbirine benzerdi. (s.13)
- *Parça et. Yağlı olmasın. Koyun varsa, koyun...* Evden *böyle* söylediler..." (s.30)

2.1.2.3 Amaçlılık

Metin içerisinde yazarın amaçlarına yönelik metne yerleştirdiği cümlelerdir.

Yazar eseri yazarken amacına yönelik göndermelerde bulunur.

- "Ben alırım, almasını iyi bilirim!" dedi kadın, çok da yüksek çıktı sesi. *Korkaktı, çekingendi, yoksuldu, yalnızdı, ama oğlunu Galatasaray'da okutuyordu!* (s.96)
- "Ben de yemek yapacağım, Murat," dedi. *"Bundan böyle ben de yemek yapacağım!"* (s.27)
- *"Biz kimiz ki bizden izin alasın!"* dedi. "Bizim büyüğümüz sensin, hepimizin büyüğüsün. İzin ne demek!" (s.99)
- "Bunlar bir şey değil," dedi tok sesiyle. "Güzel de çok bulunur, zengin de... Aşçılar da iyi yemek pişirir... *"Bunlar bir şey değil, İlyas Sen soyundan haber ver!"* (s.100)
- Çok yalnızdı, çok dertliydi, *bütün dertliler gibi Tanrı'ya başvuruyordu,* "Tanrım, beni kurtar artık, şu yara patlasın artık!" diyordu. (s.132)
- *"Her şeyi kirlettiler,"* diyordu ikide bir. (s.22)
- Emel gülümsedi. O da inanmıyordu, belliydi, için için gülüyordu bu sözlere. *Ama ne de olsa kadındı! Üste çıkmak istedi hemen.* (s.38)

- Güldüm, yaa! Hem de çok güldüm. *Yemek yapacak adam mısın sen? Koca İlyas Divitoğlu yemek yapar mı? Yapmaz! Şu ellere bir baksana: tutsa tutsa divit tutar, kâğıt tutar bu eller.* Kap yıkamak, salata yapmak, soğan doğramak yakışmaz bu ellere. Ben bilmez miyim?.. Neyse, bunu bırakalım, şakayı bırak da söyle: bu arada neler yaptın?” (s.60)
- Hiç kuşku yok: kendisi de uzun zaman yaşamayacak, belki babası vuracak Mustafa’yı, belki kardeşi vuracak, belki amcası vuracak. *Ama suçu çok da büyük değil bence, tüm suçlar gibi bir suç: bir an kendini yitirdi, yanlışlıkla bir garibin ölümüne neden oldu, hepsi bu.* (s.143/144)
- İlyas artık eski İlyas olmaktan çıkmıştı, ama yemekleri eşsizdi. Selami’yi ilgilendiren, buraya çeken tek şey de bu eşsiz yemeklerdi. *Bu nedenle hep yaranmak istiyordu İlyas’a, ne söylese, kafa sallıyor, “Evet, öyle, çok haklısın,” diyordu.* (s.83)
- İlyas bu sözü bekliyordu sanki. Hemen içeriye girdi, *yeşil kitaplara döndü gene, her şeyi unuttu.* (s.108)
- Kedi gözlerini İlyas’a dikti, uzun uzun baktı. Bakışları insan bakışlarıydı. *Tüm yoksul evlerini, isli, pis, karanlık işyerlerini, çamurlu, uzak sokakları dolduran insanların, itilmeye, kakılmaya, dövülmeye, sövülmeye alışmış, boyun eğmişlerin bakışıydı.* (s.86)
- Koca İlyas Divitoğlu” sözü, *“divit” sözü yüreğini eziyordu.* (s.60)
- Korkunç gülümsemede garip bir güç vardı. *Yıkılmış, ezilmiş insanın gücü. İnsanı hayvana eşit kılan, ama ondan yüceliği alıp götürmeyen güç. Değerlerin ezildiği, çiğnendiği yerlerde, insana tek dayanak olan içgüdü. Avı avcısına saldırtan içgüdü, tükenmeyen güç. Tüm yokluklara, tüm düşkünlüklere karşın, zulümlere, baskılara, alçaklıklara karşın, insanları*

ayakta tutan, insanları ta bugüne kadar getiren güç. Beş duyunun, elin ayağın gücü. (s.26)

- Mustafa büsbütün öfkelenmişti. Ama o da tüm akrabaları, tüm Divitoğulları gibi, **“İlyas hepimizin büyüğüdür,”** derdi hep. “İlyas bizim umudumuz, yüz akımız, her şeyimiz, babamız, dedemiz, büyüğümüz," derdi. (s.14)
- Ne derlerse desinler, gerçek İlyas'ı Mustafa öldürmedi. O İlyas değildi, onların İlyas'ı değildi. **Mustafa'nın vurduğu bir bedendi, bir insandı, ama o İlyas değildi. O İlyas'ın buz gibi soğumuş cesedini taşıyordu içinde, adı İlyas'tı, ama o İlyas değildi, başka biriydi. Mustafa'yı öldürmekle iş bitmez, Mustafa'yı öldürmekle alınmaz İlyas'ın öcü. İlyas'a kıyanlar başka, İlyas'a kıyanlar bir sürü, İlyas'a kıyanlar sayılmaz...** (s.17)
- **Öyle ya, erkekler ağlamazlardı o yerlerde, o yerlerde erkeklerin ağlaması ayıptı.** (s.14)
- Tiksintisi daha da kabardı. “Bu da onların yüzünden,” dedi dişlerinin arasından. **“Hepsi kör,” diye söylendi. Hepsi kördü, hepsi suçluydu: zorbaları alkışlayan onlardı, kötülerini el üstünde tutan, göklere çıkararak onlardı, iyileri, zayıfları, iyiliği, zayıflığı sinekler gibi ezen onlardı. Bu dünyayı onlar bu duruma getirmişlerdi, bu kent, bu sokak, bu pis kaldırım, bu iğrenç havayı onlar bu duruma getirmişlerdi. Belki de hepsi Emel'di. Hiç değilse Emel'dendi hepsi de, hepsi de Emel'in çirkin bir gölgesiydi.** (s.22)
- Yargıtay'a üye olacaktı da ne olacaktı sanki? **Kimlere çalışacaktı? Beyinleri, yürekleri çamurlaşmış, içinden pazarlıklı insanlara mı?.. “Deliymişim!”** dedi kendi kendine. (s.23)

- “Yaşamımdan memnunum. *Hem karnım doyuyor, hem zaman geçiyor, hem de masraf az oluyor, param bana yetiyor artık,*” dedi. Bir kahkaha daha attı.
(s.25)

2.1.2.4 Bilgi Vericilik

Metin akışında yeni olan ya da beklenmedik bilgilere yer verilmesidir. Olay örgüsünün yön değiştirdiği ve okuyucuyu şaşırtan bilgiler söz konusudur.

- Ağzının sulandığını duydu. Tabaklar durmadan geçiyor, İlyas çevresini görmüyordu. İçini çekti. “Hep de aynı yemekleri yapıyorum,” dedi kendi kendine. *Bir adamın ayağına bastı. “Pardon” demedi. “Hep aynı yemekleri yapıyorum,” diye söylendi.* (s.42/43)
- Belki de seni çok sevdiğim için evleniyorum Emel’ le,” dedi. *“Onu bir zamanlar sen de sevmiştin. Emel’de seninle birleşmek istedim, kan kardeşi olur gibi.* Bilirsin: severim seni, çok severim, yıllardır en iyi dostumsun. Herhalde kızmazsın.” (s.137)
- *Bir yumuşak istek gerindi içinde, yüzünü karısının yüzüne yaklaştırdı, usulca öpmek istedi. Ama Emel birden bir çığlık kopardı, yerinden sıçradı.* (s.140)
- Bunları bırakın,” dedi kadın. Candan bir dost gibi, gerçek bir abla gibi saçlarını okşadı. *“Bunların sırası mı şimdi? Hiç düşünmeyin... Ben kiramı her zaman aldım. Arkadaşınız yolladı. Şimdi bunu düşünmeyin.* Hepsi bir kapıya çıkmaz mı?” (s.135)
- *Çarşıya inmeyi, esnaflarla konuşmayı, ellerinde öteberi taşımayı küçüklük saymışlardı.* İlyas onların torunuydu. Bu nedenle yüzü sapsarıydı, *alışveriş etmiyor da bir şey çalıyordu sanki.* (s.30)

- ***Çok da güzelmiş,” dedi. Sonra cüzdanını çıkardı, içinden bir yüzlük aldı, cebindeki tüm paranın yarısını!*** (s.102)
- Doktor olacağım da ne geçecek elime? Dünya doktorlarla dolu, bozuk para gibi... ***Birkaç güne kadar çiftliğe döneceğim, karımla birlikte,” dedi, gülümsedi. “Bizim Emel çok eskiden, taa çocukluğundan beri, uçsuz bucaksız bir çiftlik yaşatmış düşlerinde, böyle bir çiftlikte yaşamak istermiş. Düşleri gerçekleşmiş sayılır: birkaç güne kadar evleniyoruz.*** (s.136)
- “(...) Dostluğunuza hayrandım, onu öyle seviyordunuz ki... ***İlyas’la arkadaş olmamın tek nedeni buydu belki de, onu böylesine sevmenizin, herkesten üstün tutmanızın nedenini anlamak içindi..”*** (s.122)
- Elbette suçlu Mustafa. ***Bir insana beş el kurşun attı, yüreğini delik deşik etti,*** elbette suçlu. (s.17)
- Emel gözlerini gözlerine dikmişti. ***O anda Emel’in gözlerini görenler “Bir kadın bir adamı ancak bu kadar sevebilir derlerdi.*** (s.119)
- Emel hızla yardı kalabalığı, hışımla önüne dikildi. Sonra kolu birdenbire havaya kalktı. ***Sarışın kızın açılmış ağzına bir tokat indirdi. Tokat şakladı.*** Kahkahalar durdu, gözler büyüdü. Birer uzun “aa” çıktı ağızlardan, sonra sessizlik başladı. (s.72)
- Her şey yitirmişti anlamını, her şey değişmişti, bitmişti artık, çırpınmak, üzölmek boştu, saçmaydı. ***Yitmeyen, bitmeyen bir tek şey vardı, bu da mutfaktı, bu çiftlik mutfağı.*** Bir lokanta mutfağı bile değildi, birkaç kuruş para bile getirmiyordu. (s.141)
- Hiç de pişman değildi: ***önceden almıştı alacağını!*** Üstelik çok işine yaramıştı kestiğı para. (s.104)

- Korkan yalnız o değildi, Selami de korkuyordu. Arada sırada da olsa, Divitoğlu'nun yemekleriyle doymadan yaşamının pek de tadı olmayacağını düşünüyordu. ***Şimdi daha iyi anlıyordu bu yemeklerin değerini.*** Orhan beyin sözlerini, o kararlı sesini anımsadıkça titriyordu. Divitoğlu'yu yitirmekten değil, yemeklerini yitirmekten korkuyordu. Divitoğlu olmayınca yemekler de olamazdı! Bu nedenle ***ana gibi üzerine titriyordu Divitoğlu'nun, Divitoğlu'yu elinden kaçırmamak için çareler arıyordu.*** (s.129)
- ***Orhan bey gözyaşlarının boşanmasına zaman kalmadan var gücüyle bir tokat indirdi yüzüne.*** Kendine gelsin istiyordu. Ama Divitoğlu çileden çıktı, ***Orhan beyin üzerine atıldı deli gibi, bir yumrukta yere devirdi.*** Selami İlyas'ı geriye itti, Orhan beyi tutup kaldırdı. (s.128)
- Sen Emel'i istemedin, ama o günlerde aklın başında değildi. Emel iyi bir kız, eşsiz bir kız... Bir zamanlar her şeyin en iyisini sen seçerdin. ***“Emel'i de böyle seçmiştin. Ne yapalım, kısmet benimmiş,”*** dedi, başını kaldıramıyordu. (s.136)
- Sonra da sağanaklar gibi bir pahalılık bastırdı. ***İlyas rahatlığı unuttu gitti, gönlünce tokluğu unuttu gitti. Çoğu akşamları yemeksiz geçti, çayla, peynirle, zeytinle, bazen bir tek yumurtayla, bazen kuru ekmekle geçti.*** (s.17)
- Yanıtsız kalan sorusunu üç gün sonra, bir kez daha sorduğu zaman, Emel tatlı tatlı, ***“Ne diyeceğimi bilemiyorum. İlk siz öpeceksiniz beni, annemden, babamdan, ciciannemden sonra ilk siz...”*** dedi. (s.123)
- Yaramazlık istemem!” dedi. ***“Divitoğlu, ne biçim şey bu yaptığın! Sana yakışır mı! Bilmez misin, dostlar böyle öpüşmez,”*** dedi, gene yıktı şıkır şıkır umutları. (s.37)

2.1.2.5 Durumsallık

Metindeki durumsal koşulların bağlamla olan tutarlılığıdır. Aşağıdaki örneklerde durumsallığa aykırı durumlar tespit edilmiştir.

- Bir adamın ayağına bastı. **“Pardon” demedi. “Hep aynı yemekleri yapıyorum,”** diye söylendi. (s.43)
- Bir yumuşak istek gerindi içinde, yüzünü karısının yüzüne yaklaştırdı, usulca öpmek istedi. Ama **Emel birden bir çığlık kopardı, yerinden sıçradı.** (s.140)
- Murat, damdan düşer gibi, **“Ben de iyiyim,” dedi. Emel’in göğüslerini düşündü, sözü uzattıkça uzattı.** İlyas’ı çoktan unutmuştu, neden sonra anımsadı. Anımsayınca irkildi. (s.113)
- Sonra, eski bir alışkanlıkla, mektubunu yeniden okurken, **yalanına kendisi de şaştı.** “Bu da nerden çıktı?” diye söylendi. (s.89)

2.1.2.6 Kabul Edilebilirlik

Okurun metinde yazarla uzlaşabileceği nitelikte ifadelerle karşılaşmasıdır. Kabul edilebilirlik ilkesi dışında kalan ironi ile oluşturulmuş örnekler söz konusudur.

- **“Bundan böyle para yerine yemekle ödeyeceğim kiramı size.** Aydan aya değil, her gün... hem öğle, hem akşam yemeklerini... **Daha kârlı çıkarsınız bu işten.”** (s.102)
- **Güzel bir söz aradı uzun zaman, bulamadı,** neden sonra bulduğunu sandı, sevindi. **“En çok hangi yemeği seversiniz?”** diye sordu. (s.70)
- “Yaramazlık istemem!” dedi. “Divitoğlu, ne biçim şey bu yaptığın! Sana yakışır mı! **Bilmez misin, dostlar böyle öpüşmez,**” dedi, gene yıktı şıkır şıkır umutları. (s.39)

2.1.2.7 Metinlerarasılık

Metinde daha önce yazılmış metinlerle bağlantılar kurulur ve anlatılanlar diğer metinlere yapılan göndermelerle desteklenir.

2.1.2.7.1 Gönderimsel Metinlerarasılık

Alıntı, özet, çeviri gibi iki metin arasındaki ilişkilerin bulunduğu metinlerarasılıktır.

- En üstte duran kitabın adı "***Türk Yemekleri***"ydi. (s.60/61)
- Hep aynı yemeği düşünüyordu, ne var ki hiç görmediği, bilmediği bir yemektir bu, gözlerinin önüne gelmiyordu bir türlü, buğulu pembeliğe giremiyordu, yalnız o kupkuru adı çınlıyordu beyninde: ***Coq- au-vin! Coq-au-vin Şaraplı horoz!..*** (s.90)
- "***Loup des roches au feu de joie, bir de baron d'agneau poelle,***" dedi Divitoğlu. (s.125)
- Ulu Tanrı ***Sultan Süleyman Efendimizin saltanatını*** versin sana, ***Nuh Peygamberimizin ömrünü*** versin, biricik İlyas'ım," derdi. (s.21)
- Uzanıp bir kitap aldı: ***Roma Hukuku***. Dudak büktü, eski yerine koydu. (s.31)

2.1.2.7.2 Yapısal Metinlerarasılık

Yapı bakımından birbirleriyle ilişkili olan metinlerle kurulan metinlerarasılıktır.

- ***When I'm without you...*** (s.68 / 69)

Yapısal Metinlerarasılık alt başlığının bir örneği tespit edilmiştir.

2.1.2.8 Konu-Yorum İlişkisi

Aristo, tümceyi tanımlarken tümcenin bir özne ve yüklemden oluştuğunu ve öznenin konu, yüklem ve yüklem öbeğinin yorum olduğunu belirtir.

Konu, dinleyicinin bildiği, kendisine ilişkin olarak bir şey söylenen nesne ya da kişidir ve anlamsal düzleme ilişkin kavramın sözdizimi düzlemine yansımasıdır. Yorum ise, dinleyiciye konuya ilişkin olarak söylenendir. Yorum, yeni söylenen, asıl bildirilen, metinde yeni olan, daha önce belirtilmemiş ve metin bağlamından da çıkarılamayan bilgidir (Toklu,2015:185). Metindeki cümleler arasında anlamsal ilişkiler kurar.

- Selami’ye sonsuz bir sevgiyle, uçsuz bucaksız bir dostlukla bakıyordu. (s.112)
(Selami; konu, “sonsuz bir sevgiyle, uçsuz bucaksız bir dostlukla bakıyordu” ise yorumdur).

- Emel’e kızdığı yoktu, ama onun bedeninden, kollarından, sesinden kurtulmak istiyordu artık. (s.121)

(Emel; konu, “kızdığı yoktu, ama onun bedeninden, kollarından, sesinden kurtulmak istiyordu artık” ise yorumdur).

- Fakültede dinlediği derslerden örnekler verdi, korkunç bir gelecekte söz etti. (s.113)

(Fakülte; konu. “Dinlediği derslerden örnekler verdi, korkunç bir gelecekte söz etti” yorumdur).

2.1.2.8.1 Basit Çizgisel Akış

Bir cümledeki yorum sonraki cümlenin konusu olarak ele alınır. Konunun bütünlüğü ve akıcılığı sağlanır.

- Ne var ki, büyük kentlere gitmek, yıllarca okumak gerekirdi bu amacı gerçekleştirmek için, *okumak için de para gerekirdi. Para yoktu, ama akraba çoktu. El ele verdiler, iş kolaylaştı.* (s.16)

(“okumak için para gerekir”, “para yok, ama akraba çok”, “el ele verdiler” cümleleriyle yapılan yorum bir sonraki cümlenin konusudur).

2.1.2.8.2 Aynı Konunun Sürdüğü Akış

Metinde aynı konu devam ettirilerek yorumlar ortaya konulur. Konu hakkında detaylı bilgiler aktarılır, betimlemelere başvurulur ve somut canlandırmaların oluşumunu sağlar.

- Az sonra da kapı çalındı. *Kısa boylu, şişman bir adam* geldi. *Oldukça yaşlı* bir adamdı. Ama *yaşlılarla yaşlı, gençlerle genç olanlardandı. Gevrek gevrek gülüyor, durmadan konuşuyordu. O da bencilin biriydi, kendinden, kendi yaşayışından söz ediyordu hep: bekârdı, küçük bir memurdu...* (s.24/25)
- *Bir uğursuz kız çıktı karşısına*, dingin yaşamını altüst etti. *Ahım şahım bir kız değildi* öyle. *Esmerdi, ufak tefeki, adı Emel'di. İlk bakışta, çekici bir yanı yoktu. Ama konuştular mı, eli eline değdi mi İlyas için her şey değişiyordu. Bazen çocuklaşıyordu, bazen yalnız öpüşüyordu, bazen çok görmüş geçirmiş bir kadın oluyordu. Durmadan değişiyordu.* (s.18)
- Bizim sınıfta bir *Necdet* vardı ya hani,” dedi Selami. “*Sessiz bir çocuktu, kar da yağsa, yağmur da yağsa, ceketle gezerdi sokakta, bilirsin, çok görmüşsündür yanımda. Çok iyi bir çocuk, biraz da aptal: şiir miir yazar.*” (s.84)

2.1.2.8.3 Bir Üst Konudan (Başıktan) Türeyen Konuların Akışı

Metinde bir üst başlık altında farklı konular ele alınarak yorumlar ortaya konulur.

- En üstte duran kitabın adı “*Türk Yemekleri*’ydi. İrkildi, alttakini çekti: “*Et Yemekleri*”. Gene irkildi, şaşkın şaşkın İlyas’a baktı. Üçüncü kitabı aldı: “*Sebzeler*”. (s.60)

2.1.2.8.4 Konunun Bölünerek Akışı

Konu aktarılırken bölünerek maddeler, görseller vb. yerleştirilir ve konu devam ettirilir.

Romanda “Konunun Bölünerek Akışı” tespit edilmemiştir.

2.1.2.8.5 Konu Atlamalı Akış

Konu akışında bir kısım çıkartılarak devam ettirilir. Okuyucu arada olan olayları kendi zihninde tamamlar. Metne okuyucu da dahil edilir.

- Ama çocuklar söylemişlerdi: Mustafa her şeyi öğrenmişti, saklandığı yeri de öğrendi. *En sonunda* karşısına dikildi. (s.142)
- Aşağı yukarı...” diye mırıldandı. “Nişanlanmak gibi bir şey, nişanlanmanın yarısı... Aramızda karar verdik ikimiz. Çok olmadı, geçenlerde, *daha birkaç gün önce...* Sizlere de bu günlerde ayrı ayrı bildirecektim, hepinizden ayrı ayrı izin alacaktım,” dedi, alnındaki terleri sildi. (s.99)
- Ben yoruldum,” diye mırıldandı. *“Bunu sizden beklemezdim...* Yorgunum, oturacağım ben,” dedi, boş bir koltuğa doğru yürüdü. (s.69)
- Bir bu eksikti, yalnız bu!” dedi Murat, öfkeyle çınladı sesi. “Bir kedin eksikti, onu da tamamladın! Seni kutlarım. *Her işin yolunda artık, rahatsın...* O herif senin yakını bırakmadıkça, sen de o heriften vazgeçmedikçe, hep böyle rahat olacaksın... Aptal mısın, bu kadar mı budalası? Boyuna bakmadan alay ediyor herif seninle, anlamıyor musun?” (s.109)
- *Fakülte” ...” diye söylendi. “Fakülte... Fakülteyle bir ilgin kaldı da sanki!...* Burada pinekleyip duruyorsun, böyle iğrenç herifleri başına topluyorsun. (s.79)
- Gidin, Selami’ye sorun,” dedi. “İyi bilir o! Selami benim en iyi arkadaşım, Selami yemekten anlar... *Yemek yapmak başka şeydir.* Kimi ne yapsa, ne

kadar uğraşsa boşuna, kimi de başlar başlamaz...” (s.72)

- Güzel! Artık ya hacıyız, ya hoca, ikisinden biri... Kaç yıl oldu görüşmeyeli?
Gerçi ben bir ara İstanbul’dan ayrıldım, Avrupa’ya gittim, ama çok oldu döneli. (s.78)
- *Kovacaksın! Yoksa...* Ya ben ya o, anlıyor musun: ya ben ya o! (s.80)
- Ne güzel bir kedin varmış, Divitoğlu! Nasıl da bulursun en güzel şeyleri! Kedileri ben de severim, bence hayvanların kıralı kedi... *Ne kadar benziyoruz birbirimize... Aliye... Divitoğlu, bir kurdele bağlasana şu hayvanın boynuna...* Ama mavi bir kurdele, deniz mavisi...” dedi. (s.116)
- Ne zamandır bu kadar boş kalmamıştım. Bu duruma hiç alışkın değilim. *Tam düzeltmek üzereyken... Her neyse*, olan oldu. Kalıyorum, güzel bir Elbistan kebabı yiyelim bunun üstüne. (s.77)
- Sıcaklığı boşaltmaya çalıştı. Ama boşalmıyor, artıyordu, başını döndürüyordu Divitoğlu’nun o gene de vazgeçmiyordu. Sonra Emel birden geriye çekildi, *elinin tersiyle ağzını sildi* (s.36/37)
- Var hızıyla bir tümce geçti düşüncesinden: *“Emel’le ben evlenseydik...”* Gözlerini açtı. Kitabı kapattı. (s.47)

2.2 Bıyık Söylencesi

2.2.1 Dilbilimsel İnceleme

2.2.1.1 İstem Dilbilgisel İnceleme (Chomsky’nin “Rol Kuramı”na Göre)

Cümleyi kuran kategorik unsurların birbirlerine bağlanma şekilleri, bağlanma koşulları “İstem Dil Bilgisi” içinde incelenmektedir. Geleneksel anlayışla ele alınan özne, zarf, nesne, tümleç gibi roller yerine eyleyen, deneyimci, yararlanıcı, etkilenen, eyleme konu olan varlık, uyarıcı, kaynak, hedef, yer, zaman, araç, amaç, durum gibi

roller teklif edilmektedir. Bu çalışmada “Eden/Eyleyen, Etkilenen, Eyleme Konu Olan Varlık, Yer/Mekân, Yönelme/Hedef” rolleri tercih edilmiştir (Hirik, 2018: 126).

1) Eden/Eyleyen: Bir olayın meydana gelmesini sağlayan canlıdır.

2) Etkilenen: Yüklemcil fiilde belirtilen hareketten doğrudan etkilenmiş ve hareketin sonucunun iz düşümlerini olumlu ya da olumsuz olarak taşıyan canlı/cansız varlık ismidir (Hirik, 2018: 126).

3) Eyleme Konu Olan Varlık: Eyleme konu olan varlık ya da kısaca konu ise eyllenenin yaptığı harekete malzeme olan ve üzerinde eylemin gerçekleştiği nesnedir (Hirik, 2018: 126).

4) Yer-Mekân: Olayların meydana geldiği yerdir.

5) Yönelme/Hedef: Edenlerin metinde bir hareketi tetiklemesi ve metnin akışının farklı yönde değişmesidir.

Yazar, olay örgüsünü kurgularken olayların akışına yön veren birtakım söylemlerden faydalanır. Bu bölümde, olay örgüsüne göre kritik noktadaki söylemlerin metni nasıl yönlendirdiğini göstermeye çalıştık.

- 1) En sonunda, önde Tuzsuz Vaysal, arkada kendisi, Berber Ziya'nın dükkânının kapısından içeri girdikleri zaman, en az on iki günlük bir sakal sarmıştı yüzünü. *Ama o sırada, yaşamını bir bıyığa adamaya yönelmek şöyle dursun, bir badem bıyık bırakmayı bile düşünmüyordu.* Hayır, Cumali o defteri kapatmıştı.

Eden/Eyleyen: O / Kendisi (Özne)

Etkilenen: O / Kendisi (Özne)

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyık bırakmama düşüncesi (bıyık bırakmak sıradan bir eylem) (s.11)

(Yazar, “yaşamını bir bıyığa adamaya yönelmek şöyle dursun” ifadesinde “şöyle dursun” diyerek bu fikrin tamamıyla reddedildiğini sezdirir ve devamında “bile” ifadesiyle az dahi olsa bıyık bırakma düşüncesini olanaksız kılar. Fakat, “düşünmüyordu, kapatmıştı” yüklemelerinde belirli geçmiş zamanın rivayetiyle oluşturulmuş bir karşıt anlam vardır. “-yordu” ifadesi geçmişte belirli bir zaman diliminde olan eylemi bildirir ve şimdiki zamana açık kapı bırakır).

2) Oysa şimdi, yirmi üç aylık askerlik süresince bıyıksızlığa alışmıştı, hatta bıyıksızlığı bıyıklılığa yeğlediğini bile söyleyebilirdi: bıyık düzeltereğim diye ayna önünde zaman yitirmiyordun, jileti bastın mı sakalla birlikte kazınıp gidiyordun. *Söylenenlerin tersine, erkeklığe de fazla bir katkısı yoktu.* Bıyığı kazınmış olmasına karşın, koca çavuş olmuştu, gerek Demirköy’de, gerek Kırklareli’nde, hiç mi hiç tanımadığı askerler bile şak diye selamı çakıyorlardı. (s.12)

Araç: Bıyık

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya’nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Erkeklik (Erkeklik Sembolü)

(“Söylenenlerin tersine erkeklığe de fazla bir katkısı yoktu” ifadesinde “fazla bir katkısı” sözüyle bıyığın önemi tamamen reddedilmez fakat bir “gereklilik” olmadığı sezdirilir ve bu fikir zaman yönetimi ve askerlik anılarıyla örneklendirilerek desteklenir).

- 3) “Yalanım varsa, anam avradım olsun: birkaç haftaya; varmadan, sen bunların topundan daha yakışıklı olacaksın,” dedi, sonra dostça gülümsedi, sanki bu iş büyük bir sorumluluk, zaman, çaba ve masraf gerektirmiş gibi “Sen her şeyi bana bırak, gerisine karışma,” diye ekledi. (...)

Böylece, saç sakal birbirine karışmış durumda girdiği berber dükkânından, sakalsız, kısa saçlı ve gölge bıyıklı bir genç adam olarak çıktı, kasketini her zamanki gibi sağ kulağının üstüne düşürdü, dükkâna dönmek üzere, Yukarı Çarşı’ya yöneldi. (s.16)

Eden/Eyleyen: O / Kendisi (Özne)

Etkilenen: O / Kendisi (Özne)

Eyleme Konu Olan Varlık: Gölge bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya’nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Cumali’yi bıyık bırakmaya ikna etme

(Cumali Berber Ziya’nın çabaları sonucu bıyık bırakmaya ikna olur. “Gölge bıyıklı” ifadesini kullanan yazar, olay örgüsünün ilerleyen kısımlarında Cumali’yi bıyığının gölgesinde bırakacaktır”).

- 4) “Daha bu sabah sakallıydım, kimse sakal mı bıraktın demiyordu,” dedi.

Tuzsuz Vaysal bir süre düşündü, sonra, nasıl olduysa oldu, uygun açıklamayı buldu:

“Sakal başka, bıyık başka.”

Kalabalıktan koparak çıplak dağın eteğindeki toprak yoldan batıya doğru yürüdüler, Gariplik ’in aşağısından geçtiler. (s.17)

Eden/Eyleyen: Tuzsuz Vaysal (sözü söyleyen)

Etkilenen: Cumali (Söz Cumali’ye söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Çarşı

Yönelme/Hedef: Yüceltme

(“Sakal başka, bıyık başka” ifadesiyle bıyığın önem derecesi sakala kıyasla arttırılmış ve insanların tepkilerinin haklı olduğu sezdirilmiştir).

5) “Ne o, bıyık mı bırakacaksın?”

Cumali bıyığının çevresinin kızardığını duydu.

“Evet,” diye yanıtladı. “Berberde yakıştı dediler.”

Hacarifa, üç kez üst üste, gür ve ak pala bıyığını sıvazladı. **“Bıyık avrat işi değildir, yakıştı diye bırakılmaz,”** dedi.

Cumali yutkundu, yanıt vermedi; (...) (s.17/18)

Eden/Eyleyen: Hacıfifa (Özne)

Etkilenen: Cumali (Söz Cumali’ye söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali’nin evi

Yönelme/Hedef: Erkeklik Sembolü

(“Bıyığın avrat işi olmaması” bıyığı direkt erkeklikle ilişkilendirir ve devamında kadınlar gibi yakıştığı için tercih eden değil tercih etmek zorunda olan olduğunu hatırlatır ve erkeğin toplum içerisindeki rolü belirginleştirilir).

6) (...) “Maşallah Koşayaşarlar inşallah! Nazar değmesin!” diyerek iki insanın birbirine ancak bu denli denk düşebileceğini dile getirmeye çalışırken, hiç sesini çıkarmadan gözlerini fotoğrafta bir noktaya dikip öylece duran bir delikanlı, Mevlüt ağanın oğlu Kara Sadık, **“Şu bıyık var ya, şu bıyık: ben bu bıyık için gelini de boynundaki altınları da veririm,”** dedi. Erkekler, kadınlar, çocuklar, öfkeyle karışık bir şaşkınlıkla baktılar, ama hemen sonra,

yeniden fotoğrafa dönünce, birdenbire, söylenenin ardında söylenenden daha derin bir gerçeğin varlığını sezinlemiş gibi, öylece susup kaldılar. (s.24)

Eden/Eyleyen: Kara Sadık

Etkilenen: İnsanlar

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Bıyığı Yüceltme (Halk benimsiyor).

(“bu bıyık için gelini de boynundaki altınları da veririm” ifadesiyle abartılı bir şekilde bıyık yüceltilir. İnsanların bu söze olan tepkisi bıyığı gördükten sonra değişmektedir. Bıyığın fotoğrafı dahi insanları etkilemektedir).

- 7) (...) ağır ağır çevresini dolaştı, sonra, nerdeyse yüz metre öteden duyulacak bir sesle, *“İşte oldu!” diye haykırdı. “İşte oldu! Şimdi bana bu memlekette bu bıyıktan daha üstün bir bıyık var diyen varsa, buyursun, karşıma çıksın, çıksın da alnını karışlayayım!”* Hacizzet Ocak, sağlıkçı Ökkeş, tuhafiyeci Cemal, arzuhalci Boranoğlu, öğretmen Tayyip, pehlivan Kara Hacı, fotoğrafçı Kör Ümmet, Tuzsuz Vaysal ve daha en az beş kişi, yerlerinden fırlayarak Hacı Leylek'in çevresine üşüştüler: (...) (s.26/27)

Eden/Eyleyen: Berber Ziya

Etkilenen: Berber dükkânında bulunan insanlar

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığı Yüceltme (Halk benimsiyor)

(Berber Ziya, Cumali'nin bıyığını görmek istediği noktaya getirmeyi başarır ve memlekette daha iyi bir bıyık daha olmadığını iddia eder. Bıyık, insanların gündemine yerleşmeye başlar).

8) Gür mü gür bıyığı her zaman göz kamaştıran Hacizzet Ocak, ozanlık adıyla Aşık Hasreti, o güne dek bıdığıyla övünmemiş, ama rahmetli Topal Hacı'nın bıyığı dışında, kasabada herhangi bir bıyığın kendi bıyığıyla karşılaştırılmasını her zaman bir haksızlık, daha da kötüsü, bir aşağılama saymıştı, ama Cumali'nin bıyığı önünde saygıyla eğildi.

“Maşallah ki maşallah!” diye haykırdı. “Bu bıyık benzersiz bir bıyık, çifte çengelli bir bıyık! Ben böyle bıyığa türkü yakarım!”

Dükkândakiler bu yansız övgüyü gönülden alkışladılar. (s.27)

Eden/Eyleyen: Hacizzet Ocak

Etkilenen: Berber dükkânında bulunan insanlar

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığı Yüceltme (Halk benimsiyor)

(Romanda sanatçı yönüyle ön plana çıkan Hacizzet'in de bıyık hakkındaki övgüleri bıyığın iyi bir bıyık olduğuna dair olan görüşleri doğrulamaktadır. Bıyık için türkü yazmak isteyen ozan bıyığın insanlar gözündeki önemini arttırmaktadır).

9) Daha üç dükkân boyu gitmeden, Kunduracı Ayvaz gene yolunu kesti.

Gülümsedi, ama yüzünde ve devinilerinde bir kaygı, bir ürkü seziliyordu.

“Yürüyüşün bile değişmiş, kendine dikkat et,” dedi Ayvaz.

“Yani nasıl?” dedi Cumali.

“Bilmiyorum,” dedi Ayvaz, bir süre daha baktı bıyığa, üşümüş gibi büzüldü,

“Sonu hayırlı gelir inşallah! Şimdi bana eyvallah,” diye fısıldadı, geldiği

yoldan geri döndü. (s.38)

Eden/Eyleyen: Kunduracı Ayvaz

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Çarşı

Yönelme/Hedef: Öngörü / uyarı / dua

(Kunduracı Ayvaz, bıyığın Cumali üzerinde başlattığı değişiklikleri sezer ve kendisiyle paylaşır. “Sonu hayırlı gelir inşallah! Şimdi bana eyvallah,” ifadesiyle okuyucuya bu değişikliklerin devam etmesi durumunda başkarakterin sonunun kötüye gideceği sezdirilir).

10) Hacı Leylek’e yerleşme sırası Cumali’ye geldi, Berber Ziya, sanki beceremezmiş gibi yardım etti. Sonra, kendisi, Cumali ve bıyık tek bir varlık oluşturuyorlarmış, Cumali’yle bıyık uzakta bulunduğu sürece, kendi durumunu bile bilemiyormuş gibi,

“*De bakalım: nasılız?*” diye sordu.

“Vallahi, yorgunum,” dedi Cumali. “Sanki sırtıma bir değirmen taşı yüklemişler.” (s.39)

Eden/Eyleyen: Berber Ziya

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya’nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Kişileştirme

(Berber Ziya’nın “de bakalım nasılız?” sorusunda kullanılan I. çoğul kişi eki ile birlikte birden fazla kişinin hatırı sorulmuştur. Cumali’ye yöneltilen bu soruyla aynı zamanda bıyıkta kastedilerek bıyık kişileştirilmiş ve Cumali’den ayrı tutulmuştur. Bu Cumali’yle bıyığını birbirinden ayıran ilk adım olmuştur).

11)(...) Cumali’nin karşısına oturdu, gözlerini bıyığına dikti, uzun süre, hiçbir şey söylemeden baktı öyle, neden sonra gülümsemeye başladı, “Evet, doğru,

düşümde bile görmedim,” diye yineledi tutkulu bir sesle. Gene sustu, sonra, gene aynı tutkulu sesle, *“Ama ben bu bıyığı tanyorum, öteden beri tanyorum: bu bıyık geleneksel Türk bıyığı, leventlerimizin, yeniçerilerimizin bıyığı, üç kıtada at koşturmuş atalarımızın bıyığı,”* dedi. Arkasından, uzun ve karmaşık bir biçimde, sözlerinde çelişki aranmaması gerektiğini, Cumali’nin “şu gördüğümüz” bıyığının yüzyıllardır tüm Türk bıyıklarının olmaya yöneldiği, yani olması gereken bıyık olduğunu, belki de tarih içinde “ipi ilk Cumali’nin göğüslediğini”, bu nedenle kendisine ve kendisine yardımcı olanlara “minnet ve şükran” borçlu olduğumuzu, devletin de, yirminci yüzyılda, Anadolu’muzun bu cennet köşesinde, bu küçük ve şirin kasabada, en kusursuz biçimiyle ortaya çıkmış bulunan geleneksel Türk bıyığının üstüne titreyip ona her türlü desteği sağlamak zorunda bulunduğunu anlattı. (s.47)

Eden/Eyleyen: Kaymakam

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya’nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığı gelenekle bütünleştirme

(Berber dükkânında Cumali’nin bıyığını gören kaymakam, bıyığı gelenekle bütünleştirir onu tarihin bir sembolü haline getirerek ona sahip çıkmanın herkesin görevi olduğunu ifade eder. Bıyık, bu sefer bir devlet büyüğü tarafından yüceltilir ve insanların gözündeki önemi daha da artmaya başlar. Yazar, bıyığı toplumun önde gelen kişilerine övdürerek bıyığın insanların hayatındaki değerini yükseltir).

- 12) “Oğlanın cevheri başka yerdeymiş meğer okumadı diye üzüliyordum, ama hiçbir okumuş onun geldiği yere gelemedi,” diye yineledi durdu. Herkes de gönülden onayladı sözlerini. Yalnız bir kişi, Dövdüye Ahmet, bu “cevher” in

ne olduğunu sorunca, Hacıfifa sinirlendi, uzun uzun düşündükten sonra, *“Bunu bilmeyecek ne var, ortada, herkesin gördüğü işte, leventlik, erkeklik,”* dedi.

Yaklaşık iki hafta sonra, Bedriye abla daha ilk doğumda oğlanı bulunca, bu da Cumali'nin “cevherine bağlandı” “Erkek adamın erkek çocuğu olur,” dediler. (s.54)

Eden/Eyleyen: Hacıfifa

Etkilenen: İnsanlar

Eyleme Konu Olan Varlık: Erkeklik

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: Erkekliği bıyıkla sembolize ediyor.

(Toplum içinde önemli bir konumsa sahip olan bıyık, erkekliği sembolize eder duruma getirilir ve Cumali'nin bıyığına olan övgüler yön değiştirerek erkekliğe döner ve bıyık erkekliğin en büyük kanıtı olmaya başlar. Cumali'deki cevherin “leventlik, erkeklik” olması, erkek bebeğe sahip olmalarıyla da doğrudan ilişkilendirilir ve toplumsal cinsiyet rollerinin sınırları keskinleştirilir).

13) Ona göre, Hacıfifa' yı biraz olsun yaşatmanın tek yolu, onun o güzel görüntüsünü sürdürmekle açılırdı. Hacıfifa'nın koca kasabanın en heybetli adamı olmasının nedeni çoktu: zengin adamdı, cömert adamdı, sözünü tartar da söylerdi, iriydi, yakışıklıydı ya; her şeyden önce kılığıyla, yazın ince, kışın kalın, ama görüntüsü hiç değişmeyen kara ceketıyla, sekiz cepli avcı yeleğiyle, koca peyiği dizlerine dek inen kara şalvarıyla, kara şalvarın üstünden beline sekiz kez dolanan ak kuşağıyla, gelişini elli metre öteden muştulayan gıcırdağı kunduralarıyla büyülerdi milleti. *Yaşaması işte bu eşsiz kılığın ortadan silinmesini önlemekle, yani o güzelim giysilerini boyu boyuna, eni enine,*

yakışığı yakışığına denk olan, şimdi de büyük servetinin üzerine oturan oğlunun üstlenmesiyle sağlanabilirdi. Baldırı çıplağın biri Hacıfa gibi giyinmeye kalksa, milletin maskarası olurdu. Her şey dengi dengineydi. Bıyık da kılık da. (S 54/55)

Eden/Eyleyen: Tuzsuz Vaysal

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Kıyafet

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: Geleneğin sürdürülmesi.

(Cumali'nin babasının ölümü üzerine, yakın arkadaşı kendisine babasının kıyafetlerini giyerek onun ruhunu yaşatabileceğini söyler. "Her şey dengi dengineydi. Bıyık da kılık da" ifadesiyle bu kıyafetlerin bıyık için en uygun kıyafetler olduğu vurgulanarak bıyık tekrar Cumali'den önde tutulur).

14) Bir akşam, olabildiğince iğreti bir biçimde dizinde oturduğu Nesime saatin kösteğini çekince, sertçe eline vurduğunu gördü, zor da olsa tuttu kendini. Ancak, birkaç gün sonra, iki eliyle birden bıyığına yapışıp var gücüyle çekmesi üzerine, küçücük ellerini koparırcasına açtığını, kendisini de çığlık çığlığa mindere fırlattığını görünce, artık tutamadı kendini, *"Senin o çifte çengellinin içine," diye girişti, arkasını da getirip bir temiz döktü içini: ne kostaklığını bıraktı ne avratlığını.* Cumali, bu beklenmedik patlamayı fazla yersiz, fazla anlamsız bulduğundan olacak, şaşkın şaşkın dinlemekle yetindi. (s.62)

Eden/Eyleyen: Bedriye Abla

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Çifte çengellinin değeri

(Cumali, kızının bıyığını çekmesi üzerine onu mindere fırlatır ve karısı bu sahneyi gördüğünde çılgına döner. Bıyığına zarar gelmesin diye çocuğuna zarar veren Cumali yaptığıının yanlış olduğunu düşünmemiş olsa gerek karısının tepkisi karşısında şaşkınlık içinde kalmıştır. Bıyık Cumali'nin önceliği olmuştur).

15) Bedriye abla onun gibi rahat değildi, öfkesini yavaş yavaş evin dışına da taşırdı, örneğin, biri kocasının nerede olduğunu sorduğu zaman, sanki başka türlü de olabilirmiş gibi, "*Ne bileyim, çifte çengellisi nerdeyse o da oradadır!*" diyerek kötü bir süreci başlattı: fazlasıyla bulanık bir biçimde bile olsa, Cumali'nin en azından kimi yönlerine gülünebilecek bir insan olduğu duygusunu yarattı, yani, bir bakıma, senin benim gibi bir insan düzeyine indirdi onu. (s.63)

Eden/Eyleyen: Bedriye Abla

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Bıyığı sıradanlaştırma ve ironi

(Bıyığı hayatının merkezine koyan Cumali eşiyle birlikte sorunlar yaşamaya devam eder ve bu durumdan rahatsız olan karısı artık bıyığı küçümsemeye başlar. "Ne bileyim, çifte çengellisi nerdeyse o da oradadır" ifadesiyle bıyığı sıradanlaştırır ve yerer. Bu durum Cumali'yi evden daha da uzaklaştıracaktır).

16) (...) Tanrı'nın günü kahveye gidip önüne gelenle pişpiriğe ya da tavlaya oturdu, sık sık Abbas'ın lokantasına gitti, önüne gelenle kadeh tokuşturdu, şakalaştığı bile oldu, aradaki uzaklığı kısalttıkça kısalttı. *Ama, dedikleri gibi, insanlar çiğ süt emmişlerdi, Cumali'nin kendileri gibi bir insan olduğunu gördükçe, kimliğini bıyığı ve kılığıyla özdeşleştirmeyi sürdürecektir yerde,*

yavaş yavaş ayırır oldular: Hacıfifa 'dan kalan büyük serveti kişiliğinin ayrılmaz bir niteliği saymadıkları gibi, Hacıfifa 'dan kalan kılığını da kendisinden ayırmaya yöneldiler. (s.64)

Eden/Eyleyen: İnsanlar

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Kahve

Yönelme/Hedef: Bıyığı kişileştirme

(Karısıyla problemler yaşayan Cumali çevresindeki insanlarla daha fazla zaman geçirir ve Cumali'yi sıradan biri olarak görmeye başlayan insanlar zamanla bıyığını da kılığını da ondan ayrı düşünmeye başlar. Bıyık Cumali'den tamamen ayrıştırılmaya ve kimlik kazanmaya başlamaktadır).

17) Hatta kimi sözlerini beğenmeyip bıyığına yakışır biçimde konuşması gerektiğini anımsatanlar, herhangi bir konuda, biraz yukarıdan konuştuğu zaman, "**Atma, yukarıda bıyık var!**" diyenler bile çıktı.

Cumali, en azından başlangıçta, bu tutum değişikliğinden fazla rahatsız olmadı, her gittiği yerde komutan gibi karşılanmamak bayağı hoşuna gitti, hatta bu yeni duruma ayak uydurmaya çalıştı. (s.64)

Eden/Eyleyen: Bıyığına yakışır biçimde konuşması gerektiğini anımsatanlar

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Çarşı

Yönelme/Hedef: Bıyığı yüceltme

(İnsanlar, Cumali'nin sözlerinden hoşnut olmadıklarında kendisine "Atma yukarıda bıyık var!" diyerek bıyığına saygı gösterip ona göre davranması gerektiğini

belirtirler. Bıyık Cumali'nin dahi saygı duymak zorunda olduğu bir değere kavuşmuştur).

18) Berber Ziya dostunun aynayı tutan elini kavrayarak iyice bıyığa yaklaştırdı.

“Baksana şuna! Nasıl sarartmışsın!” dedi.

"Ne diyorsun? Ben mi sarartmışım?" dedi Cumali, bıyığını bir baştan bir başa dikkatle gözden geçirdi: (s.65)

Eden/Eyleyen: Berber Ziya

Etkilenen: Bıyık

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığın zarar görmeye başlaması

(Cumali'nin bıyığı sararmaya, zarar görmeye başlar ve Cumali bu durumu Berber Ziya söyleyene kadar fark etmez. Bu durum Cumali'nin rahat davrandığını ve bıyığına çok güvendiğini göstermektedir).

19) Bedriye abla, inadına ne gözlemde bulundu ne soru sordu, eldekiyle surattaki arasında kurulmuş olan ilişkiyi bir yerlerde duymuş da gülünç bulmuş gibi alaylı alaylı baktı.

“Bir bıyıksız bir bıyıklıyı parmağında oynatıyor,” dedi kendi kendine konuşur gibi. ***“Bizim de bıyığımız yok, ama kimse sözümüzü dinlemiyor nedense!”***

Cumali'nin gözleri karardı, kehribar tespihi yere fırlatıp kalktı. (s.70)

Eden/Eyleyen: Bedriye Abla

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali'nin evi.

Yönelme/Hedef: Bıyıksızlığın bıyık karşısında değeri

“Bir bıyıksız bir bıyıklıyı parmağında oynatıyor,” ifadesiyle Cumali’yi Berberin sözünden çıkmadığı için eleştiren Bedriye, Cumali’yi incitmek için bıyığı kullanır ve Cumali sinirlenir. Bıyık Cumali’nin zayıf noktasıdır).

20) “Kim olsun ki?” diye mırıldandı.

“Senin gibi bir adama her avrat kuyruk sallar,” dedi Berber Ziya.

Cumali içini çekti.

“Bilmem, hiç görmedim,” dedi. Görmüyordu, bıyığının arkasına çekilmişti.

(s.73)

Eden/Eyleyen: Berber Ziya

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Kadınlar

Yer-Mekân: Berber Ziya’nın evi

Yönelme/Hedef: Kadınların bıyığa olan hayranlığı

(Berber, Cumali’ye kadınların ona olan ilgisinden bahseder. “Görmüyordu, bıyığının arkasına çekilmişti” ifadesi Cumali’nin bıyığından başka bir şeyle ilgilenmediğini ve fark etmediğini gösterir).

21) “Cumali, ne kadar büyümüşsün, bıyığın da nasıl uzamış öyle!” dedi. “Kaç kez geçtiğini gördüm, seni Hacıfıfa sandım, Hacıfıfa öldü, o Cumali dediler de inanamadım. *Ama bu bıyıkla Hacıfıfa ’dan da yakışıklı olmuşsun.* Kehribar bacın kurban olsun sana!” (s.78)

Eden/Eyleyen: Kehribar Bacı

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Kehribar Bacı’nın evi

Yönelme/Hedef: Bıyığın kadınları etkilemesi

(Cumali, bıyığının kadınları nasıl etkilediğini kendisi şahit olur ve Kehribar Bacı'nın övgüleriyle karşılaşır. "Bu bıyıkla" ifadesiyle Cumali'nin yakışıklığının bıyıktan kaynaklandığı görülmektedir).

22) "Amma taktın bir el kadar avrada!" dedi. *"Ama önce bıyığının adamı olmak zorundasın! Bıyık bizim namusumuz, hepimizin namusu,"* diye sürdürdü, arkasından da öyle uzun, öyle etkili bir konuşmaya girişti ki, geçici bir süre için de olsa, bıyık dışındaki sorunları birer birer sildi Cumali'nin kafasından. (...)" (s.82)

Eden/Eyleyen: Berber Ziya

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: Bıyığın topluma mâl etme ve namus simgesi olarak görme

(Bıyığının adamı gibi davranması gerektiğini söyleyerek Cumaliyi uyaran Berber Ziya, "Bıyık bizim namusumuz, hepimizin namusu" ifadesiyle bıyığı topuma mâl etmiş ve Cumali'nin en büyük amacının onu korumak olduğunu belirtmiştir. Bıyığa verilen değer namusla eşdeğerdir ve tüm insanları ilgilendirmektedir).

23) Çeyrek Hamdi, benimsenmesi olanaksız bir aykırılıkla karşılaşmış gibi, yerinden fırladı.

"Olamaz!" diye haykırdı. "Kırıkçı! Hayır, olamaz! Bu soyadı bu bıyığı taşımaz!" Gözlerini gülmekle sözlerini önemsemek arasında bocalayan kasabalıların gözlerinde dolaştırdı, ama yüzünden şakanın gölgesi bile geçmedi. (s.85)

Eden/Eyleyen: Çeyrek Hamdi

Etkilenen: Bıyık

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığın kişiselleştirilmesi ve yüceltilmesi

(Cumali'ye "Kırıkçı" soyadını yakıştıramayan Çeyrek Hamdi, ona bıyığına yaraşır bir soyadı bulması gerektiğini söyler. Cumali'yi bıyığından ayırarak bıyığa kişilik kazandıran insanlar, bu kişiliğe bir kimlik vermenin önünü de açar).

24) Çeyrek Hamdi, hem üç katı bir adamın kendisine "abi" demesi, hem de karşısındakini dediğine getirmenin sevinci içinde, Cumali'nin elini sıktı.

"Sen orasını bana bırak, ben ne gerekirse yaparım, bu bir vatan borcu," dedi.

"Allah senden razı olsun," dedi Cumali. (s.86)

Eden/Eyleyen: Çeyrek Hamdi

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığın ülkenin namusu olarak görme

(Cumali'yi soyadı değiştirme konusunda ikna eden Çeyrek Hamdi, gereken her şeyi yapacağını ve bunun bir vatan borcu olduğunu ifade eder. Vatana hizmet derecesinde önemli gördüğü bir konu haline gelir).

25) Bedriye abla tiksiniş gibi yüzünü buruşturdu.

"Ben o soyadını istemiyorum," dedi. "Sen avratlar gibi kendi soyadını bırakıp bıyığının soyadını aldın. *Ama ben bir bıyık parçasına avratlık edecek kadın değilim.*"

"Saçmalama dedim sana!" (s.88)

Eden/Eyleyen: Bedriye Abla

Etkilenen: Bedriye Abla

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Bıyığa meydan okuma

(Bıyık yüzünden kocasıyla arasını düzeltemeyen Bedriye, soyadının değişeceğini öğrendiğinde tümünden sinirlenir ve kendisinin bir bıyığın karısı olmadığını söyleyerek bıyığa verilen soyadını kendisinin kullanmayacağını söyler. Bu olay bıyığın kişileştirildiğinin resmi kanıtıdır).

- 26) (...) Nesime Bedriye ablanın ayda yılda bir girilen gelin odasının kapısını ardına dek açıp da yetke dolu bir sesle, ***“Gir şuraya, üstünü değiştir, yat!”*** deyince, ***Cumali zorlu bir yumruk yemiş gibi sallandı: karısının bu odanın nasıl üstüne titrediğini çok iyi bilirdi:*** nice yıldır en saygın konukları bile sokmazdı buraya, burada çeyizlerini gözü gibi korur, Nesime'ye sakladığını söylerdi. (s.91)

Eden/Eyleyen: Nesime

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık:-

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Cumali'nin ailesinin gözünde yitirdiği saygınlık

(Nesime, Bedriye ablanın çok önemseydiği gelin odasına babasını götürür ve orada kalmasını ister, kendisini dinlemeyen Cumali'ye “Gir şuraya, üstünü değiştir, yat!” şeklinde sert bir ifadeyle karşılık verince Cumali şok olur. Artık kızı dahi tepki göstermektedir ve bıyığı yüzünden kendisini ailesinden soyutlamaktadır).

- 27) (...) geriye dönüp durdu, belli belirsiz bir biçimde gülümsedi.

“Ben iyice düşündüm,” dedi. ***“En iyisi sen gelin odasında yat; memlekete daha fazla rezil olmayalım.”*** Kapı kapandı. (s.94)

Eden/Eyleyen: Bedriye Abla

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Gelin odası

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Cumali'nin ailesinin dağılması

(Bedriye abla, odalarını ayırma kararı alır ve Cumali'ye “En iyisi sen gelin odasında yat; memlekete daha fazla rezil olmayalım.” sözüyle aksi takdirde daha büyük problemler yaşayacaklarını sezdirir. Cumali'nin bıyığı ailesini kendinden uzaklaştırmaya devam eder).

28) Üstelik, durup beklediğini görmesine karşın, soyadını yineleyip durmaktaydı:

“Karapala! Karapala! Karapala!”

(...)

“Öyleyse niye seslendin?” diye sordu.

“*Ben sana seslenmedim ki,*” dedi Âdem. “Ben bu memleketin delisiyim, istersem havaya da seslenirim!” (s.97)

Eden/Eyleyen: Âdem

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Karapala / Bıyık

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: Bıyığın kimlik kazanması

(Adem'in Karapala şeklinde Cumali'ye seslendikten sonra “Ben sana seslenmedim ki” demesi onun bıyığa seslendiğini gösterir. Soyadını “Karapala” olarak değiştiren Cumali bu soyadını kendisinin değil bıyığının aldığı somut bir şekilde görmeye başlamaktadır”).

29) Gülyeter, bir kez daha, ama bu kez izin almadan, serçeparmağını çifte çengellinin üzerinde gezdirdi.

“Seninki de göğe bakar, biliyorum,” diye yanıtladı, gözlerini Cumali’nin gözlerine dikti, “hem de uçar,” diye ekledi.

Cumali birden kaşlarını çattı. (s.103)

Eden/Eyleyen: Gülyeter

Etkilenen: Karapala / Bıyık

Eyleme Konu Olan Varlık: Karapala / Bıyık

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: Bıyığın olağanüstü nitelikler kazanması

(Gülyeter, Cumali’nin bıyığına bakarak “hem de uçar” demiş ve bıyığa yeni bir nitelik kazandırmıştır. Toplum içinde sıradan olmayan bıyık, olağanüstü özellikler kazanarak efsaneleştirilmeye başlanmıştır).

30) Kâğıt üstündeki adı değiştirmek elimizdeydi, *insanların taktığı ad değiştirelemezdi, kimi zaman öbür dünyada bile izlerdi kişiyi; kimileri de öldükten sonra daha çok onunla yaşarlardı*, bu nedenle Hacizzet Ocak şiiirlerinde kendine Hasreti diyordu. (s.109)

Eden/Eyleyen: Mazlum Bey

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Karapala / Bıyık

Yer-Mekân: Hükümet Konağı

Yönelme/Hedef: Bıyığın isminin kalıcılık kazanması

(Cumali yaşadıklarını düzeltmenin yollarını arar ve eski soyadına geri dönmenin her şeyi değiştirebileceğini düşünerek hükümet konağına gider. Umduğuyla bulduğu bir olmayan Cumali, kâğıt üzerinde soy isminin değiştirilse bile insanların onu

“Karapala” olarak kabul ettiğini ve bunu değiştiremeyeceğini anlar. “Kimi zaman öbür dünya da bile izlerdi kişiyi” ifadesi bu durumu sonsuza kadar değiştirilemeyeceğini sezdirir).

31) Gittikçe yükseliyordu sesi. Ama Cumali alttan aldı. **“Heye, haklısın,” dedi.**

“Kendimizden çıktık çıkıştık.” Cumali, gelin odasına geldi, aynanın önünde durdu, yorgun yüzüne baktı uzun uzun, heye, kendimizden çıktık çıkıştık,” diye söylendi). (s.115)

Eden/Eyleyen: Cumali

Etkilenen: Kendisi

Eyleme Konu Olan Varlık: Kendisi

Yer-Mekân: Gelin Odası

Yönelme/Hedef: Cumali'nin içinde bulunduğu durumun olumsuzluklarının farkına varması.

(Cumali karısının sözlerine hak vererek pişmanlığını ifade eden bir cümle kurar ve kendi hayatını unuttuğu, hayatını değiştirdiğini ifade eden bir cümle kurarak “kendimizden çıktık çıkıştık” der. Cumali yaşadıklarından pişman olmuştur).

32) Dostlarının fotoğrafa hiç konuşmadan bakmalarını bir üzüntü göstergesi olarak mı algıladı, yoksa gazetede fotoğrafı çıkmasını yüz kızartıcı bir olay mı saydı, bilinmez, gazeteyi fırlatıp attı.

“Bunu bu gazeteye hangi orospu avratlı yolladı?” diye gürlledi.

Herkes toplanıverdi birden; herkes hem şaşkın hem ürkek, gözlerini üzerine dikti. (s.116/117)

Eden/Eyleyen: Cumali

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Gazete

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Cumali'nin öfkesine yenik düşmesi

(Berber Ziya'nın bıyığın fotoğraflarını gazetede bir bıyık yarışmasına gönderdiğini öğrenen Cumali öfkelenir. Yaşadıklarının pişmanlığını duyan Cumali, bir de kendinden habersiz fotoğraflarının yollanmasını kabul edemez).

33) (...) kunduralarını gıcırdata gıcırdata geçişine bakıp “*Bıyksa bıyık, boysa boy, kılıksa kılık, ama memleketi düşünmedikten sonra, ne fayda! Adam sütsüz olduktan sonra, ne fayda!*” diye homurdandılar, elinin altındaki tüm zenginlikleri öylece çürüten, kokmaz bulaşmaz bir adam gibi gördüler onu; üzgün, şaşkın, umutsuz, canları burunlarında, “Ne olacak bu işin sonu?” deyip durdular. (s.119/120)

Eden/Eyleyen: İnsanlar

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Cumali

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığın memleket meselesine dönüşmesi

(Cumali'nin gazetede bir bıyık yarışmasını kabul etmemesine kızan insanlar “Bıyksa bıyık, boysa boy, kılıksa kılık, ama memleketi düşünmedikten sonra, ne fayda!” şeklinde ifadelerle bunu memleket meselesi haline getirirler. İnsanların Cumali'nin bıyığı hakkında Cumali'den daha fazla söz hakkına sahip olması, Cumali'ye karşı tepkilerin daha büyük olmasına yol açmıştır. “Ne olacak bu işin sonu” diyerek kendilerine dert edinen halk, Cumali'ye tepki göstermektedir).

34) Tanıklar başka ayrıntılar da verdiler: Berber Ziya'ya kırıldığını, artık onun dükkânına gitmesinin söz konusu olmadığını söylemişti; şu var ki, *bıyığına Berber Mustafa'nın el sürmesine de izin vermemiş, hatta ne olur ne olmaz*

korkusuyla, uçlarını aşağıya çekerek havlunun altına almıştı. “Bundan böyle kendim düzeltereğim bıyığımı, hem de kendi bildiğim gibi, canım nasıl isterse öyle düzeltereğim!” Bıyık benim değil mi?” demişti. (s.122)

Eden/Eyleyen: Cumali

Etkilenen: Bıyık

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Mustafa'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyığının bakımını kendi üstlenmesi.

(Gazete haberinden dolayı Berber Ziya ile kavgalı olan Cumali, Berber Mustafa'nın dükkânına gitmeye başlar fakat bıyığına dokunulmasına izin vermez ve bıyığına kendi bakımını kendisi yapmaya karar verir. “Hem de kendi bildiğim gibi, canım nasıl isterse öyle düzeltereğim!” ifadesiyle kendi bıyığı üzerinde kendi kararlarının önemli olduğunu vurgulamıştır. Cumali, insanların onu yönettiğinin farkına varmaya başlamış ve öz benliğini yükseltme eğilimine girmiştir).

35) İçgüdüyle, aynanın, daha doğrusu bıyığının karşısına geçmek istedi. Ama, daha yarı yolda, zorlu bir yumruk yemiş gibi zıncı ‘diye durdu, gözleri karararak yatağın üstüne bıraktı kendini. *Olur şey değil! Bıyığının üzerini, bir örümcek ağı gibi, ak kıllar sarmıştı.* Başı önünde, tehlikeden ürkmüş bir çocuk gibi gözleri yumuk, “Bu nasıl şey!” diye söylendi, “Şunun şurasında kırkıma gireli ne oldu! Daha yaşım genç! Üç haftada böyle nasıl ağarabilir ki!” (s.129)

Eden/Eyleyen: Cumali

Etkilenen: Bıyık

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Bıyığının beyazlamaya başlaması

(Kendi bıyığının bakımına kendisi soyunan Cumali, geçirdiği ateşli bir hastalıktan sonra aynaya baktığında bıyığında ak kıllarla karşılaşır şok olur. Bıyığı yaşlanmaya başlamaktadır).

36) Berber Ziya, alt dudağını altın dişlerinin arasına aldı, gözlerini yarı yarıya yumdu, bir süre düşündü, sonra, üzerine doğru eğildi gene, bir giz verir gibi, **“Ne yapacağız, biliyor musun?” dedi. “Hiç dokunmayacağız, ama hiç! Bırakacağız öyle. Gittiği kadar gidecek.”**

Cumali yüreğinin küt küt atmaya başladığını duydu. (s.138)

Eden/Eyleyen: Berber Ziya

Etkilenen: Bıyık

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Bıyık için yapılacak bir şeyin kalmaması

(Bıyığının beyazlamasının çare bulamayan Cumali, bıyığı için dargın olduğu arkadaşı Berber Ziya'ya gider, bıyığı inceleyen Berber Ziya, kendisine hiçbir şey yapmayarak bıyığı kendi haline bırakacaklarını söyleyerek Cumali'yi daha çok korkutur. Bıyığa bir müdahalede bulunulmaması Cumali'yi huzursuz bir hayata itecektir).

37) "Cumal'abi, neden böyle dertlisin ki? Anlamıyorum," dedi. "Para dersin sende, mal mülk dersin sende, yakışıklılık dersin sende, sağlık dersin gene sende, gençlik dersin gene sende, arslan gibisin. **Bu akşam Tuzsuz Vaysal'ı da alıp bir temiz rakı içelim, sonra da tiyatraya gidelim, Abbas'ın kahveye tiyatraya gelmiş, bir tombul avrat varmış ki, ölüyü diriltir diyorlar.**" (s.151/152)

Eden/Eyleyen: Berber Mustafa

Etkilenen: Cumali (Söz Cumali'ye söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Tiyatro

Yer-Mekân: Berber Mustafa'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Cumali'ye moral olmak umuduyla tiyatroya yönelme

(Cumali'yi dertli gören Berber Mustafa, ona moral olacağını düşüneceği bir teklifte bulunur. Rakı içip daha sonra tiyatroya gidebileceklerini söyler. Onu ikna etmek için yine erkekliğini kullanır, para, mal, mülk vb. ifadelerden sonra “yakışıklılık sende, gençlik sende”, “tombul bir avrat gelecekmiş, ölüyü diriltir diyorlar” gibi cümleler kurarak Cumali'ye tamam dedirtmeye çalışır.”

38) (...) Üveyik ufacıktı. Ayak parmaklarının ucunda yükselebildiğince yükseldi.

“Cumal’abi, sana bir diyeceğim var,” diye fısıldadı. (...) “Benimle otele gel, konuğum ol; orada kulağına söylerim.” (s.158)

Eden/Eyleyen: Üveyik

Etkilenen: Cumali (Söz Cumali'ye söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: Otel

Yer-Mekân: Abbas'ın kahvesi

Yönelme/Hedef: Üveyik'in Cumali'yi otele davet etmesi.

(Abbas'ın kahvesinde tanıştığı Üveyik, Cumali'yi otele götürmek amacıyla ona bir şey söyleyeceğini ve onunla gitmesi gerektiğini söyler).

39) Bedriye abla, “Feneri nerde söndürdün?” diyecekti, başını kaldırıp yüzüne bakınca ürperdi. *“Ne oldu, hasta mısın?” diye sordu.*

Cumali, “Yok bir şey!” anlamında başını sallayarak dosdoğru bıyık odasına girip kapıyı arkasından kilitledi.

Eden/Eyleyen: Bedriye Abla

Etkilenen: Cumali (Söz Cumali'ye söylenir).

Eyleme Konu Olan Varlık: -

Yer-Mekân: Sokak

Yönelme/Hedef: Cumali'nin kötü hissetmesi. (s.167)

(Karısıyla kapıda karşılaşan Cumali, geceyi otelde bir kızla geçirmenin pişmanlığıyla kötü görünmektedir ve karısı kendisini görünce telaşlanarak “Ne oldu, hasta mısın?” diye sorar. Cumali, karısıyla konuşmadan bıyık odasına giderek kapıyı kitler. Suçluluk psikolojisiyle Cumali'nin insanlardan uzaklaştığını görürüz).

40) Aynayı iyice yaklaştırıp her şeyi iki kat daha büyük gösteren yanından yararlanarak makası *bıyıklarına götürdü, önce uçlardaki, sonra aralardaki ak telleri özenle, ta diplerinden, birer birer kesti, sonra bellerini doğrultamıyormuş gibi aşağıya sarkan, bükülünce dikleşip ışıldamayan incelip sararmış kılları kesti*, sonra daha kalın, daha kara birtakım kılların, gerçek bıyık kıllarının sanki ötekilerden ayrı durmak için istemli bir biçimde dikleştiklerini gördü. Umutlandı. (s.172)

Eden/Eyleyen: Cumali

Etkilenen: Bıyık

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Cumali'nin bıyıklarını eskiye döndürmek amacıyla kesmeye başlaması.

(Cumali, bıyık odasında bıyığını eski haline kavuşturmak amacıyla ak kılları özenle keser ve sarı kılları da temizler. Siyah kılların belirginleşmeye başlamasıyla umutlanır ve bıyığını kurtardığını düşünür).

41) Ama tüm bozuk kılları ayıklayıp gerçek bıyığı ortaya çıkardığı kanısına varıp da *büyük aynanın önüne geçtiği zaman, hiçbir yerden tanımadığı, şaşkın, ürkek, çökmüş bir yabancı gördü karşısında (...)* *Sonra, nerdeyse hiçbir şey*

düşünmeden, dönüşsüz bir edim gerçekleştiriyormuş gibi bir duyguya da kapılmadan, makası bir hançer gibi yabancının gırtlığına sapladı. (s.173)

Eden/Eyleyen: Cumali

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Makas

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Cumali'nin intiharı.

(Cumali kılları temizlemeyi bitirip umutla büyük aynanın karşısına geçtiğinde hayal kırıklığına uğrar ve ayna da bir yabancı görmüş gibi gölge bıyıklı bir adam görür. Bıyığının gölgesinde yıllarca yaşayan Cumali, aynadaki yabancı adamın gırtlığına makası saplar ve yaşamına son verir. Hayatını adadığı bıyığı kendi elleriyle yok etmenin verdiği acıyla intihar eder).

42) Cumali'nin gözleri yan yumulmuş, şimdiden rengi gitmiş, bıyığı incele incele kaytan bıyığa dönüşmüş yüzüne baktı, sonra, birdenbire, ***“Cumali! Cumali! Benim Cumali'm gelmiş!”*** diye haykırdı. ***“Komşular, Cumali'm gelmiş! Benim Cumali'm bu işte! Kimler, nerede bulduysa, Cumali'min ölüsünü getirmişler!”*** (s.174)

Eden/Eyleyen: Bedriye Abla

Etkilenen: Bedriye Abla

Eyleme Konu Olan Varlık: Cumali

Yer-Mekân: Cumali'nin evi

Yönelme/Hedef: Bedriye'nin gördüğü ince bıyık karşısında kocasına karşı duyduğu özlem.

(Bedriye, kocasını gölge bıyıklı haliyle yerde yatarken görünce gözlerine inanamamış, yılların özlemi ve acısıyla ***“Cumali'm gelmiş!”*** diye haykırmaya

başlamıştır. “Cumali’min ölüsünü getirmişler!” diyerek yıllar önce kaybettiği kocasının cesedini bulmuş gibi feryat eder).

43) Ne olursa olsun, varlığın izlerinin kilit altına alınması istenen sonucu verdi:

dedikleri gibi, *insanoğlu çiğ süt emmişti: Cumali, kendi evinde bile, gittikçe daha seyrek anılır oldu*. Daha sık anılması da zordu doğrusu: artık evde gündemi çocuklar belirliyorlardı: (...) (s.177)

Eden/Eyleyen: Cumali’nin ailesi

Etkilenen: Cumali

Eyleme Konu Olan Varlık: Cumali

Yer-Mekân: Cumali’nin evi

Yönelme/Hedef: Cumali’nin kısa sürede unutulması.

(Cumali hayattayken dillere destan bıyığıyla bir efsane kahramanı gibi yaşamıştır fakat ölümünden sonra yakın akrabaları dahi Cumali’yi az anar olmuş ve unutmaya başlamıştır. “İnsanoğlu çiğ sütü emmişti” deyimiyle yaşanan bu olay tam anlamıyla ifade edilmektedir).

44) Arif evde ya da sokakta babasının adı geçti mi hemen suratını asıyordu:

Cumali adı tembelliği, umursamazlığı, savurganlığı, çapkınlığı, her şeyden önce de bıyığı anımsatıyor, insanları gülümsetiyordu. Bir süre sonra, Nesime, Bedriye abla ve kan kardeşi Tuzsuz Vaysal da katıldı gönüllü unutkanlara: (...) (s.177)

Eden/Eyleyen: İnsanlar

Etkilenen: İnsanlar

Eyleme Konu Olan Varlık: Cumali

Yer-Mekân:-

Yönelme/Hedef: Cumali’nin insanların hafızasındaki yeri.

(Cumali ismi insanlara olumsuz şeyler yanında (tembellik, umursamazlık, savurganlık, çapkınlık) bıyığı hatırlatır ve gülümsemelerine neden olur. Bıyık Cumali'yle birlikte yok olmuş ve kendisinden sıradan bir bıyık gibi söz edilir olmuştur).

45) Berber Ziya, dünyanın en tartışılmaz kanıtlarını sunarcasına, her ikisi de yaşlılık paslarıyla benek benek olan ellerini ona doğru uzattı o zaman.

“Delikanlı, sen ne diyorsun?” diye bağırdı. “O senin bilmem ne dediğin bıyık şu gördüğün ellerde büyüdü, adına da koca memlekette Karapala derlerdi. Sen ne diyorsun!”

Delikanlı da arkadaşı da sapsarı kesildi. (s.184)

Eden/Eyleyen: Berber Ziya

Etkilenen: Berber Ziya'nın dükkânına gelen gençler

Eyleme Konu Olan Varlık: Bıyık

Yer-Mekân: Berber Ziya'nın dükkânı

Yönelme/Hedef: Berber Ziya'nın Cumali'nin bıyığının gerçekliğini kanıtlamaya çalışması.

(Sahibiyle birlikte unutulmaya yüz tutan bıyığın fotoğraflarını Berber Ziya'nın dükkânında gören iki genç delikanlı gördükleri bıyık karşısında hayrete düşerek bıyığın gerçekliğinden şüphe ederler ve foto-montaj olduğunu düşünürler. Bunu Berber Ziya ile paylaştıklarında Berber Ziya öfkelenir ve ellerine tarihe şahitlik eden bir kanıt gibi gençlere uzatarak “O senin bilmem ne dediğin bıyık şu gördüğün ellerde büyüdü, adına da koca memlekette Karapala derlerdi. Sen ne diyorsun!” diye bağıırır. Berber Ziya kendi elleriyle gün yüzüne çıkardığı ve dillere destan olan bıyığın gerçekliğini kanıtlamak zorunda kaldığı için birden öfkelenmiştir).

2.2.1.2 Anlambilimsel İnceleme

Her kelime, söz öbeği ve cümle bir anlamla ilişkilendirilir. Anlambilimsel inceleme kelime, söz öbeği ve cümlelerin anlamsal yönlerinin ortaya konulmasıdır.

2.2.1.2.1 Anlam Türleri

2.2.1.2.1.1 Temel Anlam ve Yan Anlam

Bir ses bileşiminin başlangıçta yansıttığı, ilk ve asıl kavrama temel anlam (basic meaning) adı verilir. Yazar, temel anlamı kullanmayı tercih ettiğinde o kelimenin en yaygın anlamını kullanır daha sonra gelen anlamlar kullanım derecesine göre sınıflanır. (Eker, 2010:439). Temel anlamın tercih edilmesiyle anlatılmak istenen düşünce okuyucuya doğrudan aktarılır ve sezdirim amacı yoktur.

Yan anlam (connotation/secondary meaning) ise, sözcüğün, temel anlamla ilişkili edindiği bir başka anlam, yansıttığı yeni bir kavramdır (Eker, 2010:439). Temel anlam ve yan anlam örnekleri aşağıdaki gibidir:

- Sanki biri **boş eve** girip bir lamba yakmış, sonra çıkıp gitmişti. (s.74)
- (...) üstünde art arda üç mor kuş uçan **boş fincanla** tabağını istemeye istemeye eline verdi. (s.16)

(Yukarıdaki örneklerde “boş”, “dolu olmayan” anlamında kullanıldığından temel anlamdır. Okunduğunda akla gele ilk anlamdır).

- Cumali Bedriye ablayla nişanlı olmasına nişanlıydı ya, **boş bulunup** kapıyı çalacak olsa, Haşan Hüseyin çavuş ayaklarını kırardı.

(“Boş bulunmak” ifadesinde “boş” dikkat etmemek anlamında kullanılmış ve yeni bir anlam kazanmıştır dolayısıyla yan anlamdır).

- “Sen Karapala olunca, **boş düştük** artık.” (s.88)

(“Boş düşmek” ifadesinde “boş” boşanmak anlamında kullanılmış ve yeni bir anlam kazanmıştır dolayısıyla yan anlamdır).

2.2.1.2.1.2 Yakın Anlamlılık

Yakın ve benzer anlam taşıyan göstergelerin farklı sözcüklerle karşılanmasıdır. Yakın anlamlı sözcüklerin kullanımı, sık sık kelime tekrarı yapılmasının ve tekdüze bir anlatımın önüne geçer ve aynı zamanda yazar, eş anlamlı kelimeleri iki gösterge arasında artgönderimde bulunabilir. Yazarın zengin kelime hazinesini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

- “Ama başka bir adam olmuşsun; gülünce de bir *acayip* gülüyorsun.” (s.32)
- (...) gözlerini kocasına dikerek ilk kez görülen bir *garip* yaratığa bakar gibi baktı, (...) (s.57)
(Acayip ve garip kelimeleri eş anlamlıdır).
- Ama, birden, şimdiki ölgün büyüklükle o günkü diri küçüklük arasındaki bu kendiliğinden karşılaştırma, büyüklüğün tek ölçüt olmadığını düşündürdü. (s.170)
- Sonra, yaşayan insanların dünyasından, serçe cıvıltıları gibi canlı bir ses geldi kulağına (...) (s.141)
(Diri ve canlı kelimeleri eş anlamlıdır).
- “Kehribar bacı, kusura kalma, benden sana *fayda* yok,” dedi. (s.81)
- (...) sabahları dükkâna gitmeden kendisine uğramasında *yarar* bulunduğunu söyleyerek uğurladı onu. (s.40)
(Fayda ve yarar kelimeleri eş anlamlıdır).

2.2.1.2.1.3 Karşıt Anlamlılık

Anlam bakımından birbirlerinin karşıtı olan sözcüklerdir. Yazar, karşıt anlamlı ifadeleri kullanarak vermek istediğı mesajlara “netlik” kazandırır. Bir ifadeyi zıttıyla birlikte kullanmak verilen ifadeyi destekler. Metinde karşıt anlamlı sözcükler;

Kutupsal Karşıt Anlamlılık, Dereceli Karşıtlık ve İlişkisel Karşıt Anlamlılık olarak sınıflandırılır.

2.2.1.2.1.3.1 Kutupsal Karşıt Anlamlılık

Bir sözcüğün anlamının tam tersi yönde anlama sahip olan kelimelerdir.

- Ama, birden, şimdiki ölgün **büyüklikle** o günkü diri **küçüklük** arasındaki bu kendiliğinden karşılaştırma, büyüklüğün tek ölçüt olmadığını düşündürdü Cumali'ye (...) (s.170)
- Bazı bazı, gelin odasının kapısının aralığından, onun aynanın önünde, elinde maşa, dakikalarca bıyıkla uğraştığını görünce, **gülmekle ağlamak** arasında bocaladı, (...) (s.127)
- Berber Ziya, tıraşı bırakmış, **sol** elinde tarak, **sağ** elinde makas, soluk bile almadan onlara bakıyordu. (s.182)
- Cumali beş yüz metrelik bir yol parçasında bu tekdüze **gidiş gelişlerden**, özellikle de bıyık konuşmalarından sıkıldı. (s.16/17)
- Cumali'yi elinden tutup pencerenin önüne götürdü, **sağdan, soldan, önden, arkadan** baktı, baktıkça şaşkınlığı arttı. (s.46/47)
- **Eski** giymeyi sevmediği için de ikide bir **yeni** yelekler, yeni şalvarlar, yeni ceketler diktirtirdi. (s.10)
- Gerek **arkasından** gerek **önünde**, sık sık da vurguladı bunu, hatta, gündüz evde baş başa otururken, **gece** yatakta, hiç kimseninkilere benzemeyen, ince uzun parmaklarını kasabanın en görkemli bıyığının üzerinde dolaştırmaktan haz duydu. (s.60)
- (...) her şeyden önce kılığıyla, yazın **ince**, kışın **kalın**, ama görüntüsü hiç değişmeyen kara ceketıyla, sekiz cepli avcı yelegeyle, (...) (s.54)
- Herkes **akıllı** derdi ya **zırdelinin** biriydi..." (s.56)

- Hiç kuşkusuz, kaymakam kapıdan girince, Hacizzet Ocak’la Osman Hoca da içlerinde olmak üzere, **herkes** ayağa fırladı, Kaymakam Hacı Leylek’in üzerine, kendileri kanepelere yerleştikten sonra da **kimse** ağzını açıp bir şey söylemeyi göze alamadı. (s.45)
- (...) Karapala **aşağı**, Karapala **yukarı**, hep soyadını kullanırken, kendisinden değil de bıyığından söz ediyor (...). (s.99)
- (...) önce her birinin kendine göre **hızlı** ya da **yavaş** bir yükseliş gösterdiğini, arkasından, (...) (s.82)
- Tanıdıklarımızı uzun süre görmeyince, **zayıfsa** daha **zayıf**, **şişmansa** daha **şişman** bulduğumuz gibi, (...) (s.83)
- Yatakta da her gece **ilk** ve **son** kez yapıyormuş gibi bir tür esrime içinde giriştiği edime zorunlu bir görevi yerine getirir gibi, sırf âdet yerini bulsun diye, gönülsüzce başladı, öyle de bitirdi (s.32)
- (...) **yeni** soyadı, **eski** soyadı karşılığında doğrudan bıyığa verilmiş, sonra, kotadan eşe geçer gibi, iğreti bir biçimde kendisine geçmişti, ama bir türlü üstüne oturmuyordu. (s.99)
- Yerlerine hiç mi hiç kokmaz bulaşmaz adamlar” geldi. Ama, biraz **eksik**, biraz **fazla**, coşku hep sürdü. (s.59)

2.2.1.2.1.3.2 Dereceli Karşıtlık

Aralarında anlamsal bağlantı bulunan sözcüklerin olduğu karşıtlıktır

- Dışarıda, kazma kürek yaktıran **kışlar**, ortalığı Kerbela’ya çeviren **yazlar** geldi geçti. (s.59)
- (...) her şeyden önce kılığıyla, **yazın** ince, **kışın** kalın, ama görüntüsü hiç değişmeyen kara ceketiyile, sekiz cepli avcı yeleşiyile, (...) (s.54)
- (...) **Sabahın** köründen **akşamın** koyu karanlığına dek, (...) (s.44)

2.2.1.2.1.3.3 İlişkisel Karşıt Anlamlılık

Aralarında anlamsal yönde belirli bir ilişki bulunan sözcüklerdir.

- (...) Cumali'nin kapısını çaldı, *anneyle babayı* kutlayıp *bebeğin* omzuna nalça gibi altın maşallahı taktı, (...) (s.48)

(“anne, baba ve bebek” kelimeleri anlam açısından belirli bir ilişki içerisindedir).

- (...) sanki, *kadın, erkek, çocuk*, büyük, sokağa dökülür, tıpkı şimdi kendisine baktıkları gibi durup ona bakarlardı. (s.75)
- (“kadın, erkek ve çocuk” kelimeleri anlam açısından belirli bir ilişki içerisindedir).

2.2.1.2.1.4 Çok Anlamlılık

Çok anlamlılık (polysemy), aynı sözcüğün birbiriyle ilgili, ancak farklı kavramları ifade etmesidir. Yani gösteren aynı, kavramlar farklı, ancak birbiriyle ilişkilidir (Eker, 2010:442).

Başta organlar, vücut bölümleri gibi, birçok sözcük, her dilde çok anlamlıdır. Buna karşılık, bilim ve meslek dallarının, uzmanlık alanlarının terimlerinin genellikle tek anlamlı olduğunu görürüz. Yazar, çok anlamlı kelimeleri kullanarak, kelimeleri bağlama göre yeniden anlamlandırılmasını sağlayarak metne açıklık kazandırır (Aksan, 1982:190).

Romanda “göz” kelimesinin çok anlamlılık açısından tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- (...) bir de gündüz **gözüyle** burada görmek için fistanlığı bahane edip geldiğini söyleyince, gururla gülümsedi. (s.37)

(Göz: vakit anlamında kullanılmıştır).

- “Bunların yüzde seksenini rahmetli K r  mmet çekti,” dedi. “Biz onun bunları çektiğine bile Őukrederdik! Fukara tek **gözüyle** o dediğın işleri nasıl becerecekti ki?” (s.182)
(G z: organ ismi olarak kullanılmıştır).
- Gene de, en azından komŐularının **gözünde**, Cumali’nin yaşamının tek önemli olayı bıyığının baş döndürücü gelişimi değildi. (s.24)
(G z: bakış aŐısı anlamında kullanılmıştır).
- “Paranda maranda **gözüm** yok, başına bela olacak değilim. Bir yarın gecemiz kaldı burada, biliyorsun.” (s.161)
- (G z: niyet anlamında kullanılmıştır).

2.2.1.2.1.5 Alt Anlamlılık

Aralarında anlamsal yönde belirli bir ilişki bulunan sözcüklerdir. Genel anlamdan özel anlam arasında bir ilişki kurulur ve bu ilişkideki ortak özelliklerle anlatım güçlendirilir.

- **Berber** diye konuşurlardı; ama, yüzünün hiç g lmemesine, en cıvık öyküyü, en zamzum konuyu bile bir felsefe sorunu gibi anlatmasına karşın, ya da bu yüzden, yalnızca **tıraş** olmaya gelmezlerdi. (s.13)
(“tıraş” sözcüğü “berber” sözcüğünün alt anlamlı ifadesidir).
- **Hükümet Konağı’nın** yolunu tuttular. **Kaymakam** onları kapıda karşıladı. (s.46)
(“kaymakam” sözcüğü “hükümet konağı” sözcüğünün alt anlamlı ifadesidir).

2.2.1.2.1.6 EŞ Adlılık

EŞ adlılık (homonymy), aralarında anlamca ilgi ve bağıntı bulunmayan eş sesli sözcükler arasındaki ses benzerliğidir. Gösterilenlerin aynı, gösterenlerin ve kavram alanlarının farklı olmasıdır (Eker, 2010:442).

- (...) birinci sayfada, kocaman harflerle **yazılmış** “on altı finalistimiz” sözcüklerinin altına sıralanmış bıyıklı adam fotoğraflarının tam ortasında, daha birkaç hafta önce çekilmiş bir fotoğrafı duruyordu. (s.114)
(Yazılmış: gazete yazısı kastedilir).
- “Büyüksek, ne olacak ki? Alnımıza **yazıldıysa**, göbeğimize de yazılmadı ya!” (s.82)
(Yazılmış: kader kastedilir).

2.2.1.2.2 Değişmece Türleri

Anlatımı kuvvetlendirmek, somutlaştırmak, etkili kılmak amacıyla sözcükleri gerçek anlamları dışında kullanmaktır.

2.2.1.2.2.1 Benzetmeler

Kavramlar ve nesnelere arasındaki benzeyen yönleri, ortaklıkları ele alarak yapılan söz sanatıdır. Benzetmeler anlatımın somutlaştırılmasını sağlar ve anlatımı destekler. Romanda anlamsal benzetmelerin yanı sıra “gibi ve sanki” edatlarıyla oluşturulan benzetmeler tespit edilmiştir.

- (...) Açıyım mı?” diye görüş alarak don çıkardı: yeşil, pembe, sarı, mor, turuncu, ak, kırmızı, gene kırmızı, havada donlar uçuştı, ama, **sanki bedeninden ürüyormuş gibi**, bir türlü bitmek bilmedi. (s.157)
- **Adım gibi** biliyordum böyle olacağımı! Bundan böyle hiçbir bıyık yetişemez benimkine!” (s.22)
- (...) Ama acısı **köz gibi** içinde,” diye ekledi. (s.53)
- Ama Cumali birden kalkıp gelin odasına koştu, Bedriye abla bir **makine gibi** gülmesini sürdürürken, o gelin odasının kapısını kapatıp kendini yatağa attı, **içinde bir şeyler sökülür gibi**, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. (s.144)
- Ama iyi bıyıktı, hiç canlarını yakmadan, belli bile etmeden, kanadının ucuyla

suyu şöyle bir kırıstırıp havalanıveren **bir su kuşu gibi** sıyırıp geçiyordu (...)
(s.104)

- Ama Uğursuz' un oğlu Haşan otelde çalışıyordu. Karısı Fikriye daha kuşlukta evin önünde **çiğ et kokusu almış kediler gibi** dolaşmaya başlamış, Bedriye abla kapıda görünür görünmez de yanana gelmişti. (s.167)
- Ama, “Arayı açma!” dediği günden şöyle böyle iki hafta sonra, sakal tıraşıyla bıyık bakımının ardından, bir adım geriye çekilip şöyle alıcı gözle baktıktan sonra, birdenbire, **deli gibi** bağırmaya başladı, (...) (s.22)
- Ama, aynı zamanda, geldiği noktayı **bir uçurum gibi** algılamaktan kendini alamıyor, içini şimdiden düşüşün sıkıntısı kemiriyordu. (s.71)
- Berber Ziya **gençlikte başkasına kaptrılmış bir sevgilinin unutulmaz yüzünü yıllardan sonra yeniden bulmuş da kendi çektiklerinin anısından çok, öylesine güzel bir yüzün böylesine tanınmaz bir duruma düşmüş olması karşısında sarsılmış bir eski tutkun gibiydi.** (s.137)
- Cumali evin sokağının köşesini dönerken, **kurşun gibi ağır bir sıkıntı** çöktü birden içine, İnşallah kulaklarına gitmemiştir,” diye düşündü. (s.167)
- (...) **yüzünü görmeden nikâhlanan, gördükten sonra da fazla önemsenilmeyen, ama, yavaş yavaş, varlığın tüm telleriyle bağlanılan bir eş gibi** sevmiştı. (s.140)
- (...) zemherinin **bıçak gibi** ayazına karşın, millet sokağa dökülmüştü. (s.33)

“Sanki” edatı ile yapılan benzetmeler şu şekildedir:

- (...) bayağı yaşlanmıştı, yüzünün, **ellerinin üstüne kül rengi bir kılıf geçirmişlerdi sanki**, ama kılıf eski berberini gene de belli etmekteydi. (s.136)
- “**Karapala’ yı düşünde gördü sanki!**” (s.114)
- Vallahi, yorgunum,” dedi Cumali. “**Sanki sırtıma bir değirmen taşı**

yüklemişler.” (s.39)

“*Gibi ve sanki*” edatlarının birlikte kullanımıyla oluşturulmuş benzetmeler şu şekildedir:

- Pırıl pırıl bir mavi çarşafın içinde, bu sokaklarda görmeye pek alışık olmadığı topuklu ayakkaplarla, ince mi ince, hiç de hızlı yürümemesine karşın, *keklik gibi kayıyor, sanki çarşafın içinde tüm bedeni bilinmedik bir oyunun devimlerine uyuyordu.* (s.111)
- (...) *sanki bıyık birdenbire havalanarak onu da alıp gidecekmış gibi*, bulanık bir ürküntüye kapıldı, (...) (s.41)
- (...) *sanki dudağıyla burnu arasından önce iki yana, sonra yukarıya doğru uzanan bu görkemli bıyık bedeninin bir uzantısı değil de sonradan edinilmiş bir kalıt, yüzük gibi*, saat gibi, şalvar gibi, gıcırıklı kundura gibi bir şeydi. (s.63)
- (...) *sanki tek kişilik bir töreme başlamış ya da büyük ustaların çıraklarına ancak son soluklarını vermek üzereyken öğrettikleri gizli işleme girişmiş gibi*, yer yerinden oynasa açmadı kapıyı. (s.126)

“*Gibi ve sanki*” edatlarının kullanılmadan oluşturulan benzetmelere şu örnekler verilebilir:

- “*Âdem de zemberek dedi,*” diye ekledi. (s.39)
- *Bu seninki canavarlık! Bu seninki gâvurluk!* (s.57)
“*Bunlar tümünden hıyar,*” diye homurdandı, “*tümünden hıyar turşusu!*” (s.40)
- Cumali’nin karısıysa, Karapala’yı başlangıçta yüzün bir ögesi olarak görürken, sonraları *kocasını yavaş yavaş elinden alan bir karşıt, bir sinsî düşman olarak görmeye başlamıştı.* (s.109)
- (...) *Çeyrek Hamdi koca koltukta bir kediyi andırıyordu.* (s.107)

- “*Davul Cumali’nin boynunda tokmak Berberin elinde*” dediler. (s.71)
- (...) dev bir adım olduğunu anlattı uzun uzun, *sakalın şaşmaz bir biçimde, bıyığı boğmaya, hatta yutmaya yönelen bir kötü güç* olduğunu anlattı. (s.149)
- (...) göbeğin içindeki *varsayımsal yaratıklarla söyleşime girmek istercesine*, var gücüyle, göbeğin üstünde çaldı darbukasını. (s.157)
- *Memleket gibi* bıyığın var, ama hiç kıllı değilsin! Hiç, hiç kıllı değilsin!” (s.162)
- Nesi başkaymış ki?” diye atıldı Berber Ziya. “O kadın senin dengin değil! Kaynanan yaşında, *hem de serçe kadar bir kadın.*” (s.79)
- *Örümcek ağlarını andıran ak kıllar* üç haftalık hastalığın geçici bir etkisi de olabilirdi, bir daha hiç görünmezlerdi belki de. (s.132)
- “*Padişah bıyığı!*” (s.44)

2.2.1.2.2.2 Eğretilmeler

Metafor olarak bilinen, sözcükleri benzetme sonucu gerçek anlamı dışında kullanma sanatıdır. Sözcük, bilinen anlamının dışında kullanılmasına rağmen bilinen anlam ile tamamen bağıntısını kesmez ve bu kullanımlar dilin anlam gücünü artırır.

2.2.1.2.2.2.1 Ölü veya Solgun Eğretilmeler

Oluşum süreçleri dikkate alınmadan yapılmış Eğretilmelerdir

- “Koyun çevirmesi, koyun söğüşü, tandırkebabı, taskebabı, kuru köfte, ızgara köfte, cızbiz köfte, mücver, *kadınbudu*, terbiyeli köfte, çerkeztavuğu, nohutlu kaz yahnisi, güveçte ördek fırını...” (s.49)

(“kadınbudu” ismi kadın ve but kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş ve bir yemek ismi olmuştur. Oluşum süreci bilinmediğinden Ölü ve Solgun Eğretilme örneğidir).

- Yürüyüşünü görsen, üstüne, başına baksan, sesini duysan, “*delikanlı*” diyemezdin ona. (s.54)

(“delikanlı” ismi, deli ve kan kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş ve bir isimdir. Oluşum süreci bilinmediğinden Ölü ve Solgun Eğretileme örneğidir).

2.2.1.2.2.2.2 İnsandan Doğaya Aktarım

İnsana özgü kavramların doğaya aktarılmasıyla oluşturulan eğretilemelerdir.

- Kalabalıktan koparak *çıplak dağın eteğindeki* toprak yoldan batıya doğru yürüdüler, (...) (s.17)
- Serçeler öyle *çılginca uçuyorlardı* ki, ikide bir hızlarını alamayıp cama çarpıyorlardı. (s.130)

2.2.1.2.2.2.3 Kişileştirmeye Aktarım

İnsanlara özgü kavramların inşa dışı varlıklara aktarılmasıyla oluşturulan eğretilemelerdir.

- Ama bu *avutucu düşünce* uzun süre barınamadı içinde (...) (s.18)
- Bir kez daha söz ondan açıldı *ünlü bıyıklar* anıldı. (s.45)
- (...) *genç bıyığı* bayağı *oturaklı bir bıyığa* dönüşmüştü: olmayacak gibi gür ve koyuydu, (...) (s.24)
- İki arkadaş *yaşlı bir çınara* yaslanarak bir süre izlediler onları. (s.17)
- Ona öyle geliyordu ki, *ölü bıyığın* ağırlığı güçsüzleştiriyordu bedenini (...) (s.142)

2.2.1.2.2.2.4 Doğadan İnsana Aktarma

Doğaya özgü kavramların insana aktarılmasıyla oluşturulan eğretilemelerdir.

- Acıyarak gülümsedi *yuvarlak adama*, ama ödün vermedi, "Hayır, olmaz, bıyıkla kumar oynanmaz!" diye kesip attı. (s.121)

- (...) Ama Hacıfıfa'nın ne yapacağı belli olmazdı: hem çok *sert adamdı*, (...) (s.9)
- Ama en iyisi bunu sakal tıraşı yaparken söylememektir: yumuşak adamdı (...) (s.181)
- *Arslan oğlum*, çok güzel olmuş," dedi. "Akşam neden gelip babana göstermedin ki? Yakışmış ki yakışmış!" (s.34)

2.2.1.2.2.2.5 Duyular Arası Aktarma

Duyu organlarına ait olan işlevlerin duyular arasında yer değiştirilmesiyle yapılan sanattır.

- Ama ister bağırsın ister en *tatlı sesiyle* sorsun, Cumalı'nın yanıtı hep aynıydı: "Bir şeyim yok." (s.126/127)
- Ama yamalı bohça çekilince *korkunç bir uğultu* koptu. (s.157)
- (...) aynı zamanda, tüm yüzden, gözleri kör edecek bir ışık gibi, elle tutulacak ölçüde somut bir *sonsuz güç*, bir karşı konulmaz erkeklik anlatımı yayılmaktaydı. (...) (s.28)
- (...) az önce tombul kadının bir bir izin alıp çıkardığı renk renk donların her biri bir yandaydı, nerdeyse *sıvı bir ter kokusu* yükselmekteydi üzerlerinden. (s.158)
- Berber Ziya aynı *soğuk sesle*, "Yok, iyi durmadı," dedi. (s.68)
- Biraz daha dinledi kendini, onu şimdi, şurada düşlemekten çok, bir zamanlar düşlediğini anımsamakla kalıyormuş gibi bir duyguya kapıldı, *ağır bir hüzn* çöktü içine (...) (s.81)
- Birden, *bulanık bir kuşku* düştü içine: belki de hiçbir diyeceği yoktu (...) (s.160)

- (...) Cansız Hafız **yanık sesiyle** Kuran okurken, koca adamlar sessiz sessiz ağlıyor, ikide bir, kocaman mendillerine sümkürüyorlardı. (s.55)
- En sonunda, elini çektiği zaman, çakır gözleri ıpsıslaktı, ama yüzünde eskisinden de **yoğun bir mutluluk** ışıldıyordu. (s.102)
- Hacıfifa'nın ölümü herkesi **derin bir yasa** boğdu böylece: cenazesine tüm kasaba katıldı. (s.50)
- Hadi, gidelim bakalım,” dedi **ölgün bir sesle**. (s.135)
- Hemen içeriye girdi. Dükkân yükünü almıştı, dumandan göz gözü görmüyor, herkes **yüksek sesle** konuşuyordu. (s.38)
- Hiç kuşkusuz, bunu yalnızca Cumali'nin hatırı için yaptıkları düşünülebilirdi, ama öyle **kuru bir saygı** değildi gösterdikleri. (s.50)
- Kadının böyle köprü kurmuş durumda bu **korkunç titremeyi** daha ne kadar sürdüreceğini merak eden kalabalığın soluğu kesildi. (s.157)
- Karısının soyadı değişikliğine karşı çıkacağını sanmıyordu, gene de **buz gibi bir kuşku** düştü içine. (s.87)
- Ne olursa olsun, Bedriye ablanın varlığının Cumali'nin yaşamını **sonsuz bir sevince** dönüştürdüğü kesindi: (...) (s.25)
- Sonra, canlı bedeni ölü bıyığa uydurmak ister gibi, **derin bir uykuya** daldı. (s.144)
- Üstünde **ağır bir yorgunluk** vardı (...) (s.74)
- (...) yaşamında önemli bir yer tutacaktı gibi bir **tatsız önsezi** vardı içinde, dönüp dolaşıp yeniden kafasına takılıyordu. (s.33)
- Yok, bıyığın nesine takayım ki?” dedi **bitkin bir sesle**. (s.33)

2.2.1.2.2.3 Düz Değişmece

Benzetme amacı güdülmeksizin bir sözcüğü başka bir sözcüğün yerine kullanma sanatıdır. Okuyucu kelimededen çıkarım yapar.

- (...) belediyeden iş çıkartmak için Ali Doğan'a getirilen **iki ayaklıyla** Turan Şaşmaz'a getirilen **dört ayaklımın** hangi özellikleri taşıması gerektiğini sazı ve sözüyle gözler önüne serdi. (s.148)
- Ben iyice düşündüm,” dedi. “En iyisi sen gelin odasında yat; **memlekete** daha fazla rezil olmayalım.” (s.93)
- (...) Berber Ziya'nın dükkânının önüne geldiği zaman, **halk** camiden çıkmaktaydı (...)
- Bu **millet** çıldırmış, vallahi, çıldırmış!" diye söylendi; işin kötüsü, kendisi de çıldıracak gibiydi. (s.104)
- Hacıfıfa'nın ölümü herkesi derin bir yasa boğdu böylece: cenazesine **tüm kasaba** katıldı. (s.50)
- (...) ikide bir kalkıp oturdu, çubuğuna üst üste **Birinciler** takıp tüttürdü. (s.105)
- (...) kısa bir duralamadan sonra, Hacıfıfa'nın odasına aldı onu, ayakkaplarını çıkarttırıp “**ekmek yemeye**” buyur etti. (s.121)
- (...) zemherinin bıçak gibi ayazına karşın, **millet** sokağa dökülmüştü. (s.33)

2.1.1.2.2.4 Örtmece

Söylenmesi uygun görülmeyen bazı sözcük ve sözcük gruplarını başka sözcüklerle ifade etmektir.

- Baksanıza şuraya, teller incelmış, sanki seyrekleşiyor, **ak** da düşmüş.” (s.134)
- Birden kendi ölümünü düşündü, daha doğrusu ölmüş bir Cumali olarak gördü kendini: tabutun içinde, sarsıla sarsıla, **Gariplik**'e götürülür gördü. (s.140)

- Cumali *su dökmek üzere* gelin odasından çıktığı zaman, iki gözünün ikisi de yumruk yemiş gibi şişmişti. (s.105)
- “(...) herkesin derdini dinliyor, herkesin yardımına koşmak istiyordu. Ama ömrü yetmedi: bir sabah, kahvaltı sofrasında, *gözlerini yumuverdi*. (s.50)
- Kendisi de *ayakyoluna* yöneldi. Ama, ayakyoluna doğru yürürken de *ayakyolunda* otururken de hep Arifin bıyığının yokluğunu gördü. (s.105/106)
- “(...) Yüzyılın en şahane bıyığı toprağa verildi” başlığı altında acı haberi duyuran değerbilir *Hürriyet* gazetesini de, Cumali’nin ölüm nedenine hiç girmeden, belediye başkanının mezar başında yaptığı konuşmayı aktarmakla yetinen yerel gazeteyi de atmak düşüncesindeydi. (s.176)

2.2.1.3 Sözcük (Kavram) Alanı İncelemesi

Sözcüklerin anlam alanları üzerinde çalışır sözcüklerin anlam yönünden aralarındaki ilişkiyi inceler.

2.2.1.3.1 Acı-Keder

- (...) bir, tüm türkü dilinin ucuna yürür gibi oldu; ama, Hacıfifa’nın *ölümünün verdiği acıdan* mı (...) (s.51)

(“Ölümünün verdiği acı” ifadesi doğrudan “Acı-Keder” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) haksızlığa uğramış bir küçük kız gibi *hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı*. Uzun süre ağladı. Zeyneti bacının bu görüntüye *yüreği dayanmadı*. (s.174)

(“hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı” ifadesinde “hıçkıra hıçkıra” ikilemesi ağlamanın dolayısıyla hissedilen acının yoğunluğun ne kadar kuvvetli olduğunu bildirirken, “yüreği dayanmadı” ifadesiyle onu gören bir kişinin hissettiklerini vermektedir ve bu “Acı-Keder” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.2 Af Dileme

- Cumali konuklarla tek tek selâmlaştı, “Berberdeydim, biraz geciktim, *kusura kalmayın,*” dedi. (s.55)
- Kaymakam *özür diledi*, sonra Âşık Hasreti’den bu bıyığa bir an önce bu şanlı kasabaya yaraşır bir türkü yakmasını istedi. (s.47)

(Yukarıdaki örneklerde “kusura kalmayın”, “özür dilerim” ifadeleri “Af Dileme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.3 Alay Etme

- (...): belki de hiçbir diyeceği yoktu Üveyik’in, belki de birileri bunu *alay olsun*, kötülük olsun diye ya da erkekliğini ölçmek için düzenlemişti. (s.160)
(“alay olsun” ifadesi doğrudan “Alay Etme” kavram alanını işaret etmektedir).

- “Bu çağşama hiç durmaz mı?”

“Bilmiyorum.”

“*İyi berber bilmez mi?*” (s.166)

(“İyi berber bilmez mi?” ifadesi “sen iyi bir berber olsaydın bilirdin” anlamı içerdiğinden alaylı bir üsluba sahiptir ve “Alay Etme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.4 Alttan Alma

- Ama şimdi, bıyık etkisini gösterdikten sonra, onunla hep güler yüzle, *alttan alarak konuşuyor*, yorulacak diye ödü kopuyor (...) (42)

(Örnekte, “alttan alarak konuşuyor” ifadesi doğrudan “Alttan Alma” kavram alanını işaret etmektedir).

- “Adın Karapala olduktan sonra, kafan da iyice durdu,” dedi Bedriye abla.
“Bıyığından ötesini gözün görmez oldu. Daha ne diyeyim, bilmem ki...”
Gittikçe yükseliyordu sesi. Ama Cumali alttan aldı. “*Heye, haklısın,*” dedi.

(“Gittikçe yükseliyordu sesi” ifadesinin devamında “Heye, haklısın,” sözüyle karşı tarafa hak vererek sakinliğini koruduğunu anlarız ve bu “Alttan Alma” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.5 Atatürk’e Övgü

- Çocuk, iki yanına altın ay yıldız taçlı bir simgesel dünya güzelinin resimleri, ortasına kolağası Mustafa Kemal’in fotoğrafı yapıştırılıp alt yanına uzun kâğıt püsküller takılarak zincirle tavana asılmış kocaman dikdörtgen tahtayı ipinden çekip bırakmaya başlayınca, (...) (s.13)

(“kolağası Mustafa Kemal’in fotoğrafı” ifadesinde Mustafa Kemal’in kolağası rütbesindeyken çektiği bıyıklı bir fotoğrafa gönderme vardır. “Atatürk’e Övgü” kavram alanını işaret etmektedir). (<https://images.app.goo.gl/xx7AkwQ7ijAS6FKE7>)

2.2.1.3.6 Bakımsızlık

- Giysilerini bile değiştirmez oldu, *Tanrı’nın günü hep aynı yeleği, aynı ceketi, aynı şalvarı giydi*, dalgınlık da üstüne binince, *yelekte, cekette, şalvarda lekeler arttıkça arttı*. (s.145)

(Örnekte, “Tanrı’nın günü hep aynı yeleği, aynı ceketi, aynı şalvarı giydi”, “yelekte, cekette, şalvarda lekeler arttıkça arttı.” ifadeleri “Bakımsızlık” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.7 Başarı

- Berber Ziya, hiç kimseye çaktırmadan, denenmedik bir ilaç mı kullanıyordu, bilinmedik bir büyü mü yapıyordu, yoksa Cumali’nin bedeni görülmedik bir değişime mi uğruyordu, bilinmez, *birkaç gün öncesinin delikanlı bıyığı gidiyor, yerine bambaşka bir bıyık geliyordu*: (...) (s.23)
- (...) “Vallahi, pes!” dedi birkaçı, *“Kısacık bıyığa koca bir bıyık havası vermişsin.”* (s.21)

(Örnekte, “birkaç gün öncesinin delikanlı bıyığı gidiyor, yerine bambaşka bir bıyık geliyordu”, “Kısacık bıyığa koca bir bıyık havası vermişsin.” ifadeleri “Başarı” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.8. Beddua

- Cumali başını kaldırdı, Hacizzet Ocak’ı gördü, “**Ocağı yanası,**” diye söylendi. (s.37)

(Örnekteki “ocağı yanası” ifadesi doğrudan “Beddua” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.9 Bencillik

- “Sen oynatmışsın! **Benim soyadımı nasıl değiştirirsin?**”

Cumali güvenini yitirmeye başlıyordu, yukarıdan almayı denedi.

“O soyadı benim soyadımdı,” dedi. “Unuttun mu, seninki Tarakçı’ydı.”

(Cumali karısının karısına sormadan soyadlarını değiştirir ve karısı “Benim soyadımı nasıl değiştirirsin?” şeklinde tepki gösterince “O soyadı benim soyadımdı.” cevabını alır. Bu ifade “Bencillik” kavram alanını işaret etmektedir).

- “Ula Zarif, bakışların, duruşların hiç hoşuma gitmiyor; korkarım ki sen paçayı Azrail’e kaptırdın, cartayı çekeceksin yakında; **senin yüzünden don gömlek dolaşmak zorunda kalacağım.** Ben anlamam, **gidene dek bana çalışacaksın!**” demişti. (s.10)

(Zarif’in ölmesi durumunda kıyafetsiz kalacağını düşünür ve “senin yüzünden don gömlek dolaşmak zorunda kalacağım, gidene dek bana çalışacaksın!” ifadeleriyle kendi çıkarını vurgular bu da “Bencillik” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.10 Bunalım

- Ama, aynı zamanda, *geldiği noktayı bir uçurum gibi algulamaktan* kendini alamıyor, *içini şimdiden düşüşün sıkıntısı kemiriyordu. Sıkıntısı yüzüne, gözlerine, devinilerine de yansdı.* (s.71)

(“geldiği noktayı bir uçurum gibi algılamak, sıkıntısı içini kemirmek ve yüzüne gözlerine, devinilerine yansımak”, “Bunalım” kavram alanını işaret etmektedir).

- Hastalıktan beri kederli havasıyla evde *çevresindekileri sıkıntıya boğuyor*, her yemeğin bir ölü yemeği gibi yenilmesine neden oluyordu. Bedriye ablanın *bakışları da içini acıyla doldurmaktaydı.* (s.152)

(“evde *çevresindekileri sıkıntıya boğuyor*” ifadesiyle *çevresine verdiği rahatsızlığı ve “bakışları da içini acıyla doldurmaktaydı.”* İfadesi bu eylemin sebebini açıklar. İçinde bulunduğu ruh hali onu çevresindeki insanları rahatsız etmesine sürükler ve bu “Bunalım” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.11 Cinsel Unsurlar

- (...) kımıldamadan durdular öyle bir süre, *aynı anda istemiş olsalardı, karşılıklı kaynaşma istekleri ereğine ulaşabilirdi;* (...) (s.163)
- Cumali, ona bakarken, *hiç çıplak kadın görmemiş bir çocuk gibi, ağzının kurduğunu, bedeninin katlaşıp kemiklerini sıkıştırdığını duyuyor*, kendisi böylesine rahatsızken, onun kendi başınaymış gibi rahat olmasına şaşıyordu. (s.161)
- Usulca yaklaştı yanına, önce sırtında, kollarında, bacaklarında dolaştırdı ellerini, sonra, bıyığa dokunmamaya özen göstererek, *her yanına dokundu hem de hem elleri, hem dudakları, hem tüm bedeniyle dokundu, dokunulmayacak yerlerine bile dokundu.* (s.164)

- (...) *Üveyik'in dokunduğu her noktadan yıllar öncesinden kalma bir haz yayılmaktaydı bedenine.* (s.162)

(Yukarıdaki örneklerde “” karşılıklı kaynaşma istekleri ereği”, “hiç çıplak kadın görmemiş gibi ağzının kuruması”, “her yerine dokunması”, “dokunduğu noktadan yıllar önce kalma bir haz yayılması” gibi ifadeler doğrudan “Cinsel Unsurlar” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.12 Çaresizlik

- Berber Ziya'nın yanıtında, duruşunda, *iyileşmesi olanaksız bir kanser tanısında bulunmuş hekimlerin sıkıntısı* vardı. (s.138)

(“iyileşmesi olanaksız bir kanser tanısında bulunmuş hekimlerin sıkıntısı” ifadesiyle çare bulunamayan bir hastalık gibi çare bulamadığı bir sıkıntıya sahip olduğunu belirtir ve Çaresizlik” kavram alanını işaret etmektedir).

- Kalkıp odasına gitti. Burada, aynanın karşısında, *gözleri bıyığının imgesinde, saatlerce oturdu.* (s.146)

(“gözleri bıyığının imgesinde, saatlerce oturdu.” ifadesiyle elinden başka bir şey gelmediği ve sorun üzerinde saatlerce düşündüğü anlaşılmaktadır ve “Çaresizlik” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.13 Çıkar İlişkisi

- Oysa, *Karapala'nın dışında, Cumali bir hiçti onun için.* (s.109)

(“Karapala'nın dışında, Cumali bir hiçti onun için” ifadesi doğrudan “Çıkar İlişkisi” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.14 Çıkarım

- *Bir süre, aydınlık pencereye baktı,* olağandışı diye nitelenebilecek hiçbir şey göremedi, gene de, bir başkasının sorusunu yanıtlar gibi, *“Evet, geri dönmüş olmalı,”* dedi kendi kendine. (s.74)

(Bir süre aydınlık pencereye baktıktan sonra “Evet, geri dönmüş olmalı,” ifadesi “Çıkarım” kavram alanını işaret etmektedir).

- *Aynı sarsıntıyı Tuzsuz Vaysal da duyuyor olmalıydı, o da zorladı kendini.*

“Bence on iki de çıkar,” diye yanıtladı. (s.138)

(Tuzsuz Vaysal’ ın yanıt vermek için kendini zorlamasından yola çıkarak söylenen “Aynı sarsıntıyı Tuzsuz Vaysal da duyuyor olmalıydı” ifadesi “Çıkarım” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.15 Çözüm Üretmek

- “Başka yapılacak hiçbir şey yok mu?”

“*Bal* ye.”

“Başka?”

“*Yağı çok ye.*” (s.138)

(Yapılacak bir şey yok mu sorusuna, “Bal ye”, “Yağı çok ye” şeklinde çözümler üretir ve “Çözüm Üretme” kavram alanını işaret etmektedir).

- Ne var ki, Çeyrek Hamdi dinledikçe şaşırılmıştı, o dinledikçe hüznünlendi.

“Haklısın, haklısın,” deyip durdu. “Bıyık benim elimden kaçıyor,” dediği zaman da aynı sözcüğü yineledi. Ancak Cumali umutlanıp da “*Peki, bana eski soyadımı geri verecek misin?*” diye sorunca, gözlerini önüne dikti, (...) (s.107)

(Cumali anlattığı sıkıntıları çözmek umuduyla “Peki, bana eski soyadımı geri verecek misin?” diye sorar ve “Çözüm Üretme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.16 Dalgınlık

- (...) aynı şalvarı giydi, *dalgınlık da üstüne binince, yelekte, cekette, şalvarda lekeler arttıkça arttı.* (s.145)

(“dalgınlık da üstüne binince” ifadesi doğrudan “Dalgınlık” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.17 Dostluk

- Berber Ziya “bu acılı gününde bir an bile *dostunun yanından ayrılmadı*. (s.55)

(“bir an bile dostunun yanından ayrılmadı” ifadesi “Dostluk” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) kan kardeşi *Tuzsuz Vaysal’ı bağrına basıp havalara kaldıramamış olmanın ağırlığı değirmen taşları gibi çöktü yüreğine*, (...) (s.11)

(Kan kardeşi Tuzsuz Vaysal’ı bağrına basmamak, sarılamamak ona huzursuzluk verir ve bu Vaysal’a verdiği değeri gösterir bu ifadeler “Dostluk” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.18 Dua

- (...) *Allah senden razı olsun*, (...) (s.58)
- “*Hayırlı bıyıklar olsun.*” (s.16)
- (...) kimileri anlaşılmaz dualar okuyup bıyığa doğru üfleyerek, “*Maşallah! Tanrı nazardan saklasın!*” dediler. (s.35)

(“Allah senden razı olsun”, “Hayırlı bıyıklar olsun.”, “Maşallah! Tanrı nazardan saklasın!” ifadeleri “Dua” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.19 Eğitim

- (...) en büyük amacı *onu okutup bir kaymakam, bir yargıç, bir hekim yapmaktır*; (...) (s.41)

(“okutmak” amacı “Eğitim” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) *ortadan ötesini okumamasını hiçbir zaman bağışlamamıştı*, (...) (s.9)

(Ortaokuldan sonrasını okumadığı için bağışlamamış olması “Eğitim” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.20 Erkeklik

- “(...) Ama önce *bıyığının adamı olmak zorundasın! Bıyık bizim namusumuz, hepimizin namusu,*” (...) (s.82)
- *Bıyığının adamıysan, temelli bırakacaksın!*” (s.65)
- (...) daha Tuzsuz kapıdan girerken, “*Boynuz bıyığı geçti!*” diye söylendiler. Böylece, *erkekliğin en görkemli simgesi* yön 'değiştirdi. (s.127)
- (...) ona “*bıyığının adamı*” olmak zorunda bulunduğunu anımsattı. (s.64)
(Yukarıdaki örneklerde “bıyığının adamı olmak”, “bıyık bizim namusumuz”, “erkekliğin en görkemli simgesi” ifadeleri “Erkeklik” kavram alanını işaret etmektedir. Ayrıca “Boynuz bıyığı geçti” ifadesinde “Boynuz kulağı geçti” deyiminin “bıyık” ile güncellendiğini görülür.)

2.2.1.3.21 Gönül Eğlendirme

- “*Başka bir şey, başka bir avrat?*”
Cumali kızardı, başını önüne eğdi.
“Kim olsun ki?” diye mırıldandı.
“*Senin gibi bir adama her avrat kuyruk sallar,*” dedi Berber Ziya. (s.72)
“*Başka bir şey, başka bir avrat?*”, “*Senin gibi bir adama her avrat kuyruk sallar,*” ifadeleri “Gönül Eğlendirme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.22 Gurur

- (...) dün akşam gözlerine inanmadığından, bir de gündüz gözüyle burada görmek için fistanlığı bahane edip geldiğini söyleyince, *gururla gülümsedi,* (...) (s.37)
- Hacıfifa, oğlunun yeni bir yürüyüşle, ağır ağır uzaklaşmasını *gururla izledi,* (...) (s.34)

(“gururla gülümsedi, gururla izledi” ifadeleri “Gönül Eğlendirme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.23 Güven

- “*Heye, Berber Ziya bıyık dilinden iyi anlar,*” diye doğruladı. (s.135)
- (...), “*o her şeye bir çare bulur,*” diye ekledi. Berber Mustafa biraz düşündü.

(“*Heye, Berber Ziya bıyık dilinden iyi anlar,*”, “*o her şeye bir çare bulur,*” ifadeleri Berber Ziya’nın tecrübesine güvenildiğini gösterir ve “Güven” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.24 Güvensizlik

- Cumali *güvenini yitirmeye başlıyordu*, yukarıdan almayı denedi. (s.88)

(“güvenini yitirmeye başlıyordu” ifadesi doğrudan “Güvensizlik” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) usturayı adamın suratına fırlatmayacağı konusunda *kim güvence verebilirdi?* (s.181)

(“kim güvence verebilirdi?” ifadesiyle Berber’in usturayı birine fırlatmayacağını garantisi yoktur anlamı verilmiş ve “Güvensizlik” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.25 Hayal

- Aşık Hasreti bu kez gerçekten gülümsedi, sonra, yüzünde hep aynı gülümseme, *Karapala’nın nasıl, nerelerde, neden uçtuğunu anlatmaya başladı*. Bir yandan da öykünün böylesine kolay biçimlenmesine şaşıyor, “Türkü nere, masal nere!” diye düşünüyordu.

(Uçan bıyık hayali söz konusu olduğundan “Hayal” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) *Kehribar bacıyı düşlüyordu*. “Şimdi onun kime benzediğini anladım,” diye düşündü. (165)

(“*Kehribar bacıyı düşlüyordu*” ifadesi “Hayal” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.26 Hayranlık

- Hepsi de, selam verirken, sanki kendisini değil de onu selamlıyorlarmış gibi, *gözlerini hayranlıkla bıyığına diktiler*. (s.132)
- “Hulki, *şuraya bak*, olacak gibi değil! *Şuraya bak, sen hiç böyle etkileyici bir adam gördün mü?*” (s.182)

(Örneklerinde, “gözlerini hayranlıkla bıyığına diktiler” ifadesi ve “sen hiç böyle etkileyici bir adam gördün mü?” şeklindeki tepki “Hayranlık” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.27 Hesap Sorma

- “Bunu bu gazeteye *hangi orospu avratlı yolladı?*” diye gürledi. (s.115)
- (...) uğramadı diye *verip veriştirdi*; (...) (s.10)

(Örneklerinde “hangi orospu avratlı yolladı?” diye gürledi., verip veriştirdi” ifadeleri “Hesap Sorma” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.28 İğneleme

- “Nerelerdesin?” diye sordu. Cumali güldü.
“*Bıyığımın arkasındayım*,” dedi. (s.123)
- (...) *Ne bileyim, çifte çengellisi nerdeyse o da oradadır!*” diyerek kötü bir süreci başlattı:(...) (s.62)

(Örneklerinde “Bıyığımın arkasındayım” ve “çifte çengellisi nerdeyse o da oradadır!” ifadeleri “İğneleme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.29 İhtimal

- Baldırı çıplağın biri Hacıfifa gibi giyinmeye kalksa, *milletin maskarası olurdu*. (s.54)
- (...) boş bulunup kapıyı çalacak olsa, Haşan Hüseyin çavuş *ayaklarını kırardı*. (s.11)

(Örneklerde, “milletin maskarası olurdu,” “ayaklarını kırardı” ifadeleri “İhtimal” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.30 İkna

- (...) Gene sen bilirsin ya *bunca milleti kırmasan, iyi olur*,” dedi. (s.119)
- (...) *Sen her şeyi bana bırak, gerisine karışma*” diye ekledi. (s.16)
- (...) *Uzun zaman dil döktü*. (s.159)

(Örneklerdeki “bunca milleti kırmasan, iyi olur”, “Sen her şeyi bana bırak, gerisine karışma”, “Uzun zaman dil döktü.” ifadeleri “İkna” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.31 İnat

- Ama Tuzsuz Vaysal *Berber Ziya diye tutturmuştu*. (s.12)
- (“*tutturmuştu*” ifadesiyle “İnat” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) “Kıçının kılı ağardı, hâlâ bıyıkla *uğraşmaktan bıkmadın!* Kazı gitsin şu mereti! (s.127)

(“uğraşmaktan bıkmadın” ifadesinde “uğraşmak” kelimesi bir şeyi elde etmek için çaba harcamak manasını taşıırken “bıkmadın” ifadesi vazgeçilmediğini gösterir. Dolayısıyla vazgeçmeden uğraşmak “İnat” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.32 Kaçış

- Cumali bunu ayırsayınca ürperdi. *Kaçmayı bile düşündü*. (s.111)

- Gene de Gülyeter onu görebileceğini ummaktaydı: anası, babası, iki bacısı uyuduktan sonra, o uyanık kalıp uyur gibi gözlerini yumarak Karapala' yı bekliyor, babasının türküsünden *kaçmaktan vazgeçsin* diye yalvarmak istiyordu. (s.104)

(Örneklerinde “kaçmayı bile düşündü”, “kaçmaktan vazgeçsin” ifadeleri “Kaçış” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.33 Karamsarlık

- Bir korku, bir ezilmişlik, bir küçülmüşlük duygusudur çökmüştü içine, *hiç böyle sıkıntılı, hiç böyle dertli olduğunu anımsamıyordu*. (s.139)

(Örnekte “, hiç böyle sıkıntılı, hiç böyle dertli olduğunu anımsamıyordu.” ifadesi “Karamsarlık” kavram alanını işaret etmektedir).

- Ölü bıyık, ölü bir ağaç gibi, yavaş yavaş kuruyup dağılırken, *yaşamayı sürdürmenin saçma, aykırı, çirkin, kaba bir şey olduğunu, ne pahasına olursa olsun, bu duruma bir son vermek gerektiğini düşündü*. “Bu böyle sürüp gidemez,” diye söylendi. (s.142)

(Yaşamayı sürdürmenin saçma olduğunu düşünecek kadar karamsar bir ruh haline bürünen bir kahraman betimlenir ve bu “Karamsarlık” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.34 Kararlılık

- “Nesil heye? Yani kazıyor muyuz?” diye üsteledi Berber Ziya.

“Kazı gitsin!” (s.14)

(Örnekte Berber’in üstelemelerine karşın “kazı gitsin!” şeklinde net bir cevap gelir ve bu “Kararlılık” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) o da, bugün, kendisini bile *şaşırtan bir kararlılıkla*, yarışmaya katılmayacağını kesinlerken, bu isteğe uygun davranıyor, onu memleketin

şerefının bile üstüne koyarak tam anlamıyla bıyığının adamı olduğunu gösteriyordu. (s.116)

(“şaşırtan bir kararlılıkla” ifadesi doğrudan “Kararlılık” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.35 Kararsızlık

- “Bana sorarsan, çok yakıştı, yakışacak daha doğrusu.” (...)

“*Bilemiyorum,*” dedi. (s.14)

- (...) “Peki, sen ne diyorsun?” diye sordu.

“*Vallahi, bilemiyorum,*” dedi Berber Ziya. (s.86)

(Örneklerdeki, “bilemiyorum”, “vallahi bilemiyorum” ifadeleri “Kararsızlık” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.36 Karşılaştırma

- Ama *Cumali'nin bıyığı* göğe bakıyor, *benimki* toprağa: ben ozanım.” (s.27)

(Ozan, Cumali'nin bıyığı ile kendi bıyığını “benimki” ifadesiyle karşılaştırır dolayısıyla “Karşılaştırma” kavram alanını işaret etmektedir).

- Bu Üveyik de öyle bir dokunuyordu ki adama! “*Kehribar bacıdan bile güzel belki,*” diye geçirdi içinden, (...) (s.162)

(Örnekte bile ifadesiyle Kehribar Bacı ve Üveyik karşılaştırılır ve ifadeler “Karşılaştırma” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.37 Korku

- Ayvaz gene kaldırmadı başını.

“*Korkuyorum,*” dedi. “*Neden, bilmem, ama çok korkuyorum.*” (s.150)

(“Korkuyorum” ifadeleri doğrudan “Korku” kavram alanını işaret etmektedir).

- Cumali evin sokağının köşesini dönerken, kurşun gibi ağır bir sıkıntı çöktü birden içine, “*İnşallah kulaklarına gitmemiştir,*” diye düşündü. (s.167)

(İnşallah kulaklarına gitmemiştir,” ifadesinde bir bilginin öğrenilip öğrenilmediği kuşkusu ve korkusu vardır ve “Korku” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.38 Kuşku

- Cumali, Üveyik’in karşı konulmaz çekimini duymakla birlikte, bacaklarının gittikçe bedenini taşıyamaz duruma geldiğini seziniyordu, hem de yavaş yavaş bulanık bir korku çöküyordu içine, **tüm bunların Üveyik’i de aşan bir oyun olmasından çekiniyordu.** (s.159)

(“tüm bunların Üveyik’i de aşan bir oyun olmasından çekiniyordu.” ifadesi içinde bulunduğu durumun oyun olabileceği düşüncesine sahip olduğunu gösterir ve “Kuşku” kavram alanını işaret etmektedir).

- Birden, **bulanık bir kuşku düştü içine.**

Kim peki? Mustafa mı, Vaysal mı, Çeyrek Hamdi mi, Berber Ziya mı? Hayır, bilemiyordu, kafası gittikçe daha çok dumanlanıyor, oda daha hızlı inip kalkıyordu. (s.160)

(“bulanık bir kuşku düştü içine.” ifadesi ve ardından gelen “Kim peki?” sorusu “Kuşku” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.39 Küçümseme

- (...) Cumali de bu Tuzsuz’u **ne diye yanında gezdirir ki!**” diye söylenirlerdi; (...) (s.12)

(“ne diye yanında gezdirir ki!” ifadesi Tuzsuz’u Cumali ile arkadaşlık edebilecek değer de görmediklerini gösterir ve “Küçümseme” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) çifte çengelli bıyığı ve baba kalıtı kılığı **açıktan açığa küçümsemeye başladı.** (s.61)

(“açıktan açığa küçümsemeye başladı” ifadesi doğrudan “Küçümseme” kavram alanını işaret etmektedir).

- “Senin *bıyık da bıyıklıktan çıkmaya başladı artık,*” dedi. “Hem ağardı hem seyrelti.” (s.128)

(“bıyık da bıyıklıktan çıkmaya başladı artık” ifadesinde bıyığın bıyığa benzemediği anlamı çıkmaktadır dolayısıyla “Küçümseme” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.40 Miras

- (...) *babası öleli beri, yani üç yıldır, topraklarının geliriyle beyler gibi* yaşıyordu. (s.13)

(“babası öldüğünden beri toprak gelirleriyle yaşaması “Miras” kavram alanını işaret etmektedir).

- (...) *Hacarifa senin için yaptırtıyordu bunları,* istemezsin diye hiç söylemedi, ama senin için yaptırtıyordu.” (s.56)

(“senin için yaptırtıyordu” ifadesi “Miras” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.41 Nasihat

- (...) “Gene sen bilirsin ya *bunca milleti kırmasan, iyi olur,*” dedi. (s.119)
- “Sen bu firavuna uydukça, burnun boktan çıkmayacak! *Benden söylemesi!*” (s.57)

(“bunca milleti kırmasan, iyi olur”, “benden söylemesi” ifadeleri “Miras” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.42 Otorite

- Berber Ziya da dostunun üstünde daha büyük bir *yetke kazandı.* (s.63)

(“yetke kazandı” ifadesinden sözünün geçmeye başladığını anlarız bu “Otorite” kavram alanını işaret etmektedir).

- Hiç kuşkusuz, kaymakam kapıdan girince, Hacizzet Ocak’la Osman Hoca da içlerinde olmak üzere, **herkes ayağa fırladı**, Kaymakam, Hacı Leylek’in üzerine, kendileri kanepelere yerleştikten sonra da kimse ağzını açıp **bir şey söylemeyi göze alamadı**.

(Kaymakam Berber dükkânına girdikten sonra kullanılan “herkes ayağa fırladı” ve “bir şey söylemeyi göze alamadı” ifadeleri “Otorite” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.6.43 Öfke

- Bunu bu gazeteye hangi orospu avratlı yolladı?” diye **gürledi**. (s.115)
 (“gürledi” ifadesi “Öfke” kavram alanını işaret etmektedir).
- Cumali, bir kez daha, tepeden tırnağa titredi, **öfkeyi’ le doğruldu** (...) (s.103)
 (“öfkeyi’ le doğruldu” ifadesi doğrudan “Öfke” kavram alanını işaret etmektedir).
- Cumali’nin gözleri karardı, **kehribar tespahi yere fırlatıp kalktı**. (s.69)
 (“kehribar tespahi yere fırlatıp kalktı” ifadesi “Öfke” kavram alanını işaret etmektedir).
- **“Delikanlı, sen ne diyorsun?” diye bağırdı**. “O senin bilmem ne dediğin bıyık şu gördüğün ellerde büyüdü, adına da koca memlekette Karapala derlerdi. **Sen ne diyorsun!**” (s.183)
 (“bağırdı.” ifadesi “Öfke” kavram alanını işaret etmektedir).
- Ellerinden gelse, **bir kaşık suda boğarlardı** bu öfkeyle onu. (s.119)
 (“Bir kaşık suda boğmak “deyimi “Öfke” kavram alanını işaret etmektedir).
- “Senin o çifte çengellinin içine,” **diye girişti**, arkasını da getirip **bir temiz döktü içini**: ne kostaklığını bıraktı ne avratlığını. (s.61)

(“diye girişti” ve “döktü içini” ifadeleri “Öfke” kavram alanını işaret etmektedir).

- Ula, bu ne!” diye *bağır*dı. “Ne bu cilveler, işveler!

(“*bağır*dı” ifadesi “Öfke” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.44 Ölüm

- Ama *ömrü yetmedi*: bir sabah, kahvaltı sofrasında, *gözlerini yumuverdi*. (s.50)

- (...) Makası bir hançer gibi yabancının *gırtlığına saptı*. (s.173)

(Örneklerdeki “*ömrü yetmedi*”, “*gözlerini yumuverdi*,” *gırtlığına saptı*”

ifadeleri “Ölüm” kavram alanını işaret etmektedir).

2.2.1.3.45 Övgü

- “Böyle bıyık *Kanuni’nin yeniçerilerinde bile yoktu!*” (s.43)

(Örnekte “bile” ifadesiyle karşılaştırma yapılmış ve Kanuni’nin yeniçerileri dahi bu bıyığa sahip değildi diyerek “Övgü” kavram alanı işaret edilmiştir).

- Bu bıyık *benzersiz bir bıyık*, çifte çengelli bir bıyık! *Ben böyle bıyığa türkü yakarım!*” (s.27)

(“benzersiz bir bıyık” ifadesiyle bıyığın bir benzeri olmadığı kastedilmiş ve “türkü yakarım” ifadesiyle bıyığın değerinden söz edilmiştir dolayısıyla bu ifadeler “Övgü” kavram alanı işaret edilmiştir).

- Şu memleketin *en güzel* toprağı sende, *en güzel* dükkânı sende, *en güzel* evi sende, *en güzel* urbası sende, *en güzel* bıyığı da sende,” dedi. (s.72)

(“en güzel” ifadesiyle toprak, dükkân, ev, urba ve bıyık’ ın en iyilerine sahip olduğunu belirterek “Övgü” kavram alanı işaret edilmiştir).

2.2.1.3.46 Pişmanlık

- (...) Adam haklı, soyadını değiştirmekle *iyi etmedik*,” dedi (s.107)

(“iyi etmedik” ifadesi “Pişmanlık” kavram alanı işaret edilmiştir).

- (...) Bir bıyığın arkasına takıldık, **kendimizden çıktık çıkıştık.**” (s.113)

(“kendimizden çıktık çıkıştık” ifadesi “kendimi kaybettim, kendim gibi davranmadım” anlamlarına geldiğinden “Pişmanlık” kavram alanı işaret edilmiştir).

- (...) Üveyik’i ve Üveyik’le geçirdiği geceyi **düşünmemeye çalışıyordu.** Ama böyle yaptıkça daha çok düşünüyor, görüntüsünü bir türlü gözlerinin önünden uzaklaştırmıyordu. (s.166)

(“düşünmemeye çalışıyordu” ifadesi “düşüncelerinden rahatsız olduğunu ve unutmaya çalıştığını belirtir dolayısıyla “Pişmanlık” kavram alanı işaret edilmiştir).

2.2.1.3.47 Reddetme

- (...) kahveye gitme önerisini **geri çevirdi,** (...) (s.103)
- **“Hayır, olmaz!”** dedi, ama (...) (s.102)
- (...) **“Hayır, olmaz,** bıyıkla kumar oynanmaz!” diye **kesip attı.** (s.121)

(“geri çevirmek”, “kesip atmak” ve “hayır, olmaz” ifadeleri “Reddetme” kavram alanı işaret edilmiştir).

2.2.1.3.48 Sevinç

- (...) **“Cumali! Cumali! Benim Cumali’m gelmiş!” diye haykırdı.** “Komşular, Cumali’m gelmiş! (s.174)
- **“Çok güzel, çok güzel, çok güzel!”** diye söylendi. “Doğrusu ben bile beklemiyordum bu kadarını! (s.19)

(Yukarıdaki örneklerde tekrarlarla ve “haykırdı”, “söylendi” ifadeleriyle sevinme izlenimi verilmiştir dolayısıyla bu ifadeler “Sevinç” kavram alanı işaret edilmiştir).

2.2.1.3.49 Sınıf Ayrımı

- Kaymakam onun söze karışmasından **pek hoşlanmadı.**

“Yani ne demek istiyorsun?” dedi **azarlar gibi.**

Çeyrek Hamdi *büzülebildiğince büzüldü*.

“Diyorum ki, bu bıyık *benim gibi bir cücede, garson Necati’de ya da boyacı Bekir’de olsaydı, gene aynı bıyık mı olurdu diyorum*, efendim,” dedi.

(“pek hoşlanmadı”, “azarlar gibi” “büzülebildiğince büzüldü” ifadelerinde bir sınıf üstünlüğü sezilmekte ve devamında gelen cümle “benim gibi bir cücede, garson Necati’de ya da boyacı Bekir’de olsaydı, gene aynı bıyık mı olurdu diyorum” bunu desteklemektedir. Bu ifadelerle “Sınıf Ayrımı” kavram alanı işaret edilmiştir).

- O sırada, bir sorunu varsa, o da eski berberi Zülfü’ye mi, yoksa *memurların, tatile gelmiş üniversite öğrencilerinin, para ve öğrenim düzeyi belli bir çizginin üstünde bulunan kasaba gençlerinin* gözde berberi sırk boylu Ziya’ya mı gideceğiydi. Ona kalsa, bunca yıllık bağlılığı sürdürürdü, daha çok *esnafların ve esnaf çocuklarının* gittiği Zülfü’ye giderdi gene. (s.12)

(Örnekte, “öğrenim düzeyi belli bir çizginin üstünde” ve “esnaf” olmak üzere iki sınıf ayrımı yapılmış ve bu insanların farklı berberleri tercih ettikleri söylenmiştir. Dolayısıyla bu ifadeler “Sınıf Ayrımı” kavram alanı işaret edilmiştir).

2.2.1.3.50 Sorgulama

- “Kulağıma söyleyeceksen, burada *niye* söylemiyorsun?” (s.159)
- *Hangi* oğlanın? dedi Cumali. (s.98)
- *Neden* orospu diyorsun ki? (s.76)

(Örneklerdeki “niye”, “hangi”, “neden” soru ifadeleri “Sorgulama” kavram alanı işaret edilmiştir).

2.2.1.3.51 Söz Verme

- (...) dolayısıyla yeniden yaşama döneceği konusunda *söz aldılar*. (s.149)
- (...) *ömrüm oldukça* Mevlüt’ ünü okutup Hatim’ ini indirteceğim, kurbanını keseceğim.” (s.53)

- “Tamam, *benden söz çıkmaz,*” dedi Avcı Medet. (s.66)

(Örneklerdeki “söz aldılar”, “ömrüm oldukça”, “benden söz çıkmaz” ifadeleri “Söz Verme” kavram alanı işaret edilmiştir).

2.2.1.3.52 Suçlama

- (...) “Ne olacak, arsız ağız güler işte, dağ gibi oğlanı da *kendine benzetti,*” (...) (s.25)
- “*Sen sapıtmışsın,*” dedi. “Aranızda bir şey oldu mu?” “Ne olsun ki?” “Her şey olur.” (s.79)

(Örneklerdeki “kendine benzetti”, “sen sapıtmışsın” ifadeleri “Suçlama” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.53 Suçluluk Duygusu

- “Bunu bu gazeteye hangi orospu avratlı yolladı?” diye gürledi.

Herkes toplanıverdi birden; herkes, hem şaşkın, hem ürkek, gözlerini üzerine dikti. Ama Cumali, Berber Ziya'nın daha *bir ürkek baktığını, yüzünün de basbayağı kızardığını gördü.* (s.115)

(“bir ürkek baktığını, yüzünün de basbayağı kızardığını gördü”, ifadesinde Berber'in suçluluk hissettiğini anlıyoruz ve bu ifadelerle “Suçluluk Duygusu” kavram alanını işaret edilmiştir).

- İşin kötüsü, böyle gözlerinde onun görüntüsüyle gittiğini karşılaştığı *tüm tanıdıklar görüyormuş gibi bir duygu vardı içinde.* (s.166)

(“tüm tanıdıklar görüyormuş gibi bir duygu vardı içinde.” ifadesiyle “Suçluluk Duygusu” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.54 Şaşırma

- “Cumali, *ne oldu sana böyle?* Çok değişmişsin!” dedi.

- “Hulki, şuraya bak, **olacak gibi değil!** Şuraya bak, sen hiç böyle etkileyici bir adam gördün mü?” (s.182)

(Örneklerinde “ne oldu sana böyle”, “olacak gibi değil” ifadeleriyle “Şaşırma” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.55 Takdir Etme

- “**Helal olsun**, nerden baksan, taşaklı adam!” dediler. (s.122)
- “İlginç, gerçekten ilginç,” dedi. “**Çok başarılı** bir foto-montaj, **gerçekten çok başarılı** bir foto-montaj.” (s.182)

(Örneklerdeki “Helal olsun”, “gerçekten çok başarılı” ifadeleri “Takdir Etme” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.56 Tanık Gösterme

- Berber Ziya, dünyanın en tartışılmaz kanıtlarını sunarcasına, her ikisi de yaşlılık paslarıyla **benek benek olan ellerini ona doğru uzattı** o zaman. (s.183)

(Berber Ziya, “benek benek olan ellerini ona doğru uzattı” ifadesinde amaç ellerini tanık göstermek olduğundan bu “Tanık Gösterme” kavram alanını işaret edilmiştir).

- Üç hafta sonra, Berber Ziya ile Vaysal’ ın **tanıklığı**, yargıç Mazlum beyin anlayışıyla, tek bir oturumda, çeyrek saat içinde, Cumali Kırıkçı Cumali Kırıkçı olmaktan çıkıp Cumali Karapala oldu. (s.87)

(“Üç hafta sonra, Berber Ziya ile Vaysal’ ın tanıklığı ifadesiyle doğrudan “Tanık Gösterme” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.57 Tavsiye

- Başka yapılacak hiçbir şey yok mu?” “**Bal ye. ” Başka?” “Yağı çok ye.”** (s.138)
- “Bu bıyık genç bir bıyık, geleceği de parlak: **ben olsam, bırakırım.**” (s.15)

(Örneklerdeki “bal ye, yağı çok ye”, “ben olsam, bırakırım” ifadeleriyle “Tavsiye” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.58 Teselli

- “Heye, yaşlanıyorum,” dedi. “Yavaş yavaş günüm doluyor.”

Gülyeter kaşlarını çattı.

“Yok, *yaşlanan sen değilsin*,” dedi inançlı bir sesle

“*O yaşıyor, onun günü doluyor.*” (s.141)

(“Yaşlanan sen değilsin, O yaşıyor, onun günü doluyor” ifadeleriyle “Teselli” kavram alanını işaret edilmiştir).

- Yüreğinin derinliklerinde bir gölge kalmakla birlikte, gittikçe güvene geldi Cumali, odada kendisinden görüş isteyen birileri varmış gibi “*Bıyıkta bir şey yok, bıyıkla hiçbir şey yok!*” (...) (s.131)

(Kendini teselli etmeye çalışan Cumali “Bıyıkta bir şey yok, bıyıkla hiçbir şey yok!” ifadelerini kullanır. Bu ifadelerle “Teselli” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.59 Tiksini

- Bedriye abla *tiksinmiş gibi yüzünü buruşturdu*. (s.88)
- Berber Ziya, ikisini, biri dağ gibi, biri ufacık, sevişmeye çabalarken gözlerinin önüne getirmiş de” *tiksinmiş gibi yüzünü buruşturdu*. (s.80)

(Örneklerdeki “tiksinmiş gibi yüzünü buruşturdu” ifadeleriyle “Tiksini” kavram alanını işaret edilmiştir).

2.2.1.3.60 Umursamazlık

- Birkaçının yerinden de kan fişkırdı. Cumali buna *aldırmadı*. (s.171)
- “Kız büyütsen, şimdiye dek kucağına yedi torun verirdi. Ya bu meretten ne gördün? Kazı gitsin!” Ama Cumali sanki *hiç duymadı*. (s.127)

(“aldırmadı”, “hiç duymadı” ifadeleriyle “Umursamazlık” kavram alanını işaret edilmiştir).

(“aldırmadı”, “hiç duymadı” ifadeleri “Umursamazlık” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.61 Umut

- *Bugün olmazsa, yarın, yarın olmazsa, öbür gün*, bu bıyığın türküsünü çıkaracağım,” dedi, “uzun, çok uzun bir türkü, say ki bir destan.” (s.30)

(Bugün olmazsa, yarın, yarın olmazsa, öbür gün” ifadeleriyle “Umut” kavram alanını işaret edilmiştir).

- Gene de Gülyeter *onu görebileceğini ummaktaydı*: (...) (s.104)

(“ummaktaydı” ifadesi doğrudan “Umut” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.62 Umutsuzluk

- Kalabalık nerdeyse yorgun düştü, kadın da, donların tükenmesinden *umudu kesmiş* gibi, ellerini iki yana açtı, sonra nerdeyse yıkıldı (...) s.157
- *Umutsuzluk* yüreğini sıyrıp geçti. (s.130)

(“umudu kesmiş”, “umutsuz” ifadeleri doğrudan “Umutsuzluk” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.63 Unutkanlık

- (...) kadehi her kaldırışında başına dikiyordu: keyfine diyecek yoktu, iyice kafayı buldu, akşamki kavgayı tümünden *unuttu*. (s.90)
- Ne olursa olsun, varlığın izlerinin kilit altına alınması istenen sonucu verdi: dedikleri gibi, insanoğlu çığ süt emmişti: Cumali, kendi evinde bile, gittikçe *daha seyrek anılır oldu*. (s.176)

(Örneklerdeki “unuttu”, “daha seyrek anılır oldu” ifadeleri “Unutkanlık” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.64 Utanç

- Cumali *kuyruksokumuna dek kızardığını duydu*. (s.137)
- “*Utan! Utan!*” diye homurdandı. (s.69)

(“kuyruksokumuna dek kızardığını duydu”, “Utan! Utan!” ifadeleri “Utanç” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.65 Yalan

- Cumali Bedriye ablanın bir sorusu karşısında belki *ilk kez yalana başvurdu*: yeni uyandığını söyledi; kafayı bıyığa mı taktığını sorunca da *ilk yalana bir yalan daha ekledi*. (s.33)
- Sesi bile *yalanını* ortaya koyuyordu (s.33)

(“yalana başvurmak”, “yalanını ortaya koymak” ifadeleri “Yalan” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.66 Yalvarma

- (...) “*Elini ayağını öpeyim*, katıl şu yarışmaya! Benim için, senin için, memleket için, Hacıfifa’nın ruhu için!” dedi (...) (s.122)
(“Elini ayağını öpeyim” ifadesi “Yalvarma” kavram alanını işaret etmiştir).
- (...) Haşan Hüseyin çavuşa, Kunduracı Ayvaz’a bile onu yola getirsinler diye *yalvardılar*.
- (“yalvardılar” ifadesi “Yalvarma” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.67 Yardımseverlik

- Kaldırmaya çalıştı, başka kadınlar da *yardıma geldi*, ama Bedriye abla var gücüyle direndi. (s.174)
- (...) şimdi herkesle konuşuyor, herkesin derdini dinliyor, herkesin *yardımına koşmak* istiyordu. (s.50)

(Örneklerdeki “yardıma gelmek”, “yardımına koşmak” ifadeleri “Yardımseverlik” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.68 Yemin

- (..) Bıyığının çok iyi görüldüğüne namusları ve çocukları üstüne *yemin ettiler*, (...)(s.149)
- *Yalanım varsa*, bu bıyık kışımında bitsin!” (s.63)
- “*Yalanım varsa*, anam avradım olsun: (...)(s.15)

(“yalanım varsa” ile başlayan cümleler ve “yemin ettiler” ifadeleri “Yemin” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3 69 Yüceltme

- “Ben *ömrümde* böyle bıyık *görmedim*, resimlerde, fotoğraflarda, hatta *düşümde bile* görmedim.” (s.47)

(“ömrümde görmedim, düşümde bile görmedim” ifadeleriyle “Yüceltme” kavram alanını işaret etmiştir).

- “Bu bıyık *Allah’ın bizlere bir armağanı!*” (s.34)
- Heye, yürüyüşü de oturuşu da yatışı da değiştirir! “*Allah’ını bile değiştirir adamın!*” (s.40)
- Osman hoca bile Cumali’nin bıyığını nerdeyse *kutsal bir nesne* düzeyine yükseltti. (s.44)

(Yukarıdaki örneklerde “*Allah’ın bizlere bir armağanı!*”, “*Allah’ını bile değiştirir adamın!*”, “*kutsal bir nesne*” ifadeleriyle “Yüceltme” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.3.70 Zenginlik

- (...) aynı zamanda, kendisini bıyığının uzantısı, tıpkı dükkânı, evi, bağları, bahçeleri, tarlaları gibi kendi dışında, hak etmeden ele geçirdiği *bir zenginlik* olarak görenlerden öç alıyordu. (s.119)
- Bu bıyığı, taşıyıcısı Cumali olmakla birlikte, her şeyden önce kendi *ortak zenginlikleri* olarak görüyorlardı. (s.119)

(Yukarıdaki örneklerde “zenginlik” ifadeleri maddi değil manevi anlamda ifade edilerek “Zenginlik” kavram alanını işaret etmiştir).

2.2.1.4 Sözcükbilimsel İnceleme

Sözcükbilim, dilin söz varlığını ve sözcükler arasındaki yapıyı inceleyen bilim dalıdır. Bu bölümde “kalıplaşmış sözler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, argo sözcükler ve küfürler, yerel sözcükler ve söyleyişler ve yazarın türettiği sözcükler” incelenmiştir. Roman söz varlığı açısından değerlendirilip sözcüklerin metni yönlendirmedeki rolü üzerinde durulmuştur.

2.2.1.4.1 Kalıplaşmış Sözler

Dilde zaman içinde kalıplaşan sözler deyim ve atasözlerini meydana getirmektedir. Deyim ve atasözü haricinde toplum içinde yaygınlaşmış kalıplar ve iletişimsel söz olarak “selamlaşma, tebrik, baş sağlığı, vedalaşma, teşekkür etme, yemin etme, özür dileme, kişisel başarılar vd.” içeren toplumsal ilişkiye dayalı durumlarda kullanılan kalıplar mevcuttur. Romanda tespit edilen kalıplaşmış sözler aşağıdaki gibidir:

- “*Afiyet olsun,*” dedi Kehribar bacı. (s.78)
- “*Ağzına sağlık,* Hacizzet dayı, çok güzel söyledin,” dedi Cumali. (s.80)
- “*Aleykümselam.*” (s.136)
- “*Allah senden razı olsun,*” dedi Cumali. (s.85)

- Ama konuşmalar “*Selamünaleyküm*” ve “*Aleyküm selam*” dan öteye geçmedi. (s.17)
- “*Baş üstüne, kaymakamım,*” diye yanıtladı. (s.46)
- Bedriye abla, “*Feneri nerde söndürdün?*” diyecekti, başını kaldırıp yüzüne bakınca ürperdi. (s.167)
- Berber Ziya, “*Hele bismillah!*” deyip (...) (s.39)
- Bir Cumali ilgisizdi bu işe, onun gözü ut çalan küçük kızdaydı, birbirlerine gülümsüyorlar, Cumali rakısını yudumladıkça küçük kız “*Helal!*” der gibi kaşını gözünü oynatıyordu. (s.156)
- Biraz şaşkın, biraz mutlu, “Cumali, *uğurlar ola!*” dediler. (s.35)
- Bu böyle sürüp gidemez,” diye söylendi. (s.142)
- “*Buyur*, otur,” dedi. (s.136)
- Cumal’abi, bu akşam senin bıyık şahane *vallahi!*” dedi. (...) “*Vallahi*, doğrusun,” dedi. “Canlı sanki.” (s.152)
- Cumali konuklarla tek tek selâmlaştı, “Berberdeydim, biraz geciktim, *kusura kalmayın,*” dedi. (s.55)
- Cumali’nin elleri içgüdüyle bıyığına gitti, “*Allah’ım, sen çok büyüsun!*” diye söylendi. (s.139)
- Duydum, çok güzel soyadı, *hayırlı olsun,*” dedi Âşık Hasreti, kadehini başına dikti. (s.88)
- En azından, her şeyi biliyormuş gibi gülerek bakıyorlardı yüzüne, sesleri de tuhaf bir biçimde alaylı çıkıyordu, “*merhabalarını duymazlıktan geldi*, onlar da üstelemediler. (s.166)
- “Gelirim; bana *eyvallah,*” dedi Cumali. (s.78)

- Gene de, ertesi sabah, her zamanki gibi erkenden Berber Ziya'ya geldi, her zamanki gibi herkese "**Selamünaleyküm!**" dedi. (s.117)
- "**Güle güle**, Kehribar bacın **sana kurban olsun**," dedi Kehribar bacı. (s.78)
- Güzel olmuş, eline sağlık," dedi. Gülyeter mutlulukla gülümsedi. "**Afiyet olsun**," deyip boş fincanı yanına bıraktı. (s.102)
- Hadi, Arslan'ım, **geçmiş olsun**," dedi Berber Ziya. (s.21)
- "Heye, **ağzına sağlık**," dedi Osman Hoca. (s.149)
- "İçtim, **sağ ol**."
- Kimileri, yerlerinden kııldamadan, öyle durup baktılar yalnızca; kimileri, duvar diplerinde, ellerini göğüslerine götürerek, "**Merhaba, uğurlar ola!**" dediler; kimileri, genellikle yaşlılar, ikişer üçer, yolun ortasına çıktılar, (...) (s.35)
- "Mübarek adam, mübarek adam," diye söylendi. "**Kalbımı basarım ki**, Hacıfıfa senin için yaptırtıyordu bunları, istemezsin diye hiç söylemedi, ama senin için yaptırtıyordu." (s.56)
- "**Ocağı yanası!**" (s.75)
- "**Olur mu, yahu!**" (s.40)
- Öyleyse alayım," dedi Üveyik, gene gülümsedi, parmağını bıyığa doğru uzattı, "**Alacağın olsun senin!**" diye ekledi. (s.166)
- "**Yalanım varsa, anam avradım olsun**" (...) (s.15)
- "**Ziyade olsun**, kahveyi çok güzel yapıyorsun," deyip doğruldu. (s.142)

2.2.1.4.2 Deyimler

Birden fazla sözcükten oluşan kalıplaşmış sözcük dizeleridir. Tek sözcükten oluşan deyimlerde vardır. Deyimlerin oluşumu ve anlamları toplumun kültürü ve düşünce yapısıyla doğrudan ilişkilidir ve yazar deyimler aracılığıyla güçlü bir anlatıma

sahip olur. Deyimler, “Değişmece anlamlı, kısmen deyimleşen, sözcüksel anlamını koruyan, tümce biçiminde olan, tek sözcüğün deyimsel anlam kazanmasıyla oluşanlar” şeklinde sınıflandırılır.

2.2.1.4.2.1 Değişmece Anlamlı Deyimler

Anlamı gerçek anlamından uzaklaşmış mecaz anlamlı deyimlerdir

- Ah, şimdi Neşet Alyanak burada olacaktı ki, *ağzundan girip burnundan çıkardı*, sonunda yollardı onu.” (s.118)
- (...) ama bir de Bedriye'nin “Kes şu mereti!” diyeceği tutarsa, işler tümünden *sarpa sardı* demektir. (s.18)
- Ama en iyisi bunu sakal tıraşı yaparken söylememektir: yumuşak adamdı, gittikçe seyrekleşen müşterileri kaçırmamak için *elinden geleni yaptığı* da bilinen bir şeydi (...) (s.181)
- Ama şimdi, bıyık etkisini gösterdikten sonra, onunla hep güler yüzle, *alttan alarak* konuşuyor, yorulacak diye *ödü kopuyor* (...) (s.42)
- Ama şu senin bıyığın türküsünü bir türlü çıkaramadım. Bu yüzden *elimden bir kaza çıkacak* bir gün.” (s.80)
- Ama, dedikleri gibi, insanlar *çiğ süt emmişlerdi*, Cumali'nin kendileri gibi bir insan olduğunu gördükçe, kimliğini bıyığı ve kılığıyla özdeşleştirmeyi sürdürecektir yerde, yavaş yavaş ayırır oldular: (...) (s.62)
- Bedriye Abla ve kendisi öyle ürkekçe bakarken, o sanki her şeye *meydan okumaktaydı*, ikisini de gölgede bırakacak kadar canlı ve güçlüydü, oysa henüz gelişimini tamamlamış değildi, şimdikininki yarısı kadar bile yoktu. (s.170)
- (...) bu çanta ve içeriği aynı zamanda bir aldanışın cisimleşimiydi: onlara *bel bağlamıştı*, (...) (s.169)
- Çevrelerinde herkesin *ağız kulaklarındaydı*, Cumali gene kızardığını duydu.

(s.36)

- Ellerinden gelse, **bir kaşık suda boğarlardı** bu öfkeyle onu. (s.119)
- Gerçekte, önüne çıkan her bıyıklıya **kuyruk sallıyor** diye kızarlardı, (...) (s.75)
- Geylani ustanın **ağzından girip burnundan çıktı**, Şifa bacının üstüne ortak geldi. (s.59)
- Girdiğini görmediler bile. Ama, “Selamünaleykümü duyulur duyulmaz, ortak bir komuta uyar gibi, **ağızları kulaklarında**, hep birlikte kendisinden yana döndüler (...) (s.114)
- Gittikçe yükseliyordu sesi. Ama Cumali **alttan aldı**. (s.113)
- Hacıfifa, herkesle **yüz göz olmaktan** hoşlanmazdı, hayranlık gösterilerini **kısa kesmek** istedi. (s.34)
- (...) Hadi git öyleyse,” dese, buna üzüleceğini de biliyordu. Ama bir şeyler **elini kolunu bağlıyordu**. (s.161)
- “Karapala”yla ben **etle turnak gibiyiz.**” (s.99)
- (...) kaç yıldır **kafasını bozmak** için **elinden geleni ardına bırakmıyordu**, bakarsın, gene bir işler çıkarırdı. (s.9)
- Karşı sekide de genellikle gençlerle **yüz göz olmaktan** kaçınan Hacıfifa, dünürü Haşan Hüseyin çavuşla karşı karşıya sigara tütürmekteydi. (s.33)
- “**Kazın ayağı öyle değil.**” (s.164)
- Millet biraz unuttur gibi olmuştu bu ad sorununu, Çeyrek Hamdi, yargıç Mazlum ve Berber Ziya da uzun uzun **dil dökerek** kendisini yatıştırmalardı. (s.114)
- Oymalı ceviz leyleği içi **kan ağlayarak** kaldırıp yerine yatar döner demir koltuğu koymaya boyun eğmişti diye alay ettiği tıraş leğeni atıp tezgâha, koltuğun önüne, şu koca lavabo oturtmaya boyun eğmişti (...). (s.180/181)
- Ötekiler, üstelemekten vazgeçerek kendi aralarında konuşmaya giriştiler,

kasabanın delisi Adem'den yeni Kaymakam Sacit Tali beye dek **kulaklarını** **çınlatmadıkları** adam kalmadı. (s.148)

- Sonra, **kaşla göz arasında**, ne yana gittiklerini bile anlayamadan, ortadan çekiliverdiklerini ayırımsayınca, şaşırıp kaldılar. (s.17)

2.2.1.4.2.2 Kısmen Deyimleşenler

Gerçek anlamıyla mecaz anlamı arasında bağlantı olan deyimlerdir.

- **Ağzını aradı.** (s.79)
- Ama, her sabah, yüzünü yıkayıp kuruladıktan sonra, yeniden aynaya yönelince, **dudak bükmekten** de kendini alamadı, (...) (s.19)
- (...) başının üstünde ya da önünde birleştirdiği ellerindeki zilleri şıkırdatarak **göbek atmaya** başladı. (s.154)
- (...) Berber Ziya **açtı ağzını, yumdu gözünü**: bu bıyığın değil kıçta, öyle her suratta bitecek bıyıklardan olmadığını, (...) (s.63)
- (...) bıyığın kendisine yakıştığını öğrendikten sonra, **hakkını vermek** istedi, (...) (s.22)
- Bu tren senin, bu kamyon benim, Demirköy'den memlekete dört koca gün **yol tepti**, Eylül günü ikinci ezanı okunurken evine geldi. (s.9)
- Büyük sözüne **kulak vermek** gerekir: askerde komutan, sivilde kaymakam," diye bağladı.
- Cumali aynada bıyığını **gözden geçirdi**, (...) (s.64)
- Cumali bunu anlamaz görününce de **tepesi attı**. Gene de **dişini sıkı** (...) (s.60)
- (...) Cumali'nin portrelerini çekip büyüterek bıyığının **görkemini gözler önüne seriyor**, (...) (s.44)
- (...) Cumali'yle her karşılaşmalarında olağanüstüyle **burun buruna gelmiş** gibi titrediler. (s.42)

- (...) kendisini de ıgık ıgıka mindere fırlattıgını görünce, artık **tutamadı kendini**, “Senin o ifte çengellinin içine,” diye girişti, arkasını da getirip bir temiz **döktü içini** (...) (s.61)
- Ne olursa olsun, varlıgın izlerinin kilit altına alınması istenen sonucu verdi: dedikleri gibi, insanoğlu **iğ süt emmişti**: (...) (s.176)
- (...) zemherinin bıçak gibi ayazına karşın, millet **sokağa dökülmüştü**. (s.33)

2.1.1.4.2.3 Sözcüksel Anlamını Koruyan Deyimler

Gerçek anlamını koruyan deyimlerdir

- Bedriye ablanın evinin çevresinde dolaşmaya başladı, arada bir, sessizce yaklaşarak pencerelerden içeriye **kolaçan etti** (...) (s.11)
- Berber Mustafa Cumali’yle civelek kızın birbirlerine nasıl **kaş göz ettiklerini** görmüştü (...) (s.157)
- Birden **göz göze geldiler**. (s.136)
- (...) dün akşam gözlerine inanamadıgından, bir de **gündüz gözüyle** burada görmek için fistanlığı bahane edip geldiğini söyleyince, gururla gülümsedi, (...). (s.37)

2.2.1.4.2.4 Tümce Biçiminde Deyimler

Cümle biçiminde oluşturulmuş yargı ifade eden deyimlerdir.

- Kendi istemi dışında, **dönüşü olmayan bir yola saptığını** düşünerek tepeden tırnağa titredi, “Yaktın beni, Berber!” dedi kendi kendine. (s.18)

Romanda “Tümce Biçiminde Deyimler” alt başlığında bir örnek tespit edilmiştir.

2.2.1.4.2.5 Tek Szcgn Deyimsel Anlam Kazandığı Deyimler

Tek szcgn kalıplaşmasıyla oluşturulan deyimlerdir.

- (...) Berber Ziya gerçekten **ince** adamdı: taktırmadığı gzlgn yerini böyle güzel bir tespihle dolduruyordu. (s.69)

- (...) Berber Ziya'ya uğradı, güzel bir *sinekkaydı* sakal tıraşından sonra, uzun uzun, sakala ayırdığının en az iki katı bir süre (...) (s.22)
- Bu adam iyice *üşütmüş!*" der gibi göz kırptılar birbirlerine. (s.183)
- Cumali'nin arkadaşlarından hoşlanmadığını, aralarındaki *soğukluğa* onların neden olduğunu düşündüğünü bilmez değildi, ama her şeyden önce Cumali'ye ulaşmak istiyordu. (s.147)
- İkisinin de sesi titremişti, ama Cumali'nin sesinde de Berber Ziya'nın sesinde de ne kızgınlık ne kırgınlık vardı, bunca *tatsızlık* başkalarının arasında geçmişti de onlar yalnızca tanık olmuşlardı sanki. (s.136)

2.2.1.4.3 Atasözleri

Deneyimlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı düşünsel sözcük kalıplarıdır.

- "*Büyük başın derdi büyük olur*" desene diye söylendi. (s.109)
- "Ula Ayvaz, sana ne oldu böyle?" diye sordu. "*Denizde gemilerin mi battı?*" (s.150)
- "Yakında göreceksiniz," diye homurdandı. "*El mi yaman, bey mi yaman, göreceksiniz.*" (s.23)

2.2.1.4.4 İkilemeler

Genellikle sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan iki sözcükten oluşan kalıplaşmış sözlerdir. İkilemeler anlamı kuvvetlendirir.

2.2.1.4.4.1 Aynı Sözcüklerin Yinelenmesiyle Oluşan İkilemeler

Aynı anlamlı iki kelimenin art arda kullanılmasıyla oluşturulan ikilemelerdir.

- Akşam, Hacı'nın lokantasında oturup *ağır ağır* içtiler rakılarını. Cumali ne zamandır ilk kez güldü, bir iki şaka bile yaptı. (s.152)
- Ama Bedriye abla onun gibi rahat değildi, öfkesini *yavaş yavaş* evin dışına da taşırdı (...). (s.62)

- Ama insan belleğine ve imgelemine egemen olamıyordu, gene **sık sık** gözlerinin önüne getirdi onu, (...) (s.81)
- Ama insanlar gene dükkânların önüne çıktılar, gene yürürken durdular, yüzlerinde bir mutluluk gülümsemesi, uzun uzun baktılar. (...) (s.37)
- (...) ama son zamanlarda çabuk sinirleniyor, **bazı bazı**, kafası kızınca, dükkânın önüne çıkararak bağırıp çağırmaya başladığı bile oluyordu: (...) (s.181)
- Ancak, bu kez, **boş boş** bakacak yerde, gülümsedi. (s.143)
- Arifin arkasından Nesime geldi. O da it ayağı yemiş gibi odanın içinde dört ayak üstünde oraya buraya seğirtmeye, çenesine dokunuldukça **cikir cikir** gülmeye başladı. (s.59)
- Arkalarda herkes **ufak ufak** içiyor.” (s.155)
- (...) arkasından oynak bir havaya girişti, ancak, **kıpır kıpır** oynayıp durmakla birlikte, izleyicileri coşturduğunu söylemek zordu; (...) (s.154)
- (...) artık bıyığını görmeyen kalmadığını, dolayısıyla çarşıdan örneğin iki gür önce olduğu gibi, fazla dikkat çekmeden, **rahat rahat** geçebileceğini düşünüyordu. (s.37)
- Aşık Hasreti, duaya biraz geç geldi, gözleri hemen Cumali’yi aradı, **dalga dalga** sigara dumanlarının ardından önce bıyığının, sonra yüzünün belirmediğini görünce, tepeden tırnağa titredi; (...) (s.50)
- Aynayı iyice yaklaştırıp her şeyi iki kat daha büyük gösteren yanından yararlanarak makası bıyıklarına götürdü, önce uçlardaki, sonra aralardaki ak telleri özenle, ta diplerinden, **birer birer** kesti, (...) (s.172)
- (...) az önce tumbul kadının bir bir izin alıp çıkardığı **renk renk** donların her biri bir yandaydı, nerdeyse sıvı bir ter kokusu yükselmekteydi üzerlerinden. (s.158)

- Bedriye ablayla Nayme gelin merdivenin başına oturmuş, *sessiz sessiz* ığralanıyorlardı. (s.55/56)
- Bedriye! Bedriye!” diye seslendi. Hemen sonra, olağanüstü durumlar dışında, Bedriye ablanın *kolay kolay* bu odaya gelmediğini anımsadı (...) (s.129/130)
- Berber Mustafa’yla Tuzsuz Vaysal sessizce çıktılar, *geri geri*. (s.159)
- Berber Ziya bu sözleri öyle *gümbür gümbür* bir sesle, öyle etkili bir biçimde söyledi ki, herkes fazlasıyla etkilendi; (...) (s.63)
- Berber Ziya *şaşkın şaşkın* Cumali’ye baktı. (s.56)
- Berber Ziya, dünyanın en tartışılmaz kanıtlarını sunarcasına, her ikisi de yaşlılık paslarıyla *benek benek* olan ellerini ona doğru uzattı o zaman. (s.183)
- (...) bıyığını düşürmekten korkar gibi, *çekine çekine* bastı yere (...) (s.29)
- Bir gün, Tuzsuz Vaysal, geçtiği sokaklarda, kadınların, gelinlik kızların *gizli gizli* kendisine baktıklarını söyleyince, inanmak bile istemedi. (s.42)
- (...) bir türlü çıkaramadığı türküyü en sonunda çıkarmak için *dalga dalga* dumanlar ardında beliren görüntüden yola çıkabileceğini düşündü (...) (s.50/51)
- Böylece, Cumali’yi babasının ünlü kılığı içinde gördükleri zaman, hepsinin gözleri doldu, kimi yaşlı kadınlar buldukları yere diz çökerek *hüngür hüngür* ağladılar (...) (s.58)
- Böylelikle, yaşamında ilk kez, *tek tek* tanıdı onları, huylarını, daha doğrusu eğilimlerini iyi kötü kavramaya başladı. (s.132)
- Bu yumuşak havalara evli adamlara yakışır mı? Gece gündüz böyle *fıs fıs* ne konuşursunuz ki?” (s.68)
- Cumali ağzının sağ yanında, *ışıl ışıl* bir altın diş gördü. (s.77)
- Cumali boynunu büküp *küskün küskün* eve döndü. (s.11)
- Cumali *derin derin* içini çekti. (s.169)

- Cumali kahveyi alırken düşürmekten korktu, başı dönüyordu biraz, daha doğrusu bu oda canlıymış da **hızlı hızlı** soluk alıyormuş gibi sürekli oynuyordu. (s.160)
- Cumali yanıt vermedi, Hacizzet dayının türkülerinin sevinci de, acıyı da **kat kat** artırdığını düşündü. (s.80)
- (...) geçici bir süre için de olsa, büyük dışındaki sorunları **birer birer** sildi Cumali'nin kafasından. (s.82)
- Hacıfifa dükkânından **top top** kumaşları alıp terzi Zarife getiriyor, terzi Zarif de, hiç sesini çıkarmadan, aynı ölçü üzerine, aynı bol peyikli şalvarları, aynı avcı yeleklerini biç babam biçiyor, dik babam dikiyordu, (...) (s.10)
- Hep öyle gülümseyerek Cumali'nin **höpürdete höpürdete** kahve içmesini izledi. (s.141)
- (...) onu şöyle **püfür püfür** bir tıraş edelim!" dedi. (s.13)
- **Pırl pırl** bir mavi çarşafın içinde, bu sokaklarda görmeye pek alışık olmadığı topuklu ayakkaplarla, ince mi ince, hiç de hızlı yürümemesine karşın, keklük gibi kayıyor, sanki çarşafın içinde tüm bedeni bilinmedik bir oyunun devimlerine uyuyordu. (s.111)
- (...) uçları **kıvrıla kıvrıla** yükselerek nerdeyse gözlerinin düzeyine ulaşıyordu. (s.27)

2.2.1.4.4.2 Yakın Anlamlı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Yakın anlamli kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Arifin arkasından Nesime geldi. O da it ayağı yemiş gibi odanın içinde dört ayak üstünde **oraya buraya** seğırtmeye, çenesine dokunuldukça cikir cikir gülmeye başladı. (s.59)
- (...) Bedriye ablanın **bağırup çağırmalarını** genellikle güler yüzle karşıladı. Ama Bedriye abla onun gibi rahat değildi, (...) (s.62)

- Böylece, düğünden **şöyle böyle** altı hafta sonra, bir akşamüstü, iyice uzayan saçını kestirmek üzere dükkândan (...) (s.25)
- Kıllar, uzunlu kısalı, **birer ikişer** önüne dökülürken, bunca yıllık olağanüstü bıyık usulca havalanıp tağadan uçmuş. (s.173)
- Oturup **şundan bundan** konuştular. (s.65)
- Rahmetli bunca **mal mülk** bıraktı, hakkını vereceksin elbet.” (s.53)

2.2.1.4.4.3 Karşıt Anlamlı Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Karşıt anlamlı kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Ama Berber Ziya acımayla horgörü arasında **gidip gelen** bir anlatımla yüzünü buruşturdu. (s.20)
- (...) artık bu **inişsiz çıkışsız** yaşamda bir tek aşırılığı varsa, o da sigarasıydı. (...) (s.64)
- (...) Bedriye abla kapıda **görünür görünmez** de yanana gelmişti. (s.167)
- (...) Berber Ziya’ya bel bağıyor, fazla ileri gidemeseler bile, hiç değilse düşlerinin bıyığı çevresinde **başsız sonsuz** söyleşilere katılmanın mutluluğunu yaşıyorlardı (...) (s.45)
- Bıyığının ardında, **sağa sola** bakmadan, ağır ağır geçip gittiğini görenlerin gözleri yaşardı. (s.58)
- Birkaç kez, dükkândan **çıkar çıkmaz**, Köyneksizler’in oğlu Hayrullah’la buluştuğunu, işe geç kaldığı kimi günlerde de bu çocuğu yanında oturttuğunu gördü. (s.100)
- Bu saçlar, yabancı bir başa konmuş gibi görünmelerine karşın, **belli belirsiz** bir umut ışığı yaktı (s.136)
- (...) Cumali’nin bunca yıl kendi evine **girip çıkıp** da Hüsnüye’yle evlenmeyi düşünmemiş olmasının suçunu ona yüklediğinden olacak, (...) (s.25)

- (...) Cumali'nin Hacı Leylek'e yerleşmesine gerek yoktu artık: şimdi koca dükkânın her yanı Cumali'nin bıyığının **irili ufaklı** fotoğraflarıyla doluydu. (s.44)
- (...) Cumali'nin kapısını çaldı, anneye babayı kutlayıp bebeğin omzuna nalça gibi altın maşallahı taktı, sonra, büyük olayı **duyar duymaz** dükkânı bırakıp oğlunun evine koşmuş olan Hacıfıf'a'nın odasında kahve içti, (...) (s.48)
- Cumali'yle Bedriye'nin neden böyle ortalığı **sabah akşam** kahkahaya boğduklarına gelince, hepsi de sevgiye bağılıyordu bunu. (s.25)
- (...) çevrelerinde toplanmış **büyükli küçükli** insanların önünde yalvardı ona, (...) (s.122)
- En sonunda, Üveyik orasından burasından dürtüklemeye başlayınca, **ister istemez** kalkıp oturdu. (s.165)
- (...) **gelmiş geçmiş** bıyıkların en görkemlisini, en olağanüstüsünü görme, tanıma, kısa, ama olağandışı yaşamını yakından izleme, daha da iyisi, onun olağanüstü serüvenine katılma ayrıcalığını elde etmişlerdi (...) (s.177)
- Girdiğini görmediler bile. Ama, "Selamünaleykümü **duyulur duyulmaz**, ortak bir komuta uyar gibi, ağızları kulaklarında, hep birlikte kendisinden yana döndüler, (...) (s.114)
- Gördüğünün parasını istemek Adem'in eski huyuydu, ama **azı çoğu** bilmezdi, Cumali cebinden bir beş kuruş çıkarıp kasketin içine attı. (s.36)
- (...) iki eliyle, uçan bıyığın çengellerine yapışmıştı sıkı sıkı, bu bıyığın kendi yüzünde bittiğini bile bile, hâlâ yüzünde olduğunu göre göre, ellerini **birakır bırakmaz** yere çakılmaktan korkuyor, yüreği göğüs kafesini dövüp duruyordu. (s.171/172)

- Lekecikler gene direnince, tırnaklarını kullandı, kimileri *iyi kötü* çıktı, kimileri gene direndi, bu arada sağ elinin ortaparmağının tırnağı kırıldı. (s.170)
- (...) onların iki yanına *irili ufaklı* çocuklar, kimileri kasabanın ta öbür ucundan gelmiş delikanlılar toplanmıştı.

2.2.1.4.4.4 Biri Anlamli Diğeri Anlamsız Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Biri anlamlı diğeri anlamsız kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- Birçokları, özellikle Berber Ziya’yla Hacizzet Ocak’ın *yarım yamalak* açıklamalarından yola çıkarak (...) (s.48)
- Cumali, *kızara bozara*, zor duyulan bir sesle, tek sözcüklük yanıtlar verip yürüdü. (s.35/36)
- Nesime hep babasını herkesten çok sevdiğini söylemişti, buna inanıyordu da üstelik, bıyığıyla, gözleriyle, kaşlarıyla, *boyu posu*, yelege, kuşağı, şalvarıyla, gelmiş geçmiş erkeklerin en yakışıklısı olarak görüyordu onu; (...) (s.177)

2.2.1.4.4.5 Tek Başlarına Anlamları Olmayan Sözcüklerle Oluşan İkilemeler

Tek başlarına anlam ifade etmeyen kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

- (...) hem bıyığa öyle *zart zurt* el atılmasının hoş bir şey olmadığını düşünüyor, hem de kadının erkeğin bıyığıyla oynamasını bir tür sapıklık gibi görüyordu. (s.60)
- Uzun uzun anlatmıştı her şeyi. Cumali’nin *süklüm püklüm* köşede belirlediği sırada, Bedriye abla konuğunun sözünü kesti. (s.167)

2.2.1.4.4.6 Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Yansıma sözcüklerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir.

Romanda “Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler” alt başlığına uygun örnek tespit edilmemiştir.

2.1.1.4.4.7 “m-”li İkilemeler

Birinci kelimenin ilk harfinin “-m” harfiyle değiştirilerek tekrarlanmasıyla oluşturulan ikilemelerdir.

- “**Köse möse** de değilsin, bu kadar bıyık düşkünüyse, kendi bıyığını neden kazırsın?” (s.20)
- “**Paranda maranda** gözüm yok, başına bela olacak değilim. Bir yarın gecemiz kaldı burada, biliyorsun.” (s.161)

2.2.1.4.5 Argo Sözcükler ve Küfürler

Metni doğal ve gerçek kılmak amacıyla yer verilen argo ve küfürlerin bulunduğu alandır. Yazar, metne doğallık katar, olayları kurmaca dünyadan gerçek dünyaya doğru çekerek metnin inandırıcılığını kuvvetlendirir.

- **Baldırı çıplağın** biri Hacıfıca gibi giyinmeye kalksa, milletin **maskarası** olurdu. (s.54)
- Başka bir şey, başka bir **avrat**?” (s.72)
- (...) Bedriye'nin “Kes şu **mereti!**” diyeceği tutarsa, işler tümünden **sarpa sardı** demektir. (s.18)
- Bildiği de olur, bilmediği de ama **karıya kıza götürmez,**” dedi. (s.167)
- (...) bir daha arkamdan böyle bağıracak olursan, **seni gebertirim!**” dedi (s.97/98)
- Bir kez arzuhalci Boranoğlu, “Ula Berber, sana ne oldu böyle ne zamandır hiç sesin çıkmadı!” dedi, bir kez de pehlivan Kara Hacı, “**Ula,** Berber, yetti artık, **öldürdün herifi!**” diye uyardı. (s.26)
- Bu adam iyice **üşütmüş!**” der gibi göz kırptılar birbirlerine. (s.183)
- Bu babam, bu babam...” diye kekeleydi, “bu babam... Herkes akıllı derdi ya **zırdelinin** biriydi...” (s.56)
- (...) Bu kadın **deli,**” diye söylenerek yüzünü buruşturdu; (...) (s.88)

- (...) ***Bu vartayı da atlattık!***” diye düşünüyordu. (s.131)
- “Bunlar tümünden ***hiyar***,” diye homurdandı, “tümünden ***hiyar turşusu!*** Hey, Allah’ına kurban olduğum, şu bıyık kimi değiştirmez ki?” (s.40)
- “Bunu bu gazeteye hangi ***orospu avratlı*** yolladı?” diye gürlledi. (s.115)
- (...) Gönlün bilir, ***siktir git!***” diye bağırdı. (s.122)
- (...) Helal olsun, nerden baksan, ***taşaklı adam!***” dediler. (s.122)
- “Heye, gelmiş ***orospu***,” dedi Bedriye abla.
- (...) ***iyice kafayı buldu***, akşamki kavgayı tümünden unuttu. (s.88)
- (...) ***Kıçının kılı ağardı***, hâlâ bıyıkla uğraşmaktan bıkmadın! (s.127)
- “***Memleketin şerefine dedirtme şimdi!***” dedi. (s.116)
- “Neyse, geçmiş olsun,” dedi, “***sana bir giren çıkan yokmuş***, ben bundan korkmuştum.” (s.167)
- “***Oğlanı bu herif azdırıyor***,” diye düşündü. (s.100)
- (...) ***Satarım anasını***, sararırsa sararsın! (s.65)
- “Senin gibi bir adama ***her avrat kuyruk sallar***,” dedi Berber Ziya. (s.72)
- (...) ***Senin o çifte çengellinin içine***,” diye girişti, arkasını da getirip bir temiz döktü içini: ***ne kostaklığını bıraktı, ne avratlığını***. (s.61)
- (...) ***Ula it dölleri***, adamı rahat bırakın!” diye seslendi, Cumali’nin ardından ilerleyen çocuk sürüsünü durdurdu böylece. (s.35)
- Ula Zarif, bakışların, duruşların hiç hoşuma gitmiyor; korkarım ki sen paçayı Azrail’e kaptırdın, ***cartayı çekeceksin*** yakında; senin yüzünden don gömlek dolaşmak zorunda kalacağım. (s.10)
- (...) ***Yalanım varsa, bu bıyık kıçım da bitsin!***” deyince, Berber Ziya açtı ağzını, yumdu gözünü: ***bu bıyığın değil kıçta***, öyle her suratta bitecek bıyıklardan olmadığını, (...) (s.63)

- “*Yok, devenin nalı,*” dedi Tuzsuz Vaysal, başka konuya geçti, dostunun bu tür benzetmelere sinirlendiğini bilirdi. (s.152)

2.2.1.4.6 Yerel Sözcükler ve Söyleyişler

Belli bir bölgeye özgü dilsel kullanımlardır. Yerel söyleyişler metne doğallık kazandırmaktadır.

- “*Cağşamış,* yani gevşemiş, yani azıcık zayıflamış," diye kekeledi. (s.133)
- “*Aha* bu!” dedi. (s.84)
- (...) “Allah senden razı olsun, *rahmetlinin ruhçağızı şimdi nasıl gönenir* kim bilir!” türünden sözler ettiklerini işitti. (s.58)
- Ama *Hamd’abi* haklı gibi geliyor bana.” (s.85)
- “*Amanın,* beni saklayın!” diye haykırdı. (s.84)
- Berber Ziya, “*Hele bismillah!*” deyip ıslak, biraz da yapışkan parmaklarıyla bıyığı ovmaya girişmişti, yanıtı çok doğal karşıladı. (s.39)
- Bir kez, yalnız bir kez *Hatun bacı,* her şeye tersinden bakan bir yaşlı kadın, "Elin çocuğundan size ne peki?" diyecek oldu, herkesin tepesi attı. “O nasıl söz, *Hatun bacı?* (s.49)
- Bir orduya yetecek kadar giyilmemiş mintan, yelek, şalvar, ceket var içerde, değiştirsene şunları!” (s.145)
- Birden içimden geldi, öyle bir *lokmalayıverdim,*” dedi Üveyik, boynunu büktü. (s.163)
- Bu akşam Tuzsuz Vaysal’ı da alıp bir temiz rakı içelim, sonra da *tiyaturaya* gidelim, Abbas’ın kahveye *tiyatūra* gelmiş, bir tombul avrat varmış ki, ölüyü diriltir diyorlar.” (s.152)
- (...) ceviz sandalyeleri döve döve, “Maşallah *Koşayaşarlar* inşallah! Nazar değmesin!” diyerek iki insanın birbirine ancak bu denli denk düşebileceğini dile

getirmeye çalışırken, (...) (s.24)

- *Cumal'emmi*, bir kahve pişirsem, içer misin?" (s.141)
- *Garson Aleyasan* kendilerine en önde yer ayırdığını söyledi. (s.153)

2.2.1.4.7 Yazarın Türettiği Sözcükler

Romanda yazarın türettiği sözcükler tespit edilmemiştir.

2.2.2 Metinsellik Ölçütlerine Göre İnceleme

2.2.2.1 Tutarlılık (Bağdaşlılık)

Metin içerisinde mantık ve anlam yönünden tutarlı bir yapının bulunmasıdır (Toklu,2015:175). Bir metin, "metin" olma özelliğini kazanması için mantık ve anlam yönünden bütünlük içinde olması gerekmektedir. Isenberg metni ortaya çıkartan bazı ilkeler tespit etmiş ve "metinselleştirme ölçütleri/tipleri" ismini vermiştir (Toklu,2015:175). Bu ölçütlere göre romanı "tutarlılığı" açısından değerlendirmeye çalıştık.

2.2.2.1.1 Yeni Olmayanın Konu Olması

Bir cümlede ele alınan konunun bir sonraki cümlede devam ettirilmesiyle oluşturulan tutarlılıktır. İlk cümlede bahsedilen konu sonraki cümlelerde devam ettirilerek cümleler arası anlamsal ilişki kurulur ve konu bütünlüğü sağlanır. Bu bütünlük, konunun oluşmasını ve gelişmesini sağlamaktadır.

- (...) "**Bu bıyık** benzersiz bir bıyık, çifte çengelli bir bıyık! Ben **böyle bıyığa** türkü yakarım!" (s.27)
  - (...) böylesine **büyük bir bıyık** olamazdı, düşünülemezdi bile! Bu nedenle, **bu bıyık** bir yerlerden getirilip ağzıyla burnunun arasına, eski bıyığının üstüne yapıştırılmış gibi geldi ona, gerçekten kendi bıyığı olduğuna inanamadı. (s.29)
- (Örneklere bir önceki konunun devam ettirildiğini görürüz).

2.2.2.1.2 Nedensel Bağlantı

İkinci cümlenin birince cümlenin nedenini oluşturmasıyla elde edilen tutarlılıktır. Bir durumun veya eylemin nedeni bir sonraki cümlede verilerek var olan durum veya eylemin mantık çerçevesinde neden-sonuç ilişkisi kurulur ve metnin akıcılığını destekler.

- Gene de kocasını defterden silmediği belliydi. *Onun yorgun, üzüntülü, ağır ağır eve doğru geldiğini gördükçe, kırk adamın içinde, de olsa gözleri doldu, “Deli herif! Üç tel bıyık için yedi bitirdi kendini, istese başpehlivan olurdu, üç tel bıyık için genç yaşta kocadı gitti,” diye söylendi.* (s.126)
- “(...) İşte bunu düşünemedim!” diye söylendiğini işittiler. *Bu adam bu bıyığı nasıl yıkayıp nasıl yağladığını, nasıl tarayıp nasıl büktüğünü bunca yıldır en yakından gören adamdı, kendi üzerinde, aynadan izlemişti: elbette öğrenecekti yöntemini.* (s.124)
- Sen oynatmışsın! *Benim soyadımı nasıl değiştirirsin?”* (s.87)
- Sen tut da şu fukarayı şu gövdeyle İstanbullar’ dan buralara yolla! *Bu herifler zırdeli!”* (s.121)

(Yukarıdaki örneklerde ikinci cümle, birince cümlenin nedenini oluşturmaktadır).

2.2.2.1.3 Hareket Nedeni Açısından Bağlantı

Cümlede hareketin nedeninin ortaya koyarak oluşturulan tutarlılıktır. Hareketin nedeni verildiğinde hareketin sınırları çizilerek yoruma kapatılır ve olay amaçlanan doğrultuda bütünlük içerisinde oluşturulur. Olayların olay örgüsüne göre şekillenmesini kolaylaştırır.

- Ama Hacıfıfıfa’nın ne yapacağı belli olmazdı: hem çok sert adamdı hem de ortadan ötesini okumamasını hiçbir zaman bağışlamamıştı, *kaç yıldır kafasını bozmak için elinden geleni ardına bırakmıyordu,* bakarsın, gene bir işler çıkarırdı. (s.9)

- Bir an, *kapıyı çalmaya yeltendi, ama bir zamanların bıçkın jandarma başçavuşuyla burun buruna gelebileceğini düşünerek vazgeçti.* (s.74)
- Bir zamanlar, en büyük amacı onu okutup bir kaymakam, *bir yargıç, bir hekim yapmaktı; bunun için elinden geleni ardına koymamış, öğüt vermiş, zılgıt çekmiş, dayak atmış, eve kapatmış, harçlığını kesmişti (...)* (s.41)
- *“Birden içimden geldi, öyle bir lokmalayıverdim,”* dedi Üveyik, boynunu büktü. (s.163)
- Birkaçının yerinden de kan fışkırdı. Cumali buna aldırmadı. Ama, birden, *sol elinin ayasında topladığı çekilmiş kılırlara bakıp da hepsinin kara ve kalın olduğunu görünce, titremeye başladı.* (s.171)
- Böylece, düğünden şöyle böyle altı hafta sonra, bir akşamüstü, iyice uzayan *saçını kestirmek üzere dükkândan içeri girdiği zaman*, ünlü bıyık eni konu bir Bektaşî bıyığı görünümündeydi. (s.25/26)
- Cumali aynada bıyığını gözden geçirdi, bir değişiklik göremedi, gene de bir ürperti dolaştı yüzünde, *rahat görünmek düşüncesiyle gülümsemeye çalıştı.* (s.64)
- *Cumali kızardı, başını önüne eğdi.* (s.72)
- Cumali, içinde aynı nedensiz sıkıntı, ağır ağır evine dönerken, *kunduralarının ortalığı gıcırtya boğan gürültüsünden utandığından, gözlerini içgüdüyle yere dikiyordu.* (s.74)
- Cumali’yi usta eğilmeden çalışabilsin diye *fazla uzun tutulmuş ayakları nedeniyle* Hacı Leylak diye anılan taht gibi *yüksek ve geniş ceviz koltuğa buyur etti.* (s.13)
- (...) *çabalarının işe yaramadığını görünce de derinden derine kırılmıştı ona,* (...) (s. 41/42)
- (...) *dükkâna dönmek üzere, Yukarı Çarşı’ya yöneldi.* (s.16)

- Dükkânda, saatin dokuz buçuğa geldiğini görünce, *şaşırdı: her zamankinden bir saat geç gelmişti.* (s.36)
- *Geliş nedenini öğrenince, biraz suratı asıldı,* “Bu herifler delirmiş!” diye düşündü. (s.121)
- Gözlerine de incecikten bir sürme çekmişti. *Cumali titremeye başladı, tabağın üstünde fincan şingirdadı, Kehribar bacının gülümsemesi büyüdü, altın dişi gene parladı.* (s.77)
- (...) hızla uzayıp üç haftada koca bıyığın üstünü kaplayacak duruma geliyorlardı; gene bu nedenle, yani kökleri deri düzeyinde kaldığı, yani *canın iliğinden beslenmediği için, uzadıkça ağarıyorlardı.* (s.131)
- (...) *“Maşallah! Tanrı nazardan saklasın!” dediler. Cumali’nin gözleri yaşardı.* (...) (s.35)
- (...) Mustafa’nın dediği gibi, çağşamıştı, yumuşacık, *kabartısı inmişti. Belki de önceden böyle olduğu için kadının ağzına girebilmişti.* Aynayı geri verdi. (s.163)
- Olmuyor, hayır olmuyor,” diye inledi. *“Sen de kötü titriyorsun. Çok içtin herhalde.”* (s.164)
- Sonra sesler kesildi. Yavaş yavaş ortalık karardı. Cumali yatağa uzandı, ceketini bile çıkarmamış olmasına karşın, *yorganı üstüne çekti, çünkü çok üşüyordu.* (s.171)
- *Tanrı da “Yürü ya kulum!” dedi, işlerini büyüttükçe büyüttüler;* bunun sonu olarak, *dükkânda, evde, kahvede, tarlada, bahçede, ahırda, her yerde koşuştular.* (s.176)

2.1.2.1.4 Tanısal Yorum

Bir durum ya da olayın sebeplerini ortaya koyabilecek nitelikte oluşturulan cümlelerle yapılan tutarlılıktır. Tanısal yorum, “bunu buradan anlıyoruz” şeklinde bir

anlamsal ilişki kuran bir değerlendirme türüdür. Yapılan tespiti destekleyen deliller vardır ve şüpheyi ortadan kaldırır.

- “**Cağşamış**, yani gevşemiş, yani azıcık zayıflamış,” diye kekeledi. (s.133)
- “Değilmiş, anladım: **basur**... Korkulacak bir şey değil, geçer... Ne olacak, basur...” (s.135)

(Yukarıdaki örneklerde “cağşamış” ve “basur” tanısalsal yorum örneğidir).

2.2.2.1.5 Özelleştirme

Bir önceki cümlede sözü edilen olayın detaylarına giren cümlelerle oluşturulan tutarlılıktır. Genel olandan özel olana doğru gidilerek üzerinde durulan nesne, kişi, olay veya durum ön plana çıkartılır ve o noktaya önem verilir. Dikkat çekmek, farkındalık yaratmak amaçlanır.

- “Ula Mustafa, bunu da nereden çıkardın şimdi? **Bıyık** da zayıflar mı? Hele **Cumal’abi’nin bıyığı!**” dediler. (133)

(İlk cümlede genel olarak bahsedilen “bıyık”, ikinci cümlede “Cumal’abi’nin bıyığı” ile özelleştirilir).

- (...) yani **toplum içinde** taşınması olanaksız bir bıyık olarak görülmeye başlıyordu. **Özellikle yeniyetmelerin** tutumunu anlamak zordu. (s.178)

(İlk cümlede “toplum içinde” ifadesi ikinci cümlede “özellikle yeniyetmeler” şeklinde özelleştirilir).

2.2.2.1.6 Önkoşul Bağlantısı

Bir cümlede gerçekleşen olguyu diğer cümledeki koşula bağlayarak oluşturulan tutarlılıktır. Eylem, onu meydana getiren bir sebeple ilişkilendirilir. Belirsizlikleri ortadan kaldırır, okuyucunun karakterlerle empati kurmasını kolaylaştırır.

- Cumali, işitmemiş gibi, “Orospu avratlı!” diye yineledi.

- (...) daha Tuzsuz kapıdan girerken, “Boynuz bıyığı geçti!” diye söylendiler. ***Böylece, erkekliğin en görkemli simgesi yön değiştirdi.*** (s.127)
- (...) gerçek bıyık kıllarının sanki ötekilerden ayrı durmak için istemli bir biçimde dikleştiklerini gördü. ***Umutlandı.*** (s.172)

Millet donakaldı: böyle bir tepkiyi hiç ummuyorlardı.

(Yukarıdaki örneklerde ikinci cümlelerde verilen eylemler birinci cümledeki eylemlerin gerçekleşme koşuluna bağlı olarak meydana gelmiştir. Dolayısıyla ön koşul bağlantısı söz konusudur).

2.2.2.1.7 Karşıtlığa Dayalı Karşılaştırma

Cümleler arasında karşıtlığa dayalı anlam ilişkisi kurarak oluşturulan tutarlılıktır. Üst metinde olaylar devam ederken, alt metinde ikilem/gerilim gibi duygu ve düşüncelerin hissettirilmesini sağlar.

- Ama, masanın ***coşkulu havasına karşın***, ikide bir Bedriye ablanın ***tepkisini anımsadı*** (...) (s.88)
- Ayrıca, her türlü ***yanlış anlama olasılığına karşın***, “***Sakin alınma, gerçekten yakışacak gibi,***” diye eklemeyi de unutmadı. (s.18)
- Bedriye ablayı tanımayanlar için, buna inanmak kolaydı: Cumali’nin Tuzsuz Vaysal ’ın evine ***kırk yılda bir gitmesine karşın***, Tuzsuz Vaysal ***onun evine günde bir iki kez uğrardı;*** (...) (s.127)
- Berber diye konuşurlardı; ama, yüzünün hiç gülmemesine, en cıvık öyküyü, en zamzum konuyu bile bir ***felsefe sorunu gibi anlatmasına karşın***, ya da bu yüzden, ***yalnızca tıraş olmaya gelmezlerdi.*** (s.13)
- Berber Ziya da ***bütün coşkusuna karşın, dönüşümü fazla büyütmemek gerektiğini söyledi;*** (...) (s.29)

- *Bıyığı kazınmış olmasına karşın*, koca çavuş olmuştı gerek Demirköy’de gerek Kırklareli’nde, *hiç mi hiç tanımadığı askerler bile şak diye selamı çakıyorlardı.* (s.12)
- Cumali’nin Tuzsuz Vaysal’ ın *evine kırk yılda bir gitmesine karşın*, Tuzsuz Vaysal *onun evine günde bir iki kez uğradı*; bu durumda, tutkunların baş başa kalması için, Cumali’nin odaya kapanıp bıyığa durması yeterliydi; (...) (s.127)
- (...) *gelmiş geçmiş erkeklerin en yakışıklısı olarak görüyordu onu; ama babasının bıyığının anasının yaşamını nasıl kararttığını da biliyordu*;(…) (s.177)
- Gene de, *kendisini ezen korkunç tanıya karşın* ya da korkunç tanı nedeniyle, *Berber Ziya’yı şöyle bir süzdü*: (...) (s.136)
- Peki, neden?” diye sordu Çeyrek Hamdi. *"Karapala Kırıkçı’dan çok daha iyi, bıyığa çok yakışıyor.* (s.108)
- Pırl pırl bir mavi çarşafın içinde, bu sokaklarda görmeye pek alışık olmadığı topuklu ayakkaplarla, ince mi ince, *hiç de hızlı yürümemesine karşın, keklik gibi kayıyor*, sanki çarşafın içinde tüm bedeni bilinmedik bir oyunun devimlerine uyuyordu. (s.111)
- Zamanla Berber Ziya da yumuşadı: *bütün olanlara karşın*, dostunun yarın, yarın olmazsa öbür gün, *dükkânın kapısını itip koltuğa yönelmesiyle her şeyin eski biçimine döneceğini umdu.* (s.122)

2.2.2.1.8 Soru Yönelme, Yanıt Alma

Soru – cevap ilişkisi içinde oluşturulan tutarlılıktır. Soru yönelme ve yanıt alma anlatımdaki sıkıcılığı/tekdüzeliği giderir. Anlatımdaki yöresel konuşmalar doğallığı sağlar. Olay örgüsündeki kişilerin duygu ve düşüncelerini birbirini ağzından verilir. Böylece metinde tekil sestem çoğul sese geçirilmeye yardımcı olur.

- **“Kehribar bacı geri mi gelmiş ne?”**

“Heye, gelmiş orospu,” dedi Bedriye abla.

“Neden orospu diyorsun ki?”

Bedriye abla biraz düşündü, bir soruya yanıt arar gibi Cumali'nin yüzüne baktı.

“Hiç kocamamış,” diye yanıtladı. **“Nasıl gittiyse öyle gelmiş, gelinlik kız gibi.”**

(s.76)

- **“Neden?”** diye sordu yalnızca.

“Dün söyledim: ben artık senden boş düştüm.”

“Neden?”

“Adını değiştirdin, bıyığının adını aldın!” (s.92)

- **“Onca zaman ne konuştunuz ki öyle?”**

Cumali biraz kızardı.

“Şundan bundan,” diye yanıtladı.

“Karapala'nın geceleri pencereden çıkıp dolaştığını söylemedi mi?”

- **“Senin adın ne?”** diye sordu.

“Adım Cumali,” dedi Cumali.

“Peki, soyadın?”

“Soyadım da Kırıkçı.” (s.84)

- **“Sigaradan mı diyorsun?”**

“Ya neden olacaktı?” dedi Berber Ziya.

(...)

“Şimdi ne olacak?” diye sordu.

“Sigarayı bırakacaksın!”

“Temelli mi?”

Berber Ziya köpüğe batmış fırçayı yüzünde dolaştırmaya başladı.

"Heye, temelli," diye yanıtladı (s.65)

- *"Yanı neresiymiş?"* diye sordu.

"Neresi olacak? Sahne yanı, yani çay ocağı," dedi Aleysan.

"Peki, ne zaman bekliyor?"

"Şimdi bekliyor." (s.157)

2.2.2.1.9 Karşılaştırma

Karşılaştırmaya başvurarak oluşturulan tutarlılıktır. Karşılaştırma yapılarak bir değerlendirmeye varılır. Kıyaslama yapılarak dikkat çekilmek istenen noktalara öncelik vermeyi sağlar ve ikna edici bir üslup meydana getirir.

- Adım gibi biliyordum böyle olacağımı! Bundan böyle *hiçbir bıyık yetişemez benimkine!*" (s.22)
- Ama bedeni *dün bu zamankine göre dört kat daha ağırdı* sanki, bıyık geriye mi çekiyordu, neydi, bir türlü hızlanamadı. (s.35)
- Ama o sabah sokaklar *her zamankinden birkaç kat daha kalabalıktı.* (s.35)
- Ama, iki gün sonra, Cumali bıyığının ardından dükkâna girdiği zaman, Berber Ziya *her zamankinden de büyük bir coşkuyla karşıladı onu.* (s.66)
- Ancak, yetenek diye bir şey vardı: ondan her şeyi öğrenmiş olmak, her şeyi onun gibi çabucak, onun gibi rahatlıkla uygulamaya yetmedi. Bu nedenle, Cumali bıyığının bakımına *Berber Ziya'nın ayırdığı zamandan beş kat fazlasını ayırdı belki;* (...) Böylece, ortalarda eskisine göre çok daha az görünmeye başladı. (s.124/125)
- (...) ayrıca, *yeni yüz eski yüzle* tüm bağlarını koparmış olsa, başta kendisi olmak üzere, herkesin düşüp bayılmış olması gerekirdi. (s.29)

- (...) Bedriye abla **iki Cumali'den hangisini öne çıkaracağını bilemiyordu**; Nesime hep babasını herkesten çok sevdiğini söylemişti, buna inanıyordu da; üstelik, bıyığıyla, gözleriyle, kaşlarıyla, boyu poşu, yeleği, kuşağı, şalvarıyla, **gelmiş geçmiş erkeklerin en yakışıklısı olarak görüyordu onu** (...) (s.177)
- Berber Ziya da dükkânının önünden her geçişlerinde verip verdiğini veriyordu bunlara, **“Nerde o eski kaymakamlar, o eski yargıçlar, o Veli Balat’lar, o Neşet Alyanak’lar, o Sadi Akkaş’lar,” diyordu, "onlar büyük adamlardı, usta berberlere kol kanat gererlerdi. Bu şimdikiler dükkânın önünden geçiyorlar da başlarını çevirip bir selam bile vermiyorlar.”** (s.180)
- (...) Berber Ziya’da **eskisinden birkaç kat daha fazla oyalandı**, Tanrı’nın günü kahveye gidip önüne gelenle pişiriğe ya da tavlaya oturdu, (...) (s.62)
- Beşir dayı bademden bir milim öteye geçmez, **onunki bile daha heybetli,”** dedi. (s.22)
- (...) **bıyksızlığı bıyıklılığa yeğlediğini bile söyleyebilirdi:** (...) (s.12)
- Biliyorsun ki, sen **benden en az on yaş büyüsun.”** (s.81)
- Bir değişiklik varsa, o da dükkânın **her zamankinden çok daha kalabalık** olmasıydı. (s.117)
- Bu herif de **terslikte Hacarifa ’dan aşağı kalmazdı.** (s.11)
- Bu Üveyik de öyle bir dokunuyordu ki adama! **“Kehribar bacıdan bile güzel belki,”** diye geçirdi içinden, arkasını getirmedi ya da getiremedi (..). (s.162)
- Cumali **eskisinden de yakışıklı, eskisinden de güçlüydü** belki, ama, yüzüne bıyıktan başlanarak bakılınca, uzaktan Cumali’yi andıran bir yabancı gibi görünüyor, iyice yaklaşıp da örneğin alnından ya da çenesinden bıyığına doğru ilerlenince de güzel yüz ortadan ikiye bölünmüş gibi bir duygu uyandırıyor insanda. (s.31)

- Cumali'nin yüzüne karşı söylemek gibi olmasın, ama bence *hiçbir bıyık rahmetli Topal Hacı'nın bıyığına erişemez,*" dedi. (s.22)
- (...) *Doğru, eskisinden de yakışıklı olmuşsun,* ama, nasıl söylemeli, sanki yaşlanmışsın, bir de, nasıl söylesem ki, buralı değil gibisin," dedi, (...) (s.32)
- *Gençken,* müşterinin sözlerini dinleyip onaylamayı mesleğinin gereği sayardı, *şimdiyse* durmadan tersliyordu onları. (s.179)
- Hulki de hiç gülümsemeden, büyük bir şaşkınlıkla, tek tek inceledi sararmış fotoğrafları, *gene de arkadaşı oranında etkilenmiş görünmedi.* (s.182)
- (...) kasabanın gençleri, özenle büyüttükleri bıyıklarının *hiçbir zaman Cumali'nin çifte çengellisine erişemeyeceği* (...) (s.45)
- Sekizinci Gülyeter *sekiz kızın en güzeliydi,* ama daha bilemedin on üçündeydi. (s.101)
- Sonra, unutmamak gerekirdi ki, nerdeyse *tüm yaşlılarının bıyıkları solup açarırken,* inceliş gevşerken, *onunki olduğu gibi duruyordu.* (s.130) /131)
- Şu var ki, Berber Ziya'nın saçları *nerdeyse eskisinden de kara, sık ve parlaktı.* (s.136)

2.1.2.1.10 Önce Söylenenin Düzeltilmesi

Önce söylenen bir kelimenin doğrusuyla düzeltilerek elde edilen tutarlılıktır.

Romanda bu alt başlığa uygun örnek tespit edilmemiştir.

2.2.2.2 Bağlaşıklık

2.2.2.2.1 Gönderimle Sağlanan Bağlaşıklık

Bağlaşıklık bir cümlede kelimelerin bilgisi kurallarına uygun bir şekilde kullanıma denir. Cümleler arası bağlaşıklık gönderimlerle sağlanır. Gönderim öngönderim ve artgönderim olarak ikiye ayrılır. Kelime tekrarlarından kaçınmayı ve anlamsal ilişki kurmayı sağlar.

2.2.2.2.1.1 Öngönderim

Sözcükler veya eklerle önde bulunan bir kelimeye işaret edilerek yapılır.

- (...) belli bir çizginin üstünde bulunan **kasaba gençlerinin gözde berberi** sırık boylu Ziya'ya mı gideceğiydi. (s.12)
- (...) hiç sesini çıkarmadan gözlerini fotoğrafta bir noktaya dikip öylece duran **bir delikanlı**, Mevlüt ağanın oğlu Kara Sadık, (...) (s.24)
- Cumali kapıdan içeri girer girmez, Bedriye abla zorlu bir kahkaha kopardı; (...) yüzünü bir süre de **orada**, batmak üzere olan güneşin sarı aydınlığında inceledi (...) (s.31)
- (...) Kefensiz' in Mustafa da şalvarlığını seçerken, kumaştan çok bıyıktan söz etti; (...) (s.36)
- (...) Hatun bacı, her şeye tersinden bakan bir yaşlı kadın, (...) (s.49)
- (...) artık bu inişsiz çıkışsız yaşamda bir tek aşırılığı varsa, o da sigarasıydı. (...) (s.64)
- Bir de nasıl yaparsa, her zaman avcuna sıkıştırarak bir şey bulurdu, bir şeker, bir çörek, bir elma, bir erik, hiç değilse bir badem. (s.75)
- Güle güle, Kehribar bacın sana kurban olsun,” dedi Kehribar bacı. (s.78)
- (...) Daha üç gün öncesine kadar komşular yaka silkiyorlardı. Ama Döne, Yunus'ün avradı, sesini kestirmenin yolunu bulmuş.” (s.98)
- Cumali'nin yüzünde hiçbir gevşeme olmadı; üstüne üstlük, alışılmış yanıtı beklenmedik bir yanıtla karşıladı: “Belli oluyor!” (s.121/122)
- Gerisine, yani bıyıkla doğrudan ilgili işlemlere gelince, bu iş nerdeyse Tanrı'yla kendisi arasındaydı. (s.125)
- Çarşıya yaklaşırken, art arda birkaç delikanlı geldi karşıdan. Hepsi de selam verirken, sanki kendisini değil de onu selamlıyorlarmış gibi, gözlerini

hayranlıkla bıyığına diktiler. (s.132)

- Cumali'den ve bıyığından söz açmaktan bıkmayan, söz açıldığı zaman da konuşmayı gülmeden sürdüren bir kişi varsa, o da Berber Ziya'ydı: gülmek şöyle dursun, söz Cumali'ye gelince, anlatılmaz bir acı anlatımı yerleşiyordu yüzüne; (...). (s.177)
- Ama, çoklarının, özellikle de gençlerin artık buraya pek uğramamaları bir yana, alın bir çelişki daha, burada da fotoğraflarının çokluğu yaraladı dev bıyığın gerçekliğini. (s.179)

2.2.2.2.1.2 Artgönderim

Sözcükler veya eklerle arkada bulunan bir kelimeye işaret edilerek yapılır

2.2.2.2.1.2.1 Adıl Kullanımı ile Artgönderim

Önce bir ad kullanılır ve daha sonra o adın yerinde bir adıl kullanılır.

- Ama Cumali, *Berber Ziya'nın* daha bir ürkek baktığını, yüzünün de basbayağı kızardığını gördü. Bu işi *o* yapmamış bile olsa, yapamı bildiğini düşündü. (s.115)
- Arifin arkasından *Nesime* geldi. *O* da it ayağı yemiş gibi odanın içinde dört ayak üstünde oraya buraya seğırtmeye, çenesine dokunuldukça cikir cikir gülmeye başladı. (s.59)
- Cumali de başıyla onayladı, (...) daha kötüsü, *kendisi* büyümüş de dünya küçülmüş gibi bir duyguya kapıldı. (s.29)
- Ona göre, *Hacarifa'* yı biraz olsun yaşatmanın tek yolu, *onun* o güzel görüntüsünü sürdürmekle açılırdı. (s.53)

2.2.2.2.1.2.2 Sözcüksel Artgönderim

Bir sözcük ya da sözcük grubuyla verilen anlatım daha sonra farklı biçimde yenilenir. Aynı kavram ya da sözcüğün eş anlamlısı ya da üst anlamlısı yenilenerek yapılır.

- Sonunda, belki bir yararı olur diye, *ozanlık etkinliğine* yabancı etkinliklere girişti: gözlem yapmaya, hatta *kalem kullanmaya* başladı. (s.93)

2.2.2.2.1.2.3 Gösterilenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim

Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösterilen bakımından yenilenir.

- (...) çoğu giyilmemiş kara ceketler, ak üstüne kara çizgili, düz yakalı mintanlar ve *çamaşırlar* yükseliyordu. (...) Mübarek adam, mübarek adam,” diye söylendi. “Kalıbımı basarım ki, Hacıfıfa senin için yaptırtıyordu *bunları*, istemezsin diye hiç söylemedi, ama senin için yaptırtıyordu.” (s.56)
- Tek kusuru buna da yellik demekte *dayatmasıydı*. Ne var ki, yenilik karşısında diremediğinden değil, dili dönmediğinden yapıyordu *bunu*. (s.181)

2.2.2.2.1.2.4 Gösterenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim

Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösteren olarak yenilenir.

- Sonra, unutmamak gerekirdi ki, nerdeyse tüm yaşlılarının bıyıkları solup ağarırken, incelip gevşerken, onunki olduğu gibi duruyordu. (s.130/131)

2.2.2.2.1.2.5 Gönderenin Yenilenmesi Olarak Artgönderim

Aynı göndereni belirten farklı dilsel birimlerin kullanılması da bir artgönderimdir.

- Gelinleri evlerinden ayıran bu durum *birbirlerinin hem eniştesi hem kayınbiraderi olan iki eski arkadaşı* öyle bir birleştirdi ki, bir daha ayrılmadılar birbirlerinden (...) (s.176)

2.2.2.2.1.2.6 Çağrışımsal Artgönderim

Çağrışımsal ilişkilendirme sözcüksel artgönderime bağlı olarak yapılır.

- “*İyi berber bilmez mi?*”

Berber Ziya bir alay sezdi bunda, küskünce süzdü eski dostunu.

“*Bildiği de olur, bilmediği de, ama karıya kıza götürmez,*” dedi. (s.166/167)

2.2.2.2.1.2.7 Belirteçle Yapılan Artgönderim

Yer ve zaman belirteçleri de bir söylemdeki iki parça arasındaki ilişki kurmada katkı sağlayabilir.

- “Benimle *otele* gel, konuğum ol; *orada* kulağına söylerim.” (s.159)
- Cumali arkasından seğirtti, hatta bir ara güç kullanmayı bile düşündü, ama, Bedriye abla gene direndi, “Kız sana *gelin odasını* verdi, *orada* yat,” dedi. (s.92)

2.2.2.2.1.2.8 Ortak Göndergesi Olan Artgönderim

Farklı anlatımlar aynı göndergeyle ilgili ise, ilişkilendirme ortak göndergeye bağlı olarak yapılabilir.

- “Yani şimdi Cumali’nin bıyığı seninkinden de üstün mü diyorsun?” diye sordu. (s.27)

Romanda “Ortak Göndergesi Olan Artgönderim” alt başlığında bir örnek tespit edilmiştir.

2.2.2.2.1.2.9 Çok Bağımlı Artgönderim

Aynı sözcük söylemin farklı yerlerinde yinelenir, ama başındaki tanımlıklar değişir.

- (...) *can çekişmekte olan bir bıyık* imgesi yerleşmişti gözlerinin içine. Bu imge ötekenden, yani ölü başta *canlı bıyık* imgesinden de korkunçtu. (...) Belki de ölmüştü. *Ölü bıyık*, ölü bir ağaç gibi, yavaş yavaş kuruyup dağılırken (...) (s.142)

2.2.2.2.1.2.10 Ön Varsayımsal Artgönderim

Tam olarak bir artgönderim değil önvarsayım ya da çıkarım olarak vardır.

Bıyık Söylencesi Romanında “Ön Varsayımsal Artgönderim” örnekleri tespit edilmemiştir.

2.2.2.2.2 Eksiltili Anlatım

Cümlede bazı sözcüklerin çıkartılarak o sözcüklerin anlamını cümledeki genel anlamdan çıkartan anlatıma denir. Anlatımın yarıda kesilmesi okuyucuda metne dahil etmeyi sağlar, okuyucu yarım kalan cümleyi kafasında kendi tamamlar.

- Adın Karapala olduktan sonra, kafan da iyice durdu,” dedi Bedriye abla. “Bıyığından ötesini gözün görmez oldu. Daha ne diyeyim, bilmem ki...” (s.113)
- Adın Karapala olduktan sonra, kafan da iyice durdu,” dedi Bedriye abla. (...) Gittikçe yükseliyordu sesi. (s.113)
- (...) Bana da" dedi. (s.20)
- Bana saç vermiş, Cumali'ye bıyık.”
- Bu babam, bu babam...” diye kekeledi, “bu babam” ... (s.56)
- Hor görüyle dudak büktü, “Namaz camide, tıraş berberde,” dedi. (s.52)

2.2.2.2.3 Sözcüğün Yenilenmesi

Cümledeki bir sözcüğün diğer cümlelerde yenilenmesiyle oluşturulur. Sözcüğün yenilenmesiyle odaklanılmak istenilen yere gönderme yapılır.

- (...) daha da büyüdü içinde **öfke**, kime, neye yöneldiğini tam olarak bilemediği bir **öfke**. Berber Ziya'nın kapısından içeriye girdiği zaman da aynı **öfke** çevrinip duruyordu içinde. (s.114)
- **Kehribar bacı** olduğunu öğrenince de donup kaldı. “**Kehribar bacı** mı dedin? O burada mı ki?” diye kekeledi. Mavi çarşafı kadının hemen iki adım ilerisinde keklik gibi kayışı yeniden gözlerinin önüne geldi. Bu küçük kadın **Kehribar bacının** kendisi değil de yeni bir cisimleşimiymiş gibi bir duygu uyandı içinde. “**Kehribar bacının** buralarda işi ne?” diye söylendi. Sonra, Tuzsuz Vaysal'dan **Kehribar bacının** kasabadan hiç ayrılmadığını öğrenince, şaşkınlığı son sınırına

ulaştı. “Allah Allah! Demek *Kehribar bacı* tümünden uçup gitmiş kafamdan!
(s.114)

2.2.2.2.4 Bağlantısal Bağlaşıklık

Bağlaşıklık metindeki cümleler arasındaki anlamsal bağlantılarla sağlanır ve çoğunlukla bağlaçlar aracılığıyla oluşturulur.

2.2.2.2.4.1 Ekleyici

- Ama Hacıfıfa'nın ne yapacağı belli olmazdı: *hem* çok sert adamdı *hem de* ortadan ötesini okumamasını hiçbir zaman bağışlamamıştı, (...) (s.9)
- Bana da öyle gelmişti,” dedi, “*hem* saçım *hem* bıyığım değişti de ondan böyle oldu herhalde.” (s.32)
- “Belki de” dedi, “ama bunu *ne* sen görürsün, *ne* ben. Sıkma tatlı canını: zamanın çok!” (s.128)
- Cumali kızardı, *hem* anıştırma, *hem* de dostunu üzmesi nedeniyle. Berber Ziya bunu gördü, omzuna vurdu. (s.167)
- (...) *hem* bıyığa öyle zart zurt el atılmasının hoş bir şey olmadığını düşünüyor, *hem de* kadının erkeğin bıyığıyla oynamasını bir tür sapıklık gibi görüyordu. (s.60)
- İkisinin de sesi titremişti, ama Cumali'nin sesinde de, Berber Ziya'nın sesinde de *ne* kızgınlık *ne* kırgınlık vardı, bunca tatsızlık başkalarının arasında geçmişti de onlar yalnızca tanık olmuşlardı sanki. (s.136)
- (...) *ne* kapıya çıktı *ne* arka pencereye. Cumali boynunu büküp küskün küskün eve döndü. (...) (s.11)
- Yürümesine yürüyordu, herhangi bir yerinde herhangi bir ağrı da duymuyordu, ama ayaklarında uzun zamandır giyilmediğinden çarpılmış, üstelik fazlasıyla dar bir ayakkabı varmış gibi *hem* ağır *hem* de zor ilerliyordu. (s.29) /30)

2.2.2.2.4.2 Ayırt edici

“Ya da, ya... ya, yahut, veya, sadece, ister... ister vb.” bağlaçlar kullanılarak ayırt etmek amacıyla kullanılır.

- (...) Birkaç dostun sandıklarda sakladığı fotoğraflarsa ya atıldı **ya** henüz bıyık değeri bilmeyen çocukların eline düştü, **ya da** buldukları yerlerden çıkarılmadı. (s.179)
- (...) görüntüsünü belleklerinde olduğu gibi saklamaya çalışmak varken **ya** gereğinden fazla büyütüyor **ya** gereğinden fazla küçültüyorlardı. (s.177/178)
- (...) koca bıyığı bu küçücük ağzına bir anda sığdırabilmesi **ya** Karapala'nın tükenmişliğiyle açıklanırdı **ya** bu kızın büyücülüğüyle. (...) (s.163)
- (...) **ya** kalkıp dışarıya çıktı **ya da** elini elinin üstüne koydu usulca, (...) (s.126)

2.1.2.2.4.3 Zıtlık bildiren

“Ama, yine de, ancak, bilakis, karşın, rağmen, fakat, hâlbuki vb.” bağlaçlar kullanılarak zıtlık ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Acıyarak gülümsedi yuvarlak adama, **ama** ödün vermedi, "Hayır, olmaz, bıyıkla kumar oynanmaz!" diye kesip attı. (s.121)
- Babasının gözleri burnuyla dudaklarının arasına dikilmişti: yeni terleyen bıyıklarını kazıdığı iyice anlaşılıyordu, **ama** daha gür çıksın diye mi, yoksa hiç bıyık istemediğinden mi, belli değildi. (s.105)
- Cumali arkadaşını epeydir görmemişti, konuyu değiştirmek istedi, **ama** sanki bir aşılmaz uzaklık, bir görünmez duvar girmişti araya (...) (s.38)
- Çok doğrusun, kaymakam bey, benimki de okkalı olmasına okkalıdır, **ama** yastık bıyıktır, yani hilelidir,” dedi Hacizzet Ocak. (s.45)
- Daha bıyığı, bile yok, **ama** şimdiden dükkânımı elimden almaya kalkıyor,” diye söylendi. (s.99/100)

- El aynasında uzun uzun inceledi bıyığını: görünüşte, fazla bir değişiklik yoktu, **ama**, Mustafa'nın dediği gibi, cağşamıştı, yumuşacık, kabartısı inmişti. (s.163)
- Fotoğrafi da var, doğru, **ama** o nerde, bu nerde!” dedi Hacıfifa. (s.34)
- (...) geç de olsa, bıyığın ayırımına vardı, **ama** henüz uzak bir tasarı karşındaymış gibi, gelecek zaman kipinde konuştu: (...) (s.17)
- Hacıfifa'nın Gariplik'e gömülüşünün ertesi günü, Berber Ziya sabah erkenden dükkânının önüne geldi, **ama** açmadı. (s.52)
- İki elinden tutarak kendine doğru çekti Cumali'yi, öyle bir çekti ki, boyları uysa göğüs göğüse geleceklerdi, **ama** Üveyik ufacıktı. (s.158)
- Karapala, yani çifte çengelli, ortalıktan el ayak çekilip herkes uyuduktan, Cumali'nin uykusu da iyice derinleştikten sonra, usulca havalanarak pencereden çıkıyor, bir yarasa gibi, **ama** ağır ağır alçacıktan, tek sokağı atlamadan, tüm kasabayı dolaşıyordu. (s.104)
- Memleket gibi bıyığın var, **ama** hiç kıllı değilsin! Hiç, hiç kıllı değilsin!” (s.162)
- Neden, bilmiyordu, **ama** Cumali'nin o Berber Ziya denilen adama hiç gitmemiş olmasını yeğlerdi. (s.32)
- Oğlanın cevheri başka yerdeymiş meğer, okumadı diye üzüliyordum, **ama** hiçbir okumuş onun geldiği yere gelemedi,” diye yineledi durdu. (s.48)
- Öyle bir şey demedim. Cağşıyor işte. **Ama** epeyce götürür daha seni.” (s.166)
- Sekizinci Gülyeter sekiz kızın en güzeliydi, **ama** daha bilemedin on üçündeydi. (s.101)
- Şimdi, çok uzun bir aldanıştan sonra, kendine gelir gibi oluyor, **ama** bulanık bir biçimde bunu sezinlemek bile onu ürpertiyordu. (s.169)
- (...) tüm türkü dilinin ucuna yürür gibi oldu; **ama**, Hacıfifa'nın ölümünün verdiği acıdan mı, yoksa gene türküye nereden gireceğini bilemediğinden mi,

nedir, imgeyi dizeye geçiremedi. (s.51)

- Üstelik, kızın her dediğini yerine getirdikten sonra, şimdi direnmenin saçma olduğunu sezinlemekteydi, **ama** elinde değildi. (s.161)
- Vallahi, bilemiyorum,” diye yineledi. “**Ama** Hamd’abi haklı gibi geliyor bana.”
- Yaş kırka yaklaşıyordu, **ama** bıyıkta ne ak vardı ne gevşeklik. (s.83)

2.2.2.2.4.4 Koşul bildiren

“İse, şayet, yeter ki, yoksa, eğer vb.” bağlaçlar kullanılarak koşul ifade etmek amacıyla kullanılır.

- (...) ayrıca, yeni yüz eski yüzle tüm bağlarını koparmış **olsa**, başta kendisi olmak üzere, herkesin düşüp bayılmış olması gerekirdi. (s.29)
- (...) Babacığım, çömlükleri güneşe serdim, yağmur yağmaz**sa**, işim iş, yağars**a**, anam ağladı!” demişti; adam küçük oğlunu görmek için Yukarı Yapalak’a çıkmıştı (...) “Babacığım, yağmur yağars**a**, işim iş, yağmaz**sa**, anam ağladı!” demişti; (...) (s.144)
- Baldırı çıplağın biri Hacıfifa gibi giyinmeye kalks**a**, milletin maskarası olurdu. (s.54)
- (...) Ben ols**am**, böyle tavan süpürgesi gibi gelini dünyada almazdım; yaşas**aydı**, Hacer gelin de de almazdı, Azrail’in gözü kör olsun,” diye ekliyordu. (s.25)
- Berber Ziya bu sözleri öyle gümbür gümbür bir sesle, öyle etkili bir biçimde söyledi ki, herkes fazlasıyla etkilendi; orada ols**aydı**, Bedriye abla bile etkilenirdi belki. (s.63)
- (...) bir bıyıkla çeyrek saat uğraştığına, uğraşırken de yüzünde en ufak bir alay anlatımı belirmediğine göre, bir bildiği ols**a** gerekti: (...) (s.21)
- Bir yavru üveyik! Daha yuvadan uçmamış! Bizim Hasreti ols**a**; hemen bir türkü yakardı buna.” (s.156)

- (...) boş bulunup kapıyı çalacak olsa, Haşan Hüseyin çavuş ayaklarını kırardı.
(s.11)
- Diyorum ki, bu bıyık benim gibi bir cücede, garson Necati’de ya da boyacı Bekir’de *olsaydı*, gene aynı bıyık mı olurdu diyorum, efendim,” dedi. (s.109)
- Heye, temelli,” diye yanıtladı. Bıyığının adamıysan, temelli bırakacaksın!”
(s.65)
- Hiçbir şey konuşmadan, ağır ağır içtiler sigaralarını. Sonra, ağır ağır, mantıklı bir havayla, eğer bıyığının adamı olmak istiyorsa, uçkuruna sağlam olması, (...) (s.80)
- Şimdi bana bu memlekette bu bıyıktan daha üstün bir bıyık var diyen varsa, buyursun, karşıma çıksın, çıksın da alnını karışlayayım!” (s.26)

2.1.2.2.4.5 Zaman-sıralama bildiren

“Önce, evvel, sonra, şimdiye kadar, artık, -den itibaren vb.” bağlaçlar kullanılarak zaman-sıralama ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Adın Karapala olduktan *sonra*, kafan da iyice durdu,” dedi Bedriye abla.
“Bıyığından ötesini gözün görmez oldu. Daha ne diyeyim, bilmem ki...” (s.113)
- Ama kadın kendisinden *önce* saptı. (s.112)
- Başlangıçta, kasabalılar da bir anlamda onun gibi görüyorlardı Karapala’ yı: hem zenginlikleriydi, hem benlikleri, ama Cumali’den ayırmıyorlardı, şimdi, Karapala adı çıktıktan *sonra*, ayırır olmuşlardı. (s.108)
- Bedriye ablaya yıllar *önce* Kırklareli arastasından aldığı gümüş saplı ayna
(s.168)
- Cansız Hafız okumaya başlayınca, gözler bir kez daha yaşardı. *Sonra*, gün boyunca, “oda” doldu doldu boşaldı. (s.55)
- Cumali gene şaşırdı, *önce* bir şey söylemedi, dostunun yüzüne baktı uzun uzun,

sonra bir düştten uyanır gibi. (s.73)

- (...) Doğru,” diye onayladı Cumali, “**önce** ona borcumuzu ödememiz gerek: ömrüm oldukça Mevlüt ’ünü okutup Hatim ’ini indirteceğim, kurbanını keseceğim.” (s.54)
- Dur, sana bir bakayım,” dedi, uzun uzun baktı, **sonra**, şaşkın, düşünceli, “Çok değişmişsin! Çok değişmişsin!” diye yineledi. (s.37)
- Gazeteci, **önce** gazetesinin düzenlediği yarışmanın sanıldığından çok daha önemli olduğunu söylemekle başladı, **sonra** ayrıntılara girerek (...) (s.120)
- Hacı Leylek’i hızla arkaya çevirip bir adım geriye çekildi, bir süre öylece süzdü dostunu, **sonra**, gözleri hep üzerinde, ağır ağır çevresini dolaştı, **sonra**, nerdeyse yüz metre öteden duyulacak bir sesle, “İşte oldu!” diye haykırdı. (s.26)
- İnsanlar, yüzlerinde mutlu bir hayranlık, öyle durup **önce** bıyığına bakıyor, **sonra** başından ayaklarına doğru tüm bedenini süzüyor, gene gözlerini görkemli bıyığa dikiyorlardı. (s.38)
- Kadın da sözlerine uydu: **önce** bu uzun giysiyi çıkardı, **sonra** altındaki pembe giysiyi, **sonra**, nerdeyse yarım dakikada bir, orta yerde durup “Açayım mı?” diye sordu. (s.156)
- (...) Ne olacak, arsız ağız güler işte, dağ gibi oğlanı da kendine benzetti,” dedikten **sonra**, kadının ağırbaşlılığı boyuyla ters orantılıymış gibi (...) (s.25)
- **Önce** Mustafa’ya uğrayalım,” dedi Cumali. (s.133)
- Saçlar kısaltılıp sakal kazandıktan **sonra**, bıyığın alınıp alınmayacağı sorulunca (...) (s.14)
- Tam o anda, Kehribar bacı, tıpkı yıllarca **önce** yaptığı gibi, başını okşadı. (s.78)
- Usulca yaklaştı yanına, **önce** sırtında, kollarında, bacaklarında dolaştırdı ellerini, **sonra**, bıyığa dokunmamaya özen göstererek, her yanına dokundu, (...)

(s.163/164)

- Üstelik, kızın her dediğini yerine getirdikten *sonra*, şimdi direnmenin saçma olduğunu sezinlemekteydi, ama elinde değildi. (s.161)
- Yanıt gene gelmedi. *Önce* sinirlendi buna, sonra böylesinin daha iyi olduğunu düşündü, “Ne yapacak ki? Ağarmış bıyığı yeniden mi karartacak?” dedi içinden. *Sonra*, anımsadı ki, daha dün akşam çorba içmişlerdi: (...) (s.130)

2.2.2.2.4.6 Açıklama bildiren

“Yani, gerçi, zaten, meğerki, hani, açıkçası vb.” bağlaçlar kullanılarak açıklama ifade etmek amacıyla kullanılır.

- “Çok doğrusu, kaymakam bey, benimki de okkalı olmasına okkalıdır, ama yastık bıyıktır, *yani* hilelidir,” dedi Hacizzet Ocak. (s.45)
- (...) Türk bıyıklarının olmaya yöneldiği, *yani* olması gereken bıyık olduğunu, belki de tarih içinde “ipi ilk Cumali’nin göğüslediğini”, (...) (s.47)
- Yaşaması işte bu eşsiz kılığın ortadan silinmesini önlemekle, *yani* o güzelim giysilerini boyu boyuna, eni enine, yakışığı yakışığına denk olan, şimdi de büyük servetinin üzerine oturan oğlunun üstlenmesiyle sağlanabilirdi. (s.54)

2.2.2.2.4.7 Örnekleme bildiren

“Mesela, örneğin, gibi vb.” bağlaçlar kullanılarak örnekleme ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Ama Bedriye abla onun gibi rahat değildi, öfkesini yavaş yavaş evin dışına da taşırdı, *örneğin*, biri kocasının nerede olduğunu sorduğu zaman, sanki başka türlü de olabilirmiş gibi, “Ne bileyim, çifte çengellisi nerdeyse o da oradadır!” diyerek kötü bir süreci başlattı. (s.62)

- (...) Cumali'yi andıran bir yabancı gibi görünüyor, iyice yaklaşıp da **örneğin** alnından ya da çenesinden bıyığına doğru ilerlenince de güzel yüz ortadan ikiye bölünmüş gibi bir duygu uyandırıyor insanda. (s.31)
- Cumali şaşırıyor: bir kez ona çok uzaklardan, **örneğin** ta İstanbul'dan, Bursa'dan gelmiş bir kadın diye bakmıştı, (...) (s.158)
- Dövdüye Ahmet'in dediği **gibi**, firavunun işine akıl sır ermezdi. (s.10)
- (...) onun **gibi** bir adamın bunca işi nasıl boşlayabildiği sorularına, "Oldu bir kez, hem de oğlan bugün yarın döner," diyordu (s.10)

2.2.2.2.4.8 Sebep sonuç ilişkisi kuran

"Bu yüzden, -den dolayı, bu nedenle, dolayısıyla, için, çünkü vb." bağlaçlar kullanılarak sebep sonuç ilişkisi ifade etmek amacıyla kullanılır.

- Adamı uğurlamak için kapıyı açtığı zaman, Berber Ziya'yı karşısında buldu. "Sen de nerden çıktın?" diye homurdandı. Berber Ziya girişimin sonucunu bir an önce öğrenebilmek **için** gelmişti, gergin havayı yumuşatmak **için**, kasabada bu soruya genellikle verilen yanıtı biraz abartarak verdi: (s.121)
- Bedriye ablayı tanımayanlar **için**, buna inanmak kolaydı: Cumali'nin Tuzsuz Vaysal 'ın evine kırk yılda bir gitmesine karşın, Tuzsuz Vaysal onun evine günde bir iki kez uğrardı; bu durumda, tutkunların baş başa kalması **için**, Cumali'nin odaya kapanıp bıyığa durması yeterliydi; (...) (s.127)
- Cumali kapıyı vurup çıktı; nasıl olsa, uzun boylu kalmak **için** gelmemişti eve; büyük olayı karısına bildirdikten sonra, Abbas'ın orada arkadaşlarla yeni soyadını kutlayacaklardı. (s.89)
- Daha da ilginç, zamanla yalnızca bıyık bakımı **için** değil, kafasını dinlemek **için** de kapanmaya başladı. (s.126)

- Eski giymeyi sevmediği **için** de ikide bir yeni yelekler, yeni şalvarlar, yeni ceketler diktirtirdi. (s.10)
- Hacarifa'nın bir yıl önce, yüzyıllık konakla selamlığının bitişiğinde, oğlu ve gelini **için** yaptırdığı güzel evin önünden geçenler, (...) (s.24)
- Oysa, Karapala'nın dışında, Cumali bir hiçti onun **için** . (s.110)
- (...) ödülün “doğru bıyığa” gitmemesi kitleyi derinden yaralayacağı **için** de birtakım olumsuz duyular üzerine, genel yayın yönetmenince ivedi buraya gönderildiğini (...) (s.120)
- (...) rahmetli Hacarifa'nın gerçekte bu giysileri rahmetli terzi Zarife Cumali **için** diktirttiğini, Kaymakam Neşet beyin de Cumali'nin bundan böyle bu giysileri giymesinin geleneksel saygımızın güzel bir belirtisi saydığını anlattı. (s.59)
- Sevişmek, bu genç yaşlarında, her ikisi **için** de tehlikeli bir serüvene dönüştü, bu nedenle de gittikçe seyrekleşti. (s.62)
- Tuzsuz Vaysal arkadaşlarına uymayı yeğlerdi genellikle, herhangi bir konuda bir diyeceği bulunması da çok uzak bir olasılıktı; **bu nedenle** , kendisi de pek öyle uyanık bir insan sayılmamakla birlikte, insanlar hep birlikte dolaşmalarına şaşar, “Cumali de bu Tuzsuz'u ne diye yanında gezdirir ki!” diye söylenirlerdi; (...) (s.12)
- Uyuyabilmek **için** bu bıyığı usundan çıkarması gerekirdi, bıyıkta, unutulamayacak kadar büyüktü. Şu var ki, uyku kaçırması **için** ille de insanın kendi yüzünde olması gerekmiyordu: (...) (s.33)
- Üç tel bıyık için yedi bitirdi kendini, istese başpehlivan olurdu, üç tel bıyık **için** genç yaşta kocadı gitti,” diye söylendi. (s.126)
- (...) ve komşular, kesin kanılarını bildirmek **için** bu fotoğrafın bu duvara asılması gerekiyormuş gibi, (...) (s.24)

- (...) yaşamının anlamı da amacı da bu bıyıktı, bu bıyık **için** yaşamıştı, bundan yakındığı da yoktu. (s.140)
- Zarifin öleceğine gerçekten inandığı **için** , yani bencilliğinden böyle yapıyordu; (...) (s.10)

2.2.2.2.5 Değiş tirim

Metinde bazı sözcükleri yerini tutacak başka bir ifadeyle değiştirmektedir.

- (...) Ağalar, bakın da **gözleriniz bıyık görsün!**” diyen Berber Ziya da aynı duygular içindeydi. (...) dükkânın her yanından yükselen hayranlık çığlıkları da her zaman doğruladı **bunu:** (...)
- (...) **ak kıllar** , belki de serçe sesleri ve nisan aydınlığı nedeniyle, bıyığına dışarıdan karışmış gibi görünüyordu, üzerinden şöyle bir tarak geçirilse, **hepsi** tarakta kalacak gibiydi. (s.130)
- Baksana **şuna!** Nasıl sarartmışsın!” dedi. (s.64)
- Bana da **öyle** gelmişti,” dedi, “ **hem saçım, hem bıyığım değiş ti** de ondan **böyle** oldu herhalde.” (s.31/32)
- “ **Ben anlamam, gidene dek bana çalışacaksın!**” demişti. Sonra da gerçekten çalıştırmaya başlamıştı zavallıyı. Dövdüye Ahmet’in dediği gibi, firavunun işine akıl sır ermezdi. Ama kimine göre, Zarifin öleceğine gerçekten inandığı için, yani bencilliğinden **böyle** yapıyordu; (...) (s.10)
- (...) bir zamanlar Bedriye ablanın **gelin odasıyken** , şimdi aynı Bedriye ablanın “ **bıyık odası** ” adını verdiği odaya girip kapıyı arkadan kilitledi, (...) (s.125)
- Birkaçının yerinden de kan fişkırdı. Cumali buna aldırmadı. Ama, birden, **sol elinin ayasında topladığı çekilmiş kıllara** bakıp da **hepsinin** kara ve kalın olduğunu görünce, titremeye başladı (s.171)
- (...) birtakım ince, parlak, **sarımtırak kıllar** çıktığını gördükçe, yüreği

hoplamıyor değildi, ama berber Mustafa pek de önemsemiyordu **bunu**, (...) (s.131)

- Cumali'yle Bedriye'nin **neden böyle ortalığı sabah akşam kahkahaya boğduklarına gelince, hepsi** de sevgiye bağlıyordu **bunu**. (s.25)
- Çarşıya yaklaşırken, art arda **birkaç delikanlı** geldi karşıdan. **Hepsi de** selam verirken, sanki kendisini değil de onu selamlıyorlarmış gibi, gözlerini hayranlıkla bıyığına diktiler. (s.132)
- (...) da **Hüsnüye'yle evlenmeyi düşünmemiş olmasının** suçunu ona yüklediğinden olacak, **bunu** her şeyden önce Bedi iye ablanın aykırı doğasına bağlıyor, (...) (s.25)
- (...) halk camiden çıkmaktaydı. Hemen içeriye girdi. Dükkân yükünü almıştı, dumandan göz gözü görmüyor, herkes yüksek sesle konuşuyordu. (s.38)
- Hangi orospu avratlı gönderdi ki bu fotoğrafı?" (s.116)
- Her şey dengi dengineydi. **Bıyık da kılık da**. Kaymakam bey de **böyle** söylüyordu. (s.54)
- (...) sokakta yürürken **sirtunda yük taşırmış gibi** bir duyguya kapılmasını da zaman zaman bu sürekli ilgiye yordu. Ama Berber Ziya'nın dükkânında hiçbir zaman **böyle** bakmadı konuya (...) (s.43)

2.2.2.3 Amaçlılık

Metin içerisinde yazarın amaçlarına yönelik metne yerleştirdiği cümlelerdir.

Yazar eseri yazarken amacına yönelik göndermelerde bulunur.

- Ama ben bu bıyığı tanıyorum, öteden beri tanıyorum: **bu bıyık geleneksel Türk bıyığı, leventlerimizin, yeniçerilerimizin bıyığı, üç kitada at koşturmuş atalarımızın bıyığı,**" dedi. (s.47)
- Ama Çeyrek Hamdi herkesi dediğine getirmenin ustasıydı, "**geleneksel Türk**

bıyığı'nın en görkemli örneğini kendine yakıştır bir soyadıyla onurlandırmanın "hepimizin yurttaşlık görevi" olduğunu vurgulayıp işin en kısa zamanda sonuçlandırılacağı konusunda söz aldı. (s.86)

- Ama, kendisi de sanki gerekli sözcüğü bulamıyormuş gibi bocaladı, *sonra, en büyük onur nedeni, yani erkeklik göstergesi, yani bıyıklar bıyığı* utanılacak bir nesneye dönüşmüş gibi, benim bıyığa," diye fısıldadı. (s.137)
- Amma taktın bir el kadar avrada!" dedi. "*Ama önce bıyığının adamı olmak zorundasın! Bıyık bizim namusumuz, hepimizin namusu,*" diye sürdürdü, (...) (s.82)
- (...) *belki de bıyığın ardına çekile çekile, erkeklikten bile uzaklaştığını düşündü* 'Ya herru ya merru!" dedi dişlerinin arasından, bir tür meydan okuma duygusu içinde, küçük kızın ardından gitmeye karar verdi. (s.159)
- "Ben iyice düşündüm," dedi. "*En iyisi sen gelin odasında yat; memlekete daha fazla rezil olmayalım.*" (s.93)
- "*Beni unutacaklar, Karapala'yı unutmayacaklar,*" diye düşündü, ama bu kez hiç alınmadı. (s.158)
- Berber Ziya, *iki kişiliği birbirinden ayrı tutmak gerektiğini belli etmek istercesine, önce Cumali'yi, sonra bıyığını gösterdi.*
- "(...) *Bıyıkta bıyık, boysa boy, kılıksa kılık, ama memleketi düşünmedikten sonra, ne fayda! Adam sütsüz olduktan sonra, ne fayda!*" diye homurdandılar, (...) (s119/120)
- "Bildiği de olur, bilmediği de ama *karıya kıza götürmez,*" dedi. (s.167)
- "*Bir bıyıksız bir bıyıklıyı parmağında oynattıyor,*" dedi kendi kendine konuşur gibi. (s.69)

- (...) bir şeylere katlanması ya da bir şeylerden yoksun kalması gerekirdi, ***tam bir erkek gibi davranmaktan, bıyığına iyi bakmaktan, kahvede ya da lokantada başkaları duralarken herkesin hesabını ödemeye dek giderdi.*** (s.65)
- ***“Bu ad bana takılacaktı, ama bıyığıma takıldı,”*** dedi. “Biliyorum, işte bu nedenli hiçbir şeyi değiştiremeyiz: ondan alıp sana vermeye gücümüz yetmez,” dedi Mazlum Bey, elini sıktı, Hadi güle güle,” diye ekleyip kapıyı kapattı. (s.107)
- (...) ***Bu adam bir gelenek anıtı!*** Cumali’nin cevherini nereden aldığı belli oluyor dedi. (s.49)
- Bu bıyığı, taşıyıcısı Cumali olmakla birlikte, ***her şeyden önce kendi ortak zenginlikleri olarak görüyorlardı.*** (s.119)
- Bu ne yahu, sen de hiç altını tutamaz oldun! ***Dağ gibi bıyığından utan!*** deyince öfkeyle yerine oturdu, (...) (s.66)
- (...) bugüne dek Cumali’den bıyığına gereğince değer vermesini istemişti hep; o da bugün, kendisini bile şaşırtan bir kararlılıkla, yarışmaya katılmayacağını kesinlerken, bu isteğe uygun davranıyor, ***onu memleketin şerefine bile üstüne koyarak tam anlamıyla bıyığının adamı olduğunu gösteriyordu.*** (s.116)
- Cumali, bu sözün her yinelenişinde, kendi yüzünün yerinde, ***Boranoğlu ‘nun bomboş, dümdüz, nerdeyse silinmiş yüzünü gördü, tepeden turnağa titredi, gözlerini yumdu.***
- (...) Cumali, ne dediğini pek de düşünmeden, yalnızca sorunun koşullandırmasıyla, ***“İyidir, ellerinden öper,” dedi, ama daha sözünü bitirmeden bir tuhaf oldu*** (...) (s.97)
- Cumali, oğlum, bunun nesine kızılıyorsun?” dedi. ***“Bu yarışma hem senin şerefine hem memleketimizin şerefi.”*** (s.118)
- Cumali’nin “şu gördüğümüz” bıyığının yüzyıllardır tüm Türk bıyıklarının

olmaya yöneldiği, yani olması gereken bıyık olduğunu, belki de tarih içinde “ipi ilk Cumali’nin göğüslediğini”, bu nedenle kendisine ve kendisine yardımcı olanlara “minnet ve şükran” borçlu olduğumuzu, *devletin de, yirminci yüzyılda, Anadolu’muzun bu cennet köşesinde, bu küçük ve şirin kasabada, en kusursuz biçimiyle ortaya çıkmış bulunan geleneksel Türk bıyığının üstüne titreyip ona her türlü desteği sağlamak zorunda bulunduğunu anlattı.* (s.47)

- Cumali’yi görmek için pencerelere üşüşüklerini söyledikleri zaman, *“Onların yerinde olsam, ben de öyle yapardım: herif gerçekten çok yakışıklı,” diye yanıtladı (...)* (s.41)
- *Daha bıyığı, bile yok, ama şimdiden dükkânımı elimden almaya kalkıyor,”* diye söylendi. (s.99/100)
- Daha sözlerini bitirmesine bile zaman kalmadan, tüyleri diken diken oldu: kendisi de, *sırf “Karapala’yla ben” demekle, ayrılmışlığı kesinliyordu.* (s.99)
- (...) daha Tuzsuz kapıdan girerken, *“Boynuz bıyığı geçti!” diye söylendiler. Böylece, erkekliğin en görkemli simgesi yön değiştirdi.* Ama söylentilere inanmayanlar daha çoktu: (...) (s.127)
- (...) *eğer bıyığının adamı olmak istiyorsa, uçkuruna sağlam olması,* hele Kehribar gibi boyu boyuna, yaşı yaşına denk düşmeyen, fındırdek bir kadınla ilişkiye girmeyi usundan çıkarması gerektiğini anlattı. (s.80)
- En azından soyadı konusunda haklı olduğunu düşündü: *yeni soyadı, eski soyadı karşılığında doğrudan bıyığa verilmiş, sonra, kotadan eşe geçer gibi, iğreti bir biçimde kendisine geçmişti,* ama bir türlü üstüne oturmuyordu. (s.99)
- (...) *“Erkek adamın erkek çocuğu olur,”* dediler. (s.48)

- (...) *gelmiş geçmiş bıyıkların en görkemlisini, en olağanüstüsünü görme, tanıma, kısa, ama olağandışı yaşamını yakından izleme, daha da iyisi, onun olağanüstü serüvenine katılma ayrıcalığını elde etmişlerdi* (...) (s.177)
- Hacıfifa, üç kez üst üste, gür ve ak pala bıyığını sıvazladı. “*Bıyık avrat işi değildir, yakıştı diye bırakılmaz,*” dedi. (s.17/18)
- (...) Hacıfifa'nın odasında kahve içti, *Cumali'nin bıyığına ne denli hayran kaldığını anlatıp oğluyla övünmesi gerektiğini söyledi ona;*(...) (s.48)
- (...) hatta bıyıksızlığı bıyıklılığa yeğlediğini bile söyleyebilirdi: bıyık düzeltereğim diye ayna önünde zaman yitirmiyordun, jileti bastın mı sakalla birlikte kazınıp gidiyordu. *Söylenenlerin tersine, erkekliğe de fazla bir katkısı yoktu.* (s.12)
- Hatta kimi sözlerini beğenmeyip bıyığına yakışır biçimde konuşması gerektiğini anımsatanlar, herhangi bir konuda, biraz yukarıdan konuştuğu zaman, “*Atma, yukarıda bıyık var!*” diyenler bile çıktı. (s.63)
- “Hayır, olamaz, *bu bıyığa cüssesine yakışacak bir soyadı bulmalı,*” dedi. (s.85)
- İlginç, gerçekten ilginç,” dedi. “*Çok başarılı bir foto-montaj, gerçekten çok başarılı bir foto-montaj.*” (s.182)
- İnsanların gözünde, kendi bıyığının uzantısına dönüşmüş gibi bir şeydi, *bedeninin biricik varlık nedeni bu bıyığı taşımak, bu bıyığı dolaştırıp göstermekti sanki.* (s.99)
- Kaç kez geçtiğini gördüm, seni Hacıfifa sandım, Hacıfifa öldü, o Cumali dediler de inanmadım. *Ama bu bıyıkla Hacıfifa 'dan da yakışıklı olmuşsun.* Kehribar bacın kurban olsun sana!” (s.77)
- (...) Kara Hafız görmüş, *mübareğin her çengeline bir adam asılır demiş.* Olur mu, yahu! *İlle de bir yerlerden birilerini sallandıracak bunlar!*” (s.40)

- (...) Kaymakam Neşet beyin de Cumali'nin bundan böyle *bu giysileri giymesinin geleneksel saygımızın güzel bir belirtisi saydığını anlattı.* (s.58)
- *“Korkuyorum,” dedi. “Neden, bilmem, ama çok korkuyorum.”* (s.150)
- Millet donakaldı: böyle bir tepkiyi hiç ummuyorlardı. Berber Ziya kaygılı bir sesle, *“Bir de memleketin şerefi var!”* dedi. (s.116)
- Ne var ki, sonraki günlerde, *Karapala Kırıkçı'nın yerini aldıktan sonra, şimdi Cumali'yi de bastırıyormuş gibi bir duyguya kapıldı ikide bir, içine sıkıntı çöktü.* (s.97)
- Nesime hep babasını herkesten çok sevdiğini söylemişti, buna inanıyordu da; üstelik, bıyığıyla, gözleriyle, kaşlarıyla, boyu poşu, yeleği, kuşağı, şalvarıyla, *gelmiş geçmiş erkeklerin en yakışıklısı olarak görüyordu onu;* (...) (s.177)
- Oğlanın cevheri başka yerdeymiş meğer, okumadı diye üzülüyordum, *ama hiçbir okumuş onun geldiği yere gelememi,*” diye yineledi durdu. (s.48)
- Okumadı okumasına, ama *şu memlekette onun kadar beğenilip sevilen bir okumuş gösterebilir misiniz?”* (s.42)
- Olamaz!” diye haykırdı. *“Kırıkçı! Hayır, olamaz! Bu soyadı bu bıyığı taşımaz!”* (s.84)
- Osman hoca, bütün bunların genellikle üzerinde durulmayan iki gerçeği doğruladığını söylüyordu. *Birincisi, insanlar yaşadıklarını çok çabuk unutuyorlardı. İkincisi, özellikle sıra dışı bir nesneyi ya da kişiyi artık görmez oldular mı, görüntüsünü belleklerinde olduğu gibi saklamaya çalışmak varken ya gereğinden fazla büyütüyor ya gereğinden fazla küçültüyorlardı.* (s.177/178)
- Osman hocaya bakılırsa, *bu coşku, insanların kendi ortak kimliklerine, daha doğrusu kendi ortak kimlikleri olduğunu sandıkları şeye duydukları özlemin*

bulanık bir dışavurumundan başka bir şey değildi. İnsanlar, bıyığı, boyu ve kılığıyla, ortak özlerinin, çok parlak olduğunu düşündükleri kökleriyle çok parlak olacağını düşledikleri geleceklerinin bir göktaşu gibi bugüne düşmüş bir örneğı olarak görüyorlardı Cumali'yi. Böylece, dolambaçlı bir biçimde, onun olağanüstü niteliğine ortak çıkıyor, bu ortaklık aracılığıyla, onunla kendileri arasındaki uzaklığı azaltmak istiyorlardı. (s.58/59)

- (...) oysa, daha sonra gazetesinde de yazacağı gibi, *yüz yıl da düşünse usuna getiremeyeceğı bir kişi, bir tarih, bir dünya vardı karşısında,* anlaşılmaz bir şeyler kekeledi. (...) (s.121)
- *Oysa, Karapala'nın dışında, Cumali bir hiçti onun için.* (s.109)
- Öyle anlaşılıyordu ki, insanlar uzun "süredir bakmadıkları biçimde, alıcı gözle bakıyor, yıllarca önce olduğu gibi, bir kez daha tansıkla burun buruna durdukları sezinliyor, bu bıyık karşısında kaç yıl önce yaşadıkları coşkuyu yeniden, belki daha da yoğun bir biçimde yaşıyorlardı: *onda kendilerini bulmuşlardı, şimdiyse onda kendilerini kanıtlama olanağını görüyorlardı.* (s.117)
- *"Parnağını bıyığa doğru uzattı. "Bundan böyle her sabah dükkâna giderken bana bir uğrayacaksın. Tamam mı?"* (s.38/39)
- *"Sakalı herkes bırakır, bıyığı, adam bırakır!"* dedi. (s.149)
- "Sen avratlar gibi kendi soyadını bırakıp bıyığının soyadını aldın. Ama *ben bir bıyık parçasına avratlık edecek kadın değilim.*" (s.87)
- "Sen orasını bana bırak, *ben ne gerekirse yaparım, bu bir vatan borcu,*" dedi. (s.85)
- *"Senin gibi babayiğide her kadın kuyruk salları. İlle de bir hoş mu olacaksın?"* dedi Berber Ziya. (s.79)

- “Sonra, biraz gözünü açıp da aralanan kapıları, kıpırdayan perdeleri, kapıların ve pencerelerin gerisinde ak bürgülü kadınların ışıldayan gözlerini görünce, şaşırıp kaldı, **“Allah Allah! Şu işe bak, avrat kısmı bıyığın nesine bakar ki!”** diye mırıldandı. (s.42/43)
- Şimdi ona öyle geliyordu ki, anasından doğdu doğalı, yani daha bıyığı yokken bile, **yaşamının anlamı da, amacı da bu bıyıktı, bu bıyık için yaşamıştı**, bundan yakındığı da yoktu. (s.140)
- Yakışmış da söz mü, gözünü yediğim, önce şu bıyığın kendisine bak!” dedi. **“Bu bıyık Allah’ın bizlere bir armağanı!”** (s.34)
- Yalnız bir kişi, Dövdüye Ahmet, bu “cevher”in ne olduğunu sorunca, Hacıfifa sinirlendi, uzun uzun düşündükten sonra, **“Bunu bilmeyecek ne var, ortada, herkesin gördüğü işte, leventlik, erkeklik,”** dedi. (s.48)
- Yaşlı babanın giysisini genç oğulun giymesini benzersiz bir duyarlık belirtisi, daha da iyisi **hem ölmüş baba hem kendileri için girişilmiş bir özveri hem ölmüş baba hem kendileriyle bir özdeşleşme çabası gibi algıladılar.** (s.58)

2.2.2.4 Bilgi Vericilik

Metin akışında yeni olan ya da beklenmedik bilgilere yer verilmesidir. Olay örgüsünün yön değiştirdiği ve okuyucuyu şaşırtan bilgiler söz konusudur.

- Ama Hacıfifa’nın ne yapacağı belli olmazdı: hem çok sert adamdı hem de **ortadan ötesini okumamasını hiçbir zaman bağışlamamıştı, kaç yıldır kafasını bozmak için elinden geleni ardına bırakmıyordu**, bakarsın, gene bir işler çıkarırdı. (s.9)
- Ama, ama... ama... yok, babam, olur şey değil! **Bu bıyık çağşamış,”** diye kekeledi. (...) **Çağşamış, yani gevşemiş, yani azıcık zayıflamış,”** diye kekeledi. (s.133)

- Ama, dedikleri gibi, insanlar çiğ süt emmişlerdi, Cumali'nin kendileri gibi bir insan olduğunu gördükçe, *kimliğini bıyığı ve kılığıyla özdeşleştirmeyi sürdüreceği yerde, yavaş yavaş ayırır oldular*. (...) (s.62)
- Anlaşılan *kötü kullar sağlamları hızla çürütüyor!* Bunu nasıl düşünmedim?" dedi kendi kendine. (s.172)
- Ayrıca, olağandışı bir durum vardı ortada: Hacıfıfa, yaklaşık dört aydır tüm işleri şefmiş, sabahın köründen akşamın alacakaranlığına dek terzi Zarif'in tepesine dikilip şalvar ve yelek diktirtiyordu. Hep aynı şalvarı ve aynı yeleği. *Yıllardır aynı yeleği, aynı şalvarı, aynı ceketini, aynı mintanı* giyerdi. (s.9)
- Bedriye ablanın kahkahası daha da şiddetlendi. Böylece, nice yıldır ilk kez, *yerlerde yuvarlana yuvarlana güldüler*. (s.144)
- Berber Ziya'nın öğüdünü işittiği için mi, yoksa kendi sezgisiyle mi, bilinmez, *her sabah, tabağını bal ve tereyağıyla doldurup yemesi için dayattı*, o da hiç sesini çıkarmadan yedi, ama bıyığının durumunda bir değişiklik olmadı. (s.146)
- (...) bir zamanlar Bedriye ablanın gelin odasıyken, şimdi aynı Bedriye ablanın *"bıyık odası"* adını verdiği odaya girip kapıyı arkadan kilitleti, (...) (s.125)
- Bir zamanlar, *en büyük amacı onu okutup bir kaymakam, bir yargıç, bir hekim yapmaktı*; bunun için elinden geleni ardına koymamış, *öğüt vermiş, zılgıt çekmiş, dayak atmış, eve kapatmış, harçlığını kesmişti*, (...) (s.41)
- Birden, bulanık bir kuşku düştü içine: belki de hiçbir diyeceği yoktu Üveyik'in, *belki de birileri bunu alay olsun, kötülük olsun diye ya da erkekliğini ölçmek için düzenlemişti*. Kim peki? (s.160)
- Böylece, Arifin ikizleri, Levent'le Bülent, ilkokulu bitirdikten sonra bile, *soyadlarını bir bıyıktan aldıklarını bilmiyorlardı*. (s.177)

- Böylece, yavaş yavaş, Bedriye abla Cumali’yi olağanüstü bir yaratığa dönüştüren iki ana öğeyi: *çifte çengelli bıyığı ve baba kalıtı kılığı açıktan açığa küçümsemeye başladı*. Küçümsemekle de kalmadı şalvarının peyiğini, kuşağının sırmasını alaya aldı, kunduralarının gıcirtısından yakındı (...) (s.61)
- Cumali adı *tembelliği, umursamazlığı, savurganlığı, çapkınlığı, her şeyden önce de bıyığı anımsatıyor*, insanları gülümsetiyordu. (s.176)
- Cumali bu kadım gerçekten ilk kez gördüğünü, kim olduğunu da gerçekten bilmediğini söyledi. Kehribar bacı olduğunu öğrenince de donup kaldı. *“Kehribar bacı mı dedin? O burada mı ki?”* diye kekeleydi. (s.113)
- Cumali, bunca yıldan sonra, saçlarında *Kehribar bacının avcunun sıcaklığını, ağzında bir can eriği tadı duydu, onu düşlediği onca geceyi düşündü, gövdesine yıllar öncesinden kalma bir tatlı sıcaklık yürüdü*. (s.75)
- “Cumali, *Kehribar bacın artık duramaz oldu*,” diye fısıldadı. “Bu gece kapıyı açık bırakacağını, kahve dönüşü eve gel.” (s.81)
- (...) *Cumali’nin bıyığının bir yanını ağzına alıp dişlerini üstüne bastırdı*. Aynı kuşu biri kanadından, biri gövdesinden yakalamış iki kedi gibi (...) (s.163)
- Cumali’yi yıllar önce alıp götürmüşler de yerine bir başkasını getirmişlerdi sanki, Cumali, *onun Cumali’si, oradan oraya atılmış, ezilmiş, yıpranmış, yaşlanmıştı, ama en sonunda, son soluğunu vermek üzere de olsa, onun gelin odasına gelmişti*: onun Cumali’si bu önünde yatan Cumali’ydi. (s.175)
- Hiç kuşkusuz, sonradan aldığı *Karapala soyadını bırakıp Kırıkçı soyadına dönmek istediğini anlıyordu*, ama ne gerekçesini çıkarabilirdi, ne anlattığı öyküler arasında bir bağıntı kurabilirdi. (s.106)
- (...) kulağına eğilerek, fısıltıyla konuştu onunla: dudağıyla burnunun arasının iyi bir bıyık otursun diye *“Allah tarafından” özel olarak geniş tutulmuş,*

yüzünün de gene özel olarak oturaklı bir bıyığı taşıyacak biçimde yaratılmış olduğunu anlattı (...) (s.15)

- “*Memleket gibi bıyığın var, ama hiç kıllı değilsin! Hiç, hiç kıllı değilsin!*”
- Ne bileyim, çifte çengellisi nerdeyse o da oradadır!” diyerek kötü bir süreci başlattı: fazlasıyla bulanık bir biçimde bile olsa, *Cumali'nin en azından kimi yönlerine gülünebilecek bir insan olduğu duygusunu yarattı, yani, bir bakıma, senin benim gibi bir insan düzeyine indirdi onu.* (s.62)
- Ne olursa olsun, varlığın izlerinin kilit altına alınması istenen sonucu verdi: dedikleri gibi, insanoğlu çığ süt emmişti: *Cumali, kendi evinde bile, gittikçe daha seyrek anılır oldu.* (s.176)
- (...) *Nesime* Bedriye ablanın ayda yılda bir girilen gelin odasının kapısını ardına dek açıp da yetke dolu bir sesle, “*Gir şuraya, üstünü değiştir, yat!*” deyince, *Cumali zorlu bir yumruk yemiş gibi sallandı:* (...) (s.90)
- “*Sen Karapala olunca, boş düştük artık.*” (s.87)
- Şimdi yelliğin üstünde Kolağası Mustafa Kemal'le eski kıta çavuşu Cumali Kırıkçı yan yana sallanmaktaydı. Kısacası, *bir anlamda Cumali'nin bıyığına adanmış bir tapınaktı burası.* Bu nedenle, şimdi eskisinden de kalabalıktı. (s.44)
- (...) İstanbul'da gene gazete okurları arasından kurayla oluşturulan bir seçici kurul önünde “sınav verecekler”, bu sınav sonunda yılın *Türkiye bıyık şampiyonu, Türkiye'nin ikinci ve üçüncü bıyıkları* belirlenecekti. (s.115)
- (...) *usturayı adamın suratına fırlatmayacağı konusunda kim güvence verebilirdi?* Kendisi de dükkânı kapatmaya bu nedenle karar verdi belki de. (s.181)

2.2.2.5 Durumsallık

Metindeki durumsal koşulların bağlamla olan tutarlılığıdır. Aşağıdaki örneklerde durumsallığa aykırı durumlar tespit edilmiştir.

- “Korkuyorum,” dedi. “*Neden, bilmem, ama çok korkuyorum.*” (s.150)
- Ama hiçbiri *arkasından ağladıkları adamın öz oğlunun hiçbir şey olmamış gibi sakalını kazıtıp bıyığını taratmasını bir aykırılık gibi görmüyordu.* (s.53)
- Ama, birkaç hafta sonra, yakınmaz oldu, “Ne yapalım, *Cumali'nin yokluğuna alışkınım,*” dedi. (s.175)
- Bizim küçük kıza fistanlık alacağım, *üç bıyık boyu yeter mi?*” dedi. (s.36/37)
- Gene şaşırdılar, *daha dün dağ gibi bir baba gömmüş adamın bugün kalkıp tıraşa gelmesini beklemenin saçma* olduğunu söylediler. (s.52)
- Kocası güldüğü ya da gülümsediği zaman, başını başka yana çevirdi hemen, “*Çok tuhaf, gülmesi insanı ürkütüyor,*” diye düşündü her seferinde. (s.32)
- Senin gibi yapıyorlar, *bıyığımı benden ayrı tutuyorlar* da ondan böyleyim,” diyemezdi ki! (s.100)
- (...) tehlikeli bir hayvana dokunmuş gibi, hemen geri çekti. “*Allah Allah! Koca bir bıyık!*” diye söylendi. “*Hiç gerçeğe benzemiyor, ama koca bir bıyık!*” “Bir süre, şaşkınlık içinde, hiçbir şey söylemeden, kocasının yüzüne baktı. (s.31)
- “*Ula Berber, sen ne biçim adamsın?*” dedi. “*Cumali' nin bıyığıyla oynarken kendinden geçiyorsun, ama senin bıyığın yok!*” (s.20)

2.2.2.6 Kabul Edilebilirlik

Okurun metinde yazarla uzlaşabileceği nitelikte ifadelerle karşılaşmasıdır. Kabul edilebilirlik ilkesi dışında kalan ironi ile oluşturulmuş örnekler söz konusudur.

- (...) Berber Ziya'yı anarak *bu bıyıktan on iki bıyık çıkacağını* kesinlediler, (...) (s.149)

- “Cumali evin sokağının köşesini dönerken, *kurşun gibi ağır bir sıkıntı çöktü birden içine, İnşallah kulaklarına gitmemiştir,*” diye düşündü. (s.167)
- “İlginç, gerçekten ilginç,” dedi. “*Çok başarılı bir foto-montaj, gerçekten çok başarılı bir foto-montaj.*” (s.182)
- “(...) Kara Hafız görmüş, *mübareğin her çengeline bir adam asılır demiş.* Olur mu, yahu! İlle de bir yerlerden birilerini sallandıracak bunlar!” (s.40)
- (...) Mevlüt ağanın oğlu Kara Sadık, “*Şu bıyık var ya, şu bıyık: ben bu bıyık için gelini de boynundaki altınları da veririm,*” dedi. Erkekler, kadınlar, çocuklar, öfkeyle karışık bir şaşkınlıkla baktılar (...) (s.24)
- Seninki de göğe bakar, biliyorum,” diye yanıtladı, gözlerini Cumali’nin gözlerine dikti, “*hem de uçar,*” diye ekledi. (s.102)
- “*Yok, hayır, sen büyütmedin, o geldi, cak deyip kondu,*” dedi Âdem. (s.36)

2.2.2.7 Metinlerarasılık

Metinde daha önce yazılmış metinlerle bağlantılar kurulur ve anlatılanlar diğer metinlere yapılan göndermelerle desteklenir.

2.2.2.7.1 Gönderimsel Metinlerarasılık

Alıntı, özet, çeviri gibi iki metin arasındaki ilişkilerin bulunduğu metinlerarasılıktır.

- (...) Beşir dayının bademi, bu arada *Yavuz Sultan Selim’in ve yeniçerilerin yaylıları*, ama hepsinin başında Cumali Karapala’nın çifte çengellisi anılmaktaydı. (s.178)
- *Bıyık sünnettir.* (s.116)
- (...) her şeyine işlemiş görünen kendini beğenmişliği, ağzından dönüşsüz yargılar gibi çıkan katı sözleri insanları ürkütürdü her zaman, “*Firavun!*” derlerdi. “*Firavun ki firavun!*” (s.49)

- İngilizler 'in 'to be'siyle to have'i gibi bir şey. (s.109)
- (...) kendisi de bir iskemle çekip boy aynasının önüne rahatça yerleştikten sonra, "**Bismillah**," diyerek bıyık bakımına girişti, (...) (s.125/126)
- (...) Muharrem de o güzelim fotoğrafları yırtıp yerlerine **Neriman Köksal'ın** sıra sıra boy ve baş resimlerini astı. (s.179)
- Sonra, elinin altındaki küçücük çantadaki dost nesnelere **Yemen'de ya da Muş'ta ölen askerin** çantasının içeriğiyle mi karıştırdı, nedir, çok uzakta kalmış, kullanışlılıklarını yitirmiş nesnelere gibi baktı onlara. (s.168/169)
- (...) Yüzyılın en şahane bıyığı toprağa verildi" başlığı altında acı haberi duyuran değerbilir **Hürriyet gazetesini** de Cumali'nin ölüm nedenine hiç girmeden, belediye başkanının mezar başında yaptığı konuşmayı aktarmakla yetinen yerel gazeteyi de atmak düşüncesindeydi. (s.176)

2.2.2.7.2 Yapısal Metinlerarasılık

Yapı bakımından birbirleriyle ilişkili olan metinlerle kurulan metinlerarasılıktır.

- Bu iş açıktan açığa 'to be or not to be'ye gidiyor. (s.110)
- (...) Kara Hafız görmüş, mübareğin her çengeline bir adam asılır demiş. Olur mu, yahu! **İlle de bir yerlerden birilerini sallandıracak** bunlar!" (s.40)

2.2.2.8 Konu-Yorum İlişkisi

Aristo, tümceyi tanımlarken tümcenin bir özne ve yüklemden oluştuğunu ve öznenin konu, yüklem ve yüklem öbeğinin yorum olduğunu belirtir.

Konu, dinleyicinin bildiği, kendisine ilişkin olarak bir şey söylenen nesne ya da kişidir ve anlamsal düzleme ilişkin kavramın sözdizimi düzlemine yansımadır. Yorum ise, dinleyiciye konuya ilişkin olarak söylenendir. Yorum, yeni söylenen, asıl bildirilen, metinde yeni olan, daha önce belirtilmemiş ve metin bağlamından da

çıkarılmayan bilgidir. (Toklu,2015:185) Metindeki cümleler arasında anlamsal ilişkiler kurar.

- Cumali, bayağı bocalamaya başlamıştı. (s.55)
(Cumali; konu, “bayağı bocalamaya başlamıştı” ise, yorumdur).
- Berber Ziya’ya kırıldığını, artık onun dükkânına gitmesinin söz konusu olmadığını söylemişti (...) (s.122)
(Berber Ziya; konu, “kırıldığını, artık onun dükkânına gitmesinin söz konusu olmadığını söylemişti” ise, yorumdur).
- Berber Ziya gülümseyemedi, ama korkuyu attı üstünden. (s.123)
(Berber Ziya; konu, “gülümseyemedi, ama korkuyu attı üstünden” ise, yorumdur).

2.2.2.8.1 Basit Çizgisel Akış

Bir cümledeki yorum sonraki cümlenin konusu olarak ele alınır. Konunun bütünlüğü ve akıcılığı sağlanır.

Romanda “Basit Çizgisel Akış” tespit edilmemiştir.

2.1.2.8.2 Aynı Konunun Sürdüğü Akış

Metinde aynı konu devam ettirilerek yorumlar ortaya konulur. Konu hakkında detaylı bilgiler aktarılır, betimlemelere başvurulur ve somut canlandırmaların oluşumunu sağlar.

- (...) *gazeteden bir adam geldi*, işler bir kez daha kızıştı. *Dazlak kafası güneşin altında ta uzaktan ışıldayan, bıyıksız, belki de tüm yaşamı boyunca bir kez olsun bıyık bırakmamış, yusuvarlak bir adamdı*. Çantasını otele bırakmasıyla, otelin adamı eşliğinde Berber Ziya’nın dükkânının yolunu tutması bir oldu. Burada oturanların kahkahayı koyuvermelerine ramak kaldı: ensesindeki birkaç kıl dışında, başında tek tel saç bulunmayan bir adam, bir

berber dükkânında aykırı kaçıyordu; *daracık gömleğini patlatacakmış gibi görünen, kocaman göbeğiyle insanları güldürmek için yaratılmış gibi bir izlenim uyandırmasına karşın, bir ağırbaşlılık anıtı gibi durması* da az tuhaf değildi. (...) (s.120)

- *Ufacık bir kadındı*, ama komşuya ya da çeşmeye gitmek üzere evinden çıkmayagörsün, yer yerinden oynardı sanki, *kadın, erkek, çocuk, büyük, so-kağa dökülür, tıpkı şimdi kendisine baktıkları gibi durup ona bakarlardı*. Gerçekte, önüne çıkan her bıyıklıya kuyruk sallıyor diye kızarlardı, ama hep en tatlı sesleriyle konuşturlardı onunla, çünkü, *yüzünün, ellerinin, ayaklarının, varla yok arası göğüslerinin anlatılmaz güzelliğinin, aklığının, saydamlığının etkisiyle olacak, bir melekle konuşuyormuş gibi bir duyguya kapılırlar, her an uçup gidecek diye korkarlardı. Çocuklar bile dört dönerlerdi çevresinde, ona sürtünmek için fırsat kollarlardı*. O da belki hiç çocuğu olmadığından, onların saçlarını okşardı. Evet, *ne zaman yanından bir çocuk geçse, anlatılmaz gülümsemesiyle gülümser, küçücük eliyle çocuğun saçlarını okşardı*. (s.75)
- Yıllardır aynı yeleği, *aynı şalvarı, aynı ceketini, aynı mintanı giyerdi*. Yeleğiyle şalvarını da her zaman *terzi Zarife diktirtirdi*. Sekiz cepli kadife avcı yelekleri, peyikleri dizlerine inen kara şalvarları, kalın belini sekiz kez dolanan, sırma telli, ak kuşakları, ortalığı velveleye veren gıcırdağı kunduraları *dillere destan olmuştu yıllardır. Eski giymeyi sevmeyi için de ikide bir yeni yelekler, yeni şalvarlar, yeni ceketler diktirtirdi. Ama dört aydır aralıksız diktirtiyordu*.

2.2.2.8.3 Bir Üst Konudan (Başlıktan) Türeyen Konuların Akışı

Metinde bir üst başlık altında farklı konular ele alınarak yorumlar ortaya konulur.

- Çünkü, ona göre, insanlar gerçekten bilmezdi bıyığın anlamını. Sözlükler bile bilmezdi: kimileri, “*erkekke üst dudağın üstünde çıkan kıllar*” diye tanımlar, kimileri de “*sakalın dudakların üst yanını örten bölümü*” diye geçiştirerek sakalın ikincil bir parçası yaparlardı onu. (s.149)
- (...) *fotomontajın ne olduğunu anlattı yaşlı berbere* (...) bu bıyığın bu adamın bıyığı olmasına da bir şey diyemeyeceğini, ama şu fotoğrafların hepsinin de iki ayrı bıyığın birleştirilmesi, daha açık bir deyişle, *bu bıyığın bu yüze büyütülmüş olarak eklenmesi sonucu oluşturulduğundan* kuşku duymadığını söyledi. (s.182/183)

2.2.2.8.4 Konunun Bölünerek Akışı

Konu aktarılırken bölünerek maddeler, görseller vb. yerleştirilir ve konu devam ettirilir.

Romanda “Konunun Bölünerek Akışı” tespit edilmemiştir.

2.2.2.8.5 Konu Atlamalı Akış

Konu akışında bir kısım çıkartılarak devam ettirilir. Okuyucu arada olan olayları kendi zihninde tamamlar. Metne okuyucu da dahil edilir.

- Bir an, kapıyı çalmaya yeltendi, ama bir zamanların bıçkın jandarma başçavuşuyla burun buruna gelebileceğini düşünerek vazgeçti. *Eve geldi*, gıcırdaklı kunduralarını dış kapıda çıkardıktan sonra, sessizce içeriye girdi (...) (s.74)
- Cumali kanlar içinde yatarken, Bedriye abla yanına oturdu. Başından bürgüsünü çıkardı, kanlarını sildi, yetmeyince yatağın çarşafını çekti, uzun bir temizlik işlemine girişti, üzerine eğildi, uzun süre, ağlamadan, kımıldamadan, nerdeyse soluk bile almadan, Cumali'nin gözleri yan yumulmuş, şimdiden rengi gitmiş, bıyığı incele incele kaytan bıyığa dönüşmüş yüzüne baktı, sonra,

birdenbire, “*Cumali! Cumali! Benim Cumali’m gelmiş!*” diye haykırdı.

(s.174)

- Oturdu, anladığını Çeyrek Hamdi'ye de anlatmaya çalıştı. *Akşamüstü, memurlar kahvesinde*, Kaymakam Baki Kılıç'ın, hükümet tabibi Nazım Kalmaz'ın, askerlik şubesi başkanı Basri Durak'ın, ortaokul müdürü Cevat Korkmaz'ın önünde, konu açılınca, “Vallahi, bu iş azıcık benim alanıma da giriyor," diyerek bir kez daha anlattı. (s.108)

Bölüm 3

SONUÇ

Disiplinler arası bir bilim dalı olan Söylem Çözümlemesi, dil çalışmalarında önemli bir yere sahip köklü bir alandır. Bu bağlamda Türk edebiyatının sosyal ve toplumsal eleştirileriyle ön planda olan yazarı Tahsin Yücel'in "Mutfak Çıkmazı" ve "Bıyık Söylencesi" romanlarını sosyal ve toplumsal eleştirilerini göz önünde bulundurarak, özellikle romanların ortak temaları olan toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde söylem çözümlemesi teknikleriyle inceledik.

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplum nezdinde bireylere biçilen ve yaptırım gücü olan cinsiyet rolleridir. Kadın ve erkek toplumun karakteristik özellikleriyle şekillenmiş toplumsal cinsiyet alanına toplum tarafından itilir ve bu alanın dışına çıkan bireyler yine içinde bulunduğu toplum tarafından çeşitli tepkilere maruz kalır. İsimlerinden de anlaşılacağı gibi "Mutfak Çıkmazı" ve "Bıyık Söylencesi" romanları kadının yaşam alanı kabul edilen mutfak ve erkekliğin en önemli simgesi kabul edilen bıyık üzerine kurulu bir yapı üzerinden kaleme alınmıştır.

Romanlar, toplum ve birey çatışması çevresinde şekillenmiştir. Romanlarda bireylerin toplum tarafından sürüklendikleri yaşam koşullarında yine toplum karşısında verdikleri var olma mücadelesi işlenir. Bu durum "Mutfak Çıkmazı" romanında Divitoğlu'nun ailesine eski şanını geri kazandırmak için çıktığı Yargıtaylık yolunda, soylarına ve erkekliğine söz getirecek olan bir seçim yapması; yemek yapmaya başlamasıyla görünür. "Bıyık Söylencesi" romanında ise Cumali'nin erkekliğin şanı olan bıyık bırakma kararının sosyal hayata olan yansımaları

gözlemlenebilir.

Yazar, her iki romanda da ataerkil bir yapıya mensup olan Türk toplumunda toplumsal cinsiyet rollerinin hayattaki karşılıklarını ve bu rolleri besleyen unsurları, eril toplum mekanizmasını, Anadolu insanının bakış açısıyla işler. “Bıyık Söylencesi” romanında, nesne olarak seçtiği bıyık üzerinden eril yapıyı irdelerken, “Mutfak Çıkmazı” romanında dişil mekanizmanın nesnesi olarak bıyığın yerini mutfak alır. Romanlarda bu yapıların yaşam alanına inen yazar, Anadolu insanının tüm değerlerini, inançlarını, birikimlerini ve hatta yerel söyleyişlerini de bir araya getirerek toplumsal rollerin kaynağı olan zihniyeti bütünüyle yansıtır.

Sosyal eleştiri niteliğinde ele aldığı her iki romanda da toplumsal rollerin yaşamımızdaki yerine yer veren yazar, romanların başkahramanlarını erkek olarak seçer ve birini erkekliğin simgesi olan bıyık, diğerini dişiliğin simgesi olan mutfak ile bütünleştirir. Cumali'nin bıyığı Anadolu'nun, geleneğin, soyun, şanın, kültürün, namusun ve erkekliğin simgesi olarak görülmesi nedeniyle övülürken, kadının yerinin mutfak olduğu bir ideolojide Divitoğlu, erkek olarak kendini mutfağa adadığı için yerilir. “Erkek adamın erkek çocuğu olur.”, “Bıyık avrat işi değildir (...)”, “Erkek adam yemek yapar mı?” gibi ifadelerle maruz kalan kahramanlar, yaşamları boyunca bu düşünce kalıplarıyla mücadele etmek zorunda kalır.

Kadına ve erkeğe biçilmiş kalıp düşünceler, bireylerin sosyal hayatlarında çizilmiş sınırlar, geleneklere ve soylara olan bağlılık, yerel söyleyişler taşra kültürünü yansıtır. Yazar, Anadolu insanını tüm değerleriyle bir bütün olarak ele alır ve taşraya özgü âdet veya deyişler kullanır. Örneğin; taşrada dedikodu ve söylentiler büyük bir yaptırıma sahiptir. Bunu “Bıyık Söylencesi” romanında halk arasındaki söylentilerin, bir insanın intihar etmesine sebep olan kötü sonuçlar doğurduğu şeklinde görürüz. “Mutfak Çıkmazı” romanında ise aldığı kararlar karşısında her zaman insanların

tepkilerinden korkan kahramanın sonu yine ölümle sonuçlanır. Aynı zamanda yaptığımız incelemenin “Yerel Sözcükler ve Söyleyişler” bölümlerinde, kahramanların diyaloglarının Anadolu söyleyişleriyle oluşturulduğu tespit edilmiştir. Örneğin; “Mutfak Çıkmazı” romanında; “Olur, *ağabey*, inşallah,” dedi Divitoğlu. (s.103)” cümlesinde “*ağabey*” kelimesi “*abi*” kelimesinin Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde farklı kullanımı olarak karşımıza çıkar. “Bıyık Söylencesi” romanında ise, “Bir orduya yetecek kadar giyilmemiş mintan, yelek, şalvar, ceket var içerde, değiştirsene şunları! (s.145)” cümlesinde “*mintan*” kelimesi “*gömlek*” kelimesinin Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde farklı kullanımı olarak karşımıza çıkar. Bu gibi yerel söyleyişlerle taşra kültürü romanlarda görünür kılınmıştır.

Eril ve dişil mekanizmalarla kodlanmış bu toplumsal yapıda toplum onaylamadığı davranış karşısında tepki gösterir. Örneğin; “Bıyık Söylencesi” romanında, “*bıyığın adamı ol*” ya da “*yukarı da bıyık var*” gibi ifadelerle bireyin davranışları sınırlandırılır. “Mutfak Çıkmazı” romanında ise, yemek yapmak bir erkeğe yakışmayacak bir davranış olarak görülmüş ve tepkiler yöneltilmiştir. Türk toplumunda bugüne dek aşçıların neredeyse tamamı erkek olmasına rağmen, bir erkeğin evinde mutfağa girmesi erkekliğe yakışmayan bir davranış olarak görülür. Aynı şekilde “Bıyık Söylencesi” romanında Cumali’nin ilk zamanlar düşündüğü gibi askerde bıyıksız bir erkek karşısında yüzlerce kişi emir beklerken, sivil hayatta bir erkek bıyıksız kabul edilememektedir.

Her iki romanda da kolayca gözlemlenebilen aşırılık söz konusudur. “Mutfak Çıkmazı” romanında Divitoğlu, hukuk kitaplarına kadar elinde satabileceği her şeyi satar ve yeni yemek kitapları alır. Eski sevgilisi Emel’in en yakın arkadaşıyla evlenmiş olması, ailesine verdiği Yargıtay olma sözünü tutamaması, şanları, soyları, tüm değerlerinin yerini yemek kitapları ve yemek yapma tutkusu alır. Örneğin; “İstem

Dilbilgisi” bölümünün 25. örneğinde; İlyas, sarışın kıza güzel bir söz söylemek istediğinde dahi “En çok hangi yemeği seversiniz?” (s.70) diye sorar ve yazar kahramanın psikolojisinin geldiği noktayı göstermeye çalışarak içinde bulunduğu aşırılığı somutlaştırır. “Bıyık Söylencesi” romanında ise; Cumali, tüm hayatını olağanüstü bıyığına adar, karısının, çocuklarının, işinin ve tüm değerlerinin yerini bıyığı alır. Örneğin; “İstem Dilbilgisi” bölümünün 23. ve 24. örneklerinde; Çeyrek Hamdi’nin Cumali’yi bıyığına yakışacak bir soyadı kullanması gerektiği konusunda ikna etmesi ve “ben ne gerekirse yaparım, bu bir vatan borcu (s.85)” ifadesine karşılık Cumali’nin “Allah senden razı olsun (s.86)” diyerek onaylaması kahramanın içinde bulunduğu aşırılığa işarettir. Her iki kahramanı aşırılık ölümüne götürür.

Yazar, romanlarda eril yapının toplum içindeki güçlü durumunu yansıtmak amacıyla bu sistemde varlığını sürdüren zihniyeti kahramanlara yansıtır. “Bıyık Söylencesi” romanında Berber Ziya’nın Cumali’ye bıyığını ve erkekliğini överek bütün kadınların kendisiyle birlikte olabileceğini söylemesi ve yine aynı şekilde “Mutfak Çıkmazı” romanında Murat’ın “Bende evlenecek göz varmış gibi...”, “Göreceksin: yeni kızın eskisinden bin kat daha güzel olacak,” gibi cümleleri, çapkınlığı, erkekliğin doğal bir parçası olarak göstermektir ve eril mekanizmayı kuvvetlendirir.

“Mutfak Çıkmazı” romanının başkahramanı İlyas Divitoğlu, Anadolu’nun bir köyünden İstanbul’a okumaya gitmiştir. İlyas’ın yemek yapma arzusu ailesi ve akrabaları tarafından hayatının en büyük hatası gibi görülürken, İstanbul’daki çevresi onun yemek yapmaya başlamasıyla kendini daha iyi hissedeceğini düşündükleri için desteklerler. Örneğin; “İstem Dilbilgisi” bölümünün 25. örneğinde; “Murat’ın ardından mutfaka girdi. Bir ufak tencere, birkaç eski tabak, iki çatal, iki kaşık, bir bıçak aldı. Kâğıtlara sarıp bağladılar. (s.28) ifadesiyle Divitoğlu’na en yakın arkadaşının “yemek

yapma” konusunda destek olduğunu ve ona yardım ettiğini görürüz. Aynı şekilde “Bıyık Söylencesi” romanında da Cumali Anadolu’da yaşamasına rağmen askerde bıyiksızlığı kimseyi rahatsız etmezken, memleketine döndüğünde bir sorun haline dönüşür. Örneğin; “İstem Dilbilgisi” bölümünün 25. örneğinde; Cumali’ye babasının “Bıyık avrat işi değildir, yakıştı diye bırakılmaz (s.17/18)” ifadesinde “Bıyığın avrat işi olmaması” bıyığı direkt erkeklikle ilişkilendirir ve bıyık Cumali için bir zorunluluk haline dönüşür. Toplumsal cinsiyet baskısı, şehirde ve askerde görülmezken, Anadolu’nun kırsal kesimlerinde karşımıza çıkar. Burada hayat tarzlarının ve yaşanılan çevrenin insanların bakış açılarını, zihniyetlerini doğrudan etkilediği tespit edilmektedir. Birey ve toplum çatışmasının yanısıra kent-köy çatışmasının varlığı söz konusudur.

Romanlarda kendilerini toplumun ittiği alanda bulan kahramanlar benzer duygular paylaşmakta ve neredeyse aynı davranışları sergilemektedirler. Örneğin; İlyas’ın sandalyede oturup hiçbir şey düşünmeden dakikalarca duvara bakması, Cumali’nin bıyık odasında oturup dakikalarca bıyığına bakması ile aynıdır. Divitoğlu’nun kendine ve evine bakmayıp kıyafetlerini bile değiştirmemesi, Cumali’nin kıyafetlerini leke ve kirlere rağmen değiştirmemesiyle benzerdir. Divitoğlu, yemek yapmayı yaşam amacı haline getirirken, Cumali bıyığına bakmayı yaşam amacı haline getirmiştir. Divitoğlu, yemekleri için âşık olduğu kızı görmezden gelirken, Cumali bıyığı için karısını görmezden gelmektedir. Divitoğlu’nun yemek konusunda aşırılığı onu ölüme götürürken, Cumali’nin ise bıyık konusundaki aşırılığı onu ölüme götürür. Her iki kahramanın ortak kaderlerini belirleyen şey ise; onları bu hayata sürükleyen toplum baskısıdır.

Romalarda “çıkar ilişkisi, karşılaştırma, pişmanlık, umursamazlık vb.” ortak kavramlar “Sözcük (kavram) Alanı İncelemesi” başlığı altında ele alınmış ve yazarın

bu kavramlarla kurduğu olay örgüsü, yazarın yarattığı alt metin dikkate alınarak incelenmiştir. Kavram alanlarından yola çıkarak şu değerlendirmeleri yapabiliriz:

Her iki romanda da çıkar ilişkisi göze çarpmaktadır. “Mutfak Çıkmazı”nda Selami’nin İlyas’ın yemekleri için İlyas’a yaklaşması bir çıkar göstergesidir. Örneğin; “Sözcük (Kavram) Alanı İncelemesi” bölümünün “2.1.1.3.13” kodlu “Çıkar İlişkisi” alt başlığında yer alan “Divitoğlu’yu yitirmekten değil, yemeklerini yitirmekten korkuyordu. (s.129)” cümlesinde “Selami’nin asıl niyetinin yemekleri yitirme korkusu olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde Berber Ziya’nın, Cumali ile bıyığı için yakın olması, şehirde de köyde de insan çıkarlarının, değerlerin önüne geçtiğini göstermektedir. Örneğin; Sözcük (Kavram) Alanı İncelemesi” bölümünün “2.2.1.3.13” kodlu “Çıkar İlişkisi” alt başlığında yer alan “Oysa, Karapala’nın dışında, Cumali bir hiçti onun için. (s.109)” cümlesi, Cumali’nin asıl niyetinin karapalayı kaybetmemek olduğunu anlaşılmaktadır. Yine “Mutfak Çıkmazı” romanında İlyas’ın ailesinin, İlyas’a okuması için baskı yapmasının altında yatan niyet, kendi soylarını, zenginliklerini düşünmeleri ve İlyas’a umut bağlamalarıdır. “Bıyık Söylencesi” romanında ise, insanların Cumali’nin bıyığına olan ilgisinin altında, insanların bıyıkla kendi özlerini, kendi kimliklerini sembolize etmelerinden dolayı değer verme niyetini görürüz.

Romanlarda göze çarpan bir başka nokta ise karşılaştırmadır. “Mutfak Çıkmazı” romanında insanlar, o güne kadar yedikleri yemeklerle İlyas Divitoğlu’nun yemeklerini karşılaştırarak övmekte ve İlyas’ı daha çok yemek yapmaya teşvik etmektedirler. “Bıyık Söylencesi”nde ise insanlar ünlü bıyıkları; padişah bıyıklarını, sanatçı bıyıklarını vb. Cumali’nin bıyığı ile karşılaştırıp Cumali’yi övmekte ve onu bıyığına daha çok bağlamaktadırlar. “Metinsellik Ölçütleri” ve “Sözcük Kavram Alanına” göre yaptığımız incelemelerdeki karşılaştırma bölümlerinde bu durum tespit

edilmiştir. Yazar, karşılaştırmalar ile kahramanların hayatlarını değiştiren sürecin zeminini oluşturmuştur.

Romanlarda pişmanlık, her iki kahramanda da aşırılıklarına istinaden beklenilmeyen bir duygu olmasına rağmen kahramanlar, yaşadıkları hayatta geldikleri noktadan pişmanlık duyarlar. Cumali, bıyığının kendisinden soyutlanması ve kişilik kazanmasından, ailesiyle arasının bozulmasından ve kendini hayatta yalnız hissetmesinden dolayı pişman olurken, Divitoğlu, ailesine verdiği sözleri hatırladığında, ailesine ve akrabasına yalanlar söylediğinde, pişmanlık duygusu hissederek geldiği noktadan şikayetçi olmuş; fakat her iki kahraman da hayatlarının merkezine aldıkları nesnelere, (mutfak ve bıyık) tekrar hatırladıklarında pişmanlıklarını unutmuş ve hayatlarına kaldıkları yerden devam etmişlerdir.

Romanlarda her iki kahraman seçtikleri hayattan sonra her konuda umursamaz tavırlar sergilemişler ve aileleri, geçmişleri, gelecekleri, çevresindeki insanları kısacası her şeyi bir kenara bırakmışlardır. “Mutfak Çıkmazı”nda İlyas, okuduğu fakülteyi, sevdiği kızı, ailesine verdiği sözleri umursamazken, “Bıyık Söylencesi”nde Cumali, ailesini ve işini umursamadan yaşamaktadır.

Karakterlerin özelliklerinin yaşadığı çevreden etkilenmekle birlikte kendi içlerinde aktif ve pasif rollere sahiptir. Örneğin; “Mutfak Çıkmazı” romanında Murat, yönlendirici bir karakterdir. İlyas’ın hayatı ile ilgili İlyas yerine kararlar alır ve İlyas’ı harekete geçirmeye çalışır. Dolayısıyla aktif rol oynamaktadır. Selami ise olayları tetikleyen ve olayların arkasında sinsi bir tavırla bekleyen kişidir. Aynı şekilde “Bıyık Söylencesi” romanında ise Berber Ziya aktif rol alır ve Cumali’nin hayatını yönlendirir. Cumali’nin babası Hacı İsmail ve karısı Bedriye olayları tetikleyen karakterlerdir. Karakterler, aktif ya da pasif bir şekilde, başkahramanlarla olan ilişkileri sonucunda kahramanların yaşamlarına müdahale ederek onları yalnızlığa iterler.

Romanlarda, kahramanların yaşam tarzları, hayata bakış açıları, sosyal ilişkileri, inançları, örfleri, âdetleri, gelenekleri vb. bir bütünlük içerisinde verilmiş ve bunu sağlamak için toplumsal bir mekanizma olan dilin imkânlarından faydalanılmıştır. Yazar, olay örgüsünü kurgularken olayların akışına yön veren birçok söylem üretmiştir. Çalışmamızda olay örgüsüne göre kritik noktadaki söylemlerin, metni nasıl yönlendirdiğini göstermek amacıyla “İstem Dilbilgisi” bölümlerinde olayları meydana getiren canlı/cansız unsurların, metinde bir hareketi nasıl tetiklediğini ve metnin akışının hangi yönde değiştirdiğini göstermeye çalıştık. Yazar, sözcüklerin ifade ettiği anlamları bağlam içerisinde kendi amaçları doğrultusunda yeniden üretmiştir. Örneğin; “Mutfak Çıkmazı” romanında “İstem Dilbilgisi” bölümünün 19. örneğinde “Gene dost dost bakıyordu yüzüne” cümlesinde “dost dost bakmak” ifadesinin altında “çıkarıcılık” sezilir ve bunu “gene” sözcüğüyle destekleyerek yapar. Bu sözcük cümleye “yine işi düştü” anlamında bir söylem katmaktadır. Dolayısıyla içeriğin anlamı ile alt metinde yatan söylemin anlamı denk düşmemektedir. Aynı şekilde “Bıyık Söylencesi” romanında istem dilbilgisi bölümünün 4. örneğinde ise “Daha bu sabah sakallıydım, kimse sakal mı bıraktın demiyordu,” fikrine karşılık kurulan cümle şu şekildedir; “Sakal başka, bıyık başka.” Bu ifadeyle bıyığın önem derecesi sakala kıyasla arttırılmış ve insanların tepkilerinin haklı olduğu sezdirilmiştir. Bu örneklerde olduğu gibi “istem dilbilgisi” bölümlerinde elde ettiğimiz verilerde cümlelerin anlamı ile derin yapıdaki anlam farklılık gösterdiğini ve yazarın söylemini oluşturduğunu tespit edilmiştir.

Yazar, zihninde gerçekliği yeniden üretilip metne aktarırken sözcükleri, ifade ettiği anlamları göz önünde bulundurarak seçer. Anlatılmak istenen düşünceyi okuyucuya doğrudan aktarılmak istendiği durumlarda; sözcüklerin temel anlamlarıyla, sezdirilmek istenen durumlarda ise; yan anlamlarıyla, ön plana çıkarmak

istenildiğinde; karşıt anlamlarıyla, çağrışımlarla yapılan göndermelerde; eş anlamlarıyla kullanıldıkları ve kendi anlamları dışında da anlamlar yüklenerek derin yapıyı oluşturmaya yardımcı oldukları “Anlambilimsel İnceleme” kısımlarında tespit edilmiştir. Örneğin; “Mutfak Çıkmazı” romanında çok anlamlılığı ifade ederken, “(...) onun ağzından konuşmak istiyorlardı. (s.105)” cümlesinde “ağz”; “aynı üslubu kullanmayı”, “Bıyık Söylencesi” romanında “Paranda maranda gözüm yok (...) (s.161)” cümlesinde “göz”; “kişinin niyetini” ifade etmektedir ve yazar, kelimelere yüklediği anlamlarla alt metni üretmektedir. Yazarın kullandığı benzetmeler, Eğretilmeler vb. aynı amaca hizmet etmektedir.

Romanları söz varlığı açısından incelediğimizde, kahramanları doğal yaşamları ve doğal dilleriyle olduğu gibi yansıttığı görülür. Kalıplaşmış sözler; “selamlaşma, baş sağlığı, yemin etme, söz verme, tebrik etme vb.”, deyimler, atasözleri, yerel söyleyişler, argo ve küfürler konuşmaları doğal ve gerçekçi kılmıştır. Örneğin; “Bıyık Söylencesi” romanında “Cumal’abi, bu akşam senin bıyık şahane vallahi!” dedi. (s.152)” cümlesinde “Cumal’abi” ve “vallahi” sözcükleri konuşmayı doğal kılar. Aynı şekilde “Mutfak Çıkmazı” romanında “Sen ölme, e mi?” dedi güleç kadın. (s.45)” cümlesinde “e mi?” ifadesi konuşmaya doğallık katmaktadır.

Romanlarda “Metinsellik Ölçütlerine” göre yaptığımız incelemede Tutarlılık (Bağdaşıklık) ve bağlaşıklık ile metni kuran, metnin meydana gelmesini sağlayan unsurlar incelenmiş ve metnin oluşturan yapılar tespit edilmiştir. Örneğin; eksilteli anlatımlarla okuyucu metne dahil edilmiş, ön ve artgönderimlerle anlam bütünlüğü sağlanmıştır.

Yazarın romanlarda alt metni kuran ve amacına hizmet eden cümleleri “Amaçlılık”, okuyucuyu şaşırtan ve yeni bilgiler veren cümleleri; “Bilgi Vericilik”, durumsal koşulların bağlamla olan tutarlılığı; “Durumsallık”, okurun metinde yazarla

uzlaşabileceği nitelikte ifadelerle karşılaşması; “Kabul Edilebilirlik”, metinlere yapılan göndermeler ise; “Metinlerarasılık” başlıkları altında incelenmiş ve bu başlıklar altında yapılan incelemelerde elde edilen örneklerle metni oluşturan yapısal öğelerin tutarlılığı tespit edilmiştir. Örneğin, “Bıyık Söylencesi” romanında; “Bu iş açıktan açığa “to be or not to be”ye gidiyor (s.110)” cümlesinde “to be or not to be” ifadesiyle yapısal metinlerarasılık tespit edilmiştir.

Tahsin Yücel’in “Mutfak Çıkmazı” ve “Bıyık Söylencesi” romanlarında alt metin ve üst metin arasındaki ilişki göz önünde bulundurularak yazarın, Türk toplumunda toplumsal cinsiyet rollerinin şehir ve köy yaşamındaki etkilerini yansıttığını görebilmekteyiz. Bu romanlar üzerinde uygulanan söylem çözümlemesi teknikleriyle elde ettiğimiz veriler, yazarın sosyolojik eleştirisini aydınlatmaya yardımcı olmaktadır.

KAYNAKLAR

Aksan, Doğan. “*Her Yönuyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*”, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1982,190.

Cengiz, Semran. “*Edebiyat ve İdeoloji*”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,15, Eylül 2015, 266-274.

Çelik, Hilal ve Ekşi, Halil. “*Söylem Analizi*”, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 2008, 101-113.

Demir Güneş, Cevriye. “*Michel Foucault 'da Söylem ve İktidar*”, Kayı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 21, 2013, 56.

Ergil, Doğu. “*İdeoloji Üzerine Düşünceler*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 38, 1983 -1, 69.

Günay, Doğan. “*Söylem Çözümlemesi*”, İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2013, 26.

Kuzucular, Ş. (2013), *Tahsin Yücel Hayatı Eserleri ve Edebi Kişiliği*, <https://edebiyatvesanatakademisi.com/cumhuriyet-donemi-romancilarimiz/tahsin-yucel-hayati-eserleri-ve-edebi-kisiligi/917> (21 Mayıs 2019)

Özdemir, Özden. “*Söylem Çözümlemesi ve Analiz Teknikleri Üzerine Genel Bir Araştırma*”, Uşak Üniversitesi Halkla İlişkiler Bölümü, 1,2017, 2.

Özer, Salih. “Söylem Çözümlemesi ve Rivayetlerin Anlaşılmasına Yönelik Katkıları”,
İslami Araştırmalar *Dergisi*, 1, 2007,41/42.

Purvis, Trevor ve Hunt Alan. “Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem İdeoloji...”
çev. Simten Coşar. *Moment Dergi*, 2014, 1(1):22.

Şahin, Yasin. “Michel Foucault’da Söylem Analizi”, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar
Dergisi, 6,2017,121-125.

Türkmenoğlu, Sevgül. “Mutfak Çıkmazı ve Bıyık Söylencesi Romanlarında Arayış
İçindeki Kahramanlar”, Akademik Sosyal Araştırmalar *Dergisi*,19,2015,141-
147

Yücel, Tahsin. *Bıyık Söylencesi*, İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2016.

Yücel, Tahsin. *Mutfak Çıkmazı*, İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2016.

Yüksel, Yusuf. “İletişim Araştırma Metodları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, 2004, 3-6.

<https://www.biyografya.com/biyografi/2537>